Devianţa (*the deviance*) a preocupat încă din cele mai vechi timpuri cercetătorii din ariile sociologică, psihologică, psihiatrică, medicală, criminologică, asistenţă socială, religie, legislaţie şi politică. Acest concept îmbracă multiple forme, în funcţie de factori precum: traiectoria politică, religioasă, procesul de schimbare a mentalităţilor indivizilor dintr-o societate, schimbările survenite în familie şi alternativele la aceasta, educaţia şi evoluţia sa în conformitate cu provocările lumii contemporane, comportamentul indivizilor determinat de experienţele personale, accesul la resurse, educaţie şi interese.

Sociologia studiază omul în ansamblul său, dar şi în individualitatea lui, în anumite contexte dictate de civilizaţie, spaţiu geografic şi timp. Prezenta lucrare reprezintă o mică „piesă“ dintr-un mare puzzle ce se numeşte: devianţa studiată sub „acoperişul“ sociologiei.

Coordonator:
Georgiana Virginia Bonea –
Lect. Univ. Dr., Cercetăror Ştiinţific,
I.C.C.V., Academia Română

ISBN: 978-606-727-024-2

Georgiana Virginia Bonea ● Devianța. Viziuni contemporane

Georgiana Virginia Bonea

DEVIANŢA
Viziuni contemporane

SIGMA

Colecția DILEME CONTEMPORANE

Coordonator:
Georgiana Virginia BONEA

Devianța
Viziuni contemporane

Editura Sigma
2015

Colecția: ***Dileme contemporane***

Tehnoredactor: Dragoș Nicu
Coperta: Gabriela Caracaș

© 2015 – Georgiana Virginia Bonea
© 2015 – Editura Sigma

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
Devianţa : viziuni contemporane / coord.: Georgiana Virginia Bonea. - Bucureşti : Sigma, 2014
ISBN 978-606-727-024-2

I. Bonea, Georgiana-Virginia (coord.)

316.624

Editura SIGMA
Sediul central:
Str. General Berthelot nr. 38, sector 1, București, cod 010169
Tel./fax: 021313.96.42; 021315.39.43; 021315.39.70
e-mail: office@editurasigma.ro;
www.editurasigma.ro
Distribuție:
Tel./fax: 021243.42.40; 021-243.40.14; 021243.40.61
e-mail: comenzi@editurasigma.ro

Omagiu

Prezenta lucrare reprezintă un prinos deosebit adus celui care mi-a fost, îmi este și îmi va fi mentor, profesor și părinte în facultate, la doctorat și, mai ales, în viață.

Atunci când am avut nevoie, m-a sprijinit pentru a putea să pășesc mereu cu dreptul și să am reușite din toate punctele de vedere.

Am avut parte de încurajările domniei sale în mod constant, fiindcă nu a făcut niciodată discriminări între studenți. M-a ajutat să devin OM, pe mine și pe multe alte generații, manifestând grijă permanentă în formarea noastră ca OAMENI utili celor din jur și societății secolului în care trăim astăzi.

Un „mulțumesc" nu ar fi de ajuns și, totuși, îndrăznesc a spune din inimă și cu sinceritate:

MULȚUMESC pentru toate învățăturile și lecțiile de viață,
domnule Prof. Univ. Dr. Cercetător Științific, Gr. I, Academia Română
BANCIU, Dan Petre Gabriel

Cu bucurie că am această șansă unică,

Georgiana Virginia Bonea –
Lect. Univ. Dr., Cercetăror Științific, I.C.C.V., Academia Română

Cu voia celor care au binevoit să contribuie la prezenta lucrare, doresc să o dedic tuturor părinților noștri, oriunde se află ei.

Țin să mulțumesc tuturor celor care au participat la desfășurarea acestui proiect și care au venit cu idei și încurajări constante. Mulțumesc tuturor autorilor care au luat parte la prezentul proiect!

Fiecare dintre autorii participanți își asumă automat, de bunăvoie și nesilit de nimeni și nimic, responsabilitatea conținutului materialului publicat în prezenta lucrare.

Coordonator: Georgiana Virginia Bonea –
Lect. Univ. Dr., Cercetăror Științific, I.C.C.V., Academia Română

Cuprins

Prezentarea coordonatoarei 13

Prezentarea autorilor 14

Introducere (Georgiana Virginia Bonea) 16

Capitolul 1. Devianța: aspecte teoretice (Georgiana Virginia Bonea) 20
1.1. Definirea devianței în domeniul vast al sociologiei 20
1.2. Tipuri de devianță 24
1.3. Cauze ale devianței 27
1.4. Concluzii 30
Bibliografie 31

Capitolul 2. Violența asupra femeii în cuplu (Georgiana Virginia Bonea) 35
2.1. Definirea violenței asupra femeii în cuplu și tipurile principale de violență și abuz 35
2.2. Factorii favorizanți ai apariției și menținerii violenței 40
2.3. Presupoziții false privind violența asupra femeii în cuplu 42
2.4. Motive pentru care victima alege să nu își părăsească partenerul agresiv 44
Bibliografie 48

Capitolul 3. Terorismul sinucigaș feminin, ca parte componentă a terorismului (Leonardo Gabriel Corlan) 53
3.1. Introducere 53
3.2. Mic istoric al terorismului 53
3.3. Definirea formelor de terorism 54
3.4. Clasificarea terorismului 55
3.5. Profilul psihologic al femeii teroriste 58
3.6. Aderarea femeilor la rețelele teroriste 60
3.7. Atentatele sinucigașe feminine în lumea arabă 61
Bibliografie 67

Capitolul 4. Sinuciderea – fenomen social complex abordat dintr-o perspectivă psiho-socio-juridică (Leonardo Gabriel Corlan) 69
4.1. Introducere 69
4.2. Un mic istoric al sinuciderii 69
4.3. Definirea și caracterizarea sinuciderii prin prisma abordării sociologice 71
4.4. Criticile legate de teoria durkheimiană legată de sinucideri 76
4.5. Sinuciderea abordată prin prisma sociologiei religiilor 78
4.6. Sinuciderea: perspectivă juridică 83
Bibliografie 84

Capitolul 5. Studii contemporane în mediul carceral (Lucian Ștefan Rotariu).....86
5.1. Masculinitatea bărbaților încarcerați.....86
5.2. Atribuirea responsabilității – Discursul femeilor încarcerate în China.....88
5.3. Incertitudinea închisorii moderne.....90
5.4. Comportamentul deviant al gardienilor – studiu de caz în Texas, SUA.....92
5.5. Privatizarea închisorii.....94
5.6. Relația dintre vizită și recidivă.....96
5.7. Practica reformei – studiu de caz India.....99
5.8. Profilul gardianului coruptibil din SUA.....101
Bibliografie.....102

Capitolul 6. Dreptul la vizită al unui deținut (Lucian Ștefan Rotariu).....103
6.1. Introducere.....103
6.2. Închisoare și pedeapsă.....104
6.3. Familie, vizită și context legal.....105
6.4. Obiectivele cercetării.....106
6.5. Ipoteze.....107
6.6. Metoda, tehnica și instrumentul de cercetare.....107
6.7. Specificarea unităților studiate.....107
6.8. Operaționalizarea variabilelor.....108
6.9. Secvențe instituționale.....108
6.10. Atitudini dinspre penitenciar către exterior.....109
6.11. Colegialitate și atitudine între cadre.....111
6.12. Relația deținut-cadru: unilaterală și bilaterală.....114
6.13. Deținut între deținuți.....117
6.14. Vizite și vizitatori.....119
6.15. Concluzii.....124
Bibliografie.....125

Capitolul 7. De la victimă la agresor: Sindromul Stockholm (Raluca Rodica Pavel).....127
7.1. Sindromul Stockholm. Background: Definire.....127
7.2. Caracteristicile sindromului Stockholm. Factori favorizanți și condiții.....131
7.3. Sindromul Stockholm: manifestări și rezonanțe. Tipologii.....145
7.4. Sindromul Stockholm: încurajare versus desistare: Concluzii.....148
Bibliografie.....150

Capitolul 8. Cunoașterea și analiza delictelor de omor (Simona Ionela Mihaiu).....154
8.1. Trăsăturile generale ale omorului.....154
8.2. Forme de manifestare ale omorului.....159
8.2.1. Omorul comis în spațiul familial.....159
8.2.2. Omorul cu motivație sexuală.....169

8.2.3. Omorul comis din răzbunare şi conflicte 171
8.2.4. Omorurile provocate de reglările de conturi 172
8.2.5. Omorurile asociate cu furturi 172
8.3. Concluzii 173
Bibliografie 174

Capitolul 9. Criminalitatea violentă. Definiții și clasificări (Simona Ionela Mihaiu) 176
9.1. Semnificația sociologică a devianței 176
9.2. Ce este criminalitatea? 180
9.2.1. Definiția criminalității și a comportamentului criminal 180
9.2.2. Dimensiuni ale criminalității 183
9.2.3. Criminalitatea reală, criminalitatea descoperită și criminalitatea sancționată 184
9.2.4. Formele de manifestare a criminalității 185
9.3. Criminalitatea violentă 191
9.3.1. Relația dintre criminalitate și violență 191
9.3.2. Caracteristicile definitorii ale criminalității violente 194
9.3.3. Sancționarea criminalității violente în legislația românească 196
9.3.4. Infracțiuni contra persoanei 197
9.3.5. Infracțiuni contra patrimoniului 202
9.4. Concluzii 203
Bibliografie 204

Capitolul 10. Homosexualitatea și lesbianismul (Brîndușa Mihaela Dragomir) 206
10.1. Homosexualitatea și lesbianismul: Introducere și definire 206
10.2. Clasificarea homosexualității 210
10.3. Studiul Kinsey 212
10.4. Factori, cauze și teorii ale homosexualității 214
10.5. Studiul lui LeVay 215
10.6. Concluzii 224
Bibliografie 225

Capitolul 11. Studiu socio-istoric: Personalități homosexuale care au influențat istoria (Brîndușa Mihaela Dragomir) 228
11.1. Scurtă introducere 228
11.2. Domeniul geo-politic 228
11.3. Personalități din domeniul artei și literaturii 230
11.4. Personalități din domeniul filosofiei 233
11.5. Personalități din domeniul muzicii 235
11.6. Personalități din domeniul literaturii științifice de specialitate 236
11.7. Personalități din domeniul mass-media și film 237
11.8. Concluzii 238
Bibliografie 239

Listă abrevieri

Alin.	Alineat
Art.	Articol
A.N.P.	Administrația Națională a Penitenciarelor
Apud	Citare preluată de la un alt autor decât cel inițial
B.B.C.	British Broadcasting Corporation
B.J.S.	Bureau of Justice Statistics
B.S.U.	Behavioral Science Unit
C.P.	Codul Penal (român)
C.C.R.	Curtea Constituțională a României
C.I.C.C.	Centrul Internațional de Criminologie Comparată
D.G.P.M.B.	Direcția Generală de Poliție a Municipiului București
Etc.	Etcetera
Et. al	Și alții (autori)
E.S.C.C.J.S.	European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics
F.B.I.	Federal Bureau of Investigation
Idem	Același, la fel
Ibidem	Un text deja citat în lucrare
I.N.S.	Institutul Național de Statistică
I.N.C.	Institutul Național de Criminologie
I.C.P.C.	Institutul de Cercetare și Prevenire a Criminalității
I.G.P.R.	Inspectoratul General al Poliției Române
Î.C.C.J.	Înalta Curte de Casație și Justiție
Nr.	Număr
O.M.S.	Organizația Mondială a Sănătății
Op.Cit.	Operă citată
p./pp.	Pagina
P.M.S. Craiova	Penitenciarul de Maximă Siguranță Craiova
Ș.a.	Și altele
Ș.a.m.d.	Și așa mai departe
U.N.E.S.C.O.	United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization

Lista casetelor

Caseta 1: Devianța: aspecte generale din domeniul sociologiei
Caseta 2: Tipuri de devianță
Caseta 3: Delincvența juvenilă, aspecte esențiale
Caseta 4: Cauze de natură socială ale comportamentului deviant
Caseta 5: Definirea violenței în relația de cuplu
Caseta 6: Tipurile de violență asupra femeii în relația conjugală
Caseta 7: Factorii favorizanți ai violenței asupra femeii în relația de cuplu
Caseta 8: Mituri privind violența asupra femeii în relația de cuplu
Caseta 9: Mituri românești cu privire la femeie
Caseta 10: Caracteristicile definitorii ale Sindromului Stockholm
Caseta 11: „O femeie“
Caseta 12: Teatrul Dubrovka
Caseta 13: Leyla
Caseta 14: Stereotipuri legate de sinucidere
Caseta 15: Sinuciderea și morala creștină
Caseta 16: Tipuri de sentimente suicidare
Caseta 17: Etapele derulării omorului din posesiune
Caseta 18: Omorul conjugal ca urmare a certurilor dintre parteneri
Caseta 19: Observații generale despre filicid
Caseta 20: Motivele pentru care părinții își ucid copiii
Caseta 21: Scurte definiții ale devianței
Caseta 22: Complexul lui Oedip

Lista tabelelor

Tabelul 1: Autopercepție cadre
Tabelul 2: Percepția cadrelor asupra colegilor
Tabelul 3: Percepția deținuților manipulatori asupra angajaților devianți
Tabelul 4: Situația ostaticilor sechestratorilor și femeile abuzate de partenerii agresori
Tabelul 5: Fii care își ucid părinții: schizofrenia este comună
Tabelul 6: Fiice care își ucid părinții: relații încordate
Tabelul 7: Tipologia conduitelor penale și deviante
Tabelul 8: Elementele de interpretare a scalei Kinsey

Lista figurilor

Figura 1: Scala Kinsey

Prezentarea coordonatoarei

Georgiana Virginia Bonea este licențiată în Asistență Socială, are Masterul de Psihologie Socială Aplicată și este Doctor în Sociologie al Școlii Doctorale de Sociologie, în cadrul Facultății de Sociologie și Asistență Socială, Universitatea București. A fost bursieră POSDRU și a publicat numeroase studii în reviste de specialitate. A publicat mai multe capitole în cărți coordonate de alți autori din domeniul vast al sociologiei. De asemenea, a publicat (ca autor singular), cartea intitulată: „Violența în relația de cuplu: victime și agresori. Teorie și aplicații"; cartea: „Aspecte teoretice introductive privind conflictul și negocierea la locul de muncă"; cartea: „Elemente introductive legislative românești privind agresorul familial"; cartea: „Atacul de panică și anxietatea: afecțiuni ale lumii contemporane. Întrebări și răspunsuri"; cartea de coordonator unic: „Devianța. Viziuni contemporane". A participat la diverse conferințe la nivel național și internațional pe teme precum: violența în relația de cuplu, conflictul și negocierea. A activat ca asistent social, având experiență în lucrul cu victimele violenței și în negocierea dintre agresor și victimă. De asemenea, susține diverse cursuri (Metode și tehnici de cercetare în sociologie; Estetică și societate; Sociologia corpului; Dezvoltare comunitară și regională – ca titular în cadrul Secției de Sociologie, Universitatea Hyperion), seminarii și coordonează grupe de practică de specialitate în cadrul Facultății de Sociologie și Asistență Socială, Universitatea București și în cadrul Facultății de Drept, Jurnalism, Psihologie și Științe ale Educației, Secția de Sociologie, Universitatea Hyperion.

Începând cu anul 2014 este Cercetător Științific al Institutului de Cercetare a Calității Vieții (I.C.C.V.), al Academiei Române.

Prezentarea autorilor

Leonardo Gabriel Corlan este licențiat în Psihologie și Științe Cognitive, în Sociologie, dar și Relații Internaționale și Studii Europene. Absolvent al mai multor programe de masterat cum ar fi Antropologie, Științe Penale și Psihodiagnoză cognitivă și consiliere psihologică; a participat la numeroase conferințe și workshop-uri pe diverse teme cum ar fi criminalistică și criminologie, drept penal și din domeniul său de specializare, hipnoză ericksoniană și hipnoză clinică.

Lucian Ștefan Rotariu este Doctorand în cadrul Școlii Doctorale de Sociologie a Universității București; susține seminarii în cadrul Facultății de Sociologie și Asistență Socială, Secția Sociologie, pe următoarele discipline: Sociologia devianței; Sociologia dreptului. Este colaborator al Institutului de Sociologie, Academia Română; de asemenea, a participat la numeroase conferințe naționale și internaționale pe diverse teme care au legătură strânsă cu studiul și analizarea mediului penitenciar, publicând mai multe studii pe teme similare. De asemenea, (1 iunie - prezent) este bursier al Institutului de Cercetare a Calității Vieții, Academia Română în cadrul proiectului „Pluri și interdisciplinaritate în programe doctorale și postdoctorale“ finanțat de POSDRU.

Raluca Rodica Pavel este Doctorand în cadrul Școlii Doctorale de Sociologie a Universității București; a participat la mai multe prelegeri pe tema criminalității feminine și a sindromului Stockholm. Are experiență în domeniul sociologiei victimei și a devianței. A susținut seminarii la Facultatea de Sociologie și Asistență Socială, secția Sociologie, pe teme precum: discriminare, etichetare, corupție, sindrom Stockholm și introducere în victimologie, criminalitate feminină, deviantă sexuală, delincvență juvenilă și mediul penitenciar. A participat la o serie de cercetări și studii realizate în colaborare cu Institutul de Sociologie și cu Administrația Națională a Penitenciarelor privind strategii și forme de prevenire a criminalității în general, a criminalității feminine, în special. Ca o dovadă a aptitudinilor pentru cercetarea concretă, toate aceste preocupări se vor finaliza în teza de doctorat cu titlul „Femeia asasin și sindromul Stockholm“,

coordonată de către Prof. Univ. Dr. Dan Petre Gabriel Banciu. De asemenea, (1 iunie - prezent) este bursieră a Institutului de Cercetare a Calității Vieții, Academia Română în cadrul proiectului „Pluri și interdisciplinaritate în programe doctorale și postdoctorale“ finanțat de POSDRU.

Simona Ionela Mihaiu este Doctor Universitar în Sociologie, Școala Doctorală de Sociologie a Universității București cu lucrarea „Criminalitatea violentă în România. Evaluare, etiologie și prevenire socială“, sub îndrumarea Prof. Univ. Dr. Dan Petre Gabriel Banciu, aflată în curs de publicare; este asistent universitar la Departamentul de Sociologie, Facultatea de Drept și Științe Sociale, Universitatea din Craiova; vicepreședinte al Asociației Evolve și membru în organizații internaționale și naționale de specialitate. A absolvit studiile la Facultatea de Sociologie și Asistență Socială, Universitatea din București. A participat la numeroase conferințe organizate în România și în străinătate, a coordonat trei proiecte de cercetare intervenție în domeniul devianței sociale și a publicat în reviste de specialitate și în volume colective. De asemenea, este bursieră a Institutului de Cercetare a Calității Vieții, Academia Română în cadrul proiectului „Pluri și interdisciplinaritate în programe doctorale și postdoctorale“ finanțat de POSDRU.

Brîndușa Mihaela Dragomir a absolvit Facultatea de Sociologie, în cadrul Universității Hyperion cu lucrarea „Integrarea socială a homosexualilor în societatea românească“, sub îndrumarea Conf. Univ. Dr. Nina Mocănașu. A participat la mai multe workshopuri pe tema devianței, a discriminării și a relaționării amoroase între personae de același sex. De asemenea, a participat la mai multe conferințe pe aceleași teme. A efectuat muncă de voluntariat la mai multe organizații non-guvernamentale, acreditate de către stat, ce activează în zona apărării Drepturilor Omului și anti-discriminare pe baza alegerii partenerului de acelaș sex.

Introducere

Coordonator
Georgiana Virginia Bonea –
Lect. Univ. Dr., Cercetăror Științific, I.C.C.V., Academia Română

Devianța (the deviance) este un domeniu extrem de vast și cu multiple ramuri în etape ale vieții și discipline precum:

- sociologia,
- psihologia,
- medicina,
- politica,
- legislația,
- criminologia,
- criminalistica,
- literatura,
- muzica,
- filmul,
- fotografia,
- arheologia,
- istoria,
- religia,
- familia,
- grupul,
- criminalistica,
- locul de muncă,
- educația,
- dezvoltarea individului,
- asistența socială,
- biologia,
- chimia,
- familia,
- studiul culturii și al cutumelor,
- spații geografice distincte,
- metodele de comunicare,
- metodele și tehnicile de observare și analiză multidisciplinară etc.

Sursa internetului a devenit foarte importantă în documentarea teoretică în ce privește orice domeniu. De asemenea, mass-media, a patra putere în stat, a contribuit considerabil la trezirea interesului societății asupra a ceea ce înseamnă devianța și care sunt consecințele ei către individ și mediul în care acesta trăiește.

Devianța este un subiect extrem de controversat și analizat îndelung de foarte mulți specialiști, ceea ce face ca întreaga problematică să fie văzută din mai multe perspective, asemenea unei pietre șlefuite în sute de părți și în funcție de lumină, fiecare parte este arătată, văzută. Scopul este acela de a diseca în sute și chiar mii de părți tot ceea ce intră sub incidența devianței.

În lucrarea de față, devianța este privită din perspectiva socio-psiho-istorică, dar mai ales din punctul de vedere al modului în care indivizii împreună cu societățile din care fac parte au învățat să se adapteze la prezent.

Prezenta lucrare va analiza teme ale devianței precum:

- Ce este devianța și cum poate fi privită și analizată (What is the deviance and how it can be viewed and analyzed),
- Violența în relația de cuplu (Violence in the couple relationship),
- Terorismul sinucigaș feminin (Female suicide terrorism),
- Fenomenul sinuciderii (The suicide phenomenon),
- Dileme ale mediului carceral (Dilemmas of carceral environment),
- Sindromul Stockholm (The Stockholm Syndrome),
- Analiza delictelor de omor (Analysis of the offence of murder),
- Criminalitatea violentă (Violent crime),
- Homosexualitatea și lesbianismul (Homosexuality and lesbianism).

Cu toate acestea, trebuie luat în calcul faptul că societățile sunt diferite, la fel ca și indivizii care le alcătuiesc și viețuiesc în cadrul lor. Fiecare societate în parte a avut, de-a lungul secolelor și civilizațiilor, modalitățile sale de a avansa și de a se dezvolta în funcție de anumite aspecte precum:

- Gradul individual de educație,
- Accentul pus pe dezvoltarea societății,
- Tipul de politică practicată,
- Impactul și influența religiei,
- Accentul pus pe datini și transmiterea lor din generație în generație cu acuratețe,
- Stadiul în care se afla dezvoltarea medicinei,
- Modul în care era privită familia,
- Libertatea femeii,
- Tipul de socializare primară în familia de origine în care se năștea individul,
- Rezistența societății la schimbare,
- Avansarea în domeniul tehnologiei,
- Utilizarea tehnologiei de comunicare de către cât mai mulți indivizi,
- Importanța dată respectării individului ca OM (Drepturile Omului) etc.

Trebuie luat în considerare faptul că fiecare tip de societate are modalitatea ei de a funcționa și a se dezvolta în timp și spațiu. De asemenea, o practică agreată într-o societate poate fi considerată de-a dreptul barbară în altă societate, cu totul distinctă din mai multe perspective, față de prima.

Tocmai frumusețea diversității ne face să ne dorim să studiem și să analizăm modalitățile de viață, motivațiile care-i determină pe indivizi să acționeze și să ia diverse decizii, în funcție de contextul în care se află și experiență, ce implică:

- vârstă,
- sex,
- status social,
- grad de educație,
- resurse economice etc.

Individul, la fel ca și societatea, trebuie înțeles în ansamblul său, pentru ca apoi să poată fi analizat în sute, chiar mii de părți ce-l alcătuiesc. La fel, se poate spune și despre devianță, opusul normalității, sau a ceea ce este considerat a fi normal într-o societate. Un lucru este cert, anume că fiecare societate, în funcție de timp și spațiu geografic s-a dezvoltat într-o anume direcție, care o definește.

Devianța face parte din societate și trebuie recunoscută pentru a putea fi studiată și apoi pentru a fi create diverse tipuri de politici sociale de prevenire și combatere a acesteia. Suntem liberi până la atingerea libertății celuilalt, fapt ce denotă civilizație. Există și devianță de natură pozitivă, ca:

- inovația,
- pionieratul,
- inventivitatea,
- creativitatea,
- imaginația care duce la descoperirea de noi modalități de a ne face viața mai ușoară,
- curajul de a pune în practică visele pe care le avem, pentru a ne adapta la mediul în care trăim, funcționăm,
- perseverența,
- dorința de autoactualizare cu cele mai noi lucruri,
- crearea unui CV care să devină o carte de vizită pentru individ.

Fiecare dintre noi deține o anumită experiență, prin intermediul căreia, uneori, alege să judece ceea ce este considerat a fi normal și ceea ce este văzut a fi deviant. Judecățile fiecăruia dintre noi alcătuiesc un set de elemente care reflectă următoarele:

- modalitatea noastră de adaptare,
- gândire,

- viețuire,
- educație,
- calitatea vieții avute,
- venituri,
- gradul de emancipare,
- modernitate și post-modernitate,
- idei,
- prejudecăți,
- locul și timpul în care trăiește,
- concepții.

Domeniul vast al devianței, îndrăznesc să spun, că a devenit de multă vreme o disciplină de sine stătătoare, care ajută extrem de mult și eficient la descoperirea de noi modalități de studiu, prevenirea și, mai ales, încercarea de a combate anumite problematici foarte serioase, ce afectează indivizii și societatea. Devianța ajută indivizii să se cunoască mai bine, să cunoască mediul în care trăiesc și să îmbunătățească mediul în care trăiesc.

Studiul devianței înseamnă studiul, din punct de vedere științific, al problemelor cu care societatea, respectiv indivizii care o alcătuiesc, se confruntă în viața de zi cu zi. Este vorba despre una dintre cele mai eficiente modalități de a cunoaște dilemele, problemele, motivele și factorii care fac să apară și să se mențină, chiar să ia amploare anumite aspecte nocive ale vieții intime, familiale, sociale etc.

Devianța a fost o problemă care a preocupat, în trecut, multe societăți și iată că preocupă și societățile actuale ale contemporaneității.

Capitolul 1
Devianța: aspecte teoretice

(Georgiana Virginia Bonea)

1.1. Definirea devianței în domeniul vast al sociologiei

Devianța *(deviance)* face parte din toate societățile, atât antice, cât și din cele contemporane, la fel ca și ceea ce se consideră a fi normalitatea. Trebuie trasată o linie perfectă între ceea ce este deviant și ceea ce nu este deviant, deoarece există foarte multe diferențe culturale. Cultura unui popor poate avea anumite aspecte, considerate a fi deviante de către un alt popor care are cu totul alte cutume.

Diversitatea face din om și societatea în care viețuiește ca studiul sociologic al devianței să fie un lucru atractiv și interactiv. A cunoaște mai multe culturi, practici, cutume, ale oamenilor din toate timpurile, nu face decât să ne „deschidă porțile minții", să ne lărgească spectrul vederii asupra a ceea ce este considerat a fi ieșit din normalitate și ceea ce este agreat de către membrii societății, oricare ar fi aceasta (vezi caseta 1).

Caseta 1: Devianța: aspecte generale din domeniul sociologiei

„*Devianța (deviance*) este caracterizată de conduita care încalcă normele scrise sau nescrise ale unei societăți. Comportament ce se opune celui convențional, încălcare a legii, deviere de la regulile de conviețuire socială (Amza, 2002, 1037).

Devianța este un ansamblu al „actelor sau conduitelor care deviază de la normele legitime cu caracter socio-cultural, acceptate în cadrul unui anumit grup sau sistem social" (Rădulescu, 2004, 82). Se poate spune că devianța înseamnă „orice tip de manifestare sau comportament care se opune celor convenționale sau conformiste" (*Ibidem*).

În fiecare situație apărută în societate, există un anumit comportament așteptat din partea individului, în conformitate cu status-rolul său, cultura și normele acceptate. Structura comportamentului nostru este modelată în funcție de situația, momentul în care ne aflăm. De exemplu, un anume comportament trebuie să îl avem în transportul în comun; caz în care există deja trasate regulile unanim cunoscute și tacit acceptate de majoritatea indivizilor.

Astfel, devianța apare că o exigență a respectării normelor și valorilor promovate în societate. Încălcarea normelor în vigoare poate atrage după sine și sancțiuni, iar comportamentul respectivului individ va fi catalogat drept deviant.

Devianța „desemnează o diversitate eterogenă de conduite, acte sau acțiuni, care constituie valori sau transgresiuni ale normelor scrise sau nescrise, implicite sau explicite, și care nu sunt conforme așteptărilor, valorilor și normelor" societății respective (*Idem*, 83).

În general, în cadrul societății, indivizii pot alege din două mari categorii de comportament (Banciu, 2005, 15-16): 1) acceptarea și respectarea normelor sociale; 2) ignorarea, încălcarea normelor sociale promovate de societate. Există o întrebare asupra căreia trebuie reflectat: „Unde anume începe «devianța» și se termină «normalitatea»? Aici merită amintit

așa-numitul *conflict dintre generații*, unde generația tânără își construiește propriile reguli după care să se ghideze în situațiile de viață.

Pe de altă parte, unii dintre vârstnici, consideră că dețin un avantaj; *cel al experienței de viață*. Astfel, fiecare generație nouă găsește alte modalități prin care „nu este în acord" cu generația părinților sau a bunicilor. *Nesupunerea față de normele generației trecute* pare să fie „la modă" și să inspire fiecare generație în parte. Așa iau naștere acele judecăți care încep cu: „*Generația din ziua de azi…"*.

Orice societate funcționează după anumite norme, legi, reguli; iar unele dintre ele trebuie respectate cu strictețe. De exemplu, fiecare din noi trebuie să respecte libertatea celor din jur, așa cum și ceilalți ne respectă nouă aceeași libertate. Trebuie să facem diferența între normele importante ce nu pot și nu trebuie să fie încălcate, precum: să nu furăm, să nu ucidem etc.; și normele ce sunt încălcate de mulți dintre noi în anumite situații (*Ibidem*).

Teoria subculturilor delincvente explică foarte bine fenomenul devianței în contextul conformismului majorității dintr-o societate (Cohen, 1955). Inevitabil omul este influențat într-un fel sau altul de alți indivizi sau alte grupuri, teoria subculturilor delincvente analizează comportamentul deviant și pornirile violente cu ajutorul unor subculturi delincvente. Albert Cohen (1966)[11], a făcut cercetări și a găsit așa-numitele grupuri frustrate sau subculturi delincvente. Din acest punct de vedere, subcultura include acei indivizi care sunt absolut convinși de faptul că le sunt restricționate drepturile și accesul la anumite valori sociale.

Tocmai prin integrarea într-o „subcultură", individul reușește să se facă auzit, să protesteze față de aceste nedreptăți constatate de el (Chipea, 1997, 55). Grupurile care fac parte din subcultura urbană au valori și norme care contrazic vehement legile și normele societății. Frustrările s-au format din cauza (Banciu*, et. al.,* 2002, 79-82): carențelor economice; carențelor în educație; lipsei locurilor de muncă; numărului mare de copii. Cohen afirmă că *subculturile delincvente* au apărut ca un mod de a răspunde, de a protesta față de valorile sociale, creându-și propria lege și cultură. Tot Cohen este cel care încearcă să caracterizeze aceste grupuri prin următoarele trăsături (Banciu*, et. al.,* 2002, 79-82):

a) *nonutilitarismul* – membrii subculturii delincvente desfășoară anumite activități ilegale numai din dorința de a dobândi mai multă experiență și îndemânare;

b) *malițiozitatea* – actul ce încalcă legea, comis de individ, nu este făcut din necesitate sau disperare, ci din simplă răutate;

c) *negativismul* – normele, ideile și „legile" acestui grup sunt în totală contradicție cu restul societății în care trăiesc;

d) *versatilitatea* – acești indivizi obișnuiesc să practice toate activitățile ilegale posibile și chiar și pe cele imposibile, fără a fi specializați pe una singură;

e) *autonomia* – nu permit să fie conduși, influențați sau deranjați de alte grupuri. De asemenea, amintesc aici și de *teoriile reacției sociale față de devianță și criminalitate*, unde accentul cade pe modul în care indivizii pot „condamna" alți indivizi la a se rezuma unui comportament deviant. Astfel, este susținut faptul că infracționalitatea există doar atunci când societatea o etichetează. Drept urmare, există anumiți indivizi sau instituții care cataloghează și definesc ca fiind anormale actele celorlalți. Societatea aplică o etichetă pe acei indivizi considerați infractori, iar ei nu sunt decât produsul societății. Howard Becker (1963) este de părere că acești experți, care emit reguli cu caracter general, există în toate societățile (*apud* Banciu, *et. al.,* 2002, 144). Cu alte cuvinte, *devianța* este „produsă chiar de către

[1] Cohen A. (1966). Theory of delinquent subcultures. Disponibil online la: www.radessays.com/.../Albert_K_Cohen_–_Delinquent_Subculture_Theory.html. Accesat la data de: 04.05.2009.

mecanismele anume create pentru definirea și mai ales sancționarea ei“ (Isac, 2004, 39). Interesant este punctul de vedere al lui Frank Tannembaum (1938)[2], care spune că „stigmatizarea este un mod sigur de a produce delincvenți“. Totuși, ceea ce diferențiază indivizii care „trec la săvârșirea infracțiunii“ de restul societății din care fac parte; ține de personalitatea fiecăruia (Tannenbaum, 1938).

În sprijinul ideii că omul, în relația sa cu societatea în care trăiește, este influențat de aceasta prin diferite interacțiuni și procese, vine teoria asocierilor diferențiale. Aici, Edwin Sutherland (1966)[3] a construit următoarele ipoteze (Sutherland, 1949):

a) comportamentul criminal, deviant, este „învățat“ în interacțiunea cu alte procese ce au loc în cursul comunicării cu alți oameni. În cazul de față, comunicarea este folosită pentru a-i iniția pe diverși indivizi în tainele delincvenței și ale comportamentelor violente față de cei din jur;

b) motivarea este foarte importantă pentru individ. Motivele îl împing de la spate să comită anumite acte împotriva legii (să fure, să-și bată soția, să conducă mașina în stare de ebrietate);

c) normele și regulile juridice sunt interpretate pentru a găsi justificarea infracțiunilor. De asemenea, Sutherland (1949) susține ideea conform căreia indivizii întâlnesc, în viața de zi cu zi, modele pozitive sau negative, iar comportamentul violent nu este învățat de aceștia prin imitare, ci este asimilat cu ajutorul unei motivări și stimulat să se manifeste astfel. „Comportamentul criminal“ (Chipea, 1997, 52-53) este „învățat“ de către individ și nu se transmite genetic din generație în generație.

„Asocierea individului“ cu diferitele grupuri din cadrul societății, precum: grupul de prieteni, grupul de colegi de la școală sau de la muncă, grupul de vecini, poate determina învățarea unor comportamente considerate „criminale“. Trebuie spus faptul că în familie are loc prima socializare a copilului, fiind o perioadă dintre cele mai importante din viața unui individ. Din alt punct de vedere, în concepția lui Merton R.K. (1957)[4], *comportamentele conformiste*, „ritualiste“ nu pot fi decât la fel de deviante ca și cele ale indivizilor care încalcă regulile și au un „spirit inovator“. Nu de puține ori, se poate întâmpla ca normele, unanim promovate de către societate, să fie în contradicție cu „realitatea socială“, fapt ce aruncă individul într-o stare generală de nesiguranță. Astfel, devianța este văzută de către Merton ca (apud Giddens, 1988/2010, 751) „un produs secundar al inegalităților economice și al lipsei unor oportunități egale“.

Emile Durkheim (1975, 550) nu se ferește să susțină faptul că devianța este un lucru „necesar“ oricărei societăți din ziua de azi. Admitem faptul că nu se va putea ajunge la un acord general în ceea ce privește setul normelor în vigoare din societate. În altă ordine de idei, devianța are „o funcție adaptativă“ și apoi ajută la întărirea ideii asupra a ceea ce este potrivit și nepotrivit din punct de vedere comportamental“.

Sursa: Bonea, G.V. (2010). *Violența în relația de cuplu: victime și agresori. Teorie și aplicații.* București: Ed. Sigma, pp. 125-126.

---

[2] *Theories of the social reaction to deviance and crime*. Disponibil online la: www.criminology.fsu.edu/crimtheory/tannembaum.htm. Accesat la data de: 03.05.2010.

[3] Differential association theory. Disponibil online la: www.criminalistic.ro/teorii-comportamentale-biologice-și-pshilogice-privind-cauzele-delicvenței. Accesat la data de: 04.05.2009.

[4] Merton R.K. (1957). Social Theory and Social Structure. Rev. Edn. Glencoe: Free Press. Disponibil online la: www.newworldencyclopedia.org/.../Robert_K._Merton. Accesat la data de: 13.05.2009.

Teoriile principale (Amza, 2002; Banciu, 2005; Cohen, 1955; Tannenbaum, 1938; Becker, 1963; Sutherland, 1949; et. al.) amintite și analizate pe scurt (vezi caseta 1), fac puntea de legătură dintre „temelia“ devianței analizate din prisma sociologiei și teoriile avangardiste, ce stau să fie probate și analizate în timp. Este foarte important ca fiecare teorie în parte să fie analizată, deoarece oferă șansa cercetătorului de a ridica noi întrebări de cercetare, care pot conduce la descoperirea de noi teorii și construirea de răspunsuri aferente. Numai așa se poate spune că știința sociologiei devianței avansează odată cu următoarele (Banciu, 1999; Stănișor, 1993; Chipea, 1997; Chelcea, 1996; Kinberg, 1960; Bonea, 2012):

- vremurile,
- timpul,
- indivizii,
- conjuncturile,
- culturile diverse,
- religia,
- politica, promovată la momentul respectiv, ce va reflecta nivelul de trai al individului,
- forma pe care o îmbracă familia aflată acum în continuă schimbare, transformare și redefinire a status-rolurilor femeii și bărbatului în cadrul cuplului conjugal,
- tipologia mentalităților aflate în transformare din generație în generație.

Este destul de dificil de surprins fiecare act deviant în starea sa „coloristică“, în „umbrele sale“, și mai ales, în „mobilitatea sa“, motiv pentru care este nevoie de cercetare pentru a conduce la răspunsuri logice, demonstrate științific. Astfel, iau naștere teoriile și ia amploare faima numelui celor care le-au patentat. O teorie nu este de ajuns pentru a explica un fenomen, oricare ar fi acesta. De multe ori, este nevoie de un „buchet“ vast de teorii, care să poată analiza în cel mai mic amănunt problema pe care cercetătorul dorește să o „disece“, pentru a-i afla secretele. Astfel, a evoluat nu numai sociologia devianței, ci și domenii precum (Otovescu, Frasie, Moroi, Otovescu, 2001; Culda, 1997; Abraham, 1991):

- medicina,
- asistența socială,
- politica,
- dreptul și legislația,
- criminologia și criminalistica,
- mecanica,
- filosofia,
- chimia,
- fizica etc.

Sociologia devianței (Rădulescu, 2001; 2004; 2005) reprezintă un compendiu extrem de vast de studiu al realității înconjurătoare oferite de societate și de indivizii care activează în interiorul ei sub forma status-rolurilor, în funcție de conjuncturile în care se află.

Devianța este un subiect ce trebuie studiat în permanență de generații de cercetători, cu multă seriozitate, în scopul de a ajuta la crearea de noi modalități de prevenire și combatere a ei.

1.2. Tipuri de devianță

Devianța poate îmbrăca multiple forme și tipologii care de multe ori ne pot induce în eroare în a judeca ce este normal și ce nu este normal. Este absolut necesară o tipologizare a devianței din punct de vedere (Bădescu, 1995; Rădulescu, 2010):

- social,
- legal,
- familial,
- individual,
- grupal,
- religios,
- sexual,
- din perspectiva status-rolurilor,
- din punctul de vedere al locului de muncă,
- economic,
- politic,
- educațional,
- din punctul de vedere al sănătății publice etc.

Devianța, definită din punct de vedere legal și sancționată ca atare, este cel mai puternic vector după care ne putem ghida în condițiile în care avem anumite întrebări în legătură cu normalitatea. Să nu uităm că suntem liberi a face ceea ce dorim, în limita atingerii libertății celor din jurul nostru. Mai trebuie luat în calcul și aspectul eticii, ce nu trebuie deloc neglijat. Nimeni și nimic nu are dreptul să ne încalce libertățile, precum (Drăgan, 1996; Mitrofan, 1998; Chelcea, 1998):

- libertatea de exprimare,
- libertatea de a alege cu privire la propria persoană,
- libertatea de alegere a locului de muncă,
- libertatea de alegere a partenerului de viață,
- libertatea pe plan politic,
- libertatea sexuală,
- libertatea educațională,
- libertatea de a merge și a face ceea ce ne dorim în limitele legii în vigoare etc.

Caseta 2: Tipuri de devianță

„Devianța desemnează nonconformitatea, încălcarea normelor și regulilor sociale. Aceasta are o sferă mult mai largă decât criminalitatea, infracționalitatea sau delincvența (denumită și „devianță penală"), deoarece include nu numai încălcările legii penale, ci toate deviațiile de la comportamentul socialmente acceptat și dezirabil (Rădulescu, 1994).

Comportamentul deviant este unul „atipic", care se îndepărtează sensibil de la poziția standard (medie) și transgresează normele și valorile acceptate și recunoscute în cadrul unui sistem social. Diagnosticarea comportamentului deviant depinde de natura normelor sociale, de gradul de toleranță al societății respective, ca și de pericolul actual sau potențial, pe care îl prezintă devianța față de stabilitatea vieții sociale.

Devianța nu poate fi înțeleasă ca fenomen sau ca un comportament detașat de contextul social. Fiind intim legată de condițiile fundamentale ale oricărei vieți sociale, devianța reprezintă un fenomen normal în cadrul evoluției societății, a moralei și a dreptului, iar individul deviant nu trebuie considerat neapărat ca o ființă nesocializată, ca un element parazitar, neasimilabil, introdus în corpul societății, el având uneori rolul unui agent reglator al vieții sociale (Durkheim, 1974). Devianța, desemnând distanțarea semnificativă de la normele de conduită și de la valorile sociale, acceptate într-un spațiu cultural determinat, într-o anumită societate și la un moment dat, are atât o semnificație negativă, disfuncțională, cât și una pozitivă, funcțională. În unele situații, devianța facilitează funcționarea societății. Cei din afara rândurilor îi determină pe cei din „coloană" să fie mai uniți.

Altfel spus, devianța consolidează conformarea, sancționează, certifică normalitatea.

Extensia, intensitatea și gravitatea devianței sociale depind, în mare măsură, de valorile și normele care sunt încălcate, precum și de reacția publică față de aceste abateri și încălcări. De aceea, evaluarea devianței sociale se face pornind de la procesul de elaborare a normelor și regulilor de conduită și terminând cu intensitatea reacției sociale față de încălcarea acestora.

În ansamblul formelor de devianță socială se include și delincvența (infracționalitatea sau criminalitatea), care afectează cele mai importante valori și relații sociale, protejate de normele juridice cu caracter penal. Aceasta reprezintă ansamblul actelor și faptelor care, încălcând regulile juridice penale, impun adoptarea unor sancțiuni negative, organizate, din partea agenților specializați ai controlului social (poliție, justiție etc.).

Chiar dacă delincvența apare ca un fenomen juridic, reglementat prin normele dreptului penal, ea este, primordial, un fenomen social, având consecințe negative și distructive pentru securitatea indivizilor și grupurilor.

Delincvența este un fenomen deosebit de complex, incluzând o serie de aspecte și dimensiuni de natură statistică, juridică, sociologică, psihologică, economică, prospectivă și culturală (Banciu, 1995):

a) dimensiunea statistică – evidențiază starea și dinamica delincvenței în timp și spațiu, prin evaluarea și măsurarea în procente, medii, serii de distribuție și indici ai diferitelor delicte și crime și corelarea acestora cu o serie de variabile și indicatori cu caracter social, ecologic, cultural, geografic; etc.;

b) dimensiunea juridică – evidențiază tipul normelor juridice violate prin acte și fapte antisociale, periculozitatea socială a acestora, gravitatea prejudiciilor produse, intensitatea și felul sancțiunilor adoptate, modalitățile de resocializare a persoanelor delincvente;

c) dimensiunea sociologică – centrată pe identificarea și prevenirea socială a delictelor și crimelor, în raport cu multiple aspecte de inadaptare, dezorganizare și devianță existente în societate și cu formele de reacție socială față de diferitele delicte;

d) dimensiunea psihologică – evidențiază structura personalității individului delincvent și individului normal, motivația și mobilurile comiterii delictului, atitudinea delincventului față de fapta comisă (răspunderea, discernământul etc.);

e) dimensiunea economică sau „costul crimei" – evidențiază consecințele directe și indirecte ale diferitelor delicte din punct de vedere material și moral (costurile financiare acordate victimelor, martorilor, reparației bunurilor etc.);

f) dimensiunea prospectivă – evidențiază atât tendința generală de evoluție a delincvenței, cât și tendința anumitor indivizi și grupuri sociale spre delincvență;

g) dimensiunea culturală – se referă la relativitatea criteriilor normative și culturale cu care este investită delincvența în diverse societăți și culturi. Există diferențe sensibile din punct de vedere cultural, în definirea anumitor acte ca periculoase și în evaluarea intensității și gravității acestora.

Gradul de periculozitate al unui comportament antisocial depinde, în mare măsură, de caracterul coercitiv sau, dimpotrivă, permisiv al normelor sociale. Marea diversitate și variabilitate a culturilor implică, deci, comportamente eterogene din punctul de vedere al semnificației lor sociale, moralitatea, imoralitatea, binele sau răul fiind într-o strânsă legătură cu normele și valorile grupului respectiv.

„Normalul" este reprezentat de comportamentele socialmente acceptabile, compatibile cu modelele culturii din care face parte individul.

Sistemul nostru penal utilizează expres noțiunea de infracțiune, nu de delict sau crimă. Prin articolul 17, din Codul Penal al României, infracțiunea este definită ca o „faptă care prezintă pericol social, săvârșită cu vinovăție și prevăzută de legea penală".

Din punct de vedere psihologic, infracțiunea reprezintă o manifestare comportamentală deviantă, ce constă în încălcarea unor norme codificate de către societate, manifestare cu conținut antisocial, față de care se iau anumite atitudini, prin aplicarea de sancțiuni penale (Popescu-Neveanu, 1978).

Cercetarea psihologică trebuie să cuprindă în aria sa descifrarea diferitelor dimensiuni psihologice cu accent pe motivație, afectivitate, pe descifrarea personalității în ansamblul său".

Sursa: *Tipuri de devianță*. Disponibil online la: www.cogndevianta.ro. Accesat la data de: 23.05.2013.

Devianța este un domeniu vast care ascunde:

- multe dileme,
- probleme,
- provocări,
- subiecte greu de cercetat și analizat, cum este, de exemplu, violența în intimitatea cuplului conjugal etc.

Din motivele menționate mai sus, devianța devine un subiect foarte interesant și provocator pentru orice cercetător care este gata să facă față unor provocări „acide" și uneori „piperate" cu fel de fel de obstacole și dileme greu de pătruns.

Tipurile de devianță sunt extrem de numeroase și se extind în funcție de contextele socio-culturale, individuale și de grup, politico-economice etc. Nimeni nu

poate contesta faptul că devianța are multiple forme și tipuri, care mai de care mai interesante din punctul de vedere al cercetării evoluției și transformării lor în timp.

Însăși *familia, „celula de bază" a societății* de-a lungul secolelor și a mai multor civilizații a suportat schimbări majore, a trecut prin transformări multiple, indiferent de tipul ei (Mitrofan, 1998; 1999; Rădulescu, 2005):

- familie tradițională,
- familie nucleară,
- familie monoparentală,
- familie cu parteneri de același sex,
- alternative la familie, cum este, de exemplu, celibatul etc.

Fiecare formă de devianță, ce a fost descoperită și analizată, va conduce la noi dileme contemporane. Astfel, vor lua formă noi tipologii de devianță, pe care cercetătorii trebuie să le disece pentru a contribui la bunul mers al dezvoltării științei și al societății în ansamblul ei.

1.3. Cauze ale devianței

Factorii favorizanți ai devianței, atât la nivel individual, cât și la nivel de grup sunt foarte greu de identificat și cu atât mai greu de controlat. Acești factori fac din ce în ce mai multe victime printre adolescenți și copii, motiv pentru care trebuie gândite modalități eficiente de prevenire și combatere.

Cauzele devianței sunt multiple, precum (Rădulescu, 2010; 2004; 2005; Rădulescu și Dâmboveanu, 2006; Erikson, 1967):

- nivel scăzut de educație,
- familie dezbinată,
- abandon școlar,
- lipsa unui părinte,
- carențe mari de atașament,
- aderarea la un grup infracțional,
- situația materială precară,
- anumite afecțiuni de ordin fizic și/sau psihic,
- asprimea educației parentale,
- schimbări pe plan politic,
- vârsta,
- contextul geo-politic,
- schimbări în planul sistemului educațional,
- schimbări în plan familial (diversele schimbări survenite de-a lungul timpului în societatea românească și în societățile internaționale),
- schimbări pe plan social,
- schimbări ale valorilor sociale, familiale, religioase, politice, individuale, de grup, educaționale etc.,

- lipsa comunicării cu părinții și profesorii,
- frustrări diverse etc.

Delincvența juvenilă (Banciu, 1999; Rădulescu, 2001; 1993) este o problemă foarte mare în țara noastră, motiv pentru care trebuie elaborate în mod constant programe la nivel național și local de prevenire și combatere (vezi caseta 3).

***Caseta 3*:** Delincvența juvenilă, aspecte esențiale

„Delincvența juvenilă este componentă a criminalității, o parte a acesteia cu identitate proprie, conferită de categoria de indivizi la care se referă. Această identitate proprie este reflectată și de caracterul sinuos al acestui fenomen, care nu se suprapune pe evoluția, pe creșterile și descreșterile înregistrate de fenomenul infracțional în general.

Acest aspect este reliefat și de faptul că, în rândul minorilor, criminalitatea are multe cauze diferite de cele ale criminalității adulților.

Delincvența juvenilă este un fenomen de devianță, manifestat prin incapacitatea unor minori și tineri de a se adapta la normele de conduită din societate, incapacitate cauzată de factori de ordin bio-psiho-social".

Sursa: *Delincvența juvenilă.* Disponibil online la: www.criminalistic.ro. Accesat la data de: 12.04.2013.

Delincvența juvenilă este un subiect foarte delicat, ce face parte din aria sociologiei devianței, fiind analizat de foarte mulți specialiști de-a lungul timpului. Datorită acestui lucru, se poate spune că fenomenul delincvenței juvenile a început să fie cunoscut din ce în ce mai bine, astfel încât să se poată forma (Banciu, 1999; Rădulescu, 2001; 2004; Durkhaim, 1974; Stănișor, 1993):

- programe de reeducare,
- reintegrare în societate,
- formare profesională,
- programe legislative care să permită reabilitarea minorului,
- regândirea sistemului de asistență socială, care să vină în sprijinul prevenirii și combaterii delincvenței juvenile.

Iată cum se poate ca, din cercetare și analiză efectuată de către specialiști, să se poată construi elemente utile pentru societate și individ, care să folosească și care să fie axate pe promovarea bunăstării și a îndepărtării anumitor obstacole.

Caseta 4: Cauze de natură socială ale comportamentului deviant

a) S-a constatat că trecerea de la un tip de viață la altul, la modul de existență urbană de la cea rurală, poate determina comportamente deviante. Astfel, s-a relevat faptul că în condiții de industrializare și urbanizare accelerată, unele grupuri sociale nu reușesc să se adapteze rapid la noua situație, ceea ce conduce la apariția unor disfuncții în procesul de socializare.

b) Apoi, în condițiile actuale de industrializare, specializare, urbanizare, birocratizarea organizațiilor și instituțiilor umane în continuă dezvoltare tehnologică, are loc o maturizare psihică timpurie a minorului, aflată adeseori în conflict cu întârzierea maturizării sociale, care presupune prelungirea studiilor, întârzierea lansării în viața socială activă. De multe ori, minorul, adolescentul, de 14, 15, 16 ani considerându-se mare, vrând să pară matur, încercând să imite comportamentul unor adulți pentru a fi considerați ei înșiși adulți, ajung să comită acte antisociale, infracțiuni, considerând că, în felul acesta, își dovedesc curajul și maturitatea.

c) O altă cauză ar fi constituit-o deficiențele de activitate ale unor instanțe de control social și îndrumare educativă cum sunt: organele judiciare și reprezentanții autorității tutelare. Lipsa lor de operativitate, neînregistrarea tuturor situațiilor care impuneau luarea unor măsuri de ocrotire socială creează condiții favorizante pentru devianța penală a minorului. Astfel, în cazurile în care se dovedește că familia este un mediu nociv pentru creșterea și educarea copilului, autoritatea tutelară trebuie să acționeze pentru scoaterea lui din acest mediu și încredințarea lui unei instituții de ocrotire a minorilor.

d) În fine, s-a pus problema dacă televiziunea și cinematograful pot genera delincvența juvenilă, întrucât s-a constatat că minorii își petrec o mare parte a timpului liber în fața televizorului sau la cinematograf. Este vorba, în special, de emisiunile și filmele care au scene de violență, acestea constituind un pericol pentru copii, cu unele perturbări afective și caracteriale, cauzate de frustrare, ele putând favoriza delincvența.

În general, ca o opinie personală expusă și în lucrările de specialitate, televiziunea și cinematograful nu sunt cauze ale delincvenței juvenile, însă ele sunt condiții care pot influența, pot alimenta starea infracțională, incitând la săvârșirea unor fapte antisociale.

Sursa: *Cauze de natură socială ale comportamentului deviant.* Disponibil online la: www.criminalistic.ro. Accesat la data de: 12.04.2013.

De foarte multe ori, se spune că societatea este de vină pentru ceea ce se petrece în interiorul ei, fapt ce nu poate fi contestat cu vehemență. Cauzele de natură socială ale comportamentului deviant al individului sau al unui grup de indivizi pot ascunde multiple „secrete“, unele descoperite de către cercetători, altele care încă mai așteaptă să fie văzute. Devianța, după cum spuneam, are multipli factori favorizanți, de aceea, trebuie să fim precauți în a căuta și cerceta natura devianței și cauza sau cauzele ei.

Legislația negândită și nepliată pe „macheta“ problemei devianței din respectiva societate, indiferent dacă va fi sau nu aplicată, nu va putea face față provocărilor și nu va putea preveni și combate fenomenul problematic. De asemenea, mass-media (Drăgan, 1996; Rădulescu, 2010), a patra putere în stat, cum i se mai spune, nu poate fi un factor singular luat ca atare pentru a oferi un răspuns la actele deviante întâlnite în societate. Pe lângă mass-media, mai pot exista și alți factori care să favorizeze și să amplifice fenomenul cu care se confruntă statul, respectiv specialiștii și cercetătorii care se află în prima linie de analiză a problematicii.

1.4. Concluzii

Devianța (Lyman, Stanford, 1978/1989; Vlăsceanu, 1998; Cohen, 1955; Sutherland, 1996; Tannenbaum, 1938; Merton, 1938/1968) este un fenomen destul de greu de definit și de controlat de către orice tip de societate de-a lungul secolelor și civilizațiilor. Diverse influențe de ordin nefavorabil fac din individ să aleagă devianța și să respingă ceea ce este agreat și promovat de către societatea în care trăiește. Personalitatea și numărul de frustrări, la fel ca și intensitatea și durata acestora, intensifică dorința individului de „a ieși din normal", „de a fi altfel față de ceilalți". La început, se poate spune că este simțită o oarecare ușurare, o libertate conferită de comportamentul deviant, ales pentru a fi pus în aplicare, însă, în vreme ce trece timpul, devianța devine un stil de viață al individului respectiv. Devianța devine o modalitate de gândire și reacție față de ceea ce se petrece în jur. Încă din copilărie fragedă, putem fi afectați și putem dezvolta anumite aspecte favorabile dezvoltării unui comportament deviant mai târziu. Copilăria este foarte importantă pentru fiecare individ în parte, „cei șapte ani de-acasă" nu sunt de luat în derâdere. Acești șapte ani sunt importanți pentru tot restul vieții individului, în vederea construirii unei vieți echilibrate, bazate pe principii comune respectivei societăți, în care acesta își duce traiul.

Vagabondajul (Cohen, 1955), de exemplu, este o formă de devianță foarte des întâlnită la adolescenți și la adulții tineri. Este o modalitate a acestora de a nu se supune regulilor promovate de societate și de a scăpa parțial sau total de anumite frustrări pe care le-au dezvoltat de-a lungul timpului.

Trebuie luată în calcul și ereditatea (Rădulescu, 2001; 2004; 2010), teorie care poate fi atacată și contestată din foarte multe părți, dar care, totuși, se încăpățânează să își facă apariția. Trebuie să vedem unde anume este problema, de unde pornește și unde se termină motivul individului de a alege comportamentul și gândirea de ordin deviant. Care sunt mecanismele care-l determină pe acesta să aleagă devianța? Și, totuși, dacă nu am vorbi despre devianță, se poate spune că aceasta nu există? Nu! Devianța există fie că se vorbește despre ea, fie că nu se vorbește.

Carențele de ordin afectiv sunt definitorii în procesul de dezvoltare al comportamentului deviant al individului (Banciu, 1999; Rădulescu, 2001; 2004), acesta necunoscând alt tip de relaționare cu cei din jur, cu familia, cu prietenii.

De multe ori, mediul familial este răspunzător pentru individul deviant, indiferent de vârsta sa, familia fiind „celula de bază" a formării sale ca OM.

Insuficiența relaxării și a petrecerii timpului liber cu familia, cu cei dragi, creează mari frustrări, care la rândul lor vor solicita noi modalități de răspuns al individului pentru a-și putea acoperi golurile create în viața sa. Un părinte sever care solicită la maximum capacitățile de muncă și învățare ale copilului său, nedându-i posibilitatea petrecerii timpului liber, va avea surpriza unui copil care va riposta mai devreme sau mai târziu. Această ripostă va fi de ordin deviant, probabil ilustrată de aderarea de către cel mic, la un grup infracțional, care pare „să-l înțeleagă".

Una dintre cele mai mari frustrări și, totodată, un factor favorizant al apariției devianței este faptul că persoanele a căror părere contează pentru individul în cauză nu sunt niciodată pozitive, referitoare la activitățile întreprinse de acesta. Pe parcursul încercării de a satisface exigențele părinților, copilul realizează că nu va putea niciodată să facă față și va „dezerta", va riposta, adoptând comportamentul deviant.

Devianța, pe de altă parte, înseamnă încălcarea legii în vigoare:

- furt,
- tâlhărie,
- viol,
- distrugere de bunuri,
- complicitate la diverse infracțiuni,
- omor,
- tentativă de omor,
- amenințare,
- violență fizică,
- exploatare a altor persoane lipsite de apărare,
- abuzuri psihice,
- șantaj,
- fals și uz de fals,
- deținere ilegală de arme albe sau de foc etc.

Goffman (2004) vorbește despre:

- obligații,
- constrângeri morale,
- constrângeri legale,
- etică,
- așteptările celorlalți de la noi, așteptări de care noi suntem perfect conștienți,
- presiunea socială de a respecta normele în vigoare.

Acestea pot fi elementele care, pe unii dintre noi, ne țin departe de devianță. Este important să știm ce definește un comportament deviant. Educația dată de către părinți, în cadrul familiei, la fel ca și relațiile de afecțiune și atașament pe care le are cu părinții săi pot face diferența dintre un viitor deviant și unul dezirabil.

Bibliografie

- Abraham D. (1991). *Introducere în sociologia urbană*, București: Editura Științifică.
- Banciu D. (1999). *Control social și sancțiuni sociale*, București: Editura Victor.

- Bădescu I. (1995). *Sociologia și geopolitica*, (vol. Iși II). București: Editura: Floare Albastră.
- Bonea, G.V. (2010). *Violența în relația de cuplu: victime și agresori. Teorie și aplicații*, București: Editura Sigma.
- Chelcea S. (1996). *Cunoașterea vieții sociale*, București: Editura I.N.I.
- Chelcea S. (1998). *Cercetarea sociologică – metode și tehnici*, București: Editura „Destin".
- Chipea, F. (1997). *Sociologia comportamentului infracțional*, București: Editura Isogep-Euxin.
- Cohen, A. (1955). *Delinquent boys*, London: Free Press.
- Culda L. (1994). *Procesualitate socială*, București: Editura Licorna.
- Culda L. (1997). *Devenirea oamenilor în procesul social*, București: Editura Licorna.
- De Lauwe P.M.C. (1982). *Cultura și puterea*, București: Editura Politică.
- Dragan, I. (1996). *Paradigme ale comunicarii de masă*, București: Casa de editură Șansa.
- Durkheim, E. (1974). *Regulile metodei sociologice*, București: Editura Științifică.
- Erikson, H.E. (1967). *Identity, Seuth and Crisis*, London: Editura Faber.
- Goffman, E., (2004). *Aziluri. Eseuri despre situația socială a pacienților psihiatrici și a altor categorii de persoane instituționalizate*, Editura: Polirom.
- Hoffman O. (1999). *Știință, tehnologie, valori*, București: Editura LuminaLex.
- Kinberg, O., (1960). *Problemes fundamentaux de la criminologie*, Paris: Editura Cujas.
- Leaute, J., (1972). *Criminologie et science penitenciaire*, Paris: Editura PUF.
- Lyman, Stanford M. [1978] (1989). *The Seven Deadly Sins: Society and Evil. Revised and expanded edition*, Rowman & Littlefield.
- Merton, Robert K. [1938](1968). *Social Theory and Social Structure. Enlarged Edition*, New York: The Free Press.
- Mitrofan V. (1998). *Acțiune socială în perspectivă interdisciplinară*, București: Editura Proem.
- Mitrofan V. (1999). *Fundamente ale sistemelor sociale*, București: Editura Eminescu.
- Neveanu, P., P. (1978). *Dicționar de psihologie*, București: Editura Albatros.
- Otovescu, A. Frasie, M., Motoi, G., Otovescu, D., (2011). *Criza mondială*, București: Editura Prouniversitaria.

- Pitulescu, I. (2000). *Criminalitatea juvenilă*, București: Editura Național.
- Rădulescu M.S. (2004). *Dicționar selectiv*, București: Editura Lumina Lex.
- Rădulescu, A. (2005). *Violența în familie – o problemă de conștientizare socială*, Revista de Asistență Socială. 1-2, 157-178.
- Rădulescu, A. (2010) *1. Learning opportunities in building the professional competences in social work intervention*, Revista de Asistență Socială. 1, 64-69.
- Rădulescu, A. (2010) 2. *Asistența socială: un răspuns la problematica grupurilor de risc*, Buzducea, D. (coord.). *Asistența socială a grupurilor de risc*, Iași: Editura Polirom. 63-72.
- Rădulescu, A. (2007). *Dezvoltarea profesiei și a rolului asistentului social în România*, Muntean, A. și Sagebiel, J. (coord.). *Practici în asistența socială. România și Germania*, Iași: Editura Polirom. 161-178.
- Rădulescu, A. (2008). *Violența asupra femeii,* București: Editura Universității din București.
- Rădulescu, G. [1978] (2005). *Mic dicționar enciclopedic*, București: Editura Științifică și Enciclopedică.
- Rădulescu, M.S. (1993). *Victimologie*, în Zamfir, C. și Vlăsceanu, L. (coord). *Dicționar de sociologie*, București: Editura Babel. 570-574
- Rădulescu, M.S. (1996). *Sociologia și istoria comportamentului sexual deviant*, București: Editura Nemira.
- Rădulescu, M.S. (1998). *Sociologia devianței*, [fără loc.] Editura Victor.
- Rădulescu, M.S. (2001). *Sociologia violenței (intra)familiale: victime și agresori în familie*, București: Editura Lumina Lex.
- Rădulescu, M.S. (2001). *Violența (intra)familială din perspectivă sociologică și criminologică*, Revista Română de Sociologie. 1-2, 3-16.
- Rădulescu, M.S. (2010). *Sociologia devianței și a problemelor sociale*, București: Editura Lumina Lex.
- Rădulescu, M.S. și Dâmboeanu, C. (2006). *Consumul și abuzul de alcool ca problemă socială și medicală*, Revista Română de Sociologie. 5-6, 433-461.
- Schifirneț, C. (1999). *Sociologie*, București: Editura Economică.
- Stănișor, E. (1993). *La delinquance juvenile- Approche de criminology et droit compare*, France: Editura du Rhone, Lyon.
- Tannenbaum, F. (1938). *Crime and the community*, New York: Columbia University Press.
- Vlăsceanu, Lazăr. (1998). *Control social*, în Zamfir, Cătălin și Vlăsceanu, Lazăr (coord). *Dicționar de sociologie*, București: Editura Babel. 137-139.

- xxx. *Tipuri de deviantă*. Disponibil online la: www.cogndevianta.ro. Accesat la data de: 23.05.2013.
- xxx. *Delincvența juvenilă*. Disponibil online la: www.criminalistic.ro. Accesat la data de: 12.04.2013.
- xxx Sutherland E. (1966). *Differential association theory*. Disponibil online la: www.criminalistic.ro/teorii-comportamentale-biologice-și-pshilogice-privind-cauzele-delicvenței. Accesat la data de: 04.05.2009.
- xxx. *Cauze de natură socială ale comportamentului deviant*. Disponibil online la: www.criminalistic.ro. Accesat la data de: 12.04.2013.

Capitolul 2
Violența asupra femeii în cuplu

(Georgiana Virginia Bonea)

2.1. Definirea violenței asupra femeii în cuplu și tipurile principale de violență și abuz

Violența împotriva femeii, în relația de cuplu *(Violence against women in couple relationship),* este un subiect foarte dezbătut, în prezent, de foarte mulți specialiști, precum (Finley, Baker, Pugh și Peterson, 2010; Field, Gaetano și Nelson, 2004; Straus și Gelles, 1999-1, 1999-2; Sillamy, 1995/2000; Gâdei, 2003):

- asistenți sociali,
- medici psihiatri,
- psihologi,
- medici legiști,
- juriști,
- educatori,
- sociologi,
- criminologi,
- terapeuți etc.

După cum se vede (Foister, 2005; Simister, 2010; Melville, 1978; Bonea, 2012, 2008), subiectul supus dezbaterii și analizei este foarte controversat și disecat din mai multe puncte de vedere, ceea ce face să avem o privire de ansamblu, vastă asupra problematicii. Toate țările, culturile și civilizațiile s-au confruntat cu problema violenței asupra femeii în relația de cuplu. Unele culturi, prin esența lor, puteau încuraja sau facilita violența în cuplul conjugal, prin susținerea directă a ideii conform căreia femeia trebuie să fie total supusă bărbatului ei; alte cupluri și țări alegeau să ignore problema, deși aceasta exista, se manifesta puternic. Ignorarea problemei nu face decât să contribuie la amplificarea și susținerea ei, la încurajarea menținerii violenței.

Pentru a înțelege mai bine ce este violența în relația de cuplu, este necesară o definire a ei din mai multe „unghiuri" ale problematicii (vezi caseta 5).

Caseta 5: Definirea violenței în relația de cuplu

„Violența în relația de cuplu (*intimate partner violence*) – „atitudini și conduite cu caracter heteroviolent, ce se produc între membrii familiei, în contextual unui climat conflictual sever, ce indică o deteriorare semnificativă a funcționalității familiale" (Mitrofan și Mitrofan, 1991, 90). Când vorbesc de violență în relația de cuplu, mă refer la violența dintre cei doi parteneri de viață, în cadrul căreia victimă poate fi femeia sau bărbatul. Conflictele

din interiorul familiei au ca efect comportamentul violent, îndreptat asupra partenerului de viață sau asupra minorului. Dicționarul Explicativ al Limbii Române (1996, 1163) asociază termenul de *violență* cu următoarele acțiuni: *a sili, a constrânge, a forța*. Același dicționar ne definește persoana violentă, caracterizată prin „impulsivitate, nestăpânire, agresiune și brutalitate". Cuplul heterosexual (fie că vorbim de uniunea consensuală sau căsătorie) din punct de vedere „structural și funcțional este modul în care două persoane de sex opus se intermodelează creator, dezvoltându-se și completându-se mutual, prin interacomodare și fuziune, simultan pe plan biologic, psihologic și social" (Mitrofan, 1989, 64). Azi, în orice societate modernă, se acordă o foarte mare importanță promovării și respectării Drepturilor Omului; ba, mai mult, respectării *Drepturilor Femeii și Drepturilor Copilului*. Ca urmare a acestor preocupări, au fost adoptate o serie de legi și promovate numeroase campanii de informare și sensibilizare a populației cu privire la efectele nocive ale violenței în relația de cuplu asupra agresorului și, mai ales, asupra victimei. S-a dezvoltat o serie de politici sociale, în vederea prevenirii și combaterii acestei probleme serioase. Cea mai răspândită formă de violență este cea asupra femeilor și copiilor, dar și asupra persoanelor vârstnice, asupra persoanelor cu dizabilități sau asupra bărbaților. Este adevărat faptul că violența asupra bărbaților are o pondere cu mult redusă față de cea asupra femeilor sau cea asupra minorilor. De cele mai multe ori, violența femeilor asupra bărbaților este studiată de către specialiști din punctul de vedere al reacției acestora la abuzuri. În multe dintre aceste situații, victima – femeia se apără de partenerul agresiv. De asemenea, există cazuri în care femeia nu mai poate suporta violențele partenerului de viață și îl ucide pe acesta (Irimescu, 2005, 160). În asemenea situație, victima va suporta consecințele, și anume pedeapsa privativă de libertate. Când vrem să analizăm problema violenței în relația de cuplu, trebuie să ținem seamă de (Bonea, 2009, 143): „societatea din care respectiva familie face parte; tradițiile și obiceiurile; politica și legislația în vigoare cu privire la combaterea violenței în familie și aplicarea acesteia; vecinătatea; dacă unul sau ambii parteneri au fost victime și/sau martori ai violenței în perioada copilăriei; existența unor probleme psihice; factorii genetici; personalitatea celor doi parteneri".

Sursa: Bonea, G.V. (2012). *Violența în relația de cuplu: victime și agresori*. București: Editura Sigma, p. 155.

Violența împotriva femeii, indiferent de tipul ei (Walker, 2001; Straus și Gelles, 1999), are rezonanță în plan psihic. Așadar, fie că vorbim de violență fizică, abuz sexual, economic sau social; psihologic, vorbind, impactul este devastator asupra victimei. De remarcat faptul că, atât pe termen scurt, cât, mai ales pe termen lung, violența împotriva femeii săvârșită de către partenerul de viață are un grad foarte mare de impact emoțional asupra partenerei/victimei. Persoana în care victima avea încredere și trebuia să se simtă în siguranță, devine acum cel mai greu de suportat coșmar. De foarte multe ori, victima nu știe ce anume să facă și cum să procedeze pentru a se apăra de agresor. Se poate să nu își cunoască drepturile sau serviciile, respectiv, specialiștii la care ar putea apela, fie de stat sau în regim nonguvernamental, acreditat de către stat, în scopul întrajutorării.

De asemenea, *servicii destinate ajutorării victimei violenței în relația de cuplu* există, însă *serviciile destinate agresorului* sunt aproape inexistente în țara noastră. De exemplu, în București, există un singur asemenea serviciu care aparține de Direcția Generală de Asistență Socială și Protecție a Copilului,

Municipiul București, sectorul 4. Este vorba despre serviciul numit „*O nouă șansă*“, destinat agresorilor familiali. Desigur, nu se poate spune faptul că acest serviciu este foarte cunoscut de către mase, la fel cum se poate admite că un serviciu este suficient pentru asistența agresorilor familiali (Bonea 2012, 109, 112).

Continuând, violența asupra femeii în relația de cuplu este de mai multe tipuri, după cum urmează (vezi caseta 6):

- violența fizică,
- abuzul psihic,
- abuzul sexual,
- abuzul economic,
- abuzul social.

Caseta 6: Tipurile de violență asupra femeii în relația conjugală

„*Violență fizică* (*physical violence*) – semnifică utilizarea forței fizice de către un membru al familiei pentru a periclita integritatea corporală a unui alt membru al aceleiași familii. Este cel mai întâlnit tip de violență (Irimescu, 2005, 153). Are loc atunci când agresorul își folosește forța fizică pentru a cauza victimei suferințe fizice, cum ar fi: torturi, răni, arsuri, bătăi, zgârieturi, echimoze, putând duce chiar la tentative de omor sau crime. Violența fizică îmbracă mai multe forme precum: împingerea, plesnirea, trasul de păr, bătăi, lovituri de pumn sau picioare, izbirea de pereți și mobilă, utilizarea armelor și a diverselor obiecte contondente (*Ibidem*). Violența fizică este ușor de depistat și demonstrat. Astfel, victima prezintă urme specifice produse de către agresor cu scopul vădit de a-i provoca suferințe. Specialiștii din cadrul serviciilor de asistență socială și juriștii par să nu fie în acord atunci când vine vorba de definirea exactă a violenței domestice. Sunt multe contradicții în ce privește faptul că pălmuirea nu este un act la fel de grav ca înjunghierea cu o armă albă sau chiar împușcarea cu un pistol cu alice, bile de cauciuc sau alte tipuri de muniție (Rădulescu, 2008, 44). În general, violența fizică este destul de des întâlnită în cuplurile cu probleme ce țin de agresivitate. Bărbatul este, de obicei, cel care înțelege că este „util“ să folosească forța tradusă prin agresiunea partenerei pentru a obține ceea ce își dorește sau pentru a o „pedepsi“. Impactul violenței fizice se resimte la nivelul corpului, al organismului victimei, însă cu repercusiuni pe termen lung la nivel psihic. De obicei, agresiunea fizică vine acompaniată de jigniri, reproșuri, amenințări etc. Cu ajutorul comportamentului său violent, agresorul obține degradarea personalității victimei (*Idem*, 46), fapt ce o va determina să nu aibă tentative de a se apăra împotriva abuzurilor. În asemenea situație, victima este „depersonalizată“, lipsită de apărare și chiar rațiune, considerând „normale“, „meritate“ și „necesare“ abuzurile pe care le suferă. Se poate spune că violența fizică ține de personalitatea, socializarea și psihicul individului care poate alege să devină agresor sau nu.

Abuz psihic (*psychological abuse*) – se traduce prin: poreclire și determinarea victimei de a se simți inferioară, lipsită de inteligență și frumusețe, batjocură, injurii, intimidare prin amenințări. Violența psihologică se regăsește în toate tipurile de violență. La prima vedere, *abuzul psihic* pare ușor de suportat de către victimă, însă lucrurile nu stau chiar așa. *Imaginea de sine a victimei* va deveni distorsionată odată cu trecerea timpului, ajungând să se învinovățească pentru cele întâmplate și să creadă că este inferioară celorlalți membri ai familiei (Irimescu, 2005, 154). În timp, victima va considera că nu este „demnă“ de respectul și considerația agresorului; fapt pentru care va permite orice tip de abuz. Aprecierea și stima de sine vor scădea dramatic, putând chiar determina victima să încerce să se sinucidă. În scurt timp, agresorul va începe să creadă că este „dreptul“ lui de a-și „corecta“ partenera. Helvetius Claude-Adrien

(1715-1771) spunea că „oamenii sunt atât de proşti, încât o violenţă repetată sfârşeşte prin a li se părea un drept“ (*apud* Vianu, 1997, 270). Abuzul psihic poate veni acompaniat de alte tipuri de abuz precum: social, economic, sexual sau fizic; însă se poate regăsi şi independent de acestea. Cu ajutorul abuzului psihic, agresorul reuşeşte să controleze, să supună victima într-un mod eficient şi de lungă durată (Rădulescu, 2008, 48). De asemenea, se poate ca agresorul să regrete abuzurile la care şi-a supus victima şi să încerce să îşi „răscumpere greşelile“ cu acte care să demonstreze aprecierea şi iubirea sa faţă de victimă (Walker, 1980, 57-58). Tocmai aici se va instala starea generală de „zăpăceală“, *confuzia, nelămurirea victimei* cu privire la sentimentele ei şi, mai ales, la cele ale partenerului agresiv. *Suspiciunea şi îndoiala* (Follingstand şi DeHart, 2000) vor împiedica victima să se bazeze pe capacităţile ei de a analiza comportamentul abuziv al partenerului de viaţă (*apud* Rădulescu, 2008, 48).

Abuzul sexual are un impact devastator, distructiv asupra sănătăţii fizice şi psihice a victimei pe un termen îndelungat de timp (Faller, 2007, 35). Este foarte clar faptul că victimei îi ia mult mai mult timp pentru a trece de trauma suferită decât i-a luat agresorului pentru a comite abuzul (Rosen, 2002, 10). Abuzul sexual este discutat în termenii „forţării, obligării, ameninţării victimei de către agresor de a întreţine relaţii sexuale împotriva voinţei“, fiind „luat în considerare şi rolul distrugător al consumului de băuturi alcoolice de către agresor“ (Ogle şi Walker, 1980/2009, 18). Frustrarea, neputinţa, teama, umilinţa victimei care a suferit un abuz sexual, sunt cu atât mai mari cu cât abuzul a fost săvârşit de către un cunoscut sau o persoană foarte iubită. În contextul social, violul este considerat a fi un act deviant extrem şi pedepsit ca atare (Ulmeanu, 2000, 153). Dar între „*normalitate*“ şi „*devianţă*“ se pot crea numeroase confuzii (Mc.Dougall, 1979/2008, 107). În asemenea circumstanţe, anumiţi indivizi pot considera violul marital a fi un subiect ce nu merită atenţie, deoarece nu există viol între soţi, ci numai acte sexuale. Violul marital este o problemă foarte complexă şi doar parţial cunoscută şi cercetată din punct de vedere ştiinţific în toată lumea, dar mai ales în România.

Violul marital este, de cele mai multe ori, „însoţit de abuzul fizic“, în condiţiile în care femeia nu acceptă întreţinerea relaţiilor sexuale (Rujoiu şi Rujoiu, 2010, 69-71). În situaţia în care femeia acceptă să întreţină „actul sexual nedorit“, violenţa fizică nu mai are loc (*Ibidem*). În cazul violului marital trebuie luate în considerare mai multe aspecte precum (Exner, 2005/2010, 88-89):

- Inhibiţiile femeii legate de actul sexual cu bărbatul ei,
- Existenţa unor şocuri, abuzuri de natură sexuală suferite în copilărie,
- Frigiditarea, răceala femeii,
- Educaţia ambilor parteneri în ceea ce priveşte viaţa sexuală şi amprenta familiilor de origine (socializarea primară),
- Viziunea societăţii cu privire la îndatoririle şi drepturile femeii şi ale bărbatului în cadrul căsniciei,
- Existenţa durerii la fiecare contact sexual,
- Teama femeii de a nu rămâne însărcinată,
- Un partener impus în vederea căsătoriei de către familia de origine,
- Inexistenţa orgasmului,
- Neînţelegeri în cuplu în ceea ce priveşte decurgerea actului sexual.

Abuz economic (*economic abuse*) – interzicerea victimei, de către agresor, de a lua parte la deciziile cu privire la partea financiară a familiei, controlul asupra oricărui venit şi monitorizarea atentă a victimei faţă de cum cheltuie banii (Ciupercă, 2000, 247). Agresorul doreşte să deţină controlul total asupra victimei sale, creându-i imaginea *unei persoane iresponsabile şi inutile*. De asemenea, *abuzul economic* mai înseamnă şi *distrugerea bunurilor victimei* de către agresor (Ferreol, 1998, 226). *Privarea victimei de resursele materiale* nu

poate avea decât un efect negativ asupra capacității ei de a putea părăsi relația. În dorința sa nemărginită de a controla victima, agresorul îi poate interzice deținerea unui loc de muncă sau îi poate opri accesul asupra remunerației, fapt ce constituie abuz de natură economică. Astfel, agresorul va deține controlul total asupra tuturor resurselor economice ale victimei sale. În asemenea condiții, *dependența* va crește considerabil. Nesiguranța și temerile victimei de a mai poseda bunuri se vor accentua pe zi ce trece. Într-un asemenea context, agresorul va avea „înțelepciunea" și „forța" pentru a se „ocupa" de aspectele economice ale familiei. Victima începe să creadă că fără partenerul de viață va fi absolut „pierdută". Victima se va afla în incapacitatea de „a se descurca pe cont propriu"; „agățându-se" cu disperare de agresor. Abuzul economic înseamnă, de asemenea, *obligarea, forțarea, amenințarea victimei de a presta diverse munci de orice natură*. Pe de altă parte, o femeie care nu are un loc de muncă este „condamnată" să depindă de veniturile partenerului ei de viață, fapt ce o face să fie vulnerabilă. Multe femei care sunt abuzate economic de către partenerii lor de viață, nici nu își dau seama de acest lucru. Ele nu percep tipul de abuz ca fiind dăunător (Rădulescu, 2008, 56); ba mai mult, unele pot considera că este bine ca bărbatul să se ocupe de situația financiară a familiei, fiind datoria lui în calitate de „cap de familie". De exemplu, conform cutumelor patriarhale, femeia nu trebuie să participe la aducerea banilor în casă; fiind responsabilă numai de ceea ce ține de lucrurile specifice unei „gospodine".

Abuz social (*social abuse*) – împiedicarea femeii de a-și exercita drepturile și libertățile fundamentale[5]. Agresorul îi interzice sau îi restricționează victimei libertatea de a-și vizita sau de a-și vedea rudele, prietenii, ori de a merge la serviciu, închiderea în casă, izolare totală/ parțială de ceilalți. Există anumiți *indicatori ce pot demonstra dacă o femeie este agresată* în mod frecvent de către partenerul ei de viață (Rădulescu, 2001, 143): dureri cronice și stare precară de sănătate; grad scăzut de autoprețuire; se poate să fi fost martoră și/sau victimă a violenței în copilărie; dependența emoțională față de partener; respectul acordat trebuințelor partenerului; folosirea tranchilizantelor și/sau a alcoolului; tendința de a se sinucide; coșmaruri frecvente și insomnii; agitație severă, anxietate, nervozitate; gândire confuză și lipsă de concentrare. *Scopul principal al izolării* victimei constă în privarea ei de orice ajutor pe care l-ar putea primi în vederea părăsirii relației. În general, omul nu poate trăi izolat, el trăiește în comunități, în preajma celorlalți oameni. În cazul violenței dintre partenerii de viață, izolarea completă va determina anumite dereglaje la nivel psihic asupra victimei. De-a lungul secolelor și civilizațiilor, femeile nu au beneficiat de libertatea socială, politică, nu au avut dreptul la educație, și în anumite cazuri, nu au avut acces chiar la bunurile lor, acestea fiind administrate de către tată, apoi de soț (Drimba, 1998; Cooper, 2000; Curic, și Văetiși, 2005; Klapisch – Zuber, 1999). *Libertatea* este vitală pentru ființa umană. În numele libertății s-au dus numeroase războaie și s-a vărsat mult sânge. Azi, nu se mai poate spune că femeia este lipsită de drepturile ei fundamentale; însă, în contextul abuzului social din relația de cuplu, asemenea drepturi considerate a fi „banale" sunt în continuare încălcate".

Sursa: Bonea, G.V. (2012). *Violența în relația de cuplu: victime și agresori.* București: Editura Sigma. p. 138-139, 37-38.

Violul marital (*the marital rape*) (Rujoiu și Rujoiu, 2010; Exner, 2005/2010; Vigorello, 1998) este un subiect mult mai puțin discutat în România, față de violența asupra femeii în relația de cuplu.

Este foarte important să conștientizăm importanța studierii acestei problematici, care, până nu demult, a fost ținută sub tăcere, fiind un subiect tabu.

[5] Legea 217/2003 pentru prevenirea și combaterea violenței în familie. Monitorul Oficial, nr. 367 din 29 mai, 2003, (cu modificările la zi).

Istoria violului se întinde pe mii de ani și civilizații întregi, războaie și culturi diverse, dar acest lucru nu trebuie să rămână neanalizat.

Familia (Voinea, 2003, 2006; McGrow, 2004/2007) este foarte importantă în formarea individului și apoi în viața sa de zi cu zi, de aceea este esențial să luăm în calcul problematica violului marital pentru a putea descoperi modalități de prevenire și combatere a sa.

De multe ori femeia se poate gândi că este de datoria ei, și este dreptul soțului să „dispună" de ea oricând dorește acesta și în orice mod dorește, însă lucrurile nu stau chiar așa. În primul rând sunt încălcate cele mai elementare drepturi, *drepturile omului*, dacă luăm în calcul faptul că violul marital este o formă de tortură și de sclavie sexuală.

Astfel, violența asupra femeii, în cadrul cuplului conjugal, este o problemă ce trebuie discutată și analizată pe toate părțile posibile, fără limite și mai ales fără inhibiții, tocmai în scopul prevenirii și încercării de combatere a ei.

2.2. Factorii favorizanți ai apariției și menținerii violenței

Factorii care fac posibilă apariția și menținerea violenței asupra femeii în relația de cuplu (*violence against wemen in the couple relationship*), (Foyster, 2005; Buzducea, 2009; Browne și Fagon, 1994) sunt de multe tipuri și ascund multiple forme. De aceea studiul permanent al problematicii este necesar, ba mai mult, vital, pentru găsirea de noi modalități de întrajutorare a victimelor (*victims*) și agresorilor familiali (*family aggressor*).

Factorii favorizanți pot fi, în general, enumerați în funcție de următoarele aspecte (vezi caseta 7):

Caseta 7: Factorii favorizanți ai violenței asupra femeii în relația de cuplu

A.

Factori relaționali

- Promovarea dominanței bărbatului asupra femeii în cuplu
- Conflicte între parteneri
- Instabilitatea familială
- Stresul de natură economică
- Funcționalitatea redusă a familiei

Sursa: *Organizația Mondială a Sănătății – WHO*, 2002 *apud* Rădulescu, (2008). *Violența asupra femeii, p.* 76.

B.

Factori individuali

- Depresia
- Consumul excesiv de băuturi alcoolice
- Vârsta

- Nivelul scăzut de școlarizare
- Tulburări de personalitate
- Nivelul scăzut al veniturilor
- Martor și/sau victimă a violenței părinților în perioada copilăriei.

Sursa: Ibidem.

C.

Factori comunitari

- Sărăcia
- Capitalul social redus
- Toleranța crescută în ce privește violența în familie și, mai ales, violența asupra femeii și copilului

Sursa: Ibidem.

D.

Factori sociali

- Valori sociale care promovează violența dintre parteneri
- Normele tradiționale bazate pe gen în ceea ce privește setul de roluri ale femeii și bărbatului în relația de cuplu

Sursa: Ibidem.

Factorii care favorizează violența asupra femeii în relația de cuplu sunt foarte mulți, printre aceștia se mai pot enumera (Coleman și Straus, 1990; Dutton 1988, 2007; Freud, 1930; Campbell, 1992):

- stresul,
- familia de apartenență a unuia dintre parteneri care are influență asupra cuplului conjugal nou format,
- lipsa de comunicare dintre partenerii de viață,
- lipsa unui loc de muncă al unuia sau al ambilor parteneri,
- lipsa unei locuințe,
- lipsa de potrivire educațională și culturală dintre cei doi parteneri,
- îmbolnăvirea unuia dintre parteneri,
- un deces al unei persoane dragi a unuia dintre parteneri sau a ambilor,
- personalitate vulcanică a unuia dintre parteneri,
- consumul excesiv de băuturi alcoolice și/sau substanțe halucinogene de către unul sau ambii parteneri de viață,
- frustrări acute,
- martor și/sau victimă a violenței în familia de origine, în copilărie,
- așteptări false față de partener,
- necunoașterea suficientă dintre parteneri,
- lipsa de respect reciproc,
- apariția unei terțe persoane în relație de sex masculin sau feminin,

- gelozia extremă dintre parteneri,
- cultura care favorizează poziția bărbatului,
- legislația permisivă cu privire la violența intrafamilială,
- neaplicarea legislației specifice,
- lipsa specialiștilor în instituțiile abilitate să intervină în asemenea cazuri,
- lipsa de interes a conducerii țării față de problema femeii abuzate în relația de cuplu,
- teama femeii de a pleca, de a-și părăsi partenerul,
- teama victimei de a nu fi blamată de comunitate,
- lipsa de susținere a victimei în demersul ei de a se apăra de agresor,
- o situație materială precară etc.

Sunt extrem de mulți factori care favorizează apariția și menținerea violenței asupra femeii în relația conjugală (Battaglia, Finley și Liebschutz, 2003; Bandura, 1977; Felson, 2002; Bonte, 2005/2009), motiv pentru care este foarte greu de surprins întreaga panoramă, întregul tablou cauzal. Factorii menționați mai sus sunt o mică parte din ceea ce se poate surprinde în dinamica relației de cuplu, indiferent de cultură, politică, religie sau timp și spațiu geografic.

2.3. Presupoziții false privind violența asupra femeii în cuplu

Există destul de multe mituri sau presupoziții asupra violenței în relația de cuplu, în funcție de anumite aspecte, precum (Cerezo, 1998; Borș, 2007):

- cultură,
- țară,
- spațiu geografic,
- religie,
- tipul de socializare promovat de comunitatea respectivă,
- cutume,
- politică etc.

De asemenea, *opinia publică, zvonurile și mentalitățile* indivizilor care viețuiesc pe un anumit teritoriu sunt împărtășite pe cale orală și/sau scrisă. În consecință, sunt menținute, chiar încurajate, devenind amuzante pentru unii, interesante pentru alții și subiect de discuție pentru majoritatea (vezi caseta 8).

Caseta 8: Mituri privind violența asupra femeii în relația de cuplu

„Există anumite «mituri» (Schechter, Hart, Richie, 1989), unele ce par a fi deja demonstrate, altele mai puțin adevărate, care încearcă să explice violența dintre partenerii de viață prin (*apud* Muntean, 2003/2011, 676-677):

- Consumul excesiv de alcool este una din cauzele frecvente ale apariției și menținerii violenței dintre partenerii de viață;

- Individul agresiv a fost martor sau victimă a violențelor dintre părinți, în copilăria sa;
- Stresul cotidian poate afecta negativ cuplul, conducând până la apariția violenței;
- Victimei îi place să fie agresată;
- Carențele de natură economică pot conduce adesea la violența dintre parteneri;
- Femeia este întotdeauna de vină;
- Violența există numai acolo unde partenerii au o educație precară;
- Violența fizică nu are consecințe grave asupra victimei;
- Indiferent de abuzurile la care își supune soția, el este un părinte ideal pentru cei mici;
- Indiferent de probleme, dacă partenerii vor acorda mult timp relației, lucrurile se vor ameliora, iar abuzurile vor dispărea".

Setul miturilor menționate mai sus, poate fi adăugit, după cum urmează:

- Bărbatul își bate femeia pentru că așa trebuie;
- Bătaia este benefică, deoarece ajută la modelarea comportamentului;
- Ordinea, într-o familie, trebuie asigurată cu orice preț, chiar dacă asta implică violența fizică.
- Bărbatul este întotdeauna agresorul, iar femeia este mereu victima sa.

Sursa: Bonea, G.V. (2012). *Violența în relația de cuplu: victime și agresori*. București: Editura Sigma. p. 31.

De asemenea, miturile cu specific românesc, nu fac nici ele abatere de la regula discriminării și ridiculizării femeii, ba, mai mult, o descriu ca pe o ființă periculoasă, cu care bărbatul trebuie să fie foarte atent pentru a nu „cădea în capcana seducției ei" (vezi caseta 9).

Caseta 9: Mituri românești cu privire la femeie

„Discriminarea dintre bărbat și femeie nu poate fi discutată în contextul țărilor considerate a fi civilizate și unde femeile ocupă locuri importante în aparatul decizional al statului (Anghel, 2008, 28). Însă nu trebuie să ne ascundem după iluzia că, în România, discriminarea pe bază de gen, nu există. Discriminarea există și este promovată și practicată în familiile care respectă regulile patriarhatului. Dacă luăm în considerare proverbele românești cu privire la femei, în general, ne dăm seama că societatea contribuie la întărirea diferențelor de gen și la întărirea poziției superioare a bărbatului (*Idem*, 34):

- *Femeia e scula dracului.*
- *Fusta femeii, fața dracului.*
- *Femeia judecă pe dracul și-l scoate dator.*
- *Femeia numai după urs nu se duce.*
- *Femeia frumoasă este pagubă la casă.*
- *Femeia nebătută e ca moara neferecată".*

Sursa: Bonea, G.V. (2012). *Violența în relația de cuplu: victime și agresori*, București: Editura Sigma, p. 33.

Azi, *discriminarea femeii* este blamată și combătută prin legi de către foarte multe țări, printre care și România, dar, totuși, „deliciul" de natură mai mult folclorică este de nerezistat în ce privește conturarea tabloului feminin. Multiple instituții de stat și nonguvernamentale acreditate de stat au făcut mari eforturi în combaterea discriminării pe bază de gen. Femeia trebuie să aibă

acces și să dispună de toate drepturile care i se cuvin, inclusiv cel al informării. Accesul la informație face, de multe ori, diferența dintre o femeie victimă a violenței și o femeie care a reușit să își ceară drepturile pentru a dispune de ele în vederea apărării sale de agresor.

Mai sunt, în opinia mea, câteva mituri privind violența asupra femeii în relația sa conjugală, cum ar fi:

- numai și numai bărbatul care consumă alcool devine violent cu partenera sa,
- femeia provoacă de fiecare dată bărbatul,
- bărbatul nu are niciun fel de vină,
- femeia nu este vinovată de nimic,
- se iubesc prea mult și nu știu cum să-și arate reciproc acest lucru,
- numai prin violența dintre parteneri se poate vedea iubirea bărbatului față de femeia sa, dacă vine și îi cere iertare,
- atunci când bărbatul e sub influența alcoolului, nu mai știe ce face,
- cu cât se iubesc mai mult, cu atât gelozia e mai mare și conduce la posesivitate și violență,
- violența vine din teama de a nu pierde persoana mult iubită,
- nimeni nu are voie să se amestece în ceea ce se petrece în cuplu,
- femeia nu trebuie să-și părăsească bărbatul violent, el va înceta să mai fie așa la un anumit moment etc.

După cum se vede, setul de presupoziții false, unele probate de mai multe ori, altele, de-a dreptul ridicole, este destul de vast. Cred că fiecare dintre noi a auzit cel puțin o dată în viață un asemenea mit despre cuplul conjugal și despre femeie. Aceste mituri nu vor înceta, nu vor dispărea, poate se vor mai transforma odată cu trecerea timpului, cu schimbarea mentalităților și a generațiilor ce vor veni.

2.4. Motive pentru care victima alege să nu își părăsească partenerul agresiv

Există, în funcție de caracteristicile fiecărei victime în parte, mai multe motive pentru care aceasta alege să nu ia niciun fel de măsură de autoapărare împotriva abuzurilor partenerului ei de viață, cum ar fi (Dutton, Goodman și Bennett, 1999; Dutton, Henderson și Bartholomew, 1997):

- lipsa unui loc de muncă și în consecință, lipsa unui venit stabil,
- lipsa unei locuințe,
- existența unuia sau mai multor copii în relație,
- șantajul pe care agresorul îl exercită asupra victimei,
- amenințări cu omorârea victimei, a copiilor sau a altor persoane importante pentru victimă,
- înjosiri ale victimei,

- lipsa unei susțineri a victimei din partea familiei sale de origine, sau chiar lipsa totală a familiei acesteia,
- izolarea victimei de către agresor,
- terorizarea victimei,
- atașamentul victimei față de agresor,
- victima nu se consideră îndeajuns de puternică pentru a se apăra împotriva agresiunilor partenerului de viață,
- femeia a fost martoră și/sau victimă a agresiunilor părinților, în perioada copilăriei sale,
- femeia consideră, din cauza educației primite, că așa trebuie să se comporte partenerul în relație,
- victima se teme de eventualele blamări ale celor din jur,
- victimei îi este rușine să spună cuiva ce pățește,
- victima este introvertă,
- se poate instala depresia de lungă durată și astfel victima este mult mai vulnerabilă în fața agresorului,
- agresorul nu îi permite victimei să ia copiii cu ea, pentru a părăsi relația conjugală etc.

Ataşamentul victimei față de agresorul său (*The victim's attachment to his abuser*), (Dutton, 2007; Dutton, Goodman și Bennett, 1999; Rujoiu și Rujoiu, 2010; 2007, Bonea, 2012) este o problemă foarte serioasă și greu de depășit de către femeia – victimă a propriului său partener de viață. Este vorba de legătura emoțională mai mult sau mai puțin stabilă dintre agresor și victima sa, care se traduce printr-un atașament, devotament pe care victima îl manifestă față de partenerul agresiv. Fiecare relație de atașament este diferită, în funcție de anumite caracteristici precum (Dutton, 2007; Dutton, Goodman și Bennett, 1999):

- socializarea primară a celor doi parteneri, ce a avut loc în familiile de origine ale fiecăruia dintre ei,
- cultură,
- tip de educație,
- religie,
- politică,
- anumite caracteristici de ordin psihologic ale victimei și agresorului,
- existența unor afecțiuni de ordin psihic ale victimei și/sau ale agresorului,
- inexistența unei situații materiale propice, care să permită victimei independența financiară față de partenerul său agresiv,
- mai mulți ani investiți în relația conjugală,
- victima este izolată și nu își cunoaște drepturile și mijloacele prin care poate lua anumite măsuri de autoapărare etc.

Uneori, în anumite situații, legătura de atașament este atât de puternică, încât victima nu conștientizează faptul că este abuzată de către partener. Mai mult,

îl apără pe acesta și îi caută scuze de tot felul pentru comportamentele sale deviante (Rujoiu și Rujoiu, 2010; Walker, 1991, 1999; Vigorello, 1998; Bonte, 2005/2009).

Un alt motiv pentru care victima nu se poate apăra de partenerul agresiv este tradus prin *Sindromul Stockholm (The Stockholm Sindrome),* (Straus și Gelles, 1990; Tower, 2006; Bonea, 2012), (vezi caseta 10):

Caseta 10: Caracteristicile definitorii ale Sindromului Stockholm

„Sindromul Stockholm este „o strategie de supraviețuire a victimei în condiții de război, luare de ostateci etc.“, conceptul fiind aplicat și pentru a înțelege relația creată între victima violenței domestice și agresor (Goetting, 2007, 85). *Sindromul Stockholm* este dezvoltat de către femeia – victimă a abuzurilor partenerului ei de viață, având anumite „semne“, așa cum sunt (Rawlings și Graham, 2007, 690-693):

- amestecul și, de aici, paradoxul alăturării emoțiilor pe care victima le resimte față de agresor (iubire, recunoștință, ură, teamă, furie);
- crearea unei relații foarte strânse între cei doi;
- dorința victimei de a-i face pe plac agresorului în orice moment și cu orice mijloace;
- teama permanentă a victimei de a nu-l „deranja“ pe agresor;
- izolarea completă a victimei de accesul la informație și de toate persoanele din afara relației;
- recunoștința victimei față de orice „gest doveditor“ al iubirii și considerației față de ea;
- încercarea asiduă a victimei de a pătrunde în mintea agresorului și de a-i anticipa absolut toate nevoile și gândurile;
- anxietatea și frica teribilă a victimei dacă „a greșit cu ceva“ față de agresor;
- victima se va autopedepsi în condițiile în care se va considera vinovată de ceva față de agresor.

Astfel, se creează o relație de dependență între cei doi, destul de greu de „rupt“, fiind cultivată în mod continuu de ambii parteneri. Victima internalizează preconcepțiile și modul de gândire al agresorului, până la *depersonalizare*, iar experiențele ei de viață le va percepe așa cum numai el le poate vedea. Victima îl iubește pe agresor, negând că este abuzată de acesta, iar când semnele violenței sunt extrem de vizibile, se va autoînvinui pentru cele întâmplate. (*Idem, 695*).

Solidaritatea pe care victima o manifestă față de agresor este greu de imaginat în condițiile în care este în pernanență sub pericolul terorii. Faptul că nu conștientizează acest pericol o face pe victimă să fie vulnerabilă și să nu dorească să ia nicio măsură de apărare împotriva abuzurilor agresorului.

Devotamentul de care dă dovadă victima pune la grea încercare tentativele de acordare a ajutorului, fie ele specializate sau nu. Femeia *se obișnuiește* cu un asemenea stil de viață și nu mai percepe pericolul permanent în care se află. Nu acceptă ideea că mariajul este un eșec și că este abuzată de către partener și nu dorește ca „*restul lumii*“ să afle așa ceva. Și, pentru a se asigura că „lumea“ nu va interveni în căsnicie, se va izola treptat, percepându-i pe cei care vor să-i acorde ajutorul ca fiind dușmani sau persoane rău intenționate“.

Sursa: Bonea, G.V. (2012). *Violența în relația de cuplu: victime și agresori*, București: Editura Sigma. p. 88-89.

Sindromul Scokholm, după cum se poate constata, este complex, iar tocmai această complexitate a emoțiilor, a comportamentelor, a gândirii și a conviețuirii dintre parteneri face ca fenomenul să fie ușor diferit de la caz la caz.

De asemenea, *Sindromul Femeii Bătute (The Battered women Sindrome)*, (Walker, 1991, 1999, 2000; Rujoiu, 2007; Rujoiu și Rujoiu, 2010) este un diagnostic pus femeilor victime ale partenerilor lor de viață, de către medicii de specialitate.

Sindromul Femeii Bătute este, de multe ori, asociat cu *Sindromul de Stres Post-Traumatic (Post-traumatic Stress Disorder*) (Rujoiu și Rujoiu, 2010; Walker, 1991, 2000; Bonea, 2012, 2010, 2009, 2013), femeia fiind actorul principal în ambele cazuri. *Sindromul Femeii Bătute* are o mulțime de caracteristici de natură diverse; iată câteva dintre acestea (Ibidem):

- depresie,
- cefalee,
- vertij,
- echimoze,
- dorința de sinucidere,
- lipsa încrederii în sine,
- victima este convinsă de faptul că nu valorează nimic, nu este nimic, nu are nimic, nu este dorită și nu poate supraviețui pe cont propriu,
- lipsa poftei de mâncare,
- diverse dureri de natură cronică,
- dezvoltarea anumitor afecțiuni specifice de ordin fizic și/sau psihic,
- insomnie,
- agitație,
- folosirea excesivă a substanțelor farmacologice cu efect de liniștire și somn,
- consumul excesiv de băuturi alcoolice,
- confuzie,
- lipsă de concentrare,
- amalgamul emoțiilor de frică și ură,
- sentimentul neputinței,
- auto-agresivitate,
- tendința de închidere în sine etc.

Sunt foarte multe victime care nu raportează abuzurile la care sunt supuse în cadrul relației de cuplu (Rujoiu, 2010; Rujoiu și Rujoiu, 2010; Rujoiu, 2008-1, 2008-2; Rădulescu, 1993, 2001; Robinson 2003; Banciu, 2005; Ropotică, 2007; Bonea, 1998, 1999, 2010, 2012), din motivele menționate în prezentul subcapitol. Tocmai din acest motiv, prevenirea și combaterea problemei se face și mai greu. Nu se cunoaște cifra reală a abuzurilor exercitate asupra femeilor de către partenerii lor de viață, iar, din acest motiv, nu suntem pe deplin

conştienţi de amploarea fenomenului. Înainte de construirea oricăror politici de prevenire şi combatere, este important să existe o foarte bună cunoaştere a problematicii. În caz contrar, se poate spune că avem de-a face cu *fenomenul luptei cu morile de vânt*. De asemenea, să nu uităm că fiecare caz/situaţie în parte este distinctă de toate celelalte cunoscute până atunci. Din acest motiv este nevoie de cunoaşterea amănunţită a cazului, în vederea instrumentării lui eficiente de către specialiştii în măsură, de cei cu experienţă în domeniu.

Bibliografie

- Banciu, D. (2005). *Crima şi criminalitatea. Repere şi abordări juris-sociologice*, Bucureşti: Editura Lumina Lex.
- Bandura, A. (1977). *Social learning theory. Englewood cliffs*, New Jersey: Prentice – Hall.
- Baran, A. şi Orloff, L. (2008). *Domestic Violence Among Immigrant Women,* Renzetti, C.M. şi Edleson, J.L. (eds). (2007). *Encyclopedia of interpersonal violence*, California: SAGE Publications. 194-195
- Barnett, S.A. (1963). *A study in behavior*, Londra: Methuen.
- Barnett, S.A. (1981). *Models and morals: Biological images of man,* Brain, P.F. şi Benton, D. (coord.). *Multidisciplinary approches to aggression,* Amsterdam: Elsevier Press. 194-219.
- Battaglia, T.A., Finley, E. şi Liebschutz, J.M. (2003). *Survivars of intimate partner violence sheak out: Trust in the patient-provider relationship. Journal of Internal Medicine*, 18, 617-623
- Berthelot, J.M. [1991] (1998). *Violenţă*, Ferreol, G., (coord.). *Dicţionar de sociologie*, Iaşi: Editura Polirom, (Trad. Rom. Decei, L. şi Gârmacea, R.). 172-173.
- Boes, M.E. (2007). *Battered women in the emergency room: Emerging roles for the emergency room social worker and clinical nurse specialist*, Roberts, A.R. şi Barbara, W.W. (eds.). *Batered women and their families. Interventionstrategies and treatment programe*, New York: Springer Publishing Company, LLC. 301-326.
- Bonea, G.V. (2008). *Abuzul asupra copiilor în România – cauzalitate şi tipologie*. *Revista de Asistenţă Socială,* 3-4, 97-111.
- Bonea, G.V. (2009)1. *Criminalitatea şi încrederea populaţiei în poliţia română. Revista de Criminologie, Criminalistică şi Penologie*, 2, 63-75.
- Bonea, G.V. (2009)2. *Considerente psihosociale şi legale asupra delincvenţei juvenile în tranziţia românească. Revista de Asistenţă Socială,* 1-2, 77-90.
- Bonea, G.V. (2009)3. *Femeia – victimă a violenţei domestice în România. Revista de Asistenţă Socială*, 3-4, 128-152.
- Bonea, G.V. (2010). *Impactul politicilor sociale româneşti de prevenire şi combatere a violenţei în relaţia de cuplu. Revista editată în*

urma Colocviului Internațional de Științe Sociale, ACUM, Brașov: 4, 2, 95-104.

- Bonea, G.V. (2011)1. *Sistemul nonguvernamental românesc destinat victimelor violenței domestice: Așezământul Social „Patriarhul justinian Marina", Asociația Diaconia. Revista de Asistență Socială,* 2, 133-150.
- Bonea, G.V. (2011)2. *Aspecte practice privind sistemul politic de protecție a copiilor cu dizabilități. Revista de Calitatea Vieții,* București: 12, 1, 83-102.
- Bonea, G.V. (2012). *Aspecte teoretice introductive privind conflictul și negocierea la locul de muncă,* București: Editura Sigma.
- Bonea, G.V. (2013). *Elemente introductive legislative românești privind agresorul familial,* București: Editura Sigma.
- Bonea. G.V. (2012). *Violența în relația de cuplu: victime și agresori*, București: Editura Sigma.
- Bonte, P. [2005] (2009). *Căsătoria*. În Boudon, R. (coord.). *Dicționar al gândirii sociologice,* Iași: Editura Polirom. (Trad. Rom. Savin, V., Tonner, D., Zămosteanu, D. și Tomescu-Berdon D.). 118-122.
- Borș, M., Chitoșcă, I., și Tropan, Gh. (2005). *Violența în familie și metodologia intervenției*, Neamțu, G. și Stan, D. (coord.). *Asistența socială. Studii și aplicații*, Iași: Editura Polirom. 129-182.
- Browne, A. și Fagon, J.A. (1994). *Violence between spouses and intimates: Phisical aggression between women and men in intimate relationships*, Reiss, A.J. și Roths, J.A. (eds.). *Understanding and preventing violence*. Vol. 3. Washington, D.C.: National Academy Press. 115-292.
- Buzducea, D. (2009). *Persoanele victime ale violenței domestice,* Preda, M. (coord.). *Riscuri și inechități sociale în România,* Iași: Editura Polirom. 270-276.
- Campbell, J.C. (1992). *A review of nurising research on battering*, Carolzn, P.R. și Sampsele, M. (ed.). *Violence against women: nurising reasarch education and practice issues*, New York: Heamishere Publising Corporation. 183-188.
- Cauche, P. [1991] (1998). *Violență*, Ferreol, G., (coord.). *Dicționar de sociologie*, Iași: Editura Polirom (Trad. Rom. Decei, L. și Gârmacea, R.). 812-814.
- Cerezo, M.A. (1998). *Conflict and violence in the family: Cross-disciplinary issues. Dynamic dilemma*, Klein, R.M.A. (ed.). *Multidisciplinary perspectives on family violence,* New York: Routledge. 9-40.
- Coleman, D.H. (1980). *Conjugal violence: What 33 men report. Journal of marital and Family Therapy*, 6, 207-213.

- Coleman, D.H. și Straus, M.A. (1990). *Marital power, conflict and violence in a nationally representative sample of american couples,* Straus, M.A. și Gelles, J. (eds.). *Physical violence in american families*, New Brunswick: Transaction. 287-304.
- Dutton, D.G. (1988). *The domestic assault against women: Psychological and criminal justice perspectives*, Boston: Allyn and bacon.
- Dutton, D.G. (2007). *Thinking Outside the Box: Gender and Court-Mandated Therapy*, Hamel, J. și Nicollos, T.L. (eds.). *Family Interventions in Domestic Violence. A Handbook of Gender-Inclusive Theory and Treatment,* New York: Springer Publishing Company. 27-58.
- Dutton, D.G., Goodman, L.A. și Bennett, L. (1999). *Court-involved battered women's respons to violence: The role of psychological, physical and sexual abuse. Violence and victims*, 14, 1, 89-104.
- Dutton, D.G., Henderson, A.J.Z. și Bartholomew, K. (1997). *He loves me; He loves me not: Attachment and separation of abused women. Journal of Family Violence*, 12, 2, 169-191.
- Felson, R.B. (2002). *Violence and anger reexamined*, Washington DC: Editura American Psychological Association.
- Field, C.A., Caetano, R. și Nelson, S. (2004). *Alcohol and violence related cognitive risk. Factors associated with the perpetration of intimate partner violence. Journal of Family Violence*, 19, 4, 249-253.
- Finley, E.P., Baker, M., Pugh, M.J. și Peterson, A. (2010). *Patterns and perceptions of intimate partner violence commented by returning veterans with Post-Traumatic Stress Disorder. Journal of Family Violence*, 25, 8, 737-743.
- Fitoussi, J.P. și Rosanvallon, P. [1996] (1999). *Noua epocă a inegalităților*, București: Editura Institutului European (Trad. Rom. Trofin, C.).
- Follingstad, D.R. și Edmundson, M. (2010). *Is psychological abuse reciprocal in intimate relationships? Data from a national sample of American adults. Journal of Family Violence*, 25, 495-508.
- Foyster, E. (2005). *Marital Violence. An English Family History, 1660 –1857,* New York: Cambridge University Press.
- Freud, S. (1930). *Civilization and its Discoutents*, Londra: Hogarth Press.
- Gâdei, D., (2003). *Victimizarea femeii în România în perioada de tranziție*, Craiova: Editura Sitech.
- McClintock, F.H. (1878). *Criminological aspects of family violence*, Martin, J.P. (coord.). *Violence and the family*, New York: Editura John Wiley and Sons 81-151
- McCue, M.L. (2008). *Domestic violence. A Reference Handbook*, SUA: ABC-CLIO, Inc.
- McGraw, P. [2004] (2007). *Familia mai presus de orice*, București: Editura Curtea Veche (Trad. Rom. Manolache, O.C.).

- Melville, J. (1978). *Some violent families*, Martin, J.P. (ed.). *Violence and the family*, United Kingdom: The Gresham press.
- Rădulescu, M.S. (1993). *Victimologie*, Zamfir, C. și Vlăsceanu, L. (coord*)*. *Dicționar de sociologie*, București: Editura Babel 570-574
- Rădulescu, M.S. (2001). *Sociologia violenței (intra)familiale: victime și agresori în familie*, București: Editura Lumina Lex.
- Robinson, G.E. (2003). *Violence against women in North America. Arck Womens Ment Health*, 6, 185-191.
- Ropotică, M., I. (2007). *Violența intrafamilială*, București: Editura Pro Universitaria.
- Rujoiu, O. (2009). *Între modernitate și tradiționalism: rușinea și onoarea. O analiză interculturală. Sociologie Românească*, 7, 2, 151-166.
- Rujoiu, O. (2012). *Psihosociologia emoțiilor. Ce, când și cum simțim*, București: Editura ASE.
- Rujoiu, O. și Rujoiu, V.I. (2007). *Rușinea și onoarea în contextul violenței domestice. Sociologie Românească,* 5, 2, 178-192.
- Rujoiu, O., și Rujoiu, V.I. (2010). *Vest și Est. Cultura violenței și emoțiile sociale*, București: Editura ASE.
- Rujoiu, V.I. (2007). *Violența domestică: violul marital*, Teză de doctorat, București: Universitatea din București.
- Rujoiu, V.I. (2004). *Valorile în practica asistenței asociale. Revista de asistență Socială,* 1, 86-92.
- Rujoiu, V.I. (2008)1. *Rolul politicilor și al serviciilor sociale în prevenirea violenței domestice. Protecția Socială a Copilului*, 10, 3, 62-75.
- Rujoiu, V.I. (2008)2. *Incursiune în „arta compromisului" de cuplu: violul marital. De la „drepturi masculine" la „obligații feminine". În Revista de Sociologie Românească*, 1, 2, 117-232.
- Rujoiu, V.I. (2009). *Legislația privind violul marital. O abordare comparativă. Sociologie Românească,* 7, 1, 125-139.
- Rujoiu, V.I. (2010). *Violența în relația de cuplu: aspecte psihosociale*. În Buzducea, D. (coord.). *Asistența socială a grupurilor de risc,* Iași: Editura Polirom. 223-259.
- Sillamy, N. [1995] (2000). *Dicționar de psihologie*, București: Editura Univers Enciclopedic (Trad. Rom. Gavriloiu, L.).
- Simister, J.G. (2010). *Domestic violence and female genital mutilation in Kenya: Effect of ethnicity and education. Journal of Family Violence*: 25, 3, 247-257.
- Straus, M.A. și Gelles, R.J. (1988). *How violent are the American families? Estimates from the national family violence survery and other studies*, Hotaling, G.T., Finkelhor, D., Kirkpatrik, J.T. și Straus, M.A. (eds.). *Family abuse and its consequences: New directions in research,* Beverly Hills: Editura Sage Publications. 79-93.

- Straus, M.A. și Gelles, R.J. (1990) 1. *How violent are American families? Estimates from the national family violence survery and other studies*, Straus, M.A. și Gelles, R.J. (eds.). *Physical violence in American families*, New Brunswick: NJ: Transaction. 95-112.
- Straus, M.A. și Gelles, R.J. (1990) 2. *Physical violence in American families*, New York: Transaction Publishers, New Brunswik.
- Tower, L.E. (2006). *Barriers in screening women for domestic violence: A survery of social woekars, family practitions and obstetrician-gynecologists. Journal of Family Violence*, 21, 245-257.
- Vigorello, G. (1998). *Historie du viol*, Paris: Editura Seuil.
- Voinea, M. (1993). *Sociologia familiei*, București: Editura Științifică și Enciclopedică.
- Voinea, M. (1996). *Psihosociologia familiei*, București: Editura Universității București.
- Walker, L.E. [1980] (2009). *The battered woman syndrome*, Philadelphia, Editura Harper and Row. Ediția a 3-a.
- Walker, L.E. (1991). *Post-traumatic stress disorder in Women: Diagnosis and treatment of battered women syndrome*, Psychotherapy. 28, 10, 21-29.
- Walker, L.E. (1999). *Psychology and domestic violence around the world. American Psychologist,* 54, 1, 21-29.
- Walker, L.E. (2000). *The battered women syndrome*, New York: Springer Publishing.
- xxx. Legea 217/2003 pentru prevenirea și combaterea violenței în familie. Monitorul Oficial, nr. 367 din 29 mai, 2003, (cu modificările la zi).

Capitolul 3
Terorismul sinucigaș feminin, ca parte componentă a terorismului

(Leonardo Gabriel Corlan)

3.1. Introducere

Terorismul constituie unul dintre cele mai grave fenomene deviante, cu implicații puternice în destabilizări economice, sociale, politice nu numai la nivel de state, dar și la nivel global. Beneficiind de puternice reglementări juridice, atât interne, cât și internaționale, terorismul a dus la consituirea de numeroase alianțe internaționale și formarea unui corp-comun contra acestui fenomen.

Fie că vorbim de terorismul de stat, politic, internațional etc., toate aceste forme conduc la pierderi uriașe de vieți umane, mutilări, răniți, distrugeri; toate aceste lucruri făcute în numele a ceva, a unei idei, a unei cauze, a unei credințe.

Terorismul este un fenomen global, care atrage numeroși bani negri. Sursele de susținere ale terorismului le găsim în traficul de droguri, de arme etc. Terorismul este susținut chiar de către state, fiind politică de stat (Simileanu, 2011).

Voi analiza conceptul de terorism, prin prisma unor dicționare importante de specialitate, juridice, sociologice și antropologice, urmând ca apoi să fac o clasificare a formelor de terorism, analizând în detaliu fenomenul femeilor sinucigașe kamikaze, ca o formă particulară de terorism.

Terorismul sinucigaș este, după cum sugerez și în titlul lucrării, o parte sau, mai bine spus, o componentă-șoc a rețelelor teroriste. Fie că sunt făcute în numele unei religii, a unei idei sau doctrine politice, terorismul sinucigaș este un fenomen generator de mari traume psihologice și psihiatrice.

„Jertfele" femeilor sinucigașe teroriste se fac în numele unui ideal: „voi lovi de moarte dușmanul și Dumnezeu mă va răsplăti" (Chiru și Chiru, 2006, 92).

3.2. Mic istoric al terorismului

Terorismul, astăzi un fenomen global (Neguț, 2008; Simileanu, 2011 și Frăsineanu, 2007) , care implică toate țările lumii, a devenit sau mai bine zis, a revenit pe agenda Marilor Puteri internaționale, după atacurile sinucigașe teroriste Al-Qaeda de la World Trade Center din New York și Pentagon din data de 11 septembrie 2001.

Șocul produs de aceste atacuri, atât de surprinzătoare și de puternice, au unit lumea întreagă împotriva acestui flagel.

În mitologia greacă găsim originea terorismului, *Phobos* (teroare) și *Deimos* (frică) fiind numele celor doi cai ce trăgeau carul de luptă al zeului războiului, Ares. Cei doi termeni, frica și teroarea, sunt perfect și astăzi asociați fenomenului de terorism (Frăsineanu, 2007, 292).

Frăsineanu (2007, 292-293) menționează că „în decursul timpului, acțiuni care să implice forța în scopul realizării unui ideal au cunoscut forme dintre cele mai diverse: răscoale ale țăranilor, răscoale violente muncitorești, războaie civile și de eliberare națională, mișcări de rezistență împotriva dominației străine etc“. Tot în viziunea autorului, un alt moment important în evoluția fenomenului religios îl marchează și Revoluția franceză din 1789, când cuvântul terorism este asociat regimului de teroare instaurat, ca măsură de stabilire a ordinii și a unei noi guvernări, în condițiile răsturnării vechii puteri de stat (Idem, 293).

Internaționalizarea fenomenului terorismului se va realiza prin intermediul grupărilor fundamentaliste islamice din Orientul Apropiat și Mijlociu. Terorismul internațional cuprinde acele acte teroriste realizate în afara statului de proveniență a grupării teroriste. Fiind exercitate în afara statelor de proveniență, aceste acte teroriste intră sub incidența normelor de drept penal internațional care țin de dreptul internațional (Ibidem, 294).

Profesorul Frăsineanu (2007, 294) consideră că, după atentatele din septembrie 2001, asistăm la o reconfigurare a fenomenului de terorism, prin schimbarea acestuia în ceea ce se cheamă „noul terorism“.

În opinia profesorului Frăsineanu (2007, 294), cauzele manifestării terorismului sunt identificabile pe două niveluri:

- nivel general – datorită modificărilor survenite în sistemul ordinii mondiale
- la nivel particular – în opinia autorului, terorismul prezintă numeroase caracteristici ale perioadei actuale:
- reorganizarea grupărilor teroriste locale în rețele suprastatale;
- expansiunea fundamentalismului islamic, odată cu creșterea fenomenului de modernizare a informației și a tehnologiilor;
- sprijinirea acestor grupări teroriste de către serviciile secrete și state cu interese diverse;
- creșterea decalajului economic, între state, pe fondul sporirii dependenței economice a statelor slab dezvoltate de cele puternice;
- proliferarea tendințelor xenofobe în statele dezvoltate;
- insuficienta organizare legislativă și instituțională privind combaterea terorismului la nivel internațional;
- accesul grupărilor teroriste la comerțul internațional de arme;
- apariția unor noi tipuri de conflicte locale, cum ar fi cel din țările africane (Nigeria, Somalia, Mali etc.)

3.3. Definirea formelor de terorism

Terorismul este un termen complex, care necesită o analiză a acestuia din punct de vedere juridic, sociologic, psihologic, criminologic, filosofic etc. În

„Enciclopedia blackwell a gândirii politice“ (Miller, D. în coord. Miller, 2006, 737), terorismul este definit „ca fiind o formă a violenței politice îndreptate împotriva guvernanților, dar implicând adesea și cetățeni obișnuiți, care urmărește să creeze un climat de teamă în care guvernanții respectivi să cedeze în fața obiectivelor vizate de teroriști“. Astăzi, după cum observăm, terorismul a căpătat o formă globalizantă, implicând numeroase rețele teroriste, care activează în mai multe țări.

Din punct de vedere geopolitic, specialistul în relații internaționale, Serebrian (2006, 281) definește terorismul în „Dicționarul de geopolitică“, drept „utilizarea deliberată, calculată și ilegală a violenței sau a amenințării cu violența de către un grup organizat pentru a inocula frica și a constrânge societatea sau puterea să accepte revendicările politice, religioase sau ideologice ale acestuia.“

Din punct de vedere criminologic, terorismul, în opinia profesorului Cioclei (2011, 207), este „acea categorie de criminalitate ce cuprinde fapte constând în săvârșirea unor acte de violență sau de amenințare cu violență, menite să inducă o stare de panică în rândul opiniei publice, ideologice, sociale, religioase ori de altă natură“.

Cea mai importantă definire este cea juridică, prin prisma reglementărilor existente și a existenței principiului combaterii acestui fenomen prin forțele de coerciție internaționale.

Profesorii Antoniu și Bulai, în „Dicționarul de drept penal și procedură penală“ (2011, 897), preiau din Legea nr 535/2004, *privind combaterea și prevenirea terorismului*, definiția acestui termen (alin 1). Legea menționează în art. 1 că terorismul este un ansamblu de acțiuni și/sau amenințări care prezintă pericol public și afectează securitatea națională, având următoarele caracteristici:

- „sunt săvârșite premeditat de entități teroriste, motivate de concepții și atitudini extremiste, ostile față de alte entități, împotriva cărora acționează prin modalități violente și/sau distructive;
- au ca scop realizarea unor obiective specifice, de natură politică;
- vizează factori umani și/sau factori materiali din cadrul autorităților și instituțiilor publice, populației civile sau al oricărui alt segment aparținând acestora;
- produc stări cu un puternic impact psihologic asupra populației, menit să atragă atenția asupra scopurilor urmărite“.

Preocupările pentru activitatea grupărilor teroriste s-au materializat la nivelul Uniunii Europene, prin *Directiva-cadru nr 2002/475/JHA a Consiliului din 13 iunie 2002 privind combaterea terorismului.*

3.4. Clasificarea terorismului

În oricare forme de terorism, enumerate mai jos, atentatele sinucigașe, în articolul nostru cele realizate de către femei, își au un loc important în dinamica acestor rețele de teroare.

Profesorul Frigioiu (2009, 91-107), prin prisma antropologiei politice, clasifică terorismul în trei mari grupe:

1. terorismul intern;
2. terorismul internațional;
3. terorismul global.

1. *Terorismul intern* se împarte în (Ibidem):
   • în favoarea statului ce cuprinde domnia terorii și terorismul de stat;
   • împotriva statului cuprinzând terorismul narodnicilor ruși, terorismul anarhist și terorismul revoluționar.

2. *Terorismul internațional* se împarte în:
   • terorismul conservator sau colonial;
   • terorismul interstatal;
   • terorismul contrarevoluționar.

3. *Terorismul global* cuprinde:
   • terorismul de sistem;
   • terorismul de rețea;
   • terorismul postmodern.

Ca tip predominant de terorism, menționăm:
   1. terorismul politic, motivat fiind de diferite mișcări de eliberare;
   2. terorismul religios, unde, într-o regiune anume sau stat, sunt mai multe etnii, de culte diferite, între care se creează conflicte, escaladând în diverse forme de terorism.

Profesorul Amza (2008, 489-490) clasifică infracțiunea de terorism, după elementul subiectiv (înțeles ca fiind alcătuit din doi factori: unul de conștiință și unul de voință, materializat prin punerea în practică (Antoniu și Bulai, 2011, 320). Acesta poate fi:

- *terorism de drept comun* – reprezintă acele fapte catalogate de dreptul penal drept infracțiuni obișnuite, agravate fiind de metodele de execuție;
- *terorism social* – urmărește realizarea unei ideologii, ideal menit să distrugă ordinea socială firească. Autorul remarcă totuși caracterul intern și nu internațional al acestui tip de terorism;
- *terorismul politic* – având ca principală caracteristică motivele politice, fiind îndreptată împotriva statului și a organelor sale reprezentative, atentând și la forma de guvernământ.

Terorismul poate fi (Chiru și Chiru, 206, 8-9):

- *terorismul demonstrativ*, făcut tocmai în vederea obținerii de publicitate, având ca obiectiv atragerea atenției internaționale, și de recrutarea de noi membri;
- *terorismul distructiv*, având ca scop exercitarea de presiuni asupra diverselor instituții politice, cum ar fi Guvernul, cu scopul de a crea numeroase pierderi de vieți omenești și de pagube materiale;
- *terorismul sinucigaș*, unde atentatorii sinucigași sunt conștienți că nu o să supraviețuiască atentatului, dar își vor atinge scopul.

De notat faptul, că, în urma analizelor definițiilor date prin prisma diverselor abordări, se desprinde o caracteristică principală a fenomenului terorist, și anume instaurarea terorii și a dezordinii naționale și internaționale în vederea realizării unor scopuri, indiferent că sunt politice sau religioase. Din păcate, unele grupări teroriste sunt susținute și la nivel de stat, efortul ONU și NATO, concentrându-se tocmai în controlarea acestui fenomen, impunând embargouri sau uneori intervenind chiar militar, cum ar fi cazul Irak și Afganistan, toate aceste intervenții fiind făcute pe fondul atentatului sinucigaș din SUA (septembrie 2001).

Grupările teroriste au în centrul acțiunii oameni incluși în categoria de „terorist". Cine este acesta? Ce vrea? Până unde este dispus să meargă? Iată niște întrebări care au frământat pe psihologi, psihiatri, sociologi, criminologi etc.

Terorismul sinucigaș, ca formă de realizare al unui obiectiv este poate cea mai gravă formă de teroare psihologică existentă. Unde va lovi? State, precum Irak, Pakistan, Afganistan, Siria, Nigeria, se confruntă cu astfel de tip-terorist de intervenție.

Dar, înainte de a aprofunda atacul terorist sinucigaș, trebuie să definim conceptual termenul de sinucidere.

Sinuciderea este, în primul rând, o conduită deviantă autodistructivă, în afara normelor de conviețuire socială. Încadrată din perspectivă juridică, sinuciderea capătă caracter de conduită suicidară heteroagresivă (Butoi și colab. fără an, 50).

Terorismul este o problemă contemporană, o provocare la adresa păcii și securității mondiale în mileniul III. Totuși, dacă până la căderea comunismului, prin dizolvarea Blocului Sovietic, organizațiile teroriste acționau la nivel regional, revendicând diverse lucruri, după atentatul din S.U.A. din 2001, terorismul, prin prisma organismelor internaționale care și-au declarat disponibilitatea de a lupta împotriva acestora, a căpătat un caracter globalizator (Onișoru, 2007, 230).

Globalizarea terorismului s-a produs prin prisma mai multor elemente (Similean, 2011, 25, vol.V), cum ar fi libera circulație și migrația excesivă, creșterea tehnologiilor, dând posibilitatea rețelelor teroriste de a-și sincroniza și coordona atacurile teroriste.

Terorismul pregătește kamikaze, purtători de brâuri cu explozive, piloți de avioane, conducători de vehicule-capcană, asasini care ucid și mutilează,

sinucigându-se și scăpând de judecata oamenilor pentru a deveni „martiri“. În opinia profesorilor Duroselle și Kaspi (2006, 427), teroriștii poartă un „război asimetric“, urmărind efectul mediatic, prin redarea imaginilor terorii produse pentru a șoca oamenii.

În concepția autorilor (Idem, 50), heteroagresivitatea, ca mod de conduită, se definește prin:

- agresivitate, cu diada victimizare-autovictimizare;
- violența, din cauza caracterului violent și reprobabil al actului terorist.

Din perspectiva conduitei deviante heterodistructive, se desprind două situații-tip de sinucideri:

- terorismul sinucigaș, cu importante implicații juridice (subiectul articolului nostru);
- crimă pasională, urmată de sinucidere (soțul care-l împușcă pe amant, sinucigându-se apoi).

În opinia autorilor Kimhi și Even (Chiru și Chiru, 2006, 11 apud Kimbi și Even 2003), atacul sinucigaș prezintă trei componente:

1. selectarea acelei persoane dornice să participe la atac, având la baza motivației sale un motiv puternic;
2. odată hotărât, acesta este ajutat prin integrarea lui într-un sistem cu o infrastructură tehnică pentru ducerea atentatului până la capăt. Planificarea și organizarea executării atentatului sunt foarte importante;
3. trecerea la executarea acțiunii de atac.

Autorii citați mai sus (Idem, 11) se întreabă dacă, pentru grupările teroriste, succesul atacului sinucigaș este profitabil? Este profitabil, prin prisma a două mari motive:

1. atingerea scopului, prin uciderea și rănirea adversarului;
2. atragerea atenției în mass-media, care va avea grijă să transmită mesajul lor, atât la nivel național, cât și internațional, ducând la formarea caracterului globalizant al terorismului.

Atentatele sinucigașe sunt comise de bărbați și de femei. Studiul actual se va axa pe femeile sinucigașe teroriste.

3.5. Profilul psihologic al femeii teroriste

Numeroase teorii psihologice și psihiatrice (Klein, 1973, Freud, 1905 și Post, 1990 și alții apud Frigioiu, 86-87, 2009) au încercat să explice geneza

acestui comportament autodistructiv. Fie că sunt teorii psihanalitice (pulsatile) sau teorii care țin de statusul și rolul lor social în societate sau de complexe de inferioritate, femeile teroriste reprezintă, astăzi, un element neconvențional folosit de rețelele teroriste.

Fie că au la bază motive religioase sau politice, atentatoarele sinucigașe au un scop principal: acela ca mesajul lor, al grupării pe care o reprezintă, să fie auzit.

Cultivarea sentimentului de vină, de onoare față de față sau de religie, fac din femei temute arme teroriste. Fundamentalismul religios, cultivat cu precădere încă de la vârste fragede, contribuie la „jertfirea" acestora pentru și în numele cauzei.

Atentatoarele sinucigașe sunt de cele mai multe ori persoane foarte religioase, considerându-se soldați pentru o cauză sfântă.

Profesorul Frigioiu (2009, 86-87) selectează o serie de motive psihologice explicative:

- activitatea teroristă oferă senzații puternice, de excitare, de trăire a pericolului;
- pericolul este trăit atât ca o atracție, cât și ca o respingere;
- legimitatea acțiunii teroriste;
- accesul la vârful organizațiilor teroriste, într-un rol de conducere, făcut numai prin reușite;
- rețelele teroriste oferă schimbare și renunțare la moravurile actuale dominate de masculi.

În comparație cu societatea tradițională americană, în care avem imaginea unei femei slabe, supuse, tolerante și cu un complex de inferioritate față de bărbat, în rețelele teroriste, aceste stereotipii de multe ori lipsesc; calitatea de membru în rețeaua teroristă duce, în mod normal, la creșterea membrilor în organizațiile feministe extreme, prin frustrarea prilejuită de statutul inferior pe care îl au în multe societăți, acestea sunt mai violente, periculoase decât bărbații. Rețelele teroriste sunt pentru acestea o adevărată supapă, în ciuda rolurilor și statusurilor pe care le au într-o societate; acestea resping aceste stereotipii, adoptând o conduită violentă revoluționară și teroristă. Faptul că au relații sexuale înainte de maturitate duc la tulburări hormonale și împreună cu un mare grad de libertate sexuală duc la afectarea gândirii acestora. Eliberarea pe plan economic, juridic și mai ales în cadrul familiei, datorată mai ales tendinței spre o mai mare justiție și egalitate socială pentru femei, joacă un rol important în aderarea acestora la formațiunile teroriste, o continuare a selecției naturale, sau supraviețuirea celui mai înzestrat. Sunt respinse constrângerile clasei mijlocii anglo-saxone albe și protestante în privința ideilor, atitudinilor și comportamentului.

Terorismul sinucigaș feminin, ca fenomen inclus în terorismul feminin poate fi abordat prin prisma a patru mari direcții (Chiru și Chiru, 2006, 50-51):

1. *abordarea psihologică*, unde, în afara teoriilor psihanalitice, explicarea comportamentului acestor femei are bazele în tulburările de personalitate, unde factorii psihologici de umilință, disperare, probleme de identificare contribuie la declanșarea acestui tip de acțiune;
2. *abordarea strategică/organizațională*, unde atentatul sinucigaș feminin este explicat prin prisma rațiunii militare, de atingere eficientă a scopurilor;
3. *abordarea contextuală*, unde geneza actului suicidar terorist poate fi explicat prin prisma religiei, naționalismului exacerbat etc.;
4. *abordarea multi-cauzală*, unde acest fenomen este abordat prin prisma mai multor factori care conduc la apariția lui.

3.6. Aderarea femeilor la rețelele teroriste

Fie că participarea acestora în atentate sinucigașe se face din motive religioase, naționaliste sau în numele unei alte cauze „mărețe", dorința acestora este exploatată atât la nivel extern, cât și la nivel intern prin (Chiru și Chiru, 2006, 50-51):

- *la nivel intern*, femeile sunt speculate, prin prisma dorințelor acestora de a-și demonstra loialitatea prin uciderea de inamici prin atacuri teroriste sinucigașe;
- *la nivel extern*, femeile sunt influențate de opinia publică și mass-media, prin ridicarea acestora la rangul de martir care se jertfesc pentru o cauză măreață, „uitând" să arate aspectele întunecate ale acestor atentate sinucigașe.

Organizațiile teroriste apelează la femei, pentru atentate sinucigașe teroriste prin prisma a câteva motive importante (Chiru și Chiru, 2006, 81 apud Debra Zedalis, 2004):

- „prezintă avantaje tactice: elemente ale surprizei, ezitare în a percheziționa femei, stereotipul universal feminin,
- determină creșterea numărului de combatanți,
- au impact mediatic deosebit (o mai mare publicitate înseamnă un număr mai mare de recruți),
- au efecte psihologice devastatoare și de lungă durată".

O caracteristică esențială a femeilor teroriste este aceea că ele sunt tinere, în majoritatea cazurilor, recrutarea făcându-se când sunt adolescente și încă nu au consolidată capacitatea de discernământ (Idem, 82). Recompensele sunt de ordin religios, economic, social și personal, grupările teroriste apelând la acestea, prin prisma elementului de noutate și de senzație, știut fiind faptul că majoritatea actelor teroriste sunt comise de către bărbați, femeile sinucigașe teroriste dobândind o mare reputație în rândurile celorlalți teroriști și a familiilor acestora. (Ibidem, 83).

Intenția celor care provoacă acte de terorism (Amza și Amza, 2008, 489), inclusiv terorismul feminin sinucigaș, este aceea de a crea o stare de alertă, prin care populația să fie înspăimântată, nesigură și vulnerabilă. Atragerea atenției opiniei publice reprezintă garanția succesului acestor atentate.

3.7. Atentatele sinucigașe feminine în lumea arabă

Lumea arabă, poate falia geopolitică cel mai puternic afectată de numărul mare de grupări teroriste, este măcinată de conflicte religioase, politice și naționale.

Profesorul Cioclei (2011, 208) prezintă particularitățile terorismului islamic modern, menținând că principala caracteristică a terorismului islamist o reprezintă tendința de promovare a unei frici totale, cu distrugeri și pierderi de vieți omenești fără limite. Astfel, în opinia autorului (2011, 209-214), găsim patru caracteristici care dezvăluie specificul terorismului islamist:

1. maximizarea pagubelor produse, fie prin numărul ridicat de victime, fie prin pierderi mari materiale,
2. diseminarea și permanentizarea fricii,
3. utilizarea frecventă a atacurilor sinucigașe, văzute ca fiind un excelent instrument de teroare și de atragere a atenției la nivel local, național și internațional,
4. utilizarea internetului, ca tehnologie eficientă de comunicare.

Atentatele sinucigașe au ca fundament un substrat politic și unul religios, după cum urmează (Chiru și Chiru, 2006; Amza și Amza, 2008 și Barna, 2007):

Terorismul politic este definit ca ansamblul sistematic, premeditat și ilicit de acte violente, de o deosebită intensitate, care se aplică fără discernământ populației civile nevinovate în vederea șantajării guvernanților pentru a atinge anumite obiective politice (Frigioiu, 2009, 80 și Amza și Amza, 2008).

Trăsăturile terorismului politic sunt (Frigioiu, 79):

1. este o structură organizațională, cu numeroase ramificații,
2. caracter arbitrar, imprevizibil al acțiunilor,
3. pierderea de vieți omenești,
4. pierderi de natură amorală.

Terorismul religios: recurgerea la terorism, având ca motivație credințele religioase are ca substrat istoria și evoluția credințelor (Amza, 2008, 506). Religiile au declanșat multe războaie, având la bază politica expansionistă a fiecăreia dintre ele. Conflictele Islam-Creștinism, Orient-Occident, au stat la baza multor grupări teroriste și chiar state, ca fundamentalism religios, fie că vorbim de panortodoxism, pancatolicism sau panislamism.

Dintre cele 50 de organizații teroriste existente în lume, aproximativ 20% dintre acestea au la baza funcționării lor motivații, sau, mai bine zis, ideologii religioase (Barna, 2007, 46).

O diferență între terorismul religios și cel politic ar fi aceea că, la grupările terorist-religioase, violența „presupune o dimensiune sacramentală, transcendentală, care promovează comiterea de atentate teroriste fără niciun fel de constrângere de ordin social sau politic“ (Idem, 46). Terorismul religios este legat de terorismul de sorginte fundamentalist-islamică (Ibidem, 47).

Sacrificiul în numele Islamului își are sorgintea în interpretările subsidiare ale grupărilor fundamentaliste islamice, care spun că, în scrierile din Coran, este menționată apărarea contra agresiunii necredincioșilor prin orice mijloace, acest lucru fiind o datorie sfântă a fiecărui musulman (Barna, 2007, 69).

Am selectat câteva zone care conțin grupări teroriste care militează fie pentru un scop religios, fie etnic sau național.

Urmează să analizez fenomenul femeilor teroriste sinucigașe, în următoarele zone:

1. Palestina
2. Cecenia
3. Turcia, Iran, Irak cu populație kurdă

Palestina: O speță aparte de analizat, din lumea arabă, o constituie cazul femeilor teroriste sinucigașe din Palestina.

Scurt istoric:

Problema conflictului israeliano-palestinian își are originea în două motive importante (Simileanu, 2009, vol.IV):

- războiul dintre Israel și arabi, în anul 1948;
- neaplicarea dispozițiilor ONU de creare a unui stat palestinian independent.

Problemele s-au acutizat, din cauza politicii identitariste a Israelului, care dorește să-și consolideze teritoriul și din cauza palestinienilor care, pentru a-și recăpăta teritoriul pierdut în fața statului Israel, țin să-și reconstituie țara, apelează la acte teroriste, inclusiv atentatoare sinucigașe, așa-zisele martire, care se jerfesc pentru Palestina (Idem, 161) (vezi caseta 11):

Caseta 11: „O femeie“

„Wefa Idris:

Este asistentă medicală la Semiluna Roșie (versiunea palestiniană a Crucii Roșii), având vârsta de 28 de ani. În data de 27 ianuarie 2002, a intrat într-un magazin unde a detonat o bombă, ucigând două persoane și rănind alte 150. Oficialii Semilunii Roșii au declarat că Idris a fost permanent în prima linie a confruntărilor dintre demonstranții palestinieni și trupele israeliene. Cu aproape două săptămâni înainte de atacul sinucigaș, a îngrijit un

băiat de 15 ani, Samir Kosbeh, lovit în cap de un glonț tras de soldații israelieni. Ciocnirea a avut loc chiar lângă reședința din West Bank a liderului palestinian Yasser Arafat. Băiatul a intrat în comă pentru o săptămână și a murit cu două zile înaintea misiunii sinucigașe a lui Idris. Wafa Idris a trăit în tabăra pentru refugiați Amari, de pe lângă Ramallah. A fost căsătorită cu un medic, dar acesta a divorțat de ea pentru că nu putea avea copii.

Nu se știe sigur dacă a avut intenția să îndeplinească o misiune sinucigașă, existând suspiciunea că, aceasta doar transporta bomba într-o geantă și că a explodat mult mai devreme.

De când Wafa Idris s-a aruncat în aer, Autoritatea Palestiniană a promovat imaginea ei ca fiind o eroină și o legendă pentru palestinieni. Au fost înregistrate cântece de glorificare a ei și difuzate pe posturile de televiziune palestiniene. În 23 mai 2002 a avut loc un concert în care o solistă o glorifică pe noua eroină Wafa Idris.

În afara hotărârii lui Saddam Hussein de a-i construi un monument, producătoarea unui post de televiziune egiptean, Dr. Amira Abu-Fatuh, a văzut-o pe Idris imortalizată într-un alt mod. În articolul ei, „Un film câștigător de Oscar“, apărut în cotidianul de opoziție egiptean Al-Wafd, ea scria:

„Acesta nu este un film ca toate filmele. Eroina… este frumoasă, o femeie palestiniană pură, Wafa Idris, plină de credință și putere. Nu putea găsi pe cineva mai frumoasă decât ea, nu putea găsi un film mai minunat decât acesta, film care va șoca inima Israelului. Din Paradis, unde este ea acum, strigă cu toate puterile: „Destul cu glorificarea morților. Destul cu glorificarea înaintașilor. Ei și-au justificat rolul lor; acum este rândul nostru“.

Au fost destule indicii că Autoritatea Palestiniană a intenționat să o transforme pe Idris într-un simbol al fetelor palestiniene. După atacul sinucigaș, Autoritatea Palestiniană a organizat o demonstrație în onoarea ei. O fotografie de la locul demonstrației a apărut în presa palestiniană, cu postere în care apărea fotografia ei cu moscheea Al-Aqsa pe fundal, toate cu următoarea inscripție:

„Mișcarea Fatah o elogiază cu mare mândrie pe eroina martir a taberei de refugiați Al-Amari, martira Wafa Idris.“

Într-un editorial intitulat „Este o femeie“, săptămânalul islamist egiptean Al-Sha ab nota:

„... este o femeie. O femeie, bărbați ai națiunii islamice; o femeie, o, acei care strigă pentru eliberarea femeilor ai acestei națiuni, este o femeie, o femeie, o femeie. Este o femeie care ne învață astăzi o lecție de eroism, care ne învață semnificația jihadului și modul de a muri ca un martir. Este o femeie care a înscris, cu litere de foc, bătălia martiriului ce îngrozește inima inamicului. Este o femeie care a șocat inamicul, cu slăbiciunea ei, cu trupul ei slab… Este o femeie care s-a aruncat în aer și cu aceasta a aruncat în aer și toate miturile despre fragilitatea femeilor, despre submisivitatea ei. Este o femeie care ne învață astăzi, o, femei musulmane, semnificația adevăratei eliberări, pe care activiștii pentru drepturile femeilor v-o arată. Este o femeie care a demonstrat acum că semnificația eliberării pentru femei este eliberarea corpului de tributurile acestei lumi (…) și acceptarea morții cu putere și curaj (…). Este o femeie, o femeie, o femeie care reprezintă o sursă de mândrie pentru femeile acestei națiuni și un motiv de onoare care face de rușine pe acei bărbați supuși și a căror rușine nu poate fi spălată decât cu sânge… Este o femeie, în primăvara tinereții sale, care a jurat în numele Dumnezeului ei, cu fiecare strop din sângele ei, cu fiecare bucată din trupul ei, cu fiecare celulă a ei, că va arde inimile inamicilor cu focul fricii, pierderii și durerii…“

Sociologul Ahmad Al-Magdoub sublinia:

„Occidentul a înțeles deja că, indiferent de sumele de bani, pe care le cheltuie pentru a corupe conștiința femeilor musulmane, încercând să le explice că trupul și nevoile lor sunt

cele mai importante (…) iroseşte aceşti bani. Femeile recrutate de Occident (…) sunt incapabile să influenţeze femeile din ţările arabe. Toate cuvintele lor despre eliberarea femeilor, egalitatea cu bărbaţii, drepturile lor de a fi prostituate, de a se dezgoli, de a-şi arăta braţele, şi alte lucruri de genul acesta, şi toate simpozioanele organizate în America şi în Occident vor ajunge la urechi care nu aud, cu excepţia unui grup foarte mic de femei, care nu sunt importante şi care sunt superficiale, femei care şi-au pierdut toate speranţele…“

Sursa: Chiru, M., C. şi Chiru, I. (2006). *Femei kamikaze. Terorism la genul feminin*. Bucureşti: Editura Top Form, p 97-100.

Cecenia

Scurt istoric:

Este o provincie din Federaţia Rusă, având statutul de republică. Este o republică situată în nordul Caucazului. În urma destrămării Uniunii Sovietice, este proclamată, la 1 noiembrie 1991, Republica Cecenia, însă nerecunoaşterea acesteia de către Rusia va duce la declanşarea unui conflict armat nesoluţionat nici până în zilele noastre, cu multe victime şi pierderi materiale (Neguţ, 2008, 334).

Profesorul Neguţ include acest conflict în ceea ce se cheamă „procesul de autonomizare, prin apariţia de noi state din Ex-Uniunea Sovietică (Idem, 333). Este un conflict etnic şi religios, în care Republica Cecenia şi Daghestan luptă pentru obţinerea independenţei faţă de Federaţia Rusă. Cecenii şi daghestanii sunt de religie musulmană, iar ruşii, de religie ortodoxă (Simileanu, 2009, 94, vol IV), (vezi caseta 12).

Femeile sinucigaşe teroriste cecene poartă numele de „văduvele negre“. De ce? Numele are o semnificaţie simbolică: „veşminte lungi, de culoare neagră şi un trecut tragic, dat de faptul că, în marea lor majoritate, au pierdut un frate, un fiu sau un soţ, morţi sau declaraţi dispăruţi în conflictul ruso-cecen (Chiru şi Chiru, 2006, 114) (vezi caseta 12).

Caseta 12: Teatrul Dubrovka

„Cecenia – studiu de caz:

Evenimentul care trebuie amintit atunci când luăm în discuţie cazul particular al combatantelor cecene este desigur luarea de ostatici în teatrul Dubrovka, în Moscova, în octombrie 2002. Atacul a surprins nu numai datorită obiectivului vizat, ci şi datorită componenţei comandoului care l-a iniţiat: dintre cei 41 de membri ai comandoului, 19 erau femei, cu vârste între 16 şi 30 de ani, care purtau cagulă şi centuri explozive. Deşi nu a constituit primul act de această factură comis de femei cecene, tragedia din Moscova a marcat o schimbare decisivă în rolul atribuit sau asumat de femei combatante din Cecenia, constituind şi un prilej pentru numeroase comentarii şi critici privind atitudinea Kremlinului faţă de proprii cetăţeni. Revista Time aprecia imediat după atentat „prezenţa femeilor, care formau jumătate din grup, avea ca scop maximizarea potenţialului comandoului, o tactică specifică luptei de gherilă. Nu întâmplător femeile purtau centuri explozive; asemenea celor mai hotărâţi luptători – unele rămase văduve în urma conflictului – este probabil ca ele să fi fost mai dispuse decât bărbaţii să detoneze clădirea şi pe ele însele“ (Quinn-Judge, 2002, 34).

Atentatul pe scena moscovită a durat 57 de ore, timp suficient pentru ca ostaticii să cunoască punctul de vedere al văduvelor negre. Regăsim în presa momentului respectiv declaraţii ale

celor luați ostatici: femeile cecene au vorbit despre copii, lăsați la Groznîi, capitala Republicii caucaziene, despre torturi, dispariții și execuții comise zilnic împotriva poporului cecen de către soldații ruși. „După câteva ore, vorbeam ca femei, și nu ca inamici. Ca mame", declara unei jurnaliste franceze Irina Fadeeva, una dintre ostaticele care și-a pierdut fiul în timpul asaltului forțelor ruse. „Aceste femei veniseră la Moscova, ar fi trebuit să le urăsc. Dar nu am simțit ură. Ele au făcut acest lucru deoarece nu au avut de ales, s-au sacrificat deși multe aveau copii. Este înfricoșător. Cât timp guvernul nostru va mai lovi? Irina declară că se simte trădată de către statul rus: „Acum, că l-am pierdut pe Ieroslav, nu mai am de ce să trăiesc. Cred că pot înțelege gestul femeilor kamikaze. Mă simt precum ele".

După numeroasele interviuri cu femei cecene, care se declaraseră gata oricând să primească misiuni sinucigașe, jurnalista Anna Politkovskaia afirmă, că în mod ironic, cele mai faimoase femei cecene – cele 18 femei prezente în teatrul Dubrovka – sunt privite ca „eroine" deși, cel mai probabil, au fost forțate să ia parte la atac. Cu toate acestea, Politkovskaia, ea însăși unul dintre negociatorii în asediul teatrului din Moscova, consideră că una dintre principalele motivații ale femeilor cecene rămâne dorința de răzbunare a morții cuiva apropiat. Doar rareori își asumă o cauză religioasă: „mii de femei din Cecenia sunt zombificate – însă sunt zombificate datorită durerii și suferinței" (Idem).

Teatrul Dubrovka:

23-26 octombrie 2002

Un comando cecen format din 41 de membri, dintre care 19 erau femei, a luat circa 800 de ostatici în incinta teatrului Dubrovska, din centrul Moscovei. Primele imagini ale teroriștilor, difuzate în cursul serii de 24 spre 25 octombrie, înfățișau trei bărbați înarmați cu pistoale mitralieră de tip Kalașnikov și două femei, înarmate cu pistoale Makarov.

Aișat Bakueva și Amnat Isueva

Despre cele două femei, majoritatea informațiilor s-au obținut prin Ilinovka, un cătun situat la 18 kilometri est de Groznîi, unde cele două locuiau. Aișat, în vârstă de 26 de ani, era sora binecunoscutului lider militar Baudi Bakuev, despre care se presupunea că fusese implicat în asasinarea a doi înalți funcționari ai Kremlinului, dar și că avusese relații cu forțele de ordine ruse. Oficial, acesta era declarat mort în urma unui accident în timpul unei interpelări din partea GRU (serviciul de informații militare ruse). După moartea lui, în 2000, frații săi, Aslan și Idriss, precum și soțul surorii sale, Zareta, sunt de asemenea uciși. La puțin timp, Zareta moare în urma unei crize cardiace. Fratele mezin, Daud, în vârstă de 15 ani, este capturat de forțele federale în momentul în care plasa o bombă într-unul din cartierele nordice ale Groznîi. Din familia Bakuev, rămân în viață doar mama, Dadu și Aișat.

Comportamentul lui Aișat de după pierderea celor mai apropiați este interpretată de către vecini ca fiind bizar: ea nu plângea în timpul ceremonialului de înmormântare și refuza să fie prezentă la mormintele fraților și surorii ei, ceea ce a condus la concluzia că devenise o wahhab (bombă umană care pleacă în misiune știind că va muri pentru succesul misiunii). Se știe că Aișat se ocupa de o mică farmacie în Groznîi, iar această activitate presupunea de multe ori drumuri în regiunile vecine pentru căutarea medicamentelor. Cei care o cunoșteau au susținut că în timpul acestor călătorii fata îndeplinea și misiuni date de wahhabi-și. În toamna anului 2002, ea vinde magazinul unei prietene, explicând că vrea să-și încerce șansa la Moscova. După o lună, vecinii familiei Bakuev o recunosc printre cei morți la Doubrovka.

Aceiași vecini își amintesc că o văzuseră frecvent în compania lui Amnat Isueva. De aceeași vârstă cu Aișat, Amnat se căsătorise de tânără și locuia în Petropavlosvskoie, un cătun

în apropiere. Pentru că soțul ei murise de pneumonie în timpul primului război, Amnat era ajutată să-și crească cele trei fiice de prietenii soțului, care deveniseră liderii unei grupări wahhabi-te. Amnat se întoarce la Petropavlosvskoie pentru a-și lua rămas bun înainte de plecare, însă nu-i este permis să-și vadă copiii. Prin intermediul unei învățătoare, Amnat îi trimite fiicei sale mai mari o scrisoare în care o anunța că urma să se căsătorească și că va avea curând un copil. Tot în scrisoare, Amnat le promitea că se va întoarce și că le va căuta".

Sursa: Chiru, M., C. și Chiru, I. (2006). *Femei kamikaze. Terorism la genul feminin*. București: Editura Top Form, p 128-134.

Turcia, Iran și Irak cu populație kurdă:

Este un conflict etnic, cum ar fi conflictul bascilor și a celor din Catalunia cu Spania, Transnistria cu Republica Moldova, populația Tamil cu Sri Lanka etc.

Scurt istoric:

Partidul Muncitorilor din Kurdistan este o organizație teroristă militantă care luptă pentru crearea unui stat kurd numit Kurdista, într-un teritoriu ce cuprinde trei provincii: sud-estul Turciei, nord-estul Siriei și nord-vestul Iranului. Are ca bază de funcționare ideologia marxist-leninistă. Este o organizație secesionistă etnică ce utilizează forța și amenințarea cu forța împotriva țintelor militare și civile pentru atingerea scopurilor politice. Principalele ținte ale actelor teroriste au fost forțele guvernamentale de securitate din Turcia și populația civilă din satele care se opuneau grupării teroriste (Chiru și Chiru, 2006, 139-140).

De menționat faptul că femeile au fost implicate în atentate teroriste sinucigașe, fiind pentru acestea o mândrie de a participa la ele. Prin participarea la acest tip de misiune, femeile kurde își depășesc statutul tradițional de mamă și soție, devenind „războinice". În rețeaua teroristă, acestea sunt tratate la nivel egal cu bărbații (vezi caseta 13).

Caseta 13: Leyla

„Dogu Ergil (2002), profesor la Universitatea din Ankara, specialist în analizarea comportamentului politic, enumeră o serie de motive pentru care femeile sunt alese să participe la misiunile sinucigașe. Printre ele se numără și faptul că au alte calități fizice decât ale bărbaților pe câmpul de luptă. De aceea li se încredințează misiuni pentru care nu sunt necesare performanțe fizice ridicate. Când devin membre cu drepturi depline, organizația nu mai reprezintă doar o simplă organizație: aceasta le oferă un stil de viață și înlocuiește familia la care nu mai pot și nu mai vor oricum să se întoarcă. În același timp, îndeplinesc cu strictețe ordinele lui Ocalan și au o singură alternativă: să îndeplinească ordinul de a participa la misiunile sinucigașe pentru care sunt alese. În scopul de a le determina să accepte misiunile, gruparea utilizează măsuri extreme. Dogu Ergil, a descris cazul Leylei Kaplan, o tânără ce a executat un atac sinucigaș cu bombă într-o clădire a poliției, omorând cinci ofițeri și rănind alți 12. Conform cercetătorului turc, Leyla nu se oferise voluntar, ci fusese silită să execute ordinul. Atacul asupra sediului poliției fusese atribuit, inițial, unei alte femei, Turkan Adyiaman care, însă, a refuzat. Datorită acestui refuz, ea a fost executată chiar în fața Leylei, care nu a avut altă alternativă decât acceptarea misiunii".

Sursa: Chiru, M., C. și Chiru, I. (2006). *Femei kamikaze. Terorism la genul feminin*, București: Editura Top Form, p 140.

Femeile implicate în atentate sinucigașe care au caracter terorist s-au dovedit în numeroase cazuri la fel de eficiente ca și bărbații. Apelarea la acestea de către grupările teroriste creează un puternic impact emoțional asupra victimelor, prin distrugerea mitului femeii slabe, care nu iubește violența și care nu ar fi în stare de așa ceva. Fie că o fac din răzbunare (cazul văduvelor negre) sau din considerații ideologice, femeile teroriste au instaurat teroarea la fel de eficient ca bărbații.

Profesorii Jean-Baptiste Duroselle și André Kaspi (2006, 426) susțin că terorismul nu este o doctrină, ci mai degrabă un mijloc de a provoca teroare, frică, de a impune fie o ideologie rațională, fie una irațională.

Terorismul feminin, ca parte componentă din terorism, nu ține cont de aspectul moral: nu există oameni nevinovați. Copii, tineri, bătrâni, femei, bărbați, toți „răspund", fie cu viața, fie cu mutilarea în numele unei credințe a atentatorilor. „Vina" lor e doar că au fost la locul atentatului. Prin pierderea de vieți omenești și pagube materiale, terorismul vrea să transmită un mesaj, folosind sângele oamenilor nevinovați.

Terorismul sinucigaș feminin, ca parte componentă a terorismului, în ansamblul lui, este integrat în metodele cu un puternic impact fizic și psihologic prin care liderii acestor tipuri de rețele își ating scopurile, indiferent că sunt oameni nevinovați uciși.

Globalizarea fenomenului terorist, inclusiv cel sinucigaș, se înscrie pe plan mondial, în condamnarea acestor acte în unanimitate, fie din punct de vedere moral, fie prin lupta împotriva acestora (Simileanu, 2011, 94). Globalizarea terorismului (Frigioiu, 2009, 103-104) a dat naștere unui terorism de masă, care tinde să adopte forma de organizare de tip rețea, care duce la o comunicare mai repede și eficientă între teroriști și la imposibilitatea sau greutatea depistării lor la timp, înainte de a fi comise acte de terorism reprobabile.

Bibliografie

- Amza, T., Amza, P, ,C. (2008). *Criminologie. Tratat de teorie și politică criminologică*, București: Editura Lumina Lex.
- Antoniu, G, Bulai, C. (2011). *Dicționar de drept penal și procedură penală*, București: Editura Hamangiu.
- Barna, C. (2007). *Terorismul. Ultima soluție?,* București: Editura Top Form.
- Butoi, T., Iftene, V., Boroi, A., Butoi, A. (f.a.). *Sinuciderea – un paradox. Considerații psiho-sociologice, bio-medicale și juridice.*
- Chiru, M., C. și Chiru, I. (2006). *Femei kamikaze. Terorism la genul feminin*, București: Editura Top Form.
- Cioclei, V. (2011). *Manual de criminologie. Ediția 5*, București: Editura C.H.Beck.

- Duroselle, J-B și Kaspi, A. (2006). *Istoria relațiilor internaționale 1948-până în zilele noastre*. *Vol II*, București: Editura Științelor sociale și politice. (Trad. Rom. Airinei, A.).
- Frăsineanu, D. (2007). *Geopolitică,* București: Editura Fundația România de Mâine.
- Frigioiu, N. (2009). *Antropologie politică*, București: Editura Tritonic.
- Goldstein, S., Pevenhouse, J. [2007] (2008). *Relații internaționale*, Iași: Editura Polirom. (Trad. Rom. Farca, E., Știraub, A.).
- Miller, D. [1987] (2006). *Terorism*, Miller, D. (coord.). *Enciclopedia blackwel a gândirii politice,* București: Editura Humanitas. (Trad. Rom. Stoianovici, D.). p 737.
- Neguț, S. (2008). *Geopolitica. Universul puterii,* București: Editura Meteor Press.
- Onișoru, Gh. (2007). *Relații internaționale*, București: Editura Fundația România de Mâine.
- Serebrian, O. (2006). *Dicționar de geopolitică,* Iași: Editura Polirom.
- Simileanu, V. (2009). *Centre de putere și actori islamici regionali*. *Volumul II*, București: Editura Top Form.
- Simileanu, V. (2009). *Crizele și conflictele spațiului islamic*. *Volumul IV*, București: Editura Top Form.
- Simileanu, V. (2011). *Civilizația islamică – integrarea culturală. Volumul VI*, București: Editura Top Form.
- Simileanu, V. (2011). *Globalizarea spațiului islamic*. *Volumul V*, București: Editura Top Form.
- Teclean, C. (2011). *Lumea arabă. Un spațiu geopolitic intermediar*, Iași: Editura Pim.

Capitolul 4
Sinuciderea – fenomen social complex abordat dintr-o perspectivă psiho-socio-juridică

(Leonardo Gabriel Corlan)

4.1. Introducere

Sinuciderea, un fenomen deviant, repudiat de multe societăți, a constituit o latură întunecată a societății umane. Urmărind istoria sinuciderii (Durkheim, 1930; Minois, 2002; Majuru, 2006; Mims, 1998), constatăm că acest fenomen, fie că a fost numit, „comportament autodistructiv" (Majuru, 2006), sau „conduită deviantă autodistructivă" (Butoi și colaboratorii, [fără an]) ori „un act care sfidează instinctul de conservare" (Rădulescu, 2010, 349) este prezent și în societatea românească.

Sinuciderea este privită de către oameni prin prisma a două viziuni opuse:

1. *latura pozitivă* a ei, unde avem sinuciderea teroriștilor kamikaze, faptele acestora fiind proslăvite de ceilalți „colegi" (vezi articolul *Terorismul sinucigaș feminin, ca parte componentă a terorismului*);
2. *o latură negativă*, unde sinuciderea este văzută ca fiind un act reprobabil, condamnat de societate, comunitățile de oameni și de Biserică.

În continuare, voi analiza conceptul de sinucidere, văzut ca fiind un act deviant, prin prisma mai multor abordări: sociologice, psihologice și juridice.

4.2. Un mic istoric al sinuciderii

Cedric Mims (1998, 39), într-o scurtă istorie a sinuciderii, remarcă interesul pentru explicarea sinuciderii încă din perioada antică, unde această problemă a fost analizată prin prisma unor științe diferite cum ar fi medicina, teologia, filosofia și dreptul, unii chiar acceptând-o ca pe un act rațional. Termenul de sinucidere este echivalent cu „crimă asupra propriei persoane" (Majuru, 2006, 14). În Biblie este menționată sinuciderea, iar în Antichitate, din punctul de vedere al filosofilor stoici, sinuciderea era considerată normală, un lucru firesc, în condițiile în care viața nu mai avea rost (Idem, 14).

Termenul propriu-zis de sinucidere a fost folosit pentru prima dată de către Desfontaines în anul 1737 (Butoi și colab, [fără an], 15). Numită „atracție spre moarte" (Epicur apud Medeanu, 2000, 68), „o suprapunere strânsă a Erosului" (Freud apud Medeanu, 2010, 68) sau „o dezagregare a conștiinței umane" (Chesnais apud Medeanu, 2010, 68), sinuciderea a fascinat și continuă să fascineze atât specialiștii, cât și oamenii obișnuiți.

Înainte de a trece la definirea și caracterizarea actului suicidar, aș enumera câteva concepte, sau, mai bine zis, stereotipii, legate de actul suicidar (vezi caseta 14) (Rădulescu, 2010, 373-375):

Caseta 14: Stereotipuri legate de sinucidere

1. Oamenii care discută despre sinucidere, amenințând că se vor sinucide, nu vor comite efectiv acest act. În mod real, peste trei pătrimi din sinucigași au comunicat intenția lor dinainte, probabil ca o cerere de ajutor sau ca un reproș adresat supraviețuitorilor apropiați.
2. Sinuciderea este comisă fără niciun fel de avertizare asupra intenției sinucigașului de a-și lua viața sau fără niciun indiciu prealabil asupra acestei intenții. În mod real, majoritatea sinucigașilor semnalează intenția lor, comunicând celorlalți că lumea ar fi mai bună fără ei, sau dăruind, în mod aparent neașteptat și inexplicabil, diferite cadouri apropiaților, majoritatea de o deosebită valoare materială și sentimentală.
3. Numai oamenii aparținând unei anumite clase sociale se sinucid. De fapt, se sinucid nu numai săracii sau nu numai bogații, ci și cei care aparțin ambelor categorii, în egală măsură.
4. Apartenența la un grup religios, distinct este un bun predictor pentru a prezice că o persoană nu va intenționa să se sinucidă. Credința că religia catolică, caracterizată printr-o prohibire puternică a suicidului, micșorează riscul membrilor săi de a se sinucide, este greșită, nefiind susținută de evidența empirică. Aceasta și din cauză că, adeseori, identificarea formală a individului cu o anumită religie nu reprezintă un indicator adecvat al unei adevărate credințe religioase.
5. Motivele oricărei sinucideri sunt ușor de stabilit. În mod real, acestea pot fi foarte greu descifrate din afară.
6. Toți cei care se sinucid sunt persoane deprimate. În mod real, nu toți cei care se sinucid sunt deprimați, ci, dimpotrivă, manifestă un calm deosebit și împăcare cu ei înșiși sau cu lumea.
7. O persoană care suferă de o boală fizică incurabilă se va sinucide. În mod real, conștientizarea unei morți iminente, cauzată de boală, nu exclude sinuciderea. Dorința de a pune capăt suferinței induse de boală, resimțită personal, sau de către cei apropiați constituie, probabil, unul dintre impulsurile principale ale sinuciderii acestor categorii de bolnavi incurabili.
8. Comiterea unui act sinucigaș este irațională, în mod real, majoritatea sinucigașilor sunt deplin raționali și în contact cu realitatea.
9. Tendința de sinucidere este înnăscută. Această convingere este alimentată de faptul că într-o familie pot avea loc mai multe sinucideri în cursul timpului. Nu există, însă, nicio evidență care să sprijine această presupunere într-un mod neîndoielnic.
10. Sinuciderea este influențată de anotimpuri, latitudinea unei zone geografice, fronturile atmosferice, presiunea atmosferică, umiditate, precipitații, înnourări, viteza vântului, temperatura și zilele săptămânii. În mod real, nu există suficiente date pentru a demonstra aceste corelații.
11. Sinuciderea este influențată de factori cosmici, precum ar fi petele de soare sau fazele lunare. Nu există însă nicio evidență pentru a susține această presupunere.
12. Ameliorarea unei stări emoționale reduce riscurile de suicid. De fapt, pentru că indivizii se sinucid, adeseori, după ce nivelul lor energetic și spiritual se îmbunătățește, această situație este constatată în cazul pacienților care suferă de stare de depresie.

13. Sinuciderea este un fenomen singular. În mod real, acest eveniment poate fi o consecință a unei relații frustrante sau dureroase avute cu alte persoane (soț, soție, iubit, iubită, copil, coleg etc.).
14. Cei care se sinucid doresc cu adevărat să moară. În mod real, o mare parte din sinucigași este caracterizată de o stare de ambivalență în ceea ce privește auto-suprimarea vieții."

Sursa: Rădulescu, S. M. (2010). *Sociologia devianței și a problemelor sociale*, București: Editura Lumina Lex, p 373-375.

Interesant este faptul că aceste concepții „populare" sunt încorporate în inconștientul nostru și, de fiecare dată când auzim despre o sinucidere, automat apare în mintea noastră o idee fixă, cu o minimă investiție energetică, despre sinucidere.

Definirea și caracterizarea conceptului de sinucidere se realizează prin prisma următoarelor abordări:

1. sociologice
2. psihologice și psihanalitice
3. juridice.

Înainte de a începe analiza sinuciderii prin prisma diferitelor abordări umaniste, aș menționa faptul că acțiunile sinucigașe pot fi explicate prin intermediul a două categorii importante (Butoi și colab., [fără an], 75):

1. teoriile psihiatrice sau endogene
2. teoriile sociologice sau exogene.

În opinia autorilor, principala diferență între cele două abordări constă în faptul că în teoriile psihiatrice, individul este calificat ca fiind o ființă delincventă, caracterizată ca fiind „bolnavă", pe când în teoriile sociologice, sinuciderea este privită cu „mai multă blândețe", adică individul se poate sinucide fie din cauza modului de viață, de educație, din pricina unor evenimente nefericite etc. Teoriile sociologice scot de fapt în evidență grupul social din care poate face parte individul (Butoi și colab., [fără an], 75).

4.3. Definirea și caracterizarea sinuciderii prin prisma abordării sociologice

Înainte de a pleca la o caracterizare și clasificare a sinuciderii din prisma sociologiei, să vedem cum definim acest concept.

Fie că vorbim despre *Dicționarul de sociologie de la Oxford* (2003) sau *Dicționarul blackwell de sociologie* (2007) ori *Dicționarul de sociologie Larousse* (1997), toate aceste importante dicționare au în centrul explicării acestui termen cartea de căpătâi în sociologia universală scrisă în legătură cu acest fenomen, și anume *Sinuciderea*, scrisă de Emile Durkheim (1930).

Sinuciderea este fie „actul indivizilor de a-și lua viața" (Johnson, 2007, 315), fie „uciderea intenționată a propriei persoane" (Marshall, 2003, 523).

Legat de studierea sinuciderii, remarcăm faptul că sinuciderea a format obiectul primei lucrări din domeniul sociologiei, care a utilizat date empirice pentru a testa o teorie (Johnson, 2007, 315).

În lucrarea sa *Sinuciderea. Studiu sociologic*, Durkheim (2005, 5) caracterizează acest fenomen ca fiind „orice caz de moarte care rezultă direct sau indirect dintr-un act pozitiv sau negativ, înfăptuită chiar de victimă, aceasta știind că va produce acel rezultat". De asemenea, definește și tentativa de suicid, spunând că este „actul astfel definit, dar oprit înainte ca moartea să fie rezultatul lui". Scrierea lui Durkheim pornea (Johnson, 2007, 315) de la premisa că „patternurile de sinucidere nu pot fi explicate exclusiv ca rezultat al patologiei și psihologiei individuale, ci sunt determinate de fapte sociale". Teoria lui bazată pe faptul că ratele de sinucidere sunt mai mari acolo, unde în mod deosebit există comunități, unde legăturile sociale sunt slabe, este criticabilă, dar lucrarea rămâne ca un important studiu în sociologia clasică, prin prisma faptului că studiul autorului s-a concentrat nu pe cauze individuale, ci asupra unor cauze sociale, folosind date pentru testarea teoriei, toate aceste lucruri contribuind la influențarea gândirii sociologice (Idem, 315). Optarea autorului pentru studiul acestui fenomen s-a făcut prin prisma necesității și valorii explicației sociologice a sinuciderii, deoarece „un act individual în mod evident intim, supus cu toate acestea forțelor sociale" pretinde o explicație sociologică specială" (Marshall 2003, 524). Sinuciderea, în opinia lui Durkheim (205, 76), este analizată prin intermediul unor cauze sociale și aceasta, în sine, „constituie un fenomen colectiv".

De asemenea, Durkheim (2005,76), spune că „orice grup social manifestă o tendință specifică pentru sinucidere, care nu poate fi explicată nici prin natura mediului fizic, nici prin constituția organo-psihică a indivizilor". Astfel, în opinia autorului, sinuciderea „trebuie să depindă de cauze sociale și că, în sine, constituie un fenomen colectiv", aducând ca argument în sprijinul acestei teorii variațiile geografice și cele sezoniere.

În funcție de cauzele sociale și de tipurile sociale, sinuciderea este de trei tipuri (Durkheim, 2005; Butoi și colab. [fără an]; Rădulescu, 2010):

1. sinucidere egoistă,
2. sinucidere altruistă,
3. sinucidere anomică,
4. sinucidere fatalistă, ca variantă, sau, mai bine zis, replică a sinuciderii anomice.

Înainte de a analiza cele patru tipuri de sinucideri, este important să precizăm faptul că există două componente importante ale actului suicidar în concepție durkheiniană (Butoi și colab., [fără an], 76; Sârbii, 2007, 33):

1. *integrarea socială*, înțeleasă ca fiind atașarea voluntară a indivizilor la societatea din care fac parte,
2. *reglarea socială*, reprezentată de intervenția coercitivă a grupului social din care face parte individul asupra comportamentului acestuia.

Sinuciderea egoistă (Durkheim, 1930; Cusson, în Boudon (coord.), 2005; Sârbii, 2007; Rădulescu, S., M., 2010; Demian, A., 2007). În sinuciderea egoistă, individul slab integrat în societate, nefiind astfel supus forțelor colective care împiedică sinuciderea, este izolat această stare ducând în final la săvârșirea, acestui act reprobabil (Marshall, 2003, 524). Durkheim compară sinuciderea catolicilor și protestanților. Concluzia autorului este faptul că protestanții se sinucid în număr mult mai mare decât catolicii (Sârbii, 2007, 33). De ce? Probabil acest raport poate fi explicat prin absența presiunilor legate de integrarea religioasă, cât și cultul personalității acestora (Idem, 33). Astfel, sinuciderea protestanților apare ca un act egoist, privită fiind nu prin prisma moralității individului, ci mai degrabă prin intermediul trăsăturilor derivate din sistemul protestant de credințe și practici religioase (Ibidem). Suicidul egoist se caracterizează printr-un exces de individualizare care duce la ruperea legăturii individului cu societatea, din care face parte, prin sinucidere, din cauza nivelului prea scăzut de integrare socială (Butoi și colab, [fără an], 76). De fapt sinuciderea egoistă este un produs al insuficientei integrări sociale a indivizilor, prin prisma unei individualități excesive (Rădulescu, 2010, 366). Revenind la comparația între catolici și protestanți, în țările catolice, cum ar fi Spania, rata sinuciderii este mult mai mică decât în țările protestante, cum ar fi Prusia (Cusson, în Boudon (coord.), 2005, 474). Durkheim face o analiză amănunțită a raporturilor de sinucidere din familie și conchide că persoanele văduve și celibatare se sinucid în număr mult mai mare decât persoanele căsătorite, având copii, ultimii având șanse scăzute de a comite un act reprobabil, datorită unui grad redus de afectivitate (Butoi și colab, [fără an],76). Individualitatea exagerată și neintegrarea într-un colectiv conduc la numeroase tulburări ale sistemului psihic, cum ar fi depresia urmată de melancolie finalizată prin actul suicidar (Demian, 2007, 37). Durkheim demonstrează (Cusson, în Boudon (coord.), 2005, 474) că rata sinuciderilor scade în timpul mișcărilor sociale de mare amploare, cum ar fi revoluțiile și războaiele, la ambele sexe. De ce? Aceste fenomene majore din viața oricărei societăți generează mari emoții, stimulând patriotismul și o concentrează spre atingerea unui țel comun (idem,474).

Durkheim (2005, 123) stabilește trei mari principii, rezultate din analizele făcute anterior:

- „sinuciderea este invers proporțională cu gradul de integrare al comunității religioase,
- sinuciderea este invers proporțională cu gradul de integrare al asocierii domestice,
- sinuciderea este invers proporțională cu gradul de integrare al societății politice“.

Ca o concluzie, sinuciderea egoistă este un fenomen complex social, după Durkheim (1930, 127), în care „egoismul nu este doar un simplu factor auxiliar, el este cauza generatoare. Dacă, în acest caz, firele care îl leagă pe om

de viață slăbesc, aceasta se întâmplă pentru că legăturile ce îl uneau cu societatea au slăbit și ele. (…) Dacă individul cedează la cel mai mic șoc al împrejurărilor, este pentru că starea în care se găsește societatea a făcut din el o pradă gata de sinucidere".

Sinuciderea altruistă (Durkheim, 1930; Cusson, în Boudon (coord.), 2005; Marshall, 2003; Sârbii, 2007; Rădulescu, 2010; Demian, 2007) este acel tip de sinucidere, în care individul, spre deosebire de sinuciderea egoistă, este prea puternic integrat în societate, care la rândul ei îi va cere individului să-și sacrifice viața atunci când împrejurările o vor cere, cum ar fi de exemplu așteptarea societății ca soția să-și ia viața atunci când soțul moare (Marshall, 2003, 524). Durkheim (2005, 129), în societățile primitive, vorbește despre acest tip de sinucidere, spunând că „omul se sinucide nu pentru că își arogă un drept, ci pentru că este obligat să o facă. (…). Dacă nu-și respectă obligația, el este dezonorat și, cel mai adesea, supus unor pedepse religioase: (…) presiunea care impune sacrificiul are finalitate socială. Clientul nu trebuie să-i supraviețuiască patronului său ori sclavul regelui (…)".

Durkheim (Idem, 129) găsește trei categorii care pot fi încadrate în acest tip de sinucidere:

1. „sinucideri de oameni aflați în pragul bătrâneții sau măcinați de boală,
2. sinucideri de femei la moartea soțului,
3. sinucideri ale supușilor sau sclavilor la moartea stăpânului."

În toate aceste exemple, societatea, exercitând o presiune imensă din punctul de vedere al normelor acceptate social, obligă individul să-și ia viața, asumându-și sacrificiul suprem (Cusson, în Boudon (coord.), 205, 475).

În sinuciderea altruistă, moartea este văzută de către societate ca fiind o datorie, ca un gest de onoare, de sacrificiu. Durkheim consideră această sinucidere cea mai onorabilă dintre sinucideri, spunând că nu există alta „cu caracter altruist mai pronunțat. În toate aceste cazuri, vedem individul aspirând la desprinderea de ființa lui personală pentru a se cufunda în acel ceva pe care îl consideră adevărata lui esență" (Durkheim,2005, 133).

Adina Demian (2007, 48) face o paralelă între individul egoist și cel altruist:

„Individul egoist este trist fiindcă nu vede nimic mai important pe lume decât individul și se sinucide pentru că este afectat de sentimentul inutilității și al lucrului fără rost, pe când individul altruist este trist deoarece se simte alungat din societatea în care era integrat și astfel nemaiavând niciun rost, motiv pentru a trăi, se sinucide, gest care apare ca fiind pentru acesta un țel în a părăsi această viață care-l transformase într-un obstacol".

În societatea modernă, grupul puternic integrat social este armata, unde pierderea unei bătălii afectează onoarea acelei unități (Butoi și colab [fără an]; Demian, 2007, 37). Sinuciderea martirilor creștini sau a soldaților care preferă

să moară în locul dezonorantei înfrângeri, variază invers proporțional cu gradul de individualizare și direct proporțional cu gradul de integrare a persoanei din punct de vedere social (Rădulescu, 2010, 367).

Autorul Sârbii Florentina (2007, 37) crede că, în societățile moderne, acest tip de sinucidere nu mai este prezent, deoarece personalitatea colectivă este depășită de cea individuală, deși mai există cazuri în zilele noastre, cum ar fi de exmplu, sinuciderea piloților kamikaze sau a femeilor care fac parte din organizații teroriste. Aceștia se sinucid comițând diverse atentate, soldate de cele mai multe ori cu victime nevinovate, doar în numele unei cauze (vezi articolul *Terorismul sinucigaș feminin, ca parte componentă a terorismului*).

Sinuciderea anomică (Durkheim, 1930; Marshall, 2003; Besnard, în Boudon și colab., 2009; Butoi și colab, [fără an], Rădulescu, 2010) este acel tip de sinucidere care depinde de compatibilitatea socială a dorințelor și așteptărilor individului (Marshall, 2003, 524). Înainte de a analiza acest tip de sinucidere, este important să știm ce înseamnă anomie. Cuvântul anomie provine din limba greacă veche și înseamnă absența regulilor, a normelor sau a legii (Besnard, în Boudon și colab., 2009, 44) sau „absența unei legi fixe și universale, în special în domeniul scopurilor ultime“ (Ferreol și Jucquois, 2005, 21).

Când anomia se instalează în societate, pasiunile, anumite dorințe care erau înnăbușite social cresc până la un nivel la care nu mai pot fi satisfăcute și astfel apare sinuciderea (Marshall, 524). Acest tip de sinucidere este specific perioadelor de mari tulburări sociale, cum ar fi crizele economice sau politice. (Butoi și colab, [fără an], 77; Sârbii, 2007, 38-39). Sinuciderile nu sunt provocate de diversele dificultăți generate de aceste perioade tulburi, ci de efectele pe care aceste crize le produc în cadrul ordinii sociale (Sârbii, 2007, 38). Orice ființă umană nu poate exista și nu poate fi fericită decât dacă nevoile (de hrană, de locuit etc.) sunt satisfăcute (Idem, 38).

În opinia autorului Rădulescu (2010, 367), atât perioadele de criză, cât și cele de prosperitate economică conduc la o dereglare a normelor sociale, care nu mai funcționează, generând astfel mari dezechilibre sociale, perturbând astfel relația normală dintre scopuri, mijloace și indivizi. Nevoile indivizilor în raport cu posibilitățile reglementate social de satisfacere a acestora apar exagerate (Idem, 367). Anomia apare tocmai în urma procesului rezultat din suspendarea frânei pe care societatea o punea acestor dorințe excesive. Astfel nu se mai știe ce este permis și ce nu este permis, ce e moral și ce nu este moral și ce este just și ce este injust (Ibidem, 367). Durkheim (2005, 168) folosește și termenul de „anomia conjugală“, „produsă de instituția divorțului“. Astfel crizele care au loc în cadrul familiei, tulburând ordinea acesteia, au repercusiuni asupra sinuciderii. Astfel, persoanele văduve și cele divorțate se sinucid mult mai frecvent decât persoanele căsătorite și cu un partener de viață. Concluzia lui Durkheim (2005, 168) este faptul că „o adevărată instabilitate matrimonială nu are loc decât sub regimul divorțului, căci el rupe definitiv căsătoria, separarea

amiabilă nesuspendând decât parțial anumite efecte, fără a le reda soților libertatea“ (Cusson, în Boudon (coord.), 205, 475).

Sinuciderea anomică se datorează, în opinia autorului Rădulescu (2010, 367), deficitului de reglare socială, având două consecințe principale, și anume:

1. fie limitează în mod exagerat acțiunile oamenilor în cazul crizelor economice,
2. fie anulează limitele acțiunii care nu mai au scop și finalitate.

Sinuciderea fatalistă (Butoi și colab. [fără an]; Enăchescu, 2005; Rădulescu, 2010) este varianta, sau, mai bine zis, replica sinuciderii anomice, cauzată fiind de „un exces al reglementării sociale“, în opinia autorului Enăchescu (2005, 346), care încadrează acest concept în teoria sociogenezei suicidului emisă de Durkheim (2005, 346). Este rezultatul unei discipline morale prea riguroase și constrângătoare, sau de un nivel prea înalt al reglării sociale. (Rădulescu, 2010, 367); Butoi și colab. [fără an], 77).

Ca exemple ne sunt date (Rădulescu, 2010, 367); Butoi și colab. [fără an], 77) cazurile persoanelor al căror viitor este limitat și ale căror dorințe sunt reprimate de o situație fără ieșire, sau cazul sclavilor din epocile vechi istorice, care, nesuportând ideea de sclavie, se sinucideau.

Analizând aceste tipuri de sinucideri, Durkheim (2005, 144) concluzionează că „fiecare tip de sinucidere nu este deci decât forma exagerată sau deviată a unei virtuți. Atunci maniera în care sinuciderile afectează conștiința morală nu le diferențiază într-atât încât să avem dreptul de a delimita atâtea genuri diferite“.

4.4. Criticile legate de teoria durkheimiană legată de sinucideri

Besnard, în capitolul „Devianța“ din „Tratat de sociologie“, coordonat de Boudon, alocă un amplu subcapitol pentru discutarea și dezbaterea divergențelor științifice, legate de cartea lui Durkheim, „Sinucidere“. În opinia autorului, s-au ivit numeroase discuții contradictorii referitoare la datele statisticilor privind sinuciderea. Acesta remarcă niște chestiuni interesante legate de problemele teoretice cuprinse în această lucrare. Sunt dezbătute trei mari probleme (Cusson, în Boudon (coord.), 205, 475-479):

1. dificultățile diferențierii dintre sinuciderea anomică și sinuciderea egoistă, în sensul că autorul își exprimă nedumerirea sau mai bine zis scepticismul în legătură cu diferența dintre sinuciderea egoistă, legată fiind de un defect de integrare socială și sinuciderea anomică, ce ar decurge dintr-o lipsă de reglare a normelor sociale.
2. tribulațiile anomiei, unde acest termen este destul de confuz și ambiguu. Crizele economice, în opinia lui Durkheim, sunt însoțite de creșterea numărului de sinucideri, fapt ce ar explica termenul de

anomie. Numeroşi oameni de ştiinţă (Halbwachs (1930); Henry şi Short (1950), apud Cusson, 477) au contrazis teoria lui Durkheim, legată de anomie, arătând că, în perioadele de creşteri bruşte economice (crize de prosperitate), nu sunt însoţite de creşterea numărului de sinucideri, ci, dimpotrivă, numărul acestora scade.

Cusson (477) remarcă faptul că teoria durkheiniană privind integrarea socială rămâne valabilă şi în zilele noastre, ştiut fiind faptul că, în ţările de tradiţie protestantă, rata de sinucidere este mult mai ridicată decât în ţările catolice.

În schimb, profesorul Rădulescu (2010, 368-369) adresează mai multe critici importante ale acestei teorii:

1. tipurile de sinucideri descrise de către Durkheim sunt descriptive şi nu explicative,
2. concepţia acestuia nu poate fi testată ştiinţific, deoarece, autorul nu a stabilit o bază empirică pentru a putea face apoi predicţii legate de sinucidere.

Sinuciderea este analizată de numeroase dicţionare de sociologie prestigioase (fie că vorbim de dicţionare de sociologie Larousse, Oxford sau Blackwell) prin prisma operei lui Durkheim, „Sinuciderea“ (1895). Deşi criticabilă, în unele aspecte pe care le-am menţionat mai sus, această analiză socială a fenomenului de sinucidere a inspirat şi alţi sociologi importanţi să-l cerceteze.

Astfel, Maurice Halbwachs (1930, apud Rădulescu, 2010, 369) a realizat o analiză statistică referitoare la acest fenomen şi a ajuns la concluzia că înregistrarea sinuciderilor este o sarcină administrativă a autorităţilor, care comit o serie de erori, mai ales în legătură cu declararea sinuciderii drept deces, fără nicio referire la cauză. Astfel sunt afectate datele statistice prin prisma faptului că cel puţin un sfert din morţi cauzate de sinucidere nu sunt declarate şi astfel nu pot fi analizate din punct de vedere ştiinţific (Rădulescu, 2010, 370). În opinia lui Halbwachs, sinuciderea nu este atât un act individual, cât unul determinat social, apărând ca o formă de constrângere psihică şi fizică impusă individului de diferite credinţe, atitudini şi investigaţii sociale sau culturale cum ar fi, de exemplu, sacrificiul şi acceptarea (Idem, 370). Astfel motivele individuale ale celor care se sinucid sunt determinate de credinţele, cutumele, societăţile în care aceştia sunt integraţi, aceşti factori constituind de fapt şi cauzele sinuciderii (Ibidem, 37).

De asemenea, a studiat fenomenul sinuciderii şi Jack Douglas (196, apud Marshall, 2003, 524). Termenul de sinucidere, în opinia autorului, variază de la o cultură la alta, „prin aceasta punând sub semnul întrebării comparaţiile istorice şi interculturale ale ratei sinuciderii sau chiar informaţiile despre sinucidere oferite de diverşi anchetatori“ (Marshall, 2003, 524). Douglas consideră că sinucigaşii folosesc mai multe modele de semnificaţii sociale pe care le-au construit fie în relaţii cu alte persoane, fie în mod personal (Rădulescu, 2010, 370).

Aceste modele de semnificații sunt (Douglas, 1967, 248-319, apud Rădulescu, 2010, 373):

1. sinuciderea privită ca mijloc de transmutare a sufletului din lumea prezentă în altă lume, înțeleasă ca fiind dorința sinucigașilor de a fi în lumea lui Dumnezeu;
2. sinuciderea ca mijloc de transmutare a identității reale a persoanei în lumea prezentă sau în altă lume. Sinucigașul se arată gata să plătească pentru greșelile făcute prin apelarea la actul suicidar;
3. acțiunile suicidare pot servi ca mijloace de dobândire a compătimirii celorlalți, de stârnire a unor sentimente de milă, compasiune, sentimente pe care însuși sinucigașul le împărtășește cu ceilalți, autocompătimindu-se;
4. acțiunile suicidare pot avea și semnificația culpabilizării altora pentru autosuprimarea vieții, servind, astfel, ca mijloc de răzbunare;
5. acțiunile suicidare pot reprezenta modalități distincte de evaziune din câmpul responsabilităților personale și sociale;
6. acțiunile suicidare pot fi urmarea comiterii unei crime sau a unei fapte imorale sau penale.

Parasinuciderea este analizată ca fiind o tentativă, un „strigăt de ajutor“ (Marshall, 2003, 524) sau „subiectul sfidează moartea, deși are o deplină luciditate a conștiinței“ (Demian, 2007, 50), cum ar fi, de exemplu, conducerea unui vehicul aflat sub influența băuturilor alcoolice. Profesorul Butoi (și colab., [fără an], 71) mai numește aceste acte și echivalențe suicidare, care, în opinia lui, sunt de fapt comportamente care implică un risc de care individul este conștient.

4.5. Sinuciderea abordată prin prisma sociologiei religiilor

În sociologia religiei, există două tradiții, concepții diferite (Marshall, 2003, 557-558):

1. cea a lui Durkheim, interesat mai degrabă de funcțiile sociale ale religiei și în raport cu integrarea socială și
2. cea a lui Max Weber, preocupat de orice explicație a problemelor morale fundamentale ale morții, suferinței și răului, în genere numită problema teodiceei. În lucrarea „Sociologia religiei“ (1912), Weber identifică două principale orientări religioase în lume: misticismul și ascetismul.

Religia abordează sinuciderea ca fiind un fenomen deviant, condamnând-o.

Sociologia religiilor și istoria religiilor (Gavriluță, 2013; Filoramo; Massenzio; Raveri; Scarpi, 2003; Wach, 1997) abordează sinuciderea ca fiind un concept filosofic, mai degrabă, explicat prin prisma fiecărei religii.

Religiile mântuirii sunt (Filoramo, 2003):

1. Zoroatrismul
2. Iudaismul
3. Creştinismul
4. Islamul
5. Religii dualiste (gnoza şi maniheismul)

În privința creştinismului, morala creştină condamnă sinuciderea, aceasta fiind „curmarea conştientă şi voluntară, directă şi arbitrară a propriei vieţi trupeşti, fie prin întrebuințarea unor mijloace ucigătoare, fie prin neîmplinirea unor acțiuni, care sunt imperios necesare pentru susținerea vieții, de pildă alimentarea“. În caseta B voi prezenta punctul de vedere al creştinismului, concepție ortodoxă, dar consider că este edificator şi pentru celelalte confesiuni creştine (vezi caseta 15).

Caseta 15: Sinuciderea şi morala creştină

1. „Oamenii care discută despre sinucidere, amenințând că se vor sinucide, nu vor comite efectiv acest act. În mod real, peste trei pătrimi din sinucigaşi au comunicat intenția lor dinainte, probabil ca o cerere de ajutor sau ca un reproş adresat supraviețuitorilor apropiați.
2. Sinuciderea este comisă fără niciun fel de avertizare asupra intenției sinucigaşului de a-şi lua viața sau fără niciun indiciu prealabil asupra acestei intenții. În mod real, majoritatea sinucigaşilor semnalează intenția lor, comunicând celorlalți că lumea ar fi mai bună fără ei, sau dăruind, în mod aparent neaşteptat şi inexplicabil, diferite cadouri apropiaților, majoritatea de o deosebită valoare materială şi sentimentală.
3. Numai oamenii aparținând unei anumite clase sociale se sinucid. De fapt, se sinucid nu numai săracii sau nu numai bogații, ci şi cei care aparțin ambelor categorii, în egală măsură.
4. Apartenența la un grup religios, distinct este un bun predictor pentru a prezice că o persoană nu va intenționa să se sinucidă. Credința că religia catolică, caracterizată printr-o prohibire puternică a suicidului, micşorează riscul membrilor săi de a se sinucide, este greşită, nefiind susținută de evidența empirică. Aceasta şi din cauză că, adeseori, identificarea formală a individului cu o anumită religie nu reprezintă un indicator adecvat al unei adevărate credințe religioase.
5. Motivele oricărei sinucideri sunt uşor de stabilit. În mod real, acestea pot fi foarte greu descifrate din afară.
6. Toți cei care se sinucid sunt persoane deprimate. În mod real, nu toți cei care se sinucid sunt deprimați, ci, dimpotrivă, manifestă un calm deosebit şi împăcare cu ei înşişi sau cu lumea.
7. O persoană care suferă de o boală fizică incurabilă se va sinucide. În mod real, conştientizarea unei morți iminente, cauzată de boală, nu exclude sinuciderea. Dorința de a pune capăt suferinței induse de boală, resimțită personal, sau de către cei apropiați constituie, probabil, unul dintre impulsurile principale ale sinuciderii acestor categorii de bolnavi incurabili.
8. Comiterea unui act sinucigaş este irațională, în mod real, majoritatea sinucigaşilor sunt deplini raționali şi în deplin contact cu realitatea.

9. Tendința de sinucidere este înnăscută. Această convingere este alimentată de faptul că într-o familie pot avea loc mai multe sinucideri în cursul timpului. Nu există, însă, nicio evidență care să sprijine această presupunere într-un mod neîndoielnic.
10. Sinuciderea este influențată de anotimpuri, latitudinea unei zone geografice, fronturile atmosferice, presiunea atmosferică, umiditate, precipitații, înnourări, viteza vântului, temperatura și zilele săptămânii. În mod real, nu există suficiente date pentru a demonstra aceste corelații.
11. Sinuciderea este influențată de factori cosmici, precum ar fi petele de soare sau fazele lunare. Nu există însă nicio evidență pentru a susține această presupunere.
12. Ameliorarea unei stări emoționale reduce riscurile de suicid. De fapt, pentru că indivizii se sinucid, adeseori, după ce nivelul lor energetic și spiritual se îmbunătățește, această situație este constatată în cazul pacienților care suferă de stare de depresie.
13. Sinuciderea este un fenomen singular În mod real, aceste eveniment poate fi o consecință a unei relații frustrante sau dureroase avute cu alte persoane (soț,soție, iubit, iubită, copil, coleg etc.).
14. Cei care se sinucid doresc cu adevărat să moară. În mod real, o mare parte din sinucigași este caracterizată de o stare de ambivalență în ceea ce privește autosuprimarea vieții".

Sursa: *Sinuciderea*. Disponibil online la: http://www.crestinortodox.ro/morala/sinuciderea-70849.html. Accesat la data de 04.05.2014.

Islamul condamnă sinuciderea la fel ca și creștinismul. În Hinduism, În India contemporană, sinuciderea este condamnată alături de avort și de contracepție (Gavriluță, 2013, 128). Autorul citat prezintă două argumente în acest sens (Idem, 128):

1. sinuciderea înseamnă un act de violență asupra persoanei care comite actul suicidar, atât asupra trupului, cât și asupra spiritului,
2. suicidul reprezintă și o separație nenaturală a sufletului de corp, generând o karmă negativă în viața viitoare.

Buddhismul, ca o altă cale spre eliberare și nemurire, alături de hinduism, consideră că sinuciderea sau extincția nu sunt o soluție pentru că nu scot oamenii din samsara.

Sinuciderea, alături de eutanasia voluntară, este condamnată tocmai prin efectul negativ pe care îl are asupra karmei individuale în reîncarnarea viitoare. Soluția buddhismului la aceste probleme, care împing mulți oameni către acest act ultim disperat, este meditația, care oferă posibilitatea creșterii compasiunii și a stăpânirii de sine (Gavriluță, 2013, 134).

Sectele, cum ar fi Satanismul, încurajează sinuciderea ritualică, desfășurată în ceea ce se cheamă gradele de inițiere în Biserica lui Satan, astfel (Gavriluță, 2013, 193-194):

a. gradele 1 și 2 sunt considerate inferioare, modeste și se adresează celor care sunt începători;
b. gradul 3 unde se trece la sacrificiul animalelor, ca etapă de inițiere;

c. gradul 4 combină sacrificiile de animale cu actele de zoofilie;
d. gradul 5 este deja o etapă care presupune un sacrificiu uman, obligând la sacrificarea unui copil pur, care nu a păcătuit;
e. gradul 6 presupune amestecul sacrificiului cu necrofilia și pedofilia;
f. gradul 7 etapa de inițiere finală, culminând cu sinuciderea rituală, desfășurată într-un cadru ceremonios, unde numai cei inițiați și-au câștigat dreptul să înființeze Biserici ale lui Satan și să fie numiți lideri ai acestor filiale, dacă am putea spune așa.

Cum?; De ce? Sunt întrebări la care caută să răspundă psihologia ajutată, de cele mai multe ori, de psihanaliză, psihopatologie și psihiatrie, pentru a putea desluși mecanismele „gândirii" actului suicidar.

Termenul de sinucidere provine din latinescul *sui* (de sine) și *caedes* (ucidere), desemnând actul de a-și lua viața, în sensul unei boli sau al unei patologii (Roudinesco și Plon, 2002, 889).

Shneidman (1980, apud Butoi, 2008, 407) definea suicidul ca fiind „un act de încetare din viață, autoprodus și cu intenție proprie, fiind totodată actul autosuprimării existenței, desfășurat într-un moment de tensiune afectivă sau de perturbare a conștiinței". O altă definiție destul de cuprinzătoare a sinuciderii este cea dată de către Gunter Kaiser (1986, apud, Butoi și colab., [fără an], 287), care consideră că suicidul „este o acțiune voluntară îndreptată conștient spre scopul suprimării propriei vieți".

Sinuciderea este un paradox, tocmai prin caracterul ei „ocult", de neînțeles. Motivul sinuciderii este luat de multe ori în mormânt de cel care comite acest act. Sinuciderea, tocmai prin caracterul ei complex, este un fenomen de conștiință, deci este specific numai omului, datorită determinismului (Butoi și colab, [fără an]; Butoi, 2008; Dindelegan, 2012). Din punctul de vedere al psihologiei, pentru ca să putem vorbi despre un act sinucigaș comis în deplină conștiență, trebuie să existe o deliberare psihică în conștiință, dar și o parte independentă, anterioară momentului deliberării actului suicidar, care poate deveni oricând independentă și poate impune propriului Eu necesitatea, de cele mai multe ori argumentată, a acestui act (Butoi și colab, [fără an], 67). În cadrul comportamentului suicidar, suicidul, ca act propriu-zis nu poate fi separat de tentativa suicidară (Idem, 67).

Scopul suicidului (Butoi, 2008, 408; Dindelegan, 2012, 215) poate fi:
- evitarea unei situații inacceptabile;
- conduită autoagresivă;
- apel la ajutor sau un mesaj disperat;
- îndreptat spre anturajul ostil sau cel care nu-l bagă în seamă;
- abandonul;
- doliul;
- separarea;

- eșecul sentimental;
- schimbări în situația socială.

Alex Thio (1988, apud, Butoi și colab, [fără an], 287-288 și 69-71) diferențiază mai multe categorii de suicid:

1. *suicidul-amenințare*, unde indivizii care amenință că se vor sinucide, vor mai mult să trăiască decât să moară, iar amenințările lor au întotdeauna anumite scopuri, atingerea unor beneficii, dar aceasta nu înseamnă că nu pot să pună în aplicare ideea sinuciderii;
2. *sinuciderea-tentativă*, este actul suicidar, oprit înainte ca acesta să se producă (Dindelegan, 2012, 215). Cele mai frecvente metode folosite sunt: tăiatul venelor, înghițirea unor cantități mari de pastile. Cei care comit tentativa de sinucidere sunt indecișii în ducerea actului suicidar până la capăt, acestea petrecându-se în locuri sau conjuncturi în care aceștia pot fi salvați (Botoi și colab, [fără an], 288). Din perspectiva suicidului-tentativă, este specific, în majoritatea cazurilor, femeilor, pe când suicidul reușit este specific bărbaților (Butoi și colab, [fără an], 71);
3. *veleitatea suicidară*, caracterizată ca fiind o dorință tranzitorie de autosuprimare, cu proiecția actului suicidar în plan mental, dar nefinalizat, fiind determinată, de unele conjuncturi, impulsuri de moment (Idem, 71);
4. *echivalențele suicidare*, caracterizează acele comportamente care implică un risc de care subiectul este conștient și-și asumă riscul pe deplin, un exemplu fiind conducerea unei mașini pe un drum cu mare viteză (Ibidem, 71);
5. *suicidul reușit*, – aproximativ 2/3 din persoanele care se sinucid sunt cunoscute cu antecedente de tentative suicidare (Ibidem, 71).

Tipuri de sentimente suicidare, pornind de la notele lăsate de către sinucigași și de relațiile acestora (Butoi și colab, , [fără an], 72-74; Mitrofan; Butoi; Zdrenghea, 2000, 119-130) se prezintă mai jos (vezi caseta 16):

Caseta 16: Tipuri de sentimente suicidare

1. „sentimente de scuză și apărare în raport cu unele persoane din anturajul sinucigașului. Relevator în acest sens este următoarea notiță ce o lasă un sinucigaș, cerându-și scuze față de soț, tată, mamă:

„-Tom, te iubesc atât de mult, dar tu mi-ai spus că nu mă mai vrei şi că nu mă mai iubeşti. Niciodată nu m-am gândit că m-ai putea lăsa să merg pe acest drum, dar acum, la sfârşitul lui, este cel mai bun lucru pentru mine.

Tată, îți produc atât de mult rău, dar trebuie să crezi şi să accepți că asta este.

Mamă, te iubesc foarte mult, tu nu ai eşuat, eu însă da. Te iubesc şi-mi pare rău că acesta este modul în care trebuie să-mi iau rămas bun, iartă-mă şi fii fericită.

Soția și fiica voastră.“

2. sentimente vindicative, pe care sinucigașul le-a dezvoltat față de unele persoane sau față de sine. Acuzând pe alții pentru mizeria lor, ei caută să se răzbune pedepsindu-i pe cei pe care îi lasă în urma lor (sinuciderea „samsonică"). Edificator în acest sens este următorul exemplu:

„Tu m-ai omorât. Sper să fii fericit în inima ta, dacă ai într-adevăr așa ceva, deși eu mă îndoiesc… De asemenea, lasă-mi copilul în pace. Dacă nu, am să revin mereu, tot restul vieții tale. Tu ai fost un ticălos și un crud…

Soția ta"

Unii sinucigași se pot simți foarte supărați pe ei înșiși, deoarece au făcut ceva foarte rău, suicidul realizându-se ca o formă de autopedepsire. Acesta este cazul „suicidului-remuș-care", când un individ se sinucide după ce a ucis o altă persoană.

3. sentimentul „filantropic", care îi face pe sinucigași mărinimoși și generoși față de lumea pe care au abandonat-o. Acest sentiment poate îmbrăca diferite forme, de la donarea cadavrului unor instituții medicale până la donarea întregii averi unor instituții de calitate. Spre exemplu:

„Pentru mulți din semenii mei, acest gest prin care renunț la viață înseamnă manifestările unui bolnav psihic. Nu este așa. Dar pentru a nu considera atare gest inutil, după moartea mea dispun cedarea cadavrului Facultății de Medicină din acest oraș, pentru a putea ajuta la pregătirea unor specialiști care cu timpul poate vor eradica și dezgustul față de viață.

Tom S. Smith"

4. sentimentele suprarealiste, ce-i inundă pe sinucigași, astfel, tensiunea puternică ce i-a condus spre suicid începe să scadă și un calm copleșitor pune stăpânire pe ei. În timpul acestei stări de calm ei sunt dominați de sentimente suprarealiste."

Sursa: Butoi, T.; Iftenie, V.; Boroi, A.; Butoi, A. [fără an]. *Sinuciderea – un paradox. Considerații psiho-sociologice, bio-medicale și juridice*, București: Editura Științelor Medicale.

4.6. Sinuciderea: perspectivă juridică

Din punct de vedere juridic, tentativa de sinucidere și sinuciderea nu sunt condamnate decât dacă cel care s-a sinucis a fost determinat de altă persoană să facă acest lucru.

În Noul Cod Penal, articolul 191 prevede ca infracțiune determinarea sau înlesnirea sinuciderii. Literatura juridică, destul de generoasă față de acest subiect, tratează în detaliu această infracțiune (Toader și colab, 2014; Bulai și Antoniu, 2011; Dobrinoiu și colab, 2014).

Astfel articolul 191 prevede:

„Alin (1) Fapta de a determina sau înlesni sinuciderea unei persoane, dacă sinuciderea a avut loc, se pedepsește cu închisoarea de la 3 la 7 ani.

Alin (2) Când fapta prevăzută de alin (1) s-a săvârșit față de un minor, cu vârsta cuprinsă între 13 și 18 ani sau față de o persoană cu discernământ diminuat, pedeapsa este închisoarea de la 5 la 10 ani.

Alin (3) Determinarea sau înlesnirea sinuciderii, săvârșite față de un minor care nu a împlinit vârsta de 13 ani sau față de o persoană care nu a putut

să-şi dea seama de consecinţele acţiunilor sau inacţiunilor sale ori nu ar putea să le controleze, dacă sinuciderea a avut loc, se pedepseşte cu închisoarea de la 10 la 20 de ani şi interzicerea exercitării unor drepturi.

Alin (4) Dacă actele de determinare sau înlesnire prevăzute în alin (1)-(3) au fost urmate de o încercare de sinucidere, limitele speciale ale pedespei se reduc la jumătate."

Atât în cazul determinării, cât şi a înlesnirii sinuciderii, activitatea de suprimare trebuie să fie opera în exclusivitate a sinucigaşului. Va constitui infracţiune de omor fapta făptuitorului care săvârşeşte acte de cooperare directă cu victima la realizarea acţiunii acesteia (Toader şi colab., 2014, 336-337; Bulai şi Antoniu, 2011, 264). Vârsta şi starea victimei sunt variante agravante ale infracţiunii de determinare şi înlesnire a sinuciderii.

Sinuciderea este un fenomen misterios, inexplicabil. Fie că este făcută individual sau în masă, sinuciderea este considerată ca fiind actul final de autosuprimare a vieţii. Oamenii caută răspunsuri, le găsesc, construiesc teorii şi explicaţii, dar… comportamentul, personalitatea sinucigaşului rămân teme, sau mai bine spus, provocări ale ştiinţei. Academicianul Constantin Bălăceanu-Stolnici spunea despre sinucidere că „nu este vorba numai de dramatismul auto-distrugerii, de impactul acesteia în mentalul diferitelor culturi, dar şi de profunda răsturnare pe care o implică, a instinctului de conservare şi a unor prescripţii sacramentale" (Majuru, 2006, cuvânt-înainte).

Bibliografie

- Bonte, P. şi Izard, M. [1991] (2007). *Dicţionar de etnologie şi antropologie*, Iaşi: Editura Polirom. (Trad. Rom. Vultur, S. şi Răutu, R. Coord.).
- Butoi, T.; Iftenie, V.; Boroi, A.; Butoi, A. [fără an]. *Sinuciderea – un paradox. Consideraţii psiho-sociologice, bio-medicale şi juridice,* Bucureşti: Editura Ştiinţelor Medicale.
- Butoi, B., T.; Dinică, D.; Voinea, D.; Iftenie, V.; Butoi, A.; Rudăreanu, M.; Făinişi, F.; Butoi, I., T.; Zărnescu, C.; Nicolai, L., G. [fără an]. *Victimologie şi psihologie victimală*, Bucureşti: Editura Pinguin Book.
- Butoi, B., T, (2008). *Psihologie judiciară. Tratat universitar*, Bucureşti: Editura Pinguin Book.
- Cusson, M. [1992] (2006). *Devianţa*, Boudon, R. (coord.). *Tratat de sociologie*, Bucureşti: Editura Humanitas. (Trad. Rom. Vasiliu, D. şi Ene, A.).
- Demian, A. (2007). *Suicidul în România*, Bucureşti: Editura Aldo Press.
- Dindelegan, C. (2012). *Psihopatologie şi psihologie clinică*, *Volumul I*, Iaşi: Editura Institutul European.

- Durkheim, E. [1930] (2005). *Sinuciderea. Studiu sociologic*, București: Editura Antet. (Trad. Rom. Tabacu, M.).
- Gavriluță, N. (2013). *Sociologia religiilor. Credințe, ritualuri, ideologii*, Iași: Editura Polirom
- Majuru, A. și Stănescu, F., A. (2006). *Bucureștiul subteran. Sinuciderea*, Pitești: Editura Paralela 45.
- Marcelli, D. și Berthaut, E. [2001] (2007). *Depresia și tentative de suicid la adolescenți*, Iași: Editura Polirom. (Trad. Rom. Dafinoiu, G-L).
- Marshall, G. [1998] (2002). *Dicționar de sociologie. Oxford,* București: Editura Univers Enciclopedic. (Trad.Rom. Bălțățescu, S.; Iacob, F.; Șerbănescu, L.; Toader, C.).
- Mims, C. [1998] (2006). *Enciclopedia morții*, București: Editura Orizonturi. (Trad. Rom. Ciucă, P, O.).
- Minois, G. [1995] (2002). *Istoria sinuciderii. Societatea Occidentală în fața morții voluntare*, București: Editura Humanitas. (Trad. Rom. Ionescu, M.).
- Miller, D. (coord.). *Enciclopedia blackwel a gândirii politice*, București: Editura Humanitas. (Trad. Rom. Stoianovici, D.).
- Mitrofan, N.; Zdrenghea, V.; Butoi, T. [1992] (2000). *Psihologie judiciară*, București: Editura Casa de editură și presă „Șansa"-S.R.L..
- Ogien, A. [1995] (2002). *Sociologia devianței*, Iași: Editura Polirom. (Trad. Rom. Lungu, D. și Neamțu, G.).
- Rădulescu, S., M. (2010). *Sociologia devianței și a problemelor sociale*, București: Editura Lumina Lex.
- Roudinesco, E; Plon, M. [1998] (2002). *Dicționar de psihanaliză*, București: Editura Trei. (Trad. Rom. Geogescu, M.; Luca, D.; Protopopescu, V.; Teleki, G.).
- Sârbii, F. (2007). *Fenomenul social al sinuciderii*, Craiova: Editura Beladi.
- Tiberiu-Constantin, M. (fără an). *Crima și criminalul. Geneza crimelor și descoperirea criminalilor*, București: Editura Lumina Lex.
- xxx *Morala și sinuciderea*, Disponibil online la: www. crestinortodox.ro. Accesat la data de 04.05.2014.
- xxx *Samsara*, Disponibil online la: www. wikipedia.org. Accesat la data de 04.05.2014.

Capitolul 5
Studii contemporane în mediul carceral[6]

(Lucian Ștefan Rorariu)

5.1. Masculinitatea bărbaților încarcerați

Tony Evans și Patti Wallace de la Universitatea Roehampton din Londra au efectuat un studiu asupra conceptului de identitate masculină a persoanelor de sex masculin din penitenciar. În anul 2007, aceștia au efectuat interviuri cu 9 persoane private de libertate, dintr-o închisoare din Londra.

Masculinitatea tradițională se construiește în raport cu puterea, controlul și competiția prin care emoțiile sunt suprimate, iar relațiile între persoanele de sex masculin au un caracter rigid și strict controlat (Levant, 1997, apud Evans, Wallace 2008, 484). Autorii nuanțează elementele de rigiditate și control prin statistici descriptive, în corespondență cu următorii factori, în care sexul masculin este suprareprezentat: 2 din 3 sinucideri în Regatul Unit, 90% din populația încarcerată, predominanți în activități asociate cu consumul de alcool, omucideri (atât în calitate de agresori, cât și de victime), speranța de viață mai mică în comparație cu populația de sex feminin și, nu în ultimul rând, o probabilitate mai mare de a adopta un comportament deficitar în școli unde 90% sunt reprezentați de sexul masculin (Biddulph 2000, apud Evans, Wallace 2008, p. 483).

Dacă în raport cu speranța de viață, ponderea în instituțiile de coerciție, rata de sinucideri și consumul de alcool putem observa o tendință atât în societățile din țările în curs de dezvoltare, cât și cele în curs, nu același lucru l-am putea desemna asupra activităților legate de implicarea în școli sau alte activități conexe. Acest fapt nu contrazice plasarea identității masculine în centrul tradițional de putere, agresivitate și control, dar care ne permite să nu excludem importanța și rolul ambelor sexe în raport cu criminalitatea la modul general.

Evoluția socială bazată pe obținerea puterii sub o formă de control și competiție poate presupune, în cadrul anumitor indivizi, adoptarea unor activități ilegitime. Zimring și Zuehl au identificat rolul acestor caracteristici în *ceremoniile* publice ale unor găști, care jefuiau și ofereau oportunitatea de a primi recunoștință, în funcție de gradul de agresivitate manifestat de către un membru. Astfel criminalitatea sub forma de violență fizică oferă un context propice pentru a-ți câștiga masculinitatea, pentru a deveni un *bărbat dur, puternic*.

[6] Această lucrare este elaborată și publicată sub auspiciile Institutului de Cercetare a Calității Vieții, Academia Română, ca parte din proiectul co-finanțat de Uniunea Europeană prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013, în cadrul proiectului Pluri și interdisciplinaritate în programe doctorale și postdoctorale, Cod Proiect POSDRU/159/1.5/S/141086.

Cum îți poți apăra *duritatea* într-un spațiu în care ești decăzut din punct de vedere social asupra relevanței rolului pe care îl dobândești mai ales dacă aderi și aspiri la identitate tradițională asupra masculinității? Spațiul carceral nu poate oferi o altă scală de valori de identificare atât timp cât persoana privată de libertate își va consolida și apăra identitatea dinaintea momentului încarcerării sale. A fi un bărbat dur în acest spațiu reprezintă o serie de caracteristici asociate cu agresivitatea și cu posibilitatea de autopărare. Vârsta, statura, implicarea în anumite activități violente îți pot asigura statutul de maximă apreciere în raport cu identitatea formată în funcție de putere, autoritate și competiție. Cei care pot fi victime, cei care manifestă atitudini sensibile, cei care nu își pot asigura siguranța prin alte metode (spre exemplu, economice) își pierd rolul de bărbat, de supraviețuitor.

Cum se transpune masculinitatea în discursul narativ al celor 9 persoane private de libertate intervievate în studiul lui Tony Evans și Patti Wallace? (Evans, Wallace, 2008, p.493):

> „Dacă te plimbi și îi lași pe toți să te trateze ca pe un nimic, atunci ei te vor trata ca pe un nimic; atunci vei începe să te simți ca un nimic, tu n-ai resimți la fel?[..] [În penitenciar] nu poți să manifești vreo urmă de frică; nu poți, în caz contrar o să sară pe tine ca gândacii".

Într-un sistem cu circuit închis din perspectivă socială, unde rolurile sunt clar definite, atât din perspectiva legală, cât și din perspectiva ordinii sociale se creează o rezistență rigidă asupra unor caracteristici care sunt promovate și acceptate de către comunitate în măsura în care putem privi spațiul carceral ca fiind o singură comunitate. Dihotomii precum puterea-slăbiciunea, curajul-frica, manifestarea emoțională-constrângerea ei nu oferă un spațiu de mediere. Această lipsă a medierii oferă o vizibilitate sporită persoanelor și în special a criteriilor pe care acestea le manifestă contrar atitudinilor promovate (Evans, Wallace, 2008, p.494):

> „[bărbații puternici] în mod evident le arăți o formă de respect, ei nu sunt bărbați puternici pentru că se iau de toată lumea, ei sunt bărbați puternici pentru că au făcut mai multe *chestii*… sau pentru că își fac rost de lucruri la care alții nu au acces".

Masculinitatea tradițională în cadrul penitenciarului nu este doar o formă de agresivitate fizică prin care un individ sau altul denotă abilități de supraviețuire și de evoluție socială în raport cu scala de valori de referință. Ea totodată include și aspecte non-violente (din punct de vedere fizic) care pot reprezenta o formă de interacțiune complexă în raportul dintre *bărbatul puternic*, reprezentanții instituției și alți deținuți. Identificarea ierarhiei în funcție de activitățile

ilegitime acceptate (atât din perspectiva autorității legitime, cât și a colectivului) oferă individului două tipuri de autoritate: cea bazată pe forță reglementată în colectivul de persoane private de libertate și cea oferită într-o modalitate mai mult sau mai puțin tacită și într-o anumită măsură de către reprezentații legali ai instituției în sine. Cele două tipuri de autoritate, în mod paradoxal, oferă unui individ aflat într-o astfel de postură un cadru mult mai extins asupra propriilor libertăți decât ar fi avut în afara spațiului carceral, exceptând, bineînțeles, activitățile care necesitau deplasarea și interacțiunea cu alte persoane.

Această acceptare nu este doar o emblemă de corupție asociată cu un număr de cazuri redus, ea se poate identifica în cadrul unor culturi și societăți diferite, dar care au în comun formarea și promovarea interacțiunii într-un sistem închis, care își consolidează dezirabilitatea socială în funcție de caracteristici fundamentale și opuse comunității extinse: fapta, agresivitatea, dorința de a dobândi o resursă, statut, un obiectiv printr-o metodă ilegitimă (Evans, Wallace, 2008, p.497):

> „Nu-ți poți permite să arăți slăbiciune într-un moment de pierdere; trebuie să rămâi puternic și să utilizezi orice metodă necesară; nu poți să arăți oamenilor niciodată vreo emoție sau să plângi public".

Identitatea tradițională masculină nu are posibilitatea de a se transforma în mediul carceral. În primul rând, ea însăși are o structură rigidă reglementată strict de modul în care un individ își exercită autoritatea și își reține emoțiile, iar în al doilea rând, dublând practic modul de segregare de alte identități propuse de mediul social; spațiul actual de penitență favorizează aceeași structură. Identitatea masculină în acest context își fundamentează structura: putere, îndoială față de feminitate, dominare, obiectivizarea naturii și a laturii intelectuale și evitarea emoțiilor (Evans, Wallace, 2008, p.485).

5.2. Atribuirea responsabilității – Discursul femeilor încarcerate în China

Jing-ying Guo de la Academia de Poliție din Zhejiang, din China, a elaborat o analiză de conținut asupra discursului utilizat de către femeile deținute, din închisorile din China. Atenția ei s-a concentrat asupra responsabilității pe care o persoană privată de libertate o raportează la propria vinovăție, cu privire la fapta pentru care a fost anchetată și condamnată. În China un aspect important în ceea ce privește *îndreptarea* deținutului este reprezentată de manifestarea responsabilității acțiunii sale (Jing-ying Guo, 2012, p. 34). Fără o astfel de manifestare din partea unei persoane se poate ajunge la oferirea unui statut indezirabil în penitenciar, în raport cu cadrele și normele juridice. În cazul în care respectiva persoană atribuie un discurs în care vinovăția este împărțită cu alte persoane sau în care rolul ei nu este principal în acțiunea pentru care a fost

condamnată, ea va avea dificultăți în ceea ce privește obținerea unei sentințe mai ușoare sau acordarea eliberării condiționate. Fiecărei noi deținute îi sunt adresate de către personalul instituției periodic întrebări menite să testeze atribuirea vinei, manifestarea regretului, și nu în ultimul rând, gradul de sinceritate în raport cu evenimentele în care a fost implicată (Jing-ying Guo, 2012, 34). Ce se întâmplă cu responsabilitatea în momentul în care evadează de privirea, anchetarea oficialilor, în momentul în care un cercetător care îi asigură anonimatul și îi prezintă un grad ridicat de încredere pentru a nu fi asociată sau interpretată cu instituția în sine?

„Chen: Ai avut probleme cu acest bărbat înainte? De ce acest bărbat, tu și el.
Wang: M-a amenințat și înainte.
Chen: Te-a amenințat, de ce te-a amenințat?
Wang: A spus că vrea să aibă relații cu mine.
Chen: A vrut să aibă relații cu tine. Nu ai fost de acord, după care te-a amenințat.
Wang: Da. Așa e.“ (Jing-ying Guo, 2012, p. 42).

Wang a fost condamnată pentru uciderea bărbatului la care se face referire în discuție. Discursul ei oferă o poveste asupra întâmplării, un eveniment desfășurat în cadrul mai multor etape prin care, chiar dacă nu-și neagă responsabilitatea, adaugă elemente de victimizare și de justificare asupra actului în sine. Pentru a nu crea o confuzie în cadrul acestui subiect, nu dezbatem per ansamblu conceptul de responsabilitate socială și modul în care putem atribui vinovăția unei singure persoane, ci modul în care o persoană se plasează din perspectiva acțiunii sociale ca răspundere, rol și vinovăție. Evidențierea amenințărilor, a faptului că victima ei a dorit să întrețină relații cu aceasta exprimă și caută o îndoială în percepția interlocutorului ei. Atitudine conturată și de continuarea discursului ei (Jing-ying Guo, 2012, p. 43):

„Wang: Acel bărbat nu este bun. În mod obișnuit nu-mi plac acei care se prostesc, nu îmi place să am relații cu acești oameni“ .

Tehnicile de neutralizare utilizate în cadrul acestui enunț, precum și cel anterior, se pot înscrie ușor în conceptul formulat de Sykes și Matza, prin care agresorul caută responsabilizarea victimei sau cel puțin desculpabilizarea proprie. Bărbatul nu era bun, se prostea, era un personaj alături de care colectivitatea nu vroia să se asocieze; Wang prin descrierea oferită enunță rolul valorilor sociale în ceea ce privește excluderea și culpabilizarea membrilor care nu se conformează la anumite norme și valori. Pe de altă parte, crima a fost comisă prin otrăvire, o modalitate care permite raționalizarea acțiunii prin etapizarea și construirea în

detalii a faptei în sine, ceea ce nu ar permite o interpretare de autoapărare și nici nu indică o acceptare a valorilor comunitare din partea ei, în calitate de agresor. Difuzarea socială a responsabilității în acest caz este posibilă la nivel de discurs doar în măsura în care victima era capabilă de a comite activități și mai indezirabile decât agresorul, în acest caz. Într-o perspectivă oarecum suprarealistă, Wang aproape că afirmă că a făcut un bine comunității pentru că a prevenit alte acțiuni asociate cu nerespectarea normelor sociale, pe care ea implicit consideră că le-a respectat. Din păcate, autoarea acestei investigații nu a oferit detalii suplimentare asupra relației dintre cei doi care ar putea construi și clarifica etapele otrăvirii.

Un fapt secundar, dar interesant de urmărit, care reiese din studiul lui Jing-ying Guo, este modul în care deținutele și-au negociat sentința prin adoptarea sau nu a unei forme de vinovății. Ținând cont că legislația este îndreptată către responsabilizarea și însușirea vinovăției, autoarea subliniază cazuri în care persoanele de sex feminin nu doreau să se apere în instanță, să facă recurs sau să încerce să-și caute circumstanțe atenuante în fața Legiuitorului, tocmai pentru a evita condamnări mai mari sau pentru a avea posibilitatea de a accede în programul de eliberare condiționată. Într-un sens extins, prin analizarea situațiilor enunțatate de cercetătoare, scopul legii este de a închide vidul de responsabilitate socială care s-ar putea regăsi în faptele penale. Mai mult, această extensie poate avea o supoziție relativ simplă și utopică: comunitatea nu are posibilitatea de a greși pentru că ea oferă contextul și direcția comportamentului unui individ; drept urmare, abaterile de la norme nu pot fi atribuite în sensul compact al comunității.

5.3. Incertitudinea închisorii moderne

Ben Crew de la Universitatea Cambridge, din Regatul Unit, a realizat un studiu calitativ cu tematica supliciilor asociate cu perioada de încarcerare. Completând discursul lui Sykes oferit aproape acum jumătate de secol, autorul realizează o radiografie asupra tehnicilor moderne utilizate în penitenciar. Cum afectează noile programe bazate pe comunicare, atribuire de rol, calificare, programe psihologice, tratament și conduita personalului în raport cu deținuții care au înlocuit brutalitatea pedepsei fizice într-o proporție semnificativă (Crew, 2011, p. 510).

Suprimarea pedepselor fizice nu a condus la eliminarea supliciilor. Acestea au fost înlocuite cu altele de o natură mai sensibilă în raport cu viața și identitatea unui individ. Unul dintre aceste aspecte este reprezantat, în mod paradoxal, de lipsa rigidității în anumite spații carcerale în raport cu spațiile temporale și sociale de acum câteva decenii (Crew, 2011, p. 513):

> „[Tommy – cu privire la perioada de acum câteva decenii] Știai care e locul tău, unde te situezi, dar era o perioadă mai grea decât e în prezent. Închisoarea de azi, într-o zi te duci să ceri ceva și vei primi un răspuns rezonabil. A doua zi, te duci și întrebi și ți se va răspunde o sumedenie

> de minciuni menite să te deruteze. Îl lasă pe om să facă un lucru, dar unui altuia îi zic nu".

Tommy este un deținut care a avut posibilitatea de a testa și a experimenta diferite tipuri de regimuri de închisoare pe tot parcursul *carierei* sale infracționale. Pentru el spațiul carceral apare ca o lume incertă, în care nu ai posibilitatea de a preveni și de a anticipa acțiunile pe care le poți manifesta în acest spațiu. Chiar dacă el precizează un anumit mod de comunicare din partea reprezentaților instituției, acest mod aparent nu este unitar în raport cu rolul și comportamentul așteptat de la el. Totuși nu trebuie să evităm interpretarea evoluției sistemului în raport cu o agresivitate și violență fizică redusă față de conduita persoanelor de libertate în acest caz (Crew, 2011, p. 514):

> „[Carter] Am mers să aplic pentru cursul R și R și, după ce mi-au adresat o serie de întrebări, mi-au spus «păi, nu ai suficiente defecte pentru a efectua cursul, nu considerăm că vei avea ceva de beneficiat.»[…] Dar când actele de la comisia de eliberare condiționată au revenit s-a menționat că nu ai participat la suficiente cursuri".

Această persoană nuanțează o discrepanță sub formă de consistență de logică a autorității. În primul rând îi este oferită posibilitatea de a beneficia de o altă modalitate de a-și exercita pedeapsa (sub supraveghere sau diminuarea sentinței), dar nu i se oferă mijloacele necesare de a-și exprima acest obiectiv. În al doilea rând, autoritatea în acest context este fragmentată și îi lipsește continuitatea prin promovarea unor stimulente care nu pot fi accesate. Indiferent dacă există un concurs de evenimente sau de nuanțe legale asupra modului în care se trasează recompense și modalități de a primi recompensa, putem afirma că cel puțin în aceste situații, persoanele private de libertate se află într-o oarecare confuzie asupra atitudinii și comportamentului pe care să-l adopte.

Un exemplu autohton l-am putea descrie prin intermediul unor drepturi care nu sunt reglementate într-un regim strict de către legea de organizare a penitenciarului. Conform Constituției fiecare individ are dreptul la acces în cadrul programelor educaționale. Ținând cont de imposibilitatea de a urma instituții educaționale, care au programe la zi, o varietate consistentă de alegere scade. Mai mult, o analiză superficială asupra programelor instaurate în penitenciar denotă calificări mai degrabă rudimentare decât cu vreo utilitate anume după eliberare. Confuzia în acest exemplu este reprezentată de idealul legislativ de a permite individului să studieze, dar, în momentul în care oferta programelor propuse în cadrul acestor instituții este făcută, practic alegerea dispare. Acest aspect nu poate fi atribuit penitenciarului ca instituție de sine stătătoare, care are sau nu posibilitatea de a oferi programe și cursuri ocupaționale, ci modului în care legea s-a diversificat într-o alertă mai mare poate decât un sistem care are posibilitatea de a se adapta, în apropierea sensului teoriei formei fără fond.

Înlocuirea fizicului cu identitatea individului din perspectiva pedepsei este un proces deziderat (Foucault, 1977 apud Crew, 2011, p. 524). Dar în ce măsură acesta va fi aplicabil? Dacă, în primă instanță, individul reprezenta un spațiu fizic de săvârșire a pedepsei, unde totuși identitatea sa era aproape ignorată, abordarea umanistă de centrare pe individ va aduce în discuție noi suplicii și noi metode de adaptare asupra lor.

5.4. Comportamentul deviant al gardienilor – studiu de caz în Texas, SUA

Robert M. Worley de la Universitatea Centrală din Texas, SUA, și Vidisha Barua Worley de la Universitatea Texas din Nord, SUA, au realizat în anul 2009 un studiu cantitativ în rândul cadrelor de penitenciar. Aceștia au utilizat un eșantion de 501 angajați în sistemul penitenciar cu trăsături demografice variate (rasă, vârstă, status marital, educație, sex și stare autopercepută de sănătate). Aceștia au construit un set de afirmații prin care au urmărit modul în care cei care lucrează în sistemul carceral percep acțiunile deviante în raportul cadru-deținut. Chiar dacă riscul de a avea o bază de date validă din perspectiva sincerității, totuși aceștia au identificat variații semnificative asupra mai multor elemente (Worley și Worley, 2011, p. 304) (vezi tabelul 1).

Tabel 1 Autopercepție cadre

Ordine afirmații	Afirmație	Medie răspunsuri
7	Niciodată un deținut nu a încercat să-mi ofere ceva (ex. mâncare, suc)	3.59
5	Dacă aș vedea un coleg fumând în incinta închisorii, l-aș raporta unui supervizor indiferent de situație.	2.56
15	Dacă aș vedea un coleg, care mi-ar fi prieten, că plesnește un deținut, nu l-aș pârî unui supervizor.	2.49
14	Dacă aș vedea un coleg, care mi-ar fi prieten, rupând scrisorile unui deținut, nu l-aș pârî unui supervizor.	2.48
12	Dacă aș vedea un coleg, care mi-ar fi prieten, dând o țigară unui deținut, nu l-aș pârî unui supervizor.	2.28
13	Este ok pentru un angajat să citească cărți/reviste în timpul serviciului.	2.27
16	Dacă aș vedea un angajat oferind unui deținut o băutură răcoritoare, aș spune imediat cuiva.	2.22
3	Nu aș lăsa niciodată un deținut să încalce legea.	2.20
1	Îmi iau concediu medical doar când sunt cu adevărat bolnav.	2.19

8	Dacă la numărătoare un prizonier s-ar autosatisface, i-aș scrie un memoriu disciplinar indiferent de situație.	1.87
2	Utilizarea forței ar trebui raportată întotdeauna indiferent cât de mică e.	1.84
10	Chiar dacă aș antipatiza un deținut nu i-aș contamina mâncarea.	1.82
9	Nu i-aș spune niciodată unui deținut informații personale despre mine.	1.66
6	Dacă aș prinde doi deținuți în timpul unei bătăi, i-aș raporta imediat supervizorului meu indiferent de situație.	1.56
4	Nu aș da mâna cu un deținut niciodată.	1.4
11	Dacă mi-ar fi suficient de foame aș lăsa un deținut să-mi dea de mâncare.	1.26

Sursa: Worley și Worley, 2011, p. 308.

Autopercepția pentru afirmațiile descrise mai sus a fost măsurată prin utilizarea unei scale de tip Likert, de la 1 la 5, unde 1 înseamnă „total dezacord", iar 5 „acord total". Ierarhizarea afirmațiilor am efectuat-o în ordine descendentă a mediilor. Ordinea afirmațiilor reprezintă poziția inițială în chestionarul autoadministrat.

Chiar dacă nu observăm o tendință generală de acceptare a anumitor activități ilegitime de către cadrele din Texas, putem totuși trasa o diferențiere în poziționarea afirmațiilor. Singura afirmație care a avut un scor peste 3, care poate indica o formă generalizată de acord este reprezentată de situațiile în care deținuții oferă diferite obiecte sau servicii angajaților. Probabil, după cum menționau autorii studiului, acest lucru este anunțat de plasarea responsabilității în centrul persoanei private de libertate, ei sunt în măsură de a comite acte deviante și nu cei care îi supraveghează. Pe ultimele două poziții ca și grad de acceptare putem observa distanța socială dintre paznic și persoana aflată sub supravegherea sa, aspecte față de care ar trebui să privim cu o oarecare rezervare și, nu în ultimul rând, din perspectiva dezirabilității sociale (vezi tabelul 2).

Tabel 2 Percepția cadrelor asupra colegilor

Ordine afirmații	Afirmație	Medie
10	Unii dintre angajați au relații nepotrivite cu deținuții.	4.49
3	Unii angajați își iau concediu medical, chiar dacă nu sunt răciți.	4.36
9	Unii dintre angajați îi lasă pe deținuți să încalce regulile.	4.07
5	Un angajat al instituției nu ar trăi sau nu s-ar căsători cu un deținut.	3.79
2	Cei mai mulți dintre supraveghetori nu flirtrează cu angajații.	3.66

Ordine afirmații	Afirmație	Medie
7	Celor mai mulți dintre angajați li s-a cerut de către deținuți să introducă mărfuri de contrabandă.	3.32
8	Cei mai mulți dintre angajați nu „contabilizează“ sau iau comenzi rapide.	3.31
4	Unii angajați îi lasă pe alți deținuți să le facă treaba lor.	3.25
1	Un supraveghetor nu ar oferi niciodată tutun unui deținut	3.18
11	Unii dintre angajați îi lasă pe deținuți să se autosatisfacă în prezența lor.	3.15
6	Cei mai mulți dintre angajați sunt fideli soților/soțiilor sau persoanelor aproapiate (iubit, iubită).	3.14
12	În mediul meu de lucru, hărțuirea sexuală rareori se întâmplă.	3.1

Sursa: Worley și Worley, 2011, p. 309.

În al doilea tabel, după efectuarea ierarhizării răspunsurilor oferite, utilizând aceeași scală Likert, putem observa o oarecare inconsecvență oferită de această metodă de a cerceta atitudinea cadrelor și a comportamentului deviant adoptat. Cadrele nu sunt în măsură să-și denote propriile acțiuni deviante, dar, în raport cu alți colegi, situația se schimbă radical. Fără a interpreta ad literam clasamentul oferit de date, putem interpreta într-o anumită măsură gradul de acceptare a unui angajat în raport cu ceilalți colegi și în ce măsură aceștia acceptă sub o formă sau alta anumite acte deviante. Spre exemplu, față de reticența privind acordarea unor zile libere medicale aceștia manifestă o atitudine relativ tendențioasă prin care subliniază atât părerile lor în raport cu sinceritatea celorlalți colegi dar totodată poate reprezenta și momentele care îi afectează în mod direct atât din punct de vedere al cerințelor profesionale cât și al așteptărilor personale în raport cu mediul de lucru.

5.5. Privatizarea închisorii

Phillip J. Wood de la Universitatea Queen`s din SUA în articolul *Globalization and Prison Privatization: Why Are Most of the World's For-Profit Adult Prisons to Be Found in the American South?*, publicat în anul 2007 în revista *International Political Sociology,* a realizat o analiză interdisciplinară între contextul apariției privatizării unităților carcerale din Statele Unite în funcție de criteriile justificate de politicile publice, cât și de alte argumente exemplificate teoretic din perspectivă economică, politologică și sociologică.

Autorul consideră că primul element în privatizarea penitenciarului este reprezentat de o schimbare de politică la nivel global în urma căderii blocului comunist și avansarea către un sistem economic neo-liberal, care a inclus

promovarea unor noi structuri de conducere a politicilor publice bazat pe competiție în cadrul unei piețe globale pentru servicii, bunuri și finanțe.

Motivele asumate public pentru justificarea relocării unei părți considerate în componența statului, rolul de control și coerciție, sunt exprimate într-o manieră destul de vagă, care are ca fundament principii de funcționare și nu o ierarhizare a unor criterii obiective sociale, economice și de ce nu politice.

Motivul supra-aglomerării:

Pentru a reduce gradul de aglomerare sistemul public are posibilitatea de a atribui în parte sau în totalitate, contractual mediului privat, înființarea unei instituții de tip penitenciar. Ținând cont de aglomerarea spațiilor americane de la începutul anilor `90, unde populația încarcerată a atins pragul de 2 milioane, putem atribui o relativă valididate acestui raționament, mai ales știind că societatea contemporană, prin acțiuni legislative, condamnă situațiile în care capacitatea unui penitenciar este cu mult depășită locativ, considerând că statul aplică un tratament inuman față de persoanele private de libertate. În acest context, a fost posibilă înființarea a peste 70 de închisori private pe teritorul SUA. Argumentul își pierde din validitate în momentul în care interpretezi datele oficiale statistice oferite de agențiile guvernamentale din SUA. Între statele care promovează un parteneriat privat asupra înființării închisorilor versus statele care nu promovează o astfel de politică publică nu sunt diferențe semnificative în ceea ce privește gradul de ocupare. Ambele tipuri de închisori, analizate sub o formă medie, ajung la un procent de 115%, cu mici variații între cele două forme (Wood, 2007, p. 226).

Noul Drept:

Aducerea criminalității în spațiul public, prin campanii de propagandă politică și prin sensibilizarea maselor la aderarea unui curent moral și de coerență promovată de societate, a distribuit o segregare în modul de pedepsire și de îngrădire a libertății cetățenilor. Penitenciarul poate fi considerat și un instrument politic de a controla și stimula o parte dintre categoriile sociale. Autorul articolului consideră că urmărirea unor politici proprii și diferite, în contextul cultural al statelor, poate fi urmărit prin incidența persoanelor private de libertate raportat la populația de referință, spre exemplu zona de Sud a Statelor Unite, unde la nivelul anului 2001 aproape 10% din totalitatea deținuților de pe glob se regăseau concentrați (Wood, 2007, p. 230), 8% din totalul populației americane de origini africane pentru categoria de vârstă 25-29 se regăseau în penitenciar (Ibidem, p. 230). Această politică concentrată asupra unor categorii sociale vulnerabile a permis supraaglomerarea zonei de Sud și, totodată, permisiunea publică de a autoriza un număr mai mare de închisori private în această regiune. Penitenciarul, în acest context, nu are doar un rol restaurativ sau de securitate socială, el implică într-o anumită măsură și o reacție economică, o

apărare a unui sistem economic prin defavorizarea categoriilor sociale cu acces la mai puține resurse (economice, educație, juridice) să conteste sistemul.

Complexul industrial al închisorii:

Relațiile economice dintre sectorul privat și cel al statului au permis infiltrarea intereselor economice în toate sectoarele care *aparțineau* statului, în formatul său. Educația, sănătatea, industria, religia, armamentul etc. au o componentă activă în spațiul privat, care își manifestă autoritatea prin influențarea deciziilor publice. În America două concentrate private „dețin" mai mult de 70% din totalul penitenciarelor, care nu sunt sub patronatul statului (Ibidem, p. 230). Succesul corporațiilor, în cel mai intim și sensibil sector al vieții publice, cel de represiune, poate reprezenta autoritatea speculației și controlului economic asupra întregii activități sociale. Omul religios a fost înlocuit cu omul social-stat, care, la rândul său, pare că a fost înlocuit cu omul economic, prins în aceeași structură piramidală de distribuire a resurselor, unde *rețeta câștigătoare* este reprezentată de promovarea unidirecțională a competiției economice, bazate pe o falsă individualitate și alegere liberă.

Modelul bazat pe profitabilitatea unei instituții carcerale aduce în discuții forma statului în sine, a modului în care o societate are capacitatea de a promova politici cu caracter punitiv și restaurativ și totodată direcția politică și economică adoptată de către un stat. Ca un aspect pozitiv, am putea aprecia că un astfel de sistem ar putea funcționa și în momentul în care un stat nu și-ar mai permite economic să-l susțină. Mai mult, un sistem privat are o dublă asigurare de organizare. În primul rând, este reprezentată de companiile care doresc inițierea acestor proiecte și, în al doilea rând, statul care ar avea posibilitatea de a interveni, practic statul ar fi o garanție suplimentară de funcționare. Cele câteva proiecte, care au fost puse în discuție și în România, nu au cunoscut încă reacția unei opinii publice, și nici partidele politice nu au dorit o promovare specifică asupra lor, considerând, probabil, că nu ar exista suficient suport public pentru o astfel de reglementare, chiar dacă argumentele principale utilizate de către autorul american se pot găsi și în contextul nostru economic-social: supraaglomerare, capacitatea persoanelor private de libertate de a fi angrenate în mobilizarea unor resurse economice, capital privat etc. Evoluția contextului românesc nu prezintă totuși similitudini cu spațiul cultural american, care, chiar dacă suprareprezintă populația încarcerată la nivel mondial, în acest moment este mai degrabă o particularitate experimentală și nu o tendință culturală.

5.6. Relația dintre vizită și recidivă

William D. Bales și Daniel P. Mears, de la Universitatea de Stat din Florida, prin studiul publicat în 2008, în revista *Journal of Research in Crime and Delinquency,* au identificat o serie de relații între vizită (frecvența, rolul social al persoanei care a efectuat vizita) și gradul de recidivă asociat unui deținut.

Din perspectiva teoriei lui Hirschi, privind legăturile sociale, vizita permite constrângerea tendinței individului de a comite acțiuni ilicite prin intermediul rudelor, prietenilor și a comunității (Bales și Mears, 2008, 291). Alocarea resurselor instituționale și ale politicilor publice de a oferi un cadru care favorizează acest tip de interacțiuni își regăsesc justificarea într-o astfel de interpretare. Grupul de suport reprezintă și stabilește o parte din direcția asumată comportamental, în ceea ce numim perioada de tranziție pe care un individ o parcurge după eliberarea din penitenciar și se adaptează *noului* rol social. Așteptarea sistemului de la acest program este ca, prin implicarea unei rețele sociale, individul este protejat într-o anumită măsură de stimuli negativi, care pot favoriza un grad de recidivă (Hairston, 1988 apud Bales și Mears, 2008, 292). Cu cât interacțiunea este mai intensă între vizitatori și persoanele vizitate, cu atât există o probabilitate mai mare de a te implica în acțiuni prosociale și de a face față provocărilor readaptării și reintrării în societate (Howser, 1984 apud ibidem). Vizitarea în sine nu conduce la un grad redus de recidivă. Persoanele care vizitează, prin modul în care promovează și stimulează valori, atitudini și așteptări față de individ, conduc la o asociere conformă sau neconformă așteptărilor comunității și a regulilor stabilite. Procesul asocierii diferențiate, enunțat de Sutherland, poate explica și varianta prin care programul de vizită poate spori gradul de recidivă. Dacă deținuții sunt vizitați de persoane care sunt implicate în activități situate în afara legii, aceștia vor exprima o probabilitate mai mare de a nu respecta regulile după eliberare, prin internalizarea unui comportament deziderat de mediu și comunitate în forma ei restrânsă: viața socială și extensiile personale de interacțiune (Bales și Mears, 2008, 293).

Autorii au avut posibilitatea de a accesa datele oficiale ale Departamentului Corecțional din Florida, care conține o serie de informații demografice, caracteristici sociale și numărul de vizite primite și efectuate, atât în raport cu persoana vizitată, cât și cu vizitatorul (7000 de subiecți). Pe baza acestor date au construit relații de regresii între variabila dependentă (recidivă) și cele independente (caracteristici sociale și demografice). În urma analizei, aceștia au indentificat o serie de factori care inhibă adoptarea unui comportament ilegitim, în funcție de caracteristicile vizitatorului:

- Soț/ Soție – coeficient beta -.611, p. < .001;
- Implicarea/ neimplicarea în infracțiuni prin utilizarea violenței – coeficient beta -.433, p. < .001;
- Persoana semnificativă – coeficient beta -.243, p. < .05;
- Rudă – coeficient beta -.229, p. < .01;
- Prieten – coeficient beta -.228, p. < .05.

Pentru criteriile „părinți" și „copii", cercetătorii nu au identificat o relație semnificativă statistică. Din punct de vedere sociologic, am putea interpreta această informație ca fiind un indicator pentru o legătură slabă între generații,

dar, totodată, acest aspect poate fi explicat prin alte variabile, care nu au fost incluse în modelul explicativ, spre exemplu, trăsăturile sociale ale copiilor și părinților care au efectuat vizita, dacă aceștia au fost inplicați în infracțiuni, dacă aceștia au păstrat un raport familiar apropiat, precum și alte variabile.

Criterii favorizante recidivii din perspectiva profilului vizitatorului:

- Bărbat – coeficient beta .433, p. < .001;
- Non-alb – coeficient beta .375, p. < .001;
- Condamnări anterioare – coeficient beta .236, p. < .001;
- Condamnări anterioare pentru delicte grave – coeficient beta .140, p. < .001;
- Infracțiuni disciplinare – coeficient beta .028, p. < .001.

În contextul cultural al Statelor Unite, variabila „non-alb“ poate include o serie de alți factori care să contribuie la identificarea acestei corelații. Accesul la educație, resurse, piața locurilor de muncă, precum și alte caracteristici se pot regăsi în formarea acestei caracteristici. Interpretarea ei necesită prudență într-o relație directă cu recidiva (notă personală).

Numărul de vizite primite de către un deținut influențează descendent posibilitatea de a recidiva sau cel puțin de a amâna momentul comiterii unei noi infracțiuni. „Un deținut vizitat de 10 ori (media numărului de vizite primite de un deținut care a primit vizite) va avea probabilitatea de a recidiva de 32.3%, rată mai mică decât a celor care nu au primit vizite“ (Mares și Bares, 2008, 305).

Modelul propus de cercetători este valabil pentru deținuții de sex masculin. Pentru cei de sex feminin aceștia nu au identificat reducerea gradului de recidivă, din perspectiva programului de vizite. Acest enunț nu implică ineficiența unui program de vizită asupra persoanelor private de libertate de sex feminin. Factorii care defavorizează recidiva în rândul femeilor pot fi descriși de alte criterii, care nu au fost incluse în analiză și modul în care o asemenea persoană își interpretează săvârșirea pedepsei într-un mediu penitenciar. Favorizarea și dezvoltarea programului într-un mod mai extins în cadrul politicilor publice pot contribui semnificativ. Totuși, schimbările au nevoie și de o analiză coerentă asupra implicațiilor și rezultatelor privind gradul de recidivă în funcție de scopurile și obiectivele stabilite anterior. Vizita are un efect complex asupra întregii experiențe carcerale, fără a se rezuma la o implicare mai mult sau mai puțin directă în gradul de recidivă. Pe de altă parte, o analiză statistică asupra programului poate fi considerată superficială pentru că nu poate oferi identificarea factorilor direcți, ci doar o asociere între o multitudine de elemente demografice, sociale și penale. Spre exemplu, factori precum tematica conversației adoptate în timpul vizitei, atitudinea vizitatorului, obiectivele stabilite pot contribui într-o mai mare măsură decât rasa și vârsta vizitatorului.

5.7. Practica reformei – studiu de caz India

Mahuya Bandyopadhyay este lector în cadrul departamentului de Sociologie, Universitatea din Delhi, India. În anul 2007, a realizat un studiu calitativ cu obiectivul de a sublinia diferențele de percepție, practică și de modul în care evoluează legislația în raport cu populația penitenciară. Studiul publicat în revista *Contribution to Indian Sociology* evidențiază un spațiu gri de acceptare și de compromis între cadre și deținuți. Un spațiu gri definit și descris ca fiind un mod de adaptare a noilor condiții și reforme care s-au format în urma tendințelor internaționale de a *umaniza* condițiile în spațiile carcerale. Reforma implică schimbare și adaptare de ambele părți, gărzi și deținuți, lege și oameni. Anomia spațiului temporal, cultural permite trasarea unor noi comportamente la limita legalității sau chiar în afara ei, care își are ca subiect de manifestare principiile sau reglementările noi de urmat. Într-un mod practic, pentru o anumită parte din populația penitenciară din India, noile drepturi și măsuri trec printr-un proces de favoritism. Noul principiu este acceptat doar în raport cu un privilegiu. Privilegiul deținutului de a obține bunuri și servicii și cel al gardianului de a controla cu autoritate cine beneficiază. Fie pentru că rolul său a fost delimitat și, ca o formă de rezistență, adoptă un comportament ilegitim în raport cu persoana privată de libertate, fie printr-o lipsă de interes instituțional prin neglijarea sau disiparea responsabilității.

> „[Gardian] Dacă oferim deținuților prea multe facilități, aceștia sunt gata să profite de noi. […] Dacă le dai de mâncare, o să-ți ceară un pat. Nu putem lăsa asta să se întâmple. Nu suntem aici pentru a ne uita la nevoile individuale. Dacă suntem rigizi, organizațiile pentru drepturile omului vor veni grămadă peste noi. Și dacă suntem prea îngăduitori, nu doar că va exista o opresiune mai mare, dar închisoarea nu va rămâne o închisoare.[…] Trebuie să fie o formă de disciplină, cineva trebuie să dea din bici uneori. Administrarea penitenciarului este prinsă la mijloc. Ce putem face? Noi doar respectăm ordinele.“ (Bandyopadhyay, 2007, p. 392).

Extrasul identifică câteva trăsături elementare asupra relației dintre reformă, schimbare și personalul angrenat. În primul rând, o scădere a autorității pe care reprezentanții inițiali o asociază cu o slăbiciune a noului format penitenciar, prin scăderea statutului. În al doilea rând, deprivarea persoanelor private de libertate de identitate. Identitatea lor este percepută colectiv ca fiind o masă de oameni care trebuie disciplinată. Drepturile omului sunt considerate bariere în păstrarea unei discipline. Fapt care poate fi interpretat ca fiind coerent din perspectiva schimbării și a procesului de adaptare, unde rolul social inițial își pierde din statusul de forță și poate crea un dezechilibru instituțional dar acest argument privit în ansamblul obiectivelor trasate nu consider că are o pondere semnificativă. Societatea modernă este una a schimbării, atât tehnologic, moral, ca mod de organizare, și, de ce nu, ca mod de adaptare

unui nou model uman de obligații și drepturi. Respectarea normelor menționate de gardian drept o justificare a unor posibile activități represive poate simboliza începutul perioadei de reforme din perspectiva temporală. Rolurile nu și-au fixat încă atribuțiile conform noilor cerințe, iar dependența ierarhică devine mai proeminentă. Acțiunile lor, în lipsa unei rutine prestabilite, își caută răspunsul în cel mai rigid mod posibil, la sursa autorității, a superiorului ierarhic, care, probabil, la rândul său va căuta alte decizii și ordine de respectat. În tot acest proces de evitare a răspunderii propriu-zise, populația pentru care s-a trasat un nou regim se regăsește într-o stare de vulnerabilitate. Dacă întreaga lor activitate este reglementată de cadrele instituționale, într-un mod practic nu vor ști cum să-și interpreteze noul statut, ce reprezintă, ce au voie și ce nu au voie să-și însușească comportamental. Deschiderea închisorii, prin programe de vizită, voluntari sau alte proiecte care presupun o interacțiune și o transparență mai ridicată produce un șoc sistemului și oamenilor care îl formează. Închisoarea nu mai reprezintă închisoare, o lume închisă, unde relația dintre autoritate și deținuți era anterior mediată de factorul de putere. Ea nu mai reprezintă o frică, un loc de condamnat, ci o metodă de recreere în care deținuții au prea multe drepturi, fără a ține cont de rolul pedepsei și al implicațiilor trasate de o condamnare. Omul nu rămâne fără drepturi, fără o anumită identitate și posibilitate de a interacționa social.

> „[Reshma – deținută] […] Deoarece femeia gardian mi-a permis să mă întâlnesc cu Naem când nu aveam voie și într-un alt loc decât cel permis, le-am fost foarte recunoscătoare. În aceste situații credeam că ei sunt grijulii și înțelegători. Dar fiecare de aici își are propriul interes. În schimb trebuia să le fac favoruri când aveau nevoie de ele. Ca atunci când Naem mi-a cumpărat un nou sari. Uneia dintre gardiene i-a plăcut foarte mult și îl țintea din priviri dând de înțeles că și-l dorește. I l-am dat.“ (Bandyopadhyay, 2007, p. 400)

Spațiul gri în acest exemplu este compus dintr-un drept, o reglementare, o formă de autoritate (gardieni) și o persoană privată de libertate. Din perspectiva autorității, cerința lui Reshma nu implica un grad ridicat de insecuritate și totodată era conform principiului de favorizare a interacțiunii dintre cei din exteriorul penitenciarului și cei care își urmau pedeapsa. Atitudinea de înțelegere și grijă, chiar și în contextul unui interes direct (schimburi ilegitime de bunuri), permite o interpretare a noului drept aflat în forma de interpretare. Într-un mod paradoxal, existența acestor forme de corupții sunt indicatori pentru drepturile și obligațiile acceptate într-un spațiu carceral. Un exemplu autohton ar fi reprezentat de permisiunea deținuților de a utiliza mijloace de comunicații sau de a accesa diferite programe mass-media în cadrul penitenciarului. Descoperirea frecventă a telefoanelor mobile în penitenciarele românești poate fi considerată un indicator de acceptare la nivel atât formal, cât și informal al unui serviciu (drept) adăugat recent, chiar dacă este manifestat într-o modalitate ilegitimă. Totodată putem observa o oarecare competiție de autoritate și

drepturi. Cei care sunt puși în postura de a ține cont și de a relaxa condițiile caută exercitarea autorității în forme variate. Fără manifestarea unui raport de respect al rolului pe care îl are cel mai probabil, unui deținut nu i se va oferi *șansa* de a beneficia de servicii la limita sau în afara legalității. Aceste forme de corupere și de corupție pot fi considerate ca o nouă modalitate de represiune și de exercitare a autorității. Dacă în primul paragraf era subliniată pierderea identității penitenciarului printr-o lipsă de forță și de frică, ea se recuperează prin corupție în anumite situații, fără însă a interpreta corupția din sistemul penitenciar ca fiind doar o formă de reglementare și de adaptare a oamenilor supuși legii cu sistemul de reglementare.

5.8. Profilul gardianului coruptibil din SUA

Relațiile nepotrivite dintre persoanele private de libertate și gardieni, în contextul cultural al Statelor Unite, prezintă câteva trăsături specifice. Robert Woorley, Universitatea de Stat din Texas, și Kelly Ann Cheesman, Universitatea Old Dominion din Norfolk, Virginia, au realizat interviuri cu mai mulți deținuți din Texas care au fost implicați în relații nepotrivite cu autoritățile penitenciarului. 29 de bărbați și 3 femei au participat la realizarea anchetei publicate în 2006, în revista Deviant Behaviour. În baza informațiilor oferite de aceștia, autorii au identificat o serie de teme principale și caracteristici favorizante pentru implicarea unui gardian într-o relație nepotrivită cu o persoană privată de libertate (vezi tabelul 3).

Tabel 3 Percepția deținuților manipulatori asupra angajaților devianți

Teme	***Caracteristici ale gardienilor***
Izolare socială	Posibilitatea de a fi perceput sub medie în funcție de aspectul fizic
	Stimă de sine scăzută, timiditate
	Oportunități limitate pentru implicarea în relații în lumea din exterior
Probleme în relații	Aflarea într-o relație abuzivă
	Posibilitatea de a fi promiscuu
	Separat sau divorțat recent
Vieți sociale dezorganizate	La serviciu ajung obosiți sau mahmuri
	Pot dormi la birou
	Gregar și sociabil în mod general
Probleme financiare	Probabil să fie perceput ca fiind lacom
	Dorința de a face odată bani într-un mod rapid
Probleme de serviciu	Nu se înțelege bine cu supervizorii
	Pot să se identifice mai curând cu deținuții, decât cu alți colegi de muncă
	Probabil să fi fost cercetați disciplinar anterior

Sursa: Worley și Cheeseman, 2006, p. 211.

Izolarea socială este un subiect regăsit în special la gardienii de sex feminin, care interacționează cu deținuți de sex masculin. În Texas unul din cinci gardieni este de sex feminin și majoritatea dintre acestea lucrează într-un spațiu carceral destinat sexului opus. Excluderea sau autoexcluderea socială permite apropierea și implicarea într-o extensie mai pronunțată cu obiectul activității profesionale, în măsura în care nu există alte bariere, atât morale, cât și din perspectiva oportunității, prin aplicarea principiului de proximitate. Existența acestor cazuri de relații nepotrivite implică atât un caracter instituțional, prin permiterea existenței unei intimități sau a unui spațiu în care deținuții și gardienii pot purta conversații private, cât și a unei dinamici lucrative, unde colectivul angajat exclude din diferite motive o persoană din cercul lor de comunicare.

Aceste tematici aparțin unor probleme de nediscutat (Cressey, 1973 apud Worley și Cheeseman, 2006, p. 214), care nu sunt împărtășite mediului social familiar sau apropiaților în sens general, fie prin lipsa acestor sisteme sociometrice, fie prin presiunea de a se angrena în și mai multe dificultăți. Diferența dintre așteptările și realitatea acestor persoane poate conduce la adaptarea unui comportament ilegitim pentru o anumită perioadă. Venitul unui gardian, în comparație cu venitul unei persoane care face contrabandă cu materiale interzise în penitenciar, pune o presiune fantastică, iar, în situații particulare sau excepționale, cadrele consideră că aceasta este modalitatea facilă de a-și rezolva problemele, fie de natură financiară, fie de natură relațională.

Bibliografie

- Bales, W. D. & Mears, D. P., (2008). *Inmate Social Ties and the Transition to Society: Does Visitation Reduce Recidivism? Journal of Research in Crime and Delinquency,* August, 45(3), pp. 287-321.
- Bandyopadhyay, M., (2007). *Reform and everyday practice: Some issues of prison governance*. *Contributions to Indian Sociology,* 41(3), pp. 387-416.
- Crewe, B., (2011). *Depth, weight, tightness: Revisiting the pains of imprisonment*. *Punishment & Society,* 13(5), pp. 509-529.
- Evans, T. & Wallace, P., (2008). *A Prison within a Prison?: The Masculinity Narratives of Male Prisoners*. *Men and Masculinities,* Mai, X(4), pp. 484-507.
- Guo, J.-y., (2012). *Anyone in my shoes will end up like me: Female inmates' discourse of responsibility for crime. Discourse & Society,* Februarie, I(23), pp. 34-46.
- Wood, P. J., (2007). *Globalization and Prison Privatization*. *International Political Sociology,* Volumul 1, pp. 222-239.
- Worley, R. & Cheeseman, K. A., (2006). *Guards as Embezzlers: The Consequences of „Nonshareable Problems*" in Prison Settings. *Deviant Behaviour,* 27(2), pp. 203-222.
- Worley, R. M. & Worley, V. B., (2011). *Guards Gone Wild: A Self-*. *Deviant Behavior,* Martie, 32(4), pp. 293-319.

Capitolul 6
Dreptul la vizită al unui deținut[7]

(Lucian Ștefan Rotariu)

6.1. Introducere

Libertatea este unul dintre cele mai abstracte concepte învățate, aprofundate și ideologizate de om. Ea poate cuprinde stări, sentimente, trăiri, activități operaționalizate de mediul penitenciar, și nu numai. Nevoia de control al unui grup de oameni, unii asupra altora, nevoia lor de previzibilitate în acțiuni, dorințe, principii și moduri de a conviețui oferă acestui concept o latură sensibilă de diferențiere între un ideal tip și între opusul acestuia.

Curiozitatea mea se extinde față de cele două stări de libertate și de privare de libertate ce au posibilitatea să se regăsească concomitent în același spațiu social prin dreptul la vizită al unui deținut reglementat de *Legea 275/2006 și de regulamentul de aplicare a acestei legi*. Prin mediul, activitățile și comportamentele conferite de acest drept avem posibilitatea de a urmări și de a descrie modalitatea de interacționare dintre cele două stări sociale aparent opuse. Totodată putem observa cum acestea își negociază și mediază conflictul, dacă o stare preia elemente predominante de la alta, care va fi starea predominantă în momentul desfășurării vizitei sau dacă ele se pot regăsi într-o stare neutră și egalitară.

Sub îndemnul aceleiași structuri de gândire putem ideologiza și aspecte particulare, precum dreptul la vizită intimă și dreptul la căsătorie al unui deținut. Aceste aspecte se pot transforma într-o explicație și mai sensibilă în cazul în care două stări de privare de libertate ar avea posibilitatea să interacționeze „*liber*“, în cadrul comportamentului mediat de dreptul la vizită.

Ce efecte, contra-efecte, cum s-ar descrie ca ideal-tip acest proces de socializare și resocializare, importanța și rolul acestuia în „cariera“ cotidiană a unui deținut etc. sunt curiozități și întrebări justificabile atât din partea unei stări de libertate, prin dorința de a contrabalansa și minimaliza acțiunile antisociale (cel puțin cele cu un grad mai mare de vizibilitate), cât și din partea unei stări privative de libertate, prin modul în care aceasta rezistă sau cedează propriilor îngrădiri ale principiilor și modurilor de a privi și desfășura viața cotidiană.

Dreptul la vizită al unui deținut: *„o atenție specială ar trebui acordată pentru menținerea și îmbunătățirea acestor relații între deținut și familia acestuia, fiind dezirabile în interesul ambelor părți“* (Coyle, 2005, 111).

[7] Această lucrare este elaborată și publicată sub auspiciile Institutului de Cercetare a Calității Vieții, Academia Română, ca parte din proiectul cofinanțat de Uniunea Europeană prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013 în cadrul proiectului Pluri și interdisciplinaritate în programe doctorale și postdoctorale Cod Proiect POSDRU/159/1.5/S/141086.

6.2. Închisoare și pedeapsă

„Închisoarea este, după expresia lui Sykes (1958), o societate în societate. Un alt tip de societate: un spațiu în care cele mai banale aspecte ale vieții cotidiene capătă semnificații halucinante […] plimbare, o oră pe zi, într-o curte mărginită […] duș odată pe săptămână, în prezența altora; satisfacerea nevoilor fiziologice aproape sau în văzul altora, masturbare și relații homosexuale ca substitut al vieții sexuale etc.“ (Dobrică, 2010, 25)

Pornind de la imaginea și ideea subliniată de profesorul Petronel Dobrică (2010), se conturează ideea unui spațiu privat, care suplinește unul intim într-o manieră impusă și condusă de cadrul legislativ în vigoare. Imaginați-vă cum ați împărți cele mai sensibile și private activități într-un spațiu public la o oră de trafic cu o densitate mare de persoane pe metru pătrat. Chiar dacă spațiul redus de manifestare al unui deținut, în camera în care își execută pedeapsa, poate fi blamat pentru incapacitatea sa de a oferi intimitate, există totuși posibilitatea care să descrie o modalitate prin care indivizii s-ar putea organiza astfel încât să beneficieze de mai multe activități cu caracter intim, fără ca acestea să fie mediate social. Dacă ierarhia în camerele de detenție se poate stabili în funcție de criterii, precum forța fizică, statut economic (bani, țigări, obiecte de valoare, alte servicii), statut intelectual (abilitatea unei persoane de a manipula o informație, precum una legată de drepturi și libertăți, posibilitatea de a comunica într-un anumit mod în vederea atragerii de potențiale partenere sau pur și simplu redactarea unei scrisori amicale) este interesant faptul că persoanele care dețin monopolul autorității nu decid într-un mod expres o dorință de intimitate mai mare. Aceștia și-ar permite *luxul* de a stabili noi comportamente față de colegi. Dar, aparent, uneori ei chiar caută mutarea spațiului privat într-un spațiu public. Poate din dorința lor de a controla și de a nu scăpa vreo informație prețioasă care ar putea schimba ierarhia, consumul de resurse (țigări, alimente, obiecte de valoare etc.) sau poate datorită unui efect produs de instituție în sine prin cadrul legislativ în vigoare. Deținutul între individualitate non-conformistă și individ uniformizat conformist, aparent alege statutul de „obiect aflat la dispoziția administrației“ (Idem, 26), păstrând poate activitățile non-conformiste în raporturi unii față de alții, dacă beneficiază și de un statut cu o autoritate recunoscută de către aceștia:

> „Pedeapsa este o măsură de constrângere și un mijloc de reeducare a condamnatului. Scopul pedepsei este prevenirea săvârșirii de noi infracțiuni. Prin executarea pedepsei se urmărește formarea unei atitudini corecte față de muncă, față de ordinea de drept și față de regulile de conviețuire socială. Executarea pedepsei nu trebuie să cauzeze suferințe fizice, și nici să înjosească persoana condamnatului“ (Codul Penal, Art 52).

6.3. Familie, vizită și context legal

O parte din procesul de reeducare este asociată cu menținerea anumitor tipuri de relații familiale, ce se pot desfășura între deținut și rudele acestuia. Dacă „normalitatea vieții de familie este o expresie care desemnează întregirea funcțiilor, manifestarea lor în direcția asigurării armoniei conjugale, a integrării indivizilor în viața socială, a stabilității și coeziunii“ (Voinea, 2006); atunci implicațiile acestor raporturi permise deținuților pot îndeplini funcții ascunse contrare celor care stau la baza acestor acțiuni. Practic se pot deosebi trei situații-tip:

1. cea în care deținutul consideră de bun augur vizitele și este într-o mare măsură motivat de acestea pentru a își relua activitatea socială în stare de libertate și de a se conforma regulilor instituției pentru a beneficia de recompensele primite pentru „bună purtare“;
2. cea în care deținutul se simte frustrat din cauza faptului că și-ar dori mult mai mult timp petrecut alături de familie și, poate că prin prisma acestui sentiment, va avea o tendință înclinată către un comportament mai agresiv;
3. varianta lipsei unei legături stabile familiale, respectiv o dorință scăzută sau inexistentă din partea rudelor de a vizita un deținut.

Un sondaj de opinie, realizat la cererea *Administrației Naționale a Penitenciarelor*, pe un eșantion reprezentativ pentru populația persoanelor aflate în detenție, efectuat în anul 2008, indică date puțin favorabile față de eficacitatea reglementării legăturii familiale, din cadrul dreptului la vizită. Conform datelor raportului de cercetare, doar 62% dintre deținuți sunt vizitați cel puțin o dată pe lună, respectiv 19% sunt vizitați o dată la câteva luni (ANP, 2008). Dacă asociem persoanele care nu beneficiază de dreptul de vizită cu persoanele care beneficiază rar de vizite din partea unui membru al familiei, atunci obținem un îngrijorător procent de 40%. Îngrijorător datorită rolului ce i se atribuie familiei deținutului în demersul acestuia pentru reeducare, adaptare socială, modelare, îndreptare și dezvoltare a comportamentului său ulterior. În acest procent trebuie să ținem cont de faptul că în respectivul studiu nu s-a menționat dacă s-a luat în considerare numărul total de respondenți, adică inclusiv cei care, prin diverse abateri disciplinare, nu puteau beneficia de acest drept, sau dacă este vorba de persoane care nu au familii, sau nu au avut contact cu familia de origine nici în perioada anterioară detenției.

Conform *Articolului 48, din Legea Nr. 275, din 4 iulie 2006, privind executarea pedepselor și a măsurilor dispuse de organele judiciare* în cursul procesului penal privind dreptul la plimbare și dreptul de a primi vizite, în cadrul alineatelor (2), (3), (4), (5) și (6) se precizează:

„(2) Persoanele aflate în executarea pedepselor privative de libertate au dreptul de a primi vizite, în spații special amenajate, sub supravegherea vizuală a personalului administrației penitenciarului.
(3) Persoanele aflate în vizită sunt supuse controlului specific.
(4) Durata și periodicitatea vizitelor se stabilesc prin ordin al Ministrului Justiției, care se publică în Monitorul Oficial al României, Partea I.
(5) Persoanele aflate în executarea pedepselor privative de libertate au dreptul de a primi oricând, în condiții de confidențialitate, vizite ale apărătorului.
(6) Persoanele aflate în executarea pedepselor privative de libertate pot comunica în limba maternă atât între ele, cât și cu persoanele care le vizitează"(ANP, 2006).

Următoarele alineate ale Articolului 38, precum și ale Articolelor 39 și 40 descriu și precizează condițiile pentru desfășurarea și acordarea acestui drept către deținut. Directorul penitenciarului are posiblitatea de a dispune acest drept ca simbol de apreciere și de stimulare a persoanei private de libertate, care respectă regulamentul de ordine interioară, care prezintă o conduită corespunzătoare sau cu ocazia unor evenimente deosebite din viața lor (zi de naștere, căsătoria, nașterea unui copil, decesul unui membru de familie), precum și în alte condiții specificate (Ibidem).

6.4. Obiectivele cercetării

- Identificarea percepțiilor persoanelor aflate în detenție privind viața de familie, în funcție de:

  i) regimul de detenție;
  ii) vârstă;
  iii) durata pedepsei;
  iv) educație;
  v) trecut infracțional.

- Descrierea modului în care se desfășoară vizitarea deținuților de către familie, cu referire atât la vizita la masă, cât și la cea realizată în cadrul unui spațiu delimitat cu un dispozitiv de separare.
- Cum percep persoanele private de libertate utilizarea dreptului la vizită intimă.
- Care este atitudinea cadrelor instituției vizavi de persoanele private de libertate și față de drepturile acestora.

6.5. Ipoteze

A) Atitudinea, în raport cu vizita intimă și cu vizita familiei în general, variază în funcție de trecutul infracțional, vârsta, durata pedepsei și educația deținutului.

B) Atitudinea în raport cu vizita este variată în funcție de regimul de executare a pedepsei.

C) Dreptul la vizita conjugală influențează modul de percepție față de posibilitatea unui deținut de a întemeia o familie.

6.6. Metoda, tehnica și instrumentul de cercetare

În acord cu obiectivele formulate, cercetarea este de tip calitativ. Cercetarea calitativă presupune o „abordare interpretativă și naturalistă" (Denzin, apud Chelcea, 2004, 72), care „construiește o imagine holistă și complexă" prin analiza de cuvinte și puncte de vedere ale subiecților (Creswell apud Chelcea, op. cit., 74), privind anumite aspecte mai comune sau mai neobișnuite din viața acestora. Acest tip de cercetare implică studierea „lucrurilor în mediul lor natural, încercând să interpreteze fenomenele în termenii semnificațiilor pe care oamenii le investesc" (Ibidem). Aceste note descriu caracterul exploratoriu, deschis către semnificațiile oferite de respondenți (Ibidem).

Cercetarea va utiliza *ancheta sociologică pe bază de interviu*. Ancheta sociologică este caracterizată ca având „un caracter neexperimental, cu un grad relativ scăzut de control al cercetătorului asupra variabilelor analizate" (Mărginean apud Chelcea, op. cit., 72). Interviul presupune obținerea „prin întrebări și răspunsuri, a informațiilor verbale de la indivizi și grupuri umane în vederea verificării ipotezelor sau pentru descrierea științifică a fenomenelor socio-umane" (Idem, 297). Totodată în realizarea acestui studiu am utilizat *metoda observației*. Aceasta mi-a permis să redau informații utile privind relațiile instituționale văzute ca atitudini și comportamente ale cadrelor față de persoanele private de libertate.

6.7. Specificarea unităților studiate

Populația investigată este reprezentată de persoanele aflate în detenție în cadrul *Penitenciarului Bucureşti-Jilava*. În decursul perioadei 23.05.2011 - 3.06.2011 am realizat 12 interviuri cu: 2 ppv. (abreviere pentru persoane private de libertate), acceptați de comisia de liberare, care mai aveau de executat maxim 5 zile din pedeapsă, 4 ppv. cu o perioadă de executare cuprinsă între 3 și 6 luni, 4 ppv., care mai aveau de executat între 6 și 8 luni și 2 ppv., care mai aveau de executat o pedeapsă de peste un an. Dintre aceștia, 2 erau absolvenți de studii superioare și 10 cu studii medii sau profesionale, 4 erau căsătoriți (1 dintre ei

s-a căsătorit în timpul detenției) și 8 necăsătoriți (dar 6 dintre aceștia declarau că sunt implicați într-o relație de concubinaj).

Durata medie de intervievare a fost de 60 de minute.

6.8. Operaționalizarea variabilelor

Viața deținutului – totalitatea activităților descrise de respondent, desfășurate în timpul executării pedepsei.

Trecut infracțional – dacă deținutul este recidivist sau dacă acesta a avut întocmit dosar penal pentru o infracțiune diferită față de cea pentru care a fost condamnat (sau aceeași infracțiune desfășurată într-un alt cadru și context temporal-spațial).

Maniera de desfășurare a vizitei familiei – cum percepe deținutul vizita (durata, tematica conversațiilor, descrierea tipului de emoție descris, dacă este cazul, cine conversează într-o proporție mai ridicată – deținutul sau poate un membru al familiei etc.).

Maniera de desfășurare a vizitei conjugale – totalitatea descrierilor oferite de către deținuți asupra modului de desfășurare a vizitei conjugale, frecvența acestor vizite, interesul prezentat față de acest drept, ce percepție crede că are soția/soțul, concubina/concubinul despre desfășurarea acestui drept, ce tipuri de conversații afirmă că se dezbat în cadrul acestor vizite, dacă deținutul consideră că este sau nu supravegheat în acest timp de către personalul din penitenciar, în cât timp și-ar dori să beneficieze din nou de acest drept/ce activități de tip recompense este dispus să înfăptuiască pentru obținerea acestui drept, dacă sunt activități pe care nu le-ar face și de ce afirmă acest fapt (dacă îl afirmă), care este pregătirea estetică asupra corpului, asupra înfățișării, a vestimentației sale pe care o face înainte de această întrevedere, cu cât timp înainte începe să se pregătească, dacă utilizează mijloace contraceptive, ce tip de contraceptive, dacă își schimbă activitatea sexuală înainte de întrevedere (în cazul în care desfășoară o activitate anume de tipul: masturbare, sex anal pasiv-activ, alte practici neprecizate de cercetător, dar descrise de respondent), frecvența raporturilor sexuale, durata, intensitatea (dacă acestea diferă în mod semnificativ față de raporturile desfășurate în stare de libertate); în ce mod se pregătește partenera/partenerul (dacă se utilizează un anumit tip de vestimentație, parfumuri etc. asemănătoare cu cele utilizate înainte de a fi condamnat, dacă este vorba de o reprezentare nouă); alte elemente subliniate de respondent.

6.9. Secvențe instituționale

În decursul observației desfășurate în perioada 23 - 27 mai 2011 alături de cadrele cu care am avut posibilitatea de a stabili o legătură de comunicare (în cadrul secțiilor de programare a vizitei, cu subofițeri, ofițeri și cu persoane din

departamentul educativ), afirm că am beneficiat din partea instituției de o atitudine transparentă în raport cu munca, atitudinea și relațiile de colegialitate desfășurate în limita posibilităților stabilite prin lege, cât și prin disponibilitatea temporală a cadrelor. Acest aspect s-a datorat și amabilității doamnei director adjunct, responsabil de *Direcția Asistență și Intervenție Psihosocială*, Cristina Păduraru, de formare profesională asistent social, care a sprijinit demersul studiului prin activități de organizare (permisiunea de a discuta și observa reacții și atitudini), cât și prin oferirea unor informații de ansamblu asupra Penitenciarului Jilava.

Totodată acest fapt a fost sprijinit și de contextul în care persoanele angajate își desfășurau activitatea.

Spațiile mici de 10-15 metri pătrați, volumul de muncă raportat la fiecare individ, cât și rolurile diferite care interacționau în același spațiu au sporit contrastul de idei, atitudini și comportamente observabile.

6.10. Atitudini dinspre penitenciar către exterior

Atitudinea instituției față de contactul cu mediul exterior este deschisă predominant prin oferirea forței de muncă a persoanelor aflate în detenție către diferite societăți comerciale sau instituții de stat, care pot beneficia de aceste servicii. Activitățile se desfășoară cu pregnanță în domenii în care este necesară munca fizică brută: construcții, agricultură și amenajări spații publice verzi. Deținutul este stimulat să participe la aceste programe prin oferirea unor recompense ce îi pot facilita câștigarea anumitor beneficii, precum permisiunea de a primi o vizită în plus față de cele la care avea acces, conform încadrării regimului stabilit pentru el (semi-deschis, deschis), zile câștigate din numărul total al pedepsei (în anumite condiții, se poate ajunge la un număr de 10-15 zile câștigate în urma angajării sale în activități lucrative timp de o lună), evidențieri și aprecieri pozitive pentru comisia de eliberare. Astfel încât, în perioada desfășurării studiului, aproximativ 1 din 3 persoane private de libertate au fost angajate în activități lucrative în afara instituției. Acest număr este posibil și datorită celor două regimuri stabilite de către *Administrația Națională a Penitenciarelor pentru Penitenciarul București Jilava*: regimul semi-deschis și regimul deschis care sprijină contactul cu exteriorul al persoanei aflate în stare de privare de libertate. În cadrul instituției se formează o comisie care analizează, aprobă sau respinge cererea unui deținut de a participa la aceste activități, în funcție de anumite criterii, precum existența/inexistența unui raport de incidență (abateri disciplinare, încălcarea regulamentului de ordine interioară), capacitatea de muncă, evidențierea comportamentului său de către un alt cadru (șef de secție, personal din departamentul educativ).

Această forță de muncă, considerată și stabilită prin lege drept specială, conferă instituției 60% din venitul obținut de către deținut. Astfel încât, conform bilanțului instituției pentru anul 2010, privind *Analiza Activității Desfășurate*,

în cadrul sectorului Economic-Adminstrativ s-a indicat cifra de 1.968.977 lei, ca venit din sursă „proprie“, provenit din acest tip de prestări. Această sumă reprezintă 60-65% din totalul venitului din sursele „proprii“ ale penitenciarului. Un aspect problematic este evidențiat de modul de selectare, repartizare, cât și de statutul legal al deținutului, în raport cu prestarea activităților lucrative.

Individul aparține și este deținut de către instituție în totalitatea abilităților și forței sale de muncă. Cu cât este mai obedient, lucrează mai mult, cu atât instituția îl recompensează pentru aportul la atingerea obiectivului și potențialului de profit economic. Într-un interviu cu o persoană aflată în stare privativă de libertate, în vârstă de 51 de ani, absolvent de studii superioare, aflat în regim deschis, acesta îmi menționa că i s-a amânat la un moment dat dreptul la vizită conjugală din motivul că nu a participat la activități și că nu a primit recompense. Munca este considerată de instituție, la nivel declarativ, ca fiind un factor important pentru acordarea anumitor beneficii prin caracterul ei psiho-social, educativ și moral. Cu toate acestea, ea deține mecanismul de constrângere asupra deținutului prin care o posibilitate de a presta activități economice poate deveni un criteriu exclusiv de acordare de beneficii.

Totodată presiunea economică la care este supusă instituția, ca și criteriu de perfomanță organizațională, cât și permisivitatea legii prin acordarea celor 60% din venitul primit pentru activitatea lucrativă a deținutului către penitenciar oferă un cadru și un interes mercantil de prospectare a dreptului la muncă și nu ca interes principal de reintegrare a persoanei private de libertate. Cu toate acestea, posibilitatea de a avea un contact cu lumea din exterior, fragilitatea economică în care se regăsesc anumiți deținuți, fie că sprijinul de la familia de proveniență nu este suficient pentru acoperirea nevoilor pe care le resimt (mâncare, țigări, obiecte de uz sanitar, articole vestimentare etc.), fie că nu au sprijin, gradul scăzut de școlarizare, rutina etc. permit acceptarea condițiilor de supunere instituțională într-un mod aproape lipsit de reacție și fără o combativitate anume într-un demers prin care să reglementeze statutul dreptului la muncă, dacă acesta are ca scop interesul predominant al instituției sau al deținutului și reintegrării acestuia.

Nu aș putea afirma că instituția nu vizează și interesul deținutului în acordarea sprijinului pentru dreptul la muncă, doar că acest aspect ar fi mai ușor de observat dacă instituția ar beneficia financiar de pe urma venitului obținut, prin prestarea de activități lucrative de o sumă care să reprezinte strict cheltuielile logistice privind asigurarea transportului, securității și altor elemente de acest tip.

Penitenciarul Jilava este primul din România care recunoaște oficial că există sub supravegherea sa deținuți consumatori de droguri. În acest sens, ei au acceptat și au asigurat condiții pentru desfășurarea programului „Schimb de seringi“, prin care consumatorilor de stupefiante (în special cele injectabile) li se pot oferi obiecte sanitar-medicale sterile în vederea prevenirii sau reducerii riscului de transmitere HIV și hepatită).

Deschiderea către asistență socială și consiliere psihologică este reliefată prin stabilirea unor relații bilaterale de sprijin, între instituție și anumite organizații non-guvernamentale, cât și prin desfășurarea unor evenimente ce implică acțiuni de cult – religioase și tradiționale. Totodată, se poate observa o deschidere către studenții care activează voluntar în diferite programe educative, derulate pentru persoanele private de libertate (dezbateri, ateliere, cursuri de fotografie etc.). Aceste deschideri oferă instituției un capital de imagine considerabil care, în timp, poate conduce la dinamizarea proiectelor în cadrul instituției, cât și externalizarea cu costuri infime sau inexistente a unor roluri și responsabilități interne.

6.11. Colegialitate și atitudine între cadre

Observațiile aferente acestui subcapitol utilizează informațiile provenite de la persoanele față de care am avut posibilitatea de a stabili o legătură de comunicare și/sau față de care am avut posibilitatea de a observa reacții, atitudini și comportamente. Acestea provin cu precădere din departamentul de reintegrare socială: biroul educativ, recompense, programări de vizite, securitate și, mai puțin, din cadrul departamentelor cu rol administrativ sau cu decidenții instituției.

Sistemul de funcționare a penitenciarelor adoptat, prin intermediul *Legii nr. 275/2006*, a regulamentului de aplicare a *Legii nr. 275/2006, precum și prin alte dispoziții legale* a permis o vizibilitate sporită a rolului de reintegrare socială în conduita relației instituție-deținut, cât și a relației de colegialitate între cadre. Aspect care, la nivel de opinie, într-un mediu puternic militarizat, atât prin instruirea profesională a personalului angajat, cât și prin caracterul legislativ precedent, desfășurat în timpul anului 2006, a permis crearea unei atitudini nefavorabile între rolul instituțional de securitate, pază, protecție și cel de reintegrare socială. Tensiunea este sesizată mai mult dinspre angajații cu pregătire militară față de cei responsabili cu derularea programelor de asistență socială și educativă. „Nu fac nimic ăia“, atitudine provenită din partea unui subofițer în vârstă de 40-45 de ani. Cu toate acestea, relația de colegialitate este divizată, în special, printr-o solidaritate de tip mecanic, pentru care enunțul: „e de-al meu“ (subofițer, 35-40 ani, departament securitate) se aplică în mai multe situații. Chiar și în situațiile de corupție. Rezistența legăturilor, gradul de implicare în importanța și stresul rolului stabilit atât de fișa postului, cât și de presiunea unui mediu carceral sporește coeziunea între membri. În cazul în care un angajat descoperă un alt angajat într-o situație de abatere disciplinară, chiar dacă cel surprins comite o acțiune cu caracter penal, acesta, cel mai probabil, nu-l va raporta autorităților competente și, eventual, va prefera o conversație cu acesta sau/și o bârfă cu alți colegi pentru a-i atribui statutul de „tramvai“ (termen atribuit personalului care favorizează deținuții prin facilizarea accesului la obiecte interzise: telefon, droguri etc.).

Explicații probabile pentru nesesizarea acestor cazuri sau pentru preferarea unor măsuri alternative (cererea demisiei sau a repartizării într-o altă secție, altă instituție) pot fi descrise de: aprecierea statutului, a rolului pe care individul și-l asumă în cadrul instituției, nepăsare, stigmatizarea puternică a etichetei de condamnat/deținut/pușcăriaș, considerând că presiunea exercitată de mediul carceral a determinat comportamentul respectiv și că nu doresc ca o persoană care într-o anumită perioadă a avut același statut ca și ei să devină „hoț“ (termen atribuit tuturor persoanelor aflate în detenție de către angajații instituției).

Bancuri, umor, poante, tachinări cu tente erotice: („Îl las pe... să mă curețe pe fund că nu i se mai scoală [...]“ femeie 35-40 de ani, subofițer; „[…] trăgea-ți-aș în fundul ăla […]“ bărbat 25-30 de ani, subofițer – remarcă sesizată la adresa unei colege subofițer, după care aceasta i-a permis să o atingă timp de câteva secunde în zona dorsală), înjurături la adresa anumitor persoane atât ca exprimare a autorității și a precizării unei delimitări stricte între persoana care utilizează limbajul explicit, cât și față de statutul și rolul atribuit persoanei vizate.

Chiar dacă acest comportament nu este o practică dominantă, ci mai degrabă o practică minoritară, el se evidențiază în special în cadrul limbajului personalului care interacționează periodic cu deținuții și/sau cu persoanele de contact ale acestora. Umorul și caracterul erotic regăsite pot fi indicatori pentru solidaritatea mecanică dintre cadre, pentru o coeziune puternică între persoanele cu același statut, desemnarea unui grup omogenizat pe o perioadă îndelungată de timp (ani, poate chiar zeci de ani) dar totodată pot indica agresivitatea, stresul, supralicitarea capacităților efective de muncă individuale.

Relațiile de comunicare între cadre pleacă din pozițiile de autoritate stabilite în ierarhia instituțională prin fișa postului și/sau prin ierarhie bazată pe experiență profesională. Am observat o reacție de apărare reciprocă a statutului personalului din cadrul acestei instituții prin aprecieri pozitive față de majoritatea colegilor, dacă nu chiar față de toți; totodată protecție identificată și prin evitarea oferirii unor informații care ar putea leza credibilitatea unui cadru, chiar dacă nu exista o relație directă cu persoana despre care se discuta.

Aparent toată tensiunea și responsabilitatea factorilor ce pot perturba buna dispoziție și buna desfășurare a personalului provine de la persoanele private de libertate, din exterior (în special persoanele care vizitează deținuții), cultele minoritare, *Agenția Națională a Penitenciarelor* (prin frica raportului de subordonare și a deciziilor pe care le pot preciza), proiecte legislative (dacă acestea provoacă schimbări care implică un raport mai mare de activitate, de responsabilizare a comportamentului vizavi de persoanele aflate în detenție, cât și față de drepturile acestora) și eventual anumite persoane din departamentul de reintegrare socială, care, conform opiniei anumitor persoane, prezintă forme de vulnerabilitate instituțională în vederea protecției și deținerii unei persoane (veriga slabă a contracurentului majoritar de idei și opinii).

Această noțiune de *coeziune și apreciere,* dacă este privită din perspectiva organizației, poate avea un caracter pozitiv prin loialitatea față de responsabilitatea tuturor rolurilor prezente în instituție. Loialitatea poate fi indicată și prin următorul aspect: în urma restructurărilor de personal, câteva persoane din departamentul de securitate, care aveau probleme medicale, au fost promovate sau repartizate în cadrul departamentului educativ. Uneori această loialitate excesivă față de instituție se poate interpreta ca o imposibilitate de a delimita spațiul și identitatea personală (viață privată, familie, prieteni) de spațiul instituțional și identitatea virtuală atribuită de organizație. În acest sens, precizez afirmația unui angajat conform căreia a avut nevoie de mulți ani ca să se adapteze și să se delimiteze de instituție ca stil total de viață. În primii ani de experiență profesională în cadrul *Penitenciarului Jilava,* acesta își agresa verbal cât, și fizic soția, cu toate că el consideră că nu-i stă în caracter și totodată atribuie o parte din responsabilitatea actelor de agresivitate presiunii exercitate de mediul carceral, față de care a cedat pentru o anumită perioadă de timp. În acest moment, persoana în cauză afirmă că nu mai are astfel de probleme, că a reușit să delimiteze cele două tipuri de comportamente, cel instituțional de cel familial.

Personalul cu care am discutat a prezentat o atitudine declarativă, de apreciere a locului de muncă, pentru siguranța postului ocupat, responsabilitatea acordată, statutul ocupațional, cât și pentru anumite facilități (cazare, accesul la cantina unității, care oferă servicii la prețuri reduse – un meniu oferit la un preț de 8 lei este echivalentul unui mediu în valoare de 14-16 lei într-o cantină studențească etc.).

Dar există situații în care aceștia subliniază mai multe aspecte negative prezente în cadrul locului de muncă, decât cele pozitive. Printre acestea enumăr: stresul, interacționarea cu persoanele aflate în stare de privare de libertate, decizii legislative considerate ineficiente și incoerente, gradul de risc față de expunerea personală la situații conflictuale agresive, atât verbale, cât și fizice cu deținuții (conform bilanțului instituției pentru anul 2010 a existat un incident în care un cadru a fost lovit de către un deținut), volumul de muncă raportat la fiecare individ, surmenaj psihic („[…] m-am țăcănit de tot aici […] – femeie, 35-40 de ani, subofițer“) precum și sentimentul de insecuritate față de gradul de protecție al familiilor cadrelor prin posibilele conflicte provocate de persoanele aflate în detenție și/sau cele care s-au eliberat față de acestea.

Un caz reprezentativ este evidențiat de o sesizare a unui cadru către un superior, prin care acesta îi semnala posibilitatea de a exista un conflict provocat de un deținut la adresa familiei sale. Răspunsul, conform opiniei acestuia, din partea persoanei față de care s-a adresat a fost: „Și ce vrei să-ți fac?“. Acest tip de reacție poate fi desemnat de o atitudine tendențioasă și nepăsătoare față de subordonatul său, dar, totodată, poate indica lipsa unui cadru legislativ, care să permită o gamă variată de acțiuni și activități prin care să protejeze personalul.

6.12. Relația deținut-cadru: unilaterală și bilaterală

„*Hoții au numai drepturi*“ (bărbat, 30-35 de ani, subofițer). Afirmația anterioară, chiar dacă nu își regăsește validitatea în contextul legal al privării de libertate, descrie o receptivitate scăzută față de programul legislativ adoptat după anul 2006 la nivel de atitudine și opinii. Dacă înainte de această perioadă existau cazuri în care un deținut era agresat fizic și psihic de către persoanele desemnate cu supravegherea sa, fără să existe repercusiuni anume, după anul 2006 aceste incidente sunt semnalate rar.

Cadrele iau în calcul și riscul de a fi acționate în instanță de către deținut și să se pronunțe sentințe cu caracter penal, disciplinar și contravențional împotriva lor. Vizavi de o categorie de cadre cu o experiență mai mare de 10 ani, am observat un sentiment nostalgic față de noul statut al deținutului, al protecției care i se oferă și a limitării intervenției personale în rolul de securizare. Un astfel de cadru nostalgic mi-a povestit, în decursul unei întâlniri neoficiale și informale, că a participat la activități în care persoanele aflate în stare privativă de libertate au fost bruscate, agresate fizic, verbal și umilite de către cei responsabili cu supravegherea lor.

Imaginea unui gardian care lovește, în repetate rânduri, un deținut prin tehnici de tipul „îl dădeam cu capul de ciment până când nu mai puteam“ (bărbat, 35-40 de ani, subofițer) pentru anumite persoane care lucrează în această instituție capătă o apreciere pozitivă de tip instrumental. Prin aceste tehnici o parte din personal consideră că reușește să aplaneze o situație care poate degenera într-un conflict mai amplu. Totodată prin astfel de acțiuni, pentru cei care consideră că sunt necesare aceste intervenții, se reglementează statutul dintre deținuți și cadre. Deținutul devine un om inferior, fără drepturi, o specie abstractă animalică, care reacționează favorabil în relații de agresivitate și subordonare.

În aceeași politică de reglementare și intervenție asupra comportamentului persoanei private de libertate se înscrie și următorul eveniment (întâmplare semnalată perioadei 2004-2006), descris de un cadru în vârstă de 35-40 ani: „La un moment dat aveam o problemă cu o cameră de minori, era dezordine în camera lor și făceau multă gălăgie. Dacă nu intram în vreo doi mai tare nu se potoleau. După ce și-au luat-o, să vezi cât de cuminți și ce cameră curată aveau“. Aceste informații nu au fost prezentate cu o atitudine de regret față de situație, sau prin care să desemneze orice tip de sentiment de incapacitate profesională, ci, din contră, prin manifestarea unei satisfacții și unei plăceri de a putea avea autoritatea și de a putea „rezolva“ o situație indezirabilă.

Cu toate acestea, cadrele care sunt desemnate pentru supravegherea deținuților au posibilități limitate în vederea instaurării unei discipline, în rândul persoanelor supravegheate. Tehnicile de comunicare au un randament scăzut în menținerea unei ordini și discipline în mediul penitenciar, atât prin profilul educațional și infracțional al persoanei față de care trebuie să le aplici, cât și profilul profesional-educațional al cadrului desemnat să le aplice.

„Mă băieți, de ce să vă riscați pâinea la copiii voștri pentru o șpagă. Cât vă poate da un hoț? 100? 200? Hai 400 de dolari. Tot la noi vin ăia care pot da mai mult!“ (informație provenită dintr-o conversație informală cu un subofițer în vârstă de 35-40 de ani, informație ce descrie „sfatul“ unui profesor către elevii acestuia de la școala de formare de subofițeri, perioada aproximativă 1995-1998). Dacă nu înțelegem corupția ca pe un fenomen strict delimitat de lege, prin care un individ cere beneficii în schimbul favorizării unei activități contrar statutului său, și dacă înțelegem zonele gri și albe de corupție (Gardiner apud Dobrinoiu, 1995, 5) prin care anumite practici sunt acceptate și trecute cu vederea, fie că există o atitudine generală de apreciere a fenomenului respectiv (precum țigările de contrabandă, care în anumite orașe sunt oferite către vânzare în piețele centrale), fie datorită unui sentiment de resemnare și de imposibilitate de a controla respectivul fenomen, atunci putem considera că fenomenul corupției afectează în mod vizibil instituția penitenciarului. Un astfel de fenomen este descris de permisivitatea introducerii anumitor obiecte interzise prin acordul tacit al cadrelor, prin imaginația bogată, modalitățile multiple ale unui deținut de a introduce obiecte, prin lipsa unui număr suficient de cadre și dispozitive de monitorizare, fie prin resemnarea și neimplicarea persoanelor avizate cu monitorizarea acestui proces. Astfel încât, conform bilanțului instituției pentru anul 2010 privind *Analiza Activității Desfășurate*, în decursul perioadei ce a vizat acest raport, asupra persoanelor private de libertate s-au descoperit 551 de telefoane mobile.

Am avut posibilitatea de a intervieva un deținut care era posesorul unui telefon mobil (obiect interzis). Acesta îl utiliza în special pentru a-și suna prietena la diferite ore. Mai multe detalii privind conținutul conversațiilor telefonice desfășurate de această persoană veți regăsi în ultima parte a lucrării. În acest context este relevant de afirmat că această persoană avea acordul tacit al cadrelor care îl supravegheau. Fapt denotat de următoarea situație: în timp ce efectuam interviul, un cadru a intrat și i-a spus să fie sincer cu mine pe un ton patern, acesta i-a răspuns că este sincer; pentru a primi o confirmare cadrul respectiv l-a întrebat „Ia să vedem cât de sincer, spune-mi unde ți-e telefonul?“, iar persoana a răspuns că e în cameră pe un ton relaxat și degajat.

În același sens, o posibilă formă de corupție acceptată este și tehnica de bruiare a semnalului gsm. Acest aparat există în cadrul Penitenciarului București Jilava, cu toate acestea deținuții introduc și utilizează în continuare telefoanele mobile. Explicații în acest sens pot fi redate de: uzura aparaturii, acoperirea unei arii de bruiaj insuficiente întregului spațiu, acceptul instituției de a permite utilizarea acestor aparate din diverse rațiuni: pentru uzul personal al cadrelor, considerarea că, dacă persoanele aflate în stare de privare de libertate utilizează telefoane mobile, atunci acestea vor păstra o formă mai bună de organizare și astfel se vor evita situații conflictuale față de cadre; posibile favoritisme față de indivizii care se află în detenție și care au un statut politic-social-economic care

le permite influențarea anumitor roluri și comportamente instituționale față de ei – fapt precizat de către un subofițer care mi-a afirmat că, în anumite momente, când ajungea în penitenciar ca deținut o persoană cu un statut ridicat, stația de bruiaj nu mai funcționa o perioadă de timp (această informație nu am avut posibilitatea de a o verifica) – sau fie prin incapacitatea de a stopa acest fenomen din cauza unui număr considerat redus de cadre sau de aparatură tehnică specifică acțiunilor de identificare.

Statutul de obiect, conferit de lege deținutului, se manifestă explicit și în comportamentul cadrelor, comportament regăsit cu precădere în atitudinea „nostalgicilor“ sistemului anterior penitenciar, perioadă în care aceștia aveau o libertate sporită de exprimare a violenței pentru menținerea ordinii și disciplinei. În decursul vizitării unei secții de deținere în regim deschis, am observat următoarea situație: un tânăr deținut (20-25 ani), de statură mică (1.65-1.70) întreba un cadru dacă l-a văzut pe un educator; cadrul i-a cerut detalii privind educatorul, numele acestuia pentru a-l putea reorienta către persoana potrivită; pentru că nu cunoștea datele de identificare ale educatorului acesta a preferat să-l descrie fizic prin afirmația „ăla gras“, gesticulând că ar avea o burtă mare; după aproximativ 5 minute, cadrul „ponderal“ îl invită pe acest deținut într-o încăpere în care se mai aflau alte 2 persoane; „Dă-ți o palmă“ i se adresează deținutului pe un ton mai mult de amuzament decât agresiv și violent; acesta își dă o palmă peste față mai mult simbolic, la care acesta reacționează „Nu, nu, dă-ți, mă, o palmă!“ pe același ton exprimat, deținutul se conformează și își administrează o palmă puțin mai tare spre amuzamentul educatorului respectiv. Acest act nu l-aș defini ca un act de violență și agresivitate, dar consider că este un indicator rezonabil pentru a reliefa atitudinea anumitor cadre vizavi de anumiți deținuți și anume de subordonare nu doar conform statutului desemnat de lege, cât și o subordonare permanentă față de orice activitate pe care un deținut o manifestă.

Cu toate acestea, există situații în care angajații penitenciarului își depășesc atribuțiile desemnate de fișa postului și acționează din proprie inițiativă față de o persoană aflată în stare de privare de libertate pentru ajutorarea acesteia, chiar dacă pot fi acuzați de favorizare și sunt pasibili la rândul lor de închisoare.

În cadrul unei conversații informale, un subofițer (30-35 de ani) mi-a redat o astfel de situație. În urmă cu ceva ani lucra ca șef de secție. Într-o cameră se afla un deținut trecut de vârsta a doua (60-65 ani), care era astmatic și suferise un atac de cord. Acest cadru i-a achiziționat bomboane mentolate care l-au ajutat pe deținut să respire mai ușor. Deținutul a apreciat atât de mult gestul, încât la eliberare i-a scris o scrisoare de mulțumire și apreciere. Același cadru a afirmat că în decursul experienței sale profesionale a preferat să sprijine și să ajute mai multe persoane aflate în detenție fără a primi vreun beneficiu material. De la o simplă bomboană, de la un unguent medicinal care tratează hemoroizii până la pansarea unui deținut pentru a nu pierde prea mult sânge înainte de intervenția cadrelor medicale (a se aprecia și riscul de infectare pe care și l-a asumat prin

efectuarea acestui procedeu fără utilizarea unor mănuși chirurgicale sterile), toate acestea consemnează și o latură umanitară de compasiune și empatizare a cadrelor față de o anumită categorie de persoane aflate în detenție.

Deținuții cu care am avut posibilitatea de a conversa au preferat să aibă o atitudine rezervată față de opinarea relației lor cu cadrele instituției. Fie apreciind succint că aceștia se comportă bine cu ei și că nu au probleme, fie că erau suspicioși față de modul în care pot întrebuința informația. Din câte am putut observa, există un acord tacit între cele două părți, cadre și deținuți, prin care se preferă o atitudine de negociere și mediere a anumitor conflicte, fără a permite vreo imixtiune din exterior, utilizând principiul familiarității unora cu alții: ei își împart activitățile împreună, așadar ei au experiența și cunoașterea cea mai eficientă în vederea rezolvării situațiilor inoportune legal, disciplinar, precum și alte tipuri de posibile conflicte.

6.13. Deținut între deținuți

Relațiile bazate pe încredere, respect, reciprocitate, sinceritate, valori morale considerate uneori nobile, ale prieteniei între semeni, sunt la fel de rar întâlnite între deținuți, încât acest aspect problematizează necesitatea și importanța formării acestor legături, în general, în viața fiecărui individ pentru că o parte dintre aceste persoane demonstrează că poți trăi și fără.

O lume instinctuală în care omul este depus fără posibilitatea de a alege, de a-și forma un oarecare spațiu intim cu legături și acțiuni individualizate creează o conviețuire de tip mecanic, bazată pe forță, putere și frică. În interviurile desfășurate nu am întâlnit niciun subiect care să afirme că dezvoltă o relație de prietenie cu un coleg de cameră, secție sau de muncă. Chiar dacă discută, fac schimb de impresii, uneori se argumentează și, dacă nu este aplanat din timp, conflictul poate degenera în acțiuni violente; servesc masa uneori în același timp, dorm împreună, împart același sentiment de privare de libertate, întâmpină probleme asemănătoare etc., totuși ei încearcă să se delimiteze unii de alții, păstrând o relație mai mult platonică decât de sprijin reciproc. Într-un mod paradoxal, aceste reacții îi aduc mai aproape de familie și de relațiile stabilite anterior perioadei de privare de libertate.

Ca o analogie față de spațiile instituționale, în care oamenii nu au posibilitatea de a alege cu cine vor locui o perioadă determinată de timp (campusuri universitare, amenajamente pentru muncitori, serviciul militar etc.), și dacă dorim să găsim un motiv pentru care relațiile dintre membri se diferențiază ca și comportament relațional, atât de distinctiv față de cele dezvoltate între deținuți, consider că ar trebui să luăm în calcul motivul pedepsei. Într-un mod curios, în cazul în care individul privat de libertate nu se autoblamează pentru condiția în care se regăsește, are tendința de a valorifica negativ condiția celor care îl înconjoară. Nimeni din închisoare nu este nevinovat, chiar dacă există și nefericita posibilitate ca un

individ să fie condamnat datorită unor conjuncturi interpretabile, fiecare individ respectă și este respectat de aceeași ierarhie negativă. Prin termenul de ierarhie negativă desemnez un grup de persoane, în care evoluția sau păstrarea unui statut social este bazată pe reacții instinctuale de tipul forță și frică.

În cazul unui deținut provenit dintr-o categorie cu potențial vulnerabil (persoane mici de statură, sensibile, slab dezvoltate fizic, cât și psihic, fără experiența unui mediu violent etc.) există puține metode și posibilități de a se adapta presiunii exercitate de mediul carceral. O doamnă care își vizita fiul aflat în detenție, în cadrul unui interviu efectuat în data de 23.05.2011, într-un spațiu învecinat *Penitenciarului Jilava*, îmi relata faptul că fiul acesteia i-a povestit cum un alt deținut a fost pus să dea un telefon la rudele sale pentru a cere diferite obiecte și bunuri de către un coleg de cameră; în decursul acestei convorbiri telefonice, persoana în cauză era amenințată cu moartea și i se ținea un cuțit la gât. Există, în schimb, și o situație în care aceeași informație a fost utilizată într-un scop manipulativ. Un subofițer (35-40 ani) mi-a redat o astfel de întâmplare petrecută într-un alt penitenciar. O asistentă medicală s-a lăsat impresionată și a fost sedusă sau a sedus un deținut. Acesta s-a gândit că poate profita și material de pe urma relației dezvoltate cu cadrul respectiv. Astfel, i-a cerut diverse obiecte și bunuri, motivând că, în cazul în care nu-l sprijină, „ăștia o să mă omoare, doar știi și tu ce se întâmplă pe aici". Doar că individul respectiv nu avea nicio problemă majoră, în sensul de amenințări din partea altora, conform celor menționate de subofițer. Astfel încât la începutul relației asistenta îi aducea cartușe de țigări.

Evoluând relația, au evoluat și cererile „Adu-mi și mie un telefon sau două să le pot vinde aici ca să mă descurc și eu cumva". Un telefon care în exteriorul penitenciarului se poate achiziționa la un preț de 50 de lei, ca bun interzis adus în penitenciar se poate valorifica la un preț de 8-10 ori mai mare. Asistenta s-a conformat și i-a adus câteva telefoane mobile. După o altă periodă de timp cadrul a fost anchetat pentru trafic de droguri. În cele din urmă, ea începuse să-i procure deținutului „bile" de heroină.

Dacă pentru unii pachetele primite din exterior le asigură o oarecare siguranță și protecție, pentru alte persoane private de libertate există posibilitatea de a ieși cât mai puțin în evidență, de a nu răspunde la provocări și înjurături chiar dacă le sunt adresate lor, sau ele pot beneficia de un tratament preferențial, dacă este găsit util în anumite activități de interes pentru alți deținuți, precum redactări de scrisori, cereri către administrație și/sau informații de ordin juridic. Totodată există persoane care beneficiază de o protecție din exterior, fie prin statutul anterior ocupat și influența exercitată prin acest rol, fie prin apartenența la un grup față de care a făcut anumite servicii. O categorie specială de persoane aflate în detenție este reprezentată de persoanele cu handicap. Pentru a le asigura o minimă conviețuire, autoritățile au promovat permisiunea de a avea un însoțitor provenit din rândul deținuților conform anumitor criterii. În schimb, persoana

care dorește să presteze un astfel de serviciu primește evidențieri pozitive și zile câștigate din efectivul total stabilit de instanța de judecată. Nu am informații privind calitatea serviciilor acestor însoțitori, dar tind să am anumite rezerve atât timp cât beneficiile oferite de această activitate sunt mult mai tentante pentru un deținut decât acceptarea acestui rol într-o manieră voluntară și umanitară.

6.14. Vizite și vizitatori

Ce este o vizită? Ce efecte are acest proces psiho-social, prin care indivizii își mediază opinii, își construiesc percepții și atitudini în raport cu identitatea proprie, cât și cu identitatea și importanța vieții lor sociale? Ce raport creează între persoane această legătură prestabilită și organizată pentru interacțiunea unui individ privat de libertate cu o stare de libertate mediată instituțional regăsită la vizitator? În acest capitol voi descrie și prezenta informațiile provenite din cadrul interviurilor realizate cu deținuții din Penitenciarul București-Jilava cât și din conversațiile și observațiile pe care am avut posibilitatea să le desfășor față de persoanele vizitatoare în perioada 23 mai - 3 iunie 2011.

Doresc să precizez că explicațiile pe care le voi oferi nu au un caracter generalizat asupra acțiunii de a fi vizitat, de a vizita o persoană privată de libertate, ci, mai degrabă, unul particular din cauza accesului limitat la culegerea datelor din motive precum: numărul redus de interviuri (12), receptivitatea deținutului la a participa la un interviu (uneori, din câte am sesizat, a existat o tendință ca persoana intervievată să mă asocieze cu un cadru din instituție care are posibilitatea de a întocmi un raport de incidență), persoanele mai comunicative au manifestat o dorință de participare mai pronunțată decât persoanele care nu și-au dezvoltat astfel de abilități, spațiul instituțional în care am realizat interviurile pot influența opiniile redate etc.

A vizita:

„Drumul spre vizitarea penitenciarului este pavat cu intenții bune“. În prima zi de studiu am avut posibilitatea de a conversa cu o familie alcătuită dintr-o femeie în vârstă de aproximativ 45 de ani și dintr-un bărbat în vârstă de aproximativ 50 de ani, care urmau să-și viziteze fiul condamnat pentru delicte asociate consumului de droguri (acesta a furat diferite obiecte de valoare pentru a-și procura o cantitate de substanțe psiho-active). Ne-am oprit la teresa învecinată închisorii pentru a putea conversa. Le-am explicat rolul și obiectivul pe care îl aveam, arătându-le o legitimație de student. La vederea actului prezentat s-au simțit suficient de confortabil încât să-mi relateze anumite griji, opinii pe care le resimt vizavi de vizită și instituția în cauză. Din câte am putut observa nu erau tocmai entuziasmați de faptul că vor avea posibilitatea de a-și vizita copilul, dar erau, în schimb, îngrijorați față de situația în care se afla acesta. „Ce faceți cu atâtea pachete? Le dă pe droguri!“ afirmație adresată doamnei, conform

celor menționate de aceasta, de către un agent de securitate de la Penitenciarul Giurgiu (unde fiul acesteia se afla în regim închis, după care a fost transferat în regim semi-deschis la Jilava). Chiar dacă această persoană s-a referit la o altă închisoare, prin această afirmație își descria grija ei predominantă: expunerea unui fost sau actualmente consumator de droguri, fiul acesteia, la accesul față de substanțe interzise de lege.

Conform celor menționate de această persoană, fiul ei i-a relatat o situație, în timp ce se afla în detenție la Giurgiu, prin care un coleg de cameră a fost amenințat prin utilizarea unui obiect contondent (cuțit) cu scopul de a contacta prin intermediul unui telefon mobil familia acestuia pentru a o forța să introducă diverse obiecte interzise în timpul următoarei vizite. De aici putem identifica o vulnerabilitate asupra securizării spațiului destinat vizitei. În acest sens, aceeași persoană îmi descria că observă uneori situații în care se introduc obiecte interzise prin intermediul vizitei în penitenciarul Jilava. Acestea fie sunt femei, concubine, soții, care introduc în cavitatea bucală, sutien și alte spații intime ale corpului lor „bile" ce conțin diverse substanțe interzise, fie sunt bărbați care preferă să încerce să introducă aceste elemente cu ajutorul unui contact „discret" prin strângere de mână sau pe sub masă la care se realizează vizita. Informație confirmată de un agent care lucrează în penitenciar. Acesta îmi relata o tentativă de introducere de obiecte interzise de către o femeie care a ascuns „bila" într-un loc intim. A fost un moment stânjenitor descris datorită percheziției ce a urmat după autosesizarea cadrului respectiv.

Vulnerabilitatea descrisă anterior nu este o generalitate, nu toți vizitatorii încearcă să introducă diverse obiecte interzise și nici nu am sesizat o permisivitate voită din partea cadrelor însărcinate cu rolul de verificare și de control față de un astfel de proces. Chiar în prima zi în care mi-am desfășurat observațiile în cadrul instituției o persoană a fost surprinsă, verificată și s-au întocmit cercetări pentru introducere de obiecte interzise. Această vulnerabilitate se referă, conform informațiilor provenite din interviuri, față de categoria consumatorilor de stupefiante și nu neapărat ca mijloc de acumulare de bunuri economice, de prestigiu social și de influență ce poate fi exercitată față de alți deținuți, ci, pur și simplu, ca interes de consum.

Vizitatorii sunt reprezentați în special de rudele de gradul 1, mamă, tată, copii, și de concubine/soții. Prietenii, rudele de la gradul 2 în sus nu se regăsesc predominant în cadrul persoanelor care îi vizitează. Iar o parte dintre aceste relații, în cazul în care nu se observă o afiliere la un grup organizat, își pierd semnificația și importanța în timpul detenției, cât și după această perioadă. Am putut observa o atitudine de speranță în cadrul persoanelor de sex feminin vizitatoare. Indiferent că persoana care vizita îmi relata că și-ar dori o soție pentru fiul ei ca să se „liniștească", sau o alta care făcea o cerere în numele soțului prin care dorea o schimbare administrativă (de exemplu, mutarea unui deținut pe o altă secție), aproape la fiecare dintre aceste doamne observam o speranță,

o dorință planificată pentru un termen ulterior. Fapt pe care nu l-am sesizat în rândul vizitatorilor de sex masculin, care manifestau o atitudine mai mult de tip utilitar cu precădere ca efect pentru momentul vizitei.

Vizitarea unei persoane private de libertate implică un consum sporit de resurse: financiare (costuri de transport, costuri aferente pachetului, în cazul în care are posibilitatea de a aduce unul), temporale (vizita se programează anticipat, doar că în limita unei anumite perioade și în funcție de alte planificări, ceea ce poate însemna pierderea unei zile de muncă pentru a putea efectua o vizită) și probabil afectiv-comportamentale (faptul că vizitezi un deținut, pentru anumite persoane, implică un consum psihic vizibil).

A fi vizitat:

Vizita pentru un deținut începe din momentul în care află că este vizitat. Unii dintre aceștia resimt o stare plăcută și încep să mediteze la subiectele pe care le vor dezvolta, în timp ce alții preferă să discute liber, fără subiecte prestabilite, și lasă întâlnirea să decurgă de la sine. Vizita durează în medie o oră și se desfășoară într-o incintă în care pot participa 10-15 persoane private de libertate și vizitatorii aferenți acestora, fiind sub supravegherea unui subofițer. Discuțiile sunt reprezentate în general de acțiuni și activități familiale (copii, alte rude, probleme financiare; persoana vizitatoare povestește anumite întâmplări din viața cotidiană, anumite griji etc.). În decursul vizitei se creează și o relație de afecțiune, iar pentru o categorie aparte chiar de romantism/erotism (sărut, atingeri). Pentru familiile care nu au un venit care să le permită să beneficieze de toate vizitele permise regimului de detenție, în care se află deținutul, utilizează acest drept într-o manieră mai degrabă utilitar-financiară. Dacă persoana respectivă poate fi vizitată de 4 ori pe lună, o astfel de familie preferă să viziteze doar o dată sau de două ori pentru a economisi bani și pentru a aduce pachetul permis pe lună. Acest comportament se poate regăsi și la persoanele care au executat o pedeapsă mai mare de 3-4 ani.

Vizita are un caracter predominant pozitiv, în care deținutul primește afecțiune, comunicare, atenție și informații privind persoanele semnificative din viața lui. Nu am întâlnit o persoană care să declare că a simțit o tensiune în timpul vizitei, că a simțit nevoia să se argumenteze cu persoana care îl vizitează sau pur și simplu să declare că s-a certat în timpul ei. Tensiunile și reproșurile sunt observabile mai degrabă în cadrul conversațiilor telefonice pe care persoanele private de libertate le poartă cu membrii apropiați și, îndeosebi, prin intermediul dispozitivelor mobile de telefon care le conferă, cel puțin la nivel de opinie, un confort și intimitate. Dar aceste tensiuni, certuri se regăsesc rar în cadrul vizitei, fapt ce o face cea mai apreciată activitate de către persoanele pe care am avut posibilitatea să-i intervievez.

Un alt aspect important este desemnat de naturalețea discuțiilor pe care deținuții o manifestă în cadrul vizitei. Chiar dacă alături de aceștia se desfășoară concomitent 10-15 grupuri formate din deținuți și vizitatori și chiar dacă sunt

supravegheați permanent, aceştia consideră că simt că pot comunica liber şi că nu au rezerve sau reţineri privind anumite subiecte. Ceea ce subliniază legătura dintre deținut şi vizitatorul acestuia. Pentru o parte dintre ei, experiența detenției reprezintă, în mod paradoxal, o perioadă de apropiere față de mediul său familial. Două persoane intervievate (doi foşti consumatori de droguri) mi-au declarat că au avut nevoie de această experiență şi că simt o schimbare pozitivă pentru viața lor. Un fost consumator de droguri, în vârsta de 30 de ani, a afirmat că această etapă din viața lui l-a ajutat în comunicarea pe care o considera deficientă cu mama sa.

Dacă acum 3-4 ani aştepta o perioadă îndelungată de timp pentru a comunica cuiva o frustrare, acum acesta consideră că a devenit mult mai receptiv şi că exprimă mult mai uşor aspectele care îl deranjează. Aspect probabil datorat şi programelor de terapie în care este implicat şi totodată prin rolul determinant pe care îl are un psiholog în cadrul unui penitenciar.

Dacă vizita la masă este detaliată într-o manieră apreciativă, despre vizita la „vorbitor“ (vizită cu dispozitiv de separare) putem constata atât aspecte pozitive, cât şi negative. Pozitive deoarece individul are ocazia de a comunica şi vizualiza în proximitatea sa o persoană semnificativă lui şi astfel are posibilitatea de a păstra la nivel de percepție o legătură cu persoana respectivă, şi negative pentru că acestea pot produce o frustrare puternică prin lipsa unui contact fizic (o îmbrățişare, o strângere de mână etc.). „Mi s-a rupt inima când mi-am văzut copilul, […], că nu-l puteam lua în braţe“. (deținut, 45 ani, afirmație cu referire la perioada în care se afla în Penitenciarul Giurgiu, iar el era încadrat la regim închis). Frustrare ce l-a determinat să facă „o afacere“ (conform celor menționate de acesta) care i-a permis să-şi vadă familia la o masă de ciment, fapt ce i-a provocat o stare de bucurie.

O categorie specială de persoane private de libertate este reprezentată de persoanele care nu primesc deloc vizite. Indiferent de motivul nevizitării acestora, renegare familială, dorința de a refuza vizite (cazuri puțin probabile, situații excepționale), fie că nu există un grup primar şi/sau secundar care să-i ofere acest contact cu exteriorul, „nevizitații“ sunt deținuți vulnerabili. Într-o lume ierarhizată în funcție de caracteristici fizice, agresivitate şi unde îți poți asigura o oarecare liniște dacă eşti susținut financiar din exterior, prin oferirea unor bunuri materiale către alți deținuți (țigări, mâncare, cafea etc.), lipsa unui sprijin, în cazul în care nu ai abilitățile „dezirabile“ descrise anterior, te pun într-o situație de constrângere. Astfel, în schimbul anumitor bunuri, sau pur şi simplu pentru o oarecare siguranță, un „nevizitat“ poate fi constrâns să facă activitățile cele mai slab valorificate în cameră. De la spălatul hainelor altora până la posibilitatea de a deveni un „bulangiu“ (homosexual pasiv în penitenciar). Totodată aceste persoane sunt utilizate uneori pentru traficul cu obiecte interzise. Din exterior se contactează o persoană care se va înscrie în lista de vizitare a unui „nevizitat“, urmând ca în timpul vizitei să-l expună riscului de a fi anchetat şi sancționat pentru introducere de obiecte interzise.

Vizita conjugală:

„Când am auzit prima dată de conjugală, nu mi-a venit să cred, așa ceva la Pușcărie?!“ (afirmație enunțată într-o manieră apreciativă de către un deținut în vârstă de 40 de ani, recidivist, aflat în regim semi-deschis, vizitat de 2 ori pe lună). Dreptul la vizită conjugală reprezintă unul dintre cele mai controversate procese sociale, care se pot desfășura în cadrul unui penitenciar. Pe de o parte, oferă cadrul necesar pentru menținerea relațiilor cu soția sau concubina, dar, pe de altă parte, aceste relații, pentru anumite persoane, tind a reprezenta o ofensă asupra vieții de familie: „Cum să vin eu acolo, să fluiere lumea pe geam?“ (ppv. 32 ani, regim deschis, vizitat de 2 ori pe lună – afirmație cu privire la atitudinea fostei sale concubine). Aceeași persoană a încercat să-și convingă fosta prietenă să se căsătorească cu acesta în penitenciar. Aceasta l-a refuzat motivând: „Nu ai vrut cununie atâta timp și vrei acuma?“. În momentul efectuării interviului cu această persoană, relația despre care îmi oferea informații nu se mai manifesta decât la un nivel de conversații telefonice. Acesta, chiar dacă nu l-a mai vizitat din noiembrie anul trecut (6 luni distanță), încă o consideră prietena lui și exprimă un sentiment puternic de gelozie.

Pentru alte persoane, această vizită conjugală nu necesită o perioadă de curtare prin care o persoană privată de libertate încearcă să-și convingă concubina sau soția să stabilească acest raport, ci din contră, persoana de sex feminin cu care deținutul are o legătură preia inițiativa în acest sens. Un deținut în vârstă de 30 de ani, vizitat de 3-4 ori pe lună, aflat în regim semi-deschis, îmi relata că el nu cunoștea prea multe informații privind modalitatea de acordare a dreptului la vizită intimă și că prietena acestuia s-a documentat din proprie inițiativă și i-a propus să acționeze demersurile legale pentru a beneficia de această posibilitate. Totodată o altă persoană îmi menționa că nu are nevoie să-și convingă soția, ci doar să-i spună data și ora în care se poate desfășura: „Soția e soție, trebuie doar să-i spui când, nu e ca o amantă, de care trebuie să stai și să o convingi“ (ppv. 33 ani, regim deschis, acceptat de comisia de eliberare în urmă cu o zi, ceea ce înseamnă că mai avea 2-3 zile de stat în penitenciar din momentul întocmirii interviului).

Un intelectual în vârstă de 40 de ani, care execută o condamnare de 5 ani pentru fraudă economică, și care este frecvent vizitat de soție (4-5 ori pe lună), aflat în regim deschis, afirma că refuză să facă cerere de vizită conjugală pentru că acesta consideră că relația dintre un soț și soție nu se poate rezuma la 2 ore în care se consumă un act intim. După care a început să-mi explice viziunea sa despre o familie și despre legătura spirituală care ar trebui să o unească. Un alt exemplu este reprezentat de afirmația unei persoane private de libertate, în vârstă de 35 de ani, vizitat săptămânal: „N-am făcut cerere, [...], cât aș fi eu de bărbat, nu aș putea să fac asta numai ca să-mi fac nevoile masculine“.

Dacă pentru o categorie de persoane cu un statut educațional ridicat discreția privind desfășurarea vizitei intimei este puternic evidențiată, nu aș putea afirma

că am sesizat același lucru la persoanele cu un grad mai mic de școlarizare. Câteva persoane dintre cei cu care am purtat interviurile mi-au detaliat că au colegi care își exprimă activitățile desfășurate în timpul „conjugalului“ (termen întâlnit în cadrul limbajului persoanelor private de libertate) într-un mod ostentantiv: „I-am dat două numere“ (ppv. 40 de ani, regim deschis, beneficiar de vizită conjugală afirmație pe care o atribuie unui coleg de cameră după efectuarea vizitei intime).

Persoanele care au beneficiat de acest drept au indicat un grad ridicat de încredere față de intimitatea pe care o acordă spațiul în care se desfășoară vizita intimă. Chiar dacă aceștia se simțeau presați de timp și afirmau că se uită frecvent la ceas în timpul vizitei, nu au considerat că sunt urmăriți sau priviți de cadrele din penitenciar. O afirmație care să evidențieze această încredere este reliefată de enunțul unui deținut căsătorit în penitenciar, în vârstă de 30 de ani, și care a beneficiat de 48 de ore pentru primul „conjugal“: „Te simți ca acasă!“.

O situație particulară este reprezentată de formarea unei familii în cadrul perioadei de executare a pedepsei, mai ales dacă în cadrul cuplului se dezvoltă o relație intimă, care are ca rezultat o sarcină. Un deținut în vârstă de 45 de ani, aflat în regim deschis, care execută o condamnare de 7 ani din care i-au mai rămas 6-7 luni, și care a beneficiat frecvent de vizite conjugale începând cu anul 2007, afirma că la prima vizită conjugală era foarte fericit și că în timp simțea o stare plăcută care apropie familia, atât din perspectiva sa, cât și din perspectiva soției sale. La începutul anului soția acestuia a rămas însărcinată după un act intim desfășurat în timpul vizitei conjugale. Au hotărât să nu păstreze sarcina din cauza vârstei, situației financiare și din alte motive neexprimate. La cererea soției, din momentul în care a făcut avort, a sistat să mai facă cerere pentru vizita conjugală și așteaptă eliberarea sa pentru a relua contactul intim cu soția sa.

Conversațiile, spațiul în care se desfășoară vizita conjugală, faptul că beneficiezi de suficientă intimitate pentru ca să-ți exprimi atașamentul verbal și fizic față de soție/concubină, cât și invers (față de soț/concubin în cazul persoanelor private de libertate de sex feminin), conferă acestor vizite un caracter puternic, de sprijin pentru legătura familiei care, totodată, umanizează viața unui deținut.

6.15. Concluzii

„Am selectat temele fundamentale integrate în obiectul criminologiei, pornind de la conceptele de *responsabilitate* și *sancțiune*. Am situat originile acestor coordonate ale comportamentelor umane prohibite în textele biblice ale *Facerii.* Sunt izvoarele sacre care fac din *păcatul originar* (încălcarea unei prohibiții fundamentale), din izgonirea din Eden (pedeapsa), din *liberul-arbitru* (ca posibilitate a opțiunii comportamentale) și din comportamentul teleonomic (Basiliade, 2006, 12) divin al supraviețuirii speciei unele dintre dimensiunile definitorii pentru devenirea ființei umane“ (Ibidem).

Intenția criminologului George Basiliade nu este de a prezenta criminalitatea dintr-o perspectivă filosofică-religioasă ci, dimpotrivă, dintr-una funcționalistă, simbolică și raționalizatoare a unei realități sociale. Dacă laicizăm termenii ce construiesc selecția oferită, criminalitatea devine un fapt social obiectiv, construit atemporal datorită caracterului ei neliniar. Conceptul de *sacralitate* oferă criminalității o stare istorică pură, în care nu se produc schimbări decât până în momentul în care un *liber-arbitru* (în sensul unei activități conștientizate și raționalizate), produce un dezechilibru printr-o acțiune ce modifică sau îngrădește un alt *liber-arbitru* (practic se limitează alegerile care se pot conștientiza și raționaliza).

Raportarea continuă față de un moment sacru (în care nu există un dezechilibru), pentru toate acțiunile umane, intră sub incidența unui conflict cu nevoia de evoluție a umanității, care, prin natura sa revoluționară și inovativă, produce implicit schimbări și situații de discordanță între comportamente, acțiuni și adaptare. Acest fapt oferă „dreptul" criminalității de a avea o parte integrantă de normalitate. Totodată, conform cu același raționament, se permite constituirea unui aparat punitiv ce are ca scop medierea dintre infracțiune și acțiunea de la care s-a abătut. Pedeapsa devine o antecameră între cele două obiecte de conduită umană: sacru (păstrarea unui liber-arbitru echidistant față de un alt liber-arbitru) și profan (unde un liber arbitru este supus cenzurii din partea unui alt liber-arbitru).

Între aceste stări, în contextul instituțional-legal actual al închisorii și al rolului pe care îl manifestă public, se observă atribuirea unui rol important de mediere persoanelor care vizitează spațiul punitiv. Vizitatorul devine un avocat social al liberului arbitru. Acesta oferă persoanei private de libertate, la fiecare întrunire, o reflecție simbolică al unui comportament necenzurat, care, prin simpla sa prezență, oferă persoanei vizitate semnificație, atât pentru identitatea sa din timpul executării pedepsei, cât și față de identitatea pe care acesta încearcă să și-o păstreze și pe care și-a format-o anterior. Totodată, vizitatorul îi permite persoanei private de libertate să dezvolte o rezistență față de lumea în care este forțat să aleagă ceea ce alții aleg pentru el, o lume indezirabilă oricărui individ care, pentru un subiect participant la studiul de față, a fost definită prin sintagma: „Aici e ca în junglă!" (persoană privată de libertate, în vârstă de 33 de ani, acceptată de comisia de eliberare în ziua efectuării interviului).

Bibliografie

- Andrew, C. (2005). *Understanding prisons*. London: Open University Press. 104-132.
- Arsenescu, Ș. (1905). *Sistemul penitenciar și studiu asupra închisorilor din România.* Teză pentru licență, Școala Superioară de Științe de Stat, Universitatea din București. București: Tipografia Aurora;
- Basiliade, G. (2006). *Criminologie comprehensivă*. București: Editura Expert. 12.

- Branişte, V. [1972] (2002). *Amintiri din închisoare*. Bucureşti: Editura Tritonic.
- Chelcea, S. (2004). *Metodologia cercetării sociologice. Metode cantitative şi calitative.* Bucureşti: Editura Economică. 72-74, 175, 297.
- Dima, N. (1974). *Amintiri din închisoare*. Ontario, Canada: Biblioteca Asociaţiei Culturală Română din Hamilton.
- Dobrică, P. (2010). *Viaţa cotidiană în închisoare. Putere, ierarhii sociale, sexualitate.* Revista de Sociologie Românească, volumul VIII, Nr. 3, pp. 24-38.
- Dobrinoiu, V. 1995. *Corupţia în dreptul Penal Român*. Bucureşti: Ed. Atlas Lex. 5.
- Economu Eugenia. (1930). *Istoricul Penitenciarelor de Femei din România şi Diverse Contribuţiuni de Ştiinţă Penitenciară Bazate pe Experienţă Practică*. Legătoria Penitenciarului Văcăreşti.
- Foucault, M. [1975] (2005). *A supraveghea şi a pedepsi: naşterea închisorii* Michel Foucault; trad. din lb. franceză, postf. şi note de Bogdan Ghiu. - Ed. a 2-a. - Piteşti: Paralela 45.
- Goffman, E. [1957] (2004). *Aziluri. Eseuri despre situaţia socială a pacienţilor psihiatrici şi a altor categorii de persoane instituţionalizate*. traducere de Anacaona Mîndrilă, Iaşi: Editura Polirom.
- Stătescu, Ş. (1895). *Câteva cuvinte asupra regimului nostru penitenciar*. Bucureşti: Tipografia Gutemberg.
- Voinea, M. (2006). *Familia contemporană. Microenciclopedie*. Bucureşti: Editura Focus. 102.
- xxx. Regulamentul de aplicare a legii 275/2006 privind executarea pedepselor şi a măsurilor dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal. Emitent: Parlamentul României: Monitorul Oficial Nr. 24 din 16 ianuarie 2006.
- xxx. Lege Nr. 275 din 4 iulie 2006 privind executarea pedepselor şi a măsurilor dispuse de organele judiciare în cursul procesului penal. Emitent: Parlamentul României: Monitorul Oficial Nr. 627 din 20 iulie 2006.
- xxx. Codul Penal al României în vigoare începând cu data de 8 decembrie 2008.
- xxx. Administraţia Naţională a Penitenciarelor. (2008). *Sondaj de opinie la nivelul persoanelor private de libertate din unităţile penitenciar – Raport de cercetare*. Ediţie electronică http://www.scribd.com/doc/6163763/Cercetare-detinuti. sait accesat în data de 13.10.2010.

Capitolul 7
De la victimă la agresor: Sindromul Stockholm[8]

(Raluca Rodica Pavel)

7.1. Sindromul Stockholm. Background: Definire

În momentul în care se face referire la violența domestică, majoritatea indivizilor are în vizor comportamentul agresiv, de cele mai multe ori de natură fizică, al unuia dintre parteneri îndreptat înspre celălalt. Reacția la astfel de comportament este una de genul: *Nu aș suporta niciodată ca partenerul să mă lovească, să fie brutal cu mine! La primul semn de violență, l-aș fi părăsit!* Cel mai frecvent, se știe, victimele agresiunii în familie sunt femeile. Punându-se în situația unui posibil act violent din partea masculului, femeile își imaginează voința și puterea lor de a-și părăsi mediul familial, rezistând atât dezaprobării societății vizavi de divorț sau de abandonare a domiciliului, cât și hotărârea de a începe o nouă viață.

Cu toate acestea, la prima agresiune, femeile tind să minimalizeze motivele și efectele primei violențe la care sunt supuse: încearcă să șteargă urmele agresiunii fizice sau să le acopere cât se poate de mult, refuză să depună plângere penală și, mai mult, să-l dea în urmărire pe agresorul lor, ajung chiar să-și retragă plângerile și să le plătească cauțiunea, pentru ca, în final, să se lase influențate de promisiunile și faptele care par a-l readuce pe partenerul lor în formula de care ele s-au îndrăgostit și îi acordă o nouă șansă.

Urmele agresivității fizice și toleranța victimelor le fac pe acestea să pară dezechilibrate mental, însă starea lor psihică a fost alterată de comportamentul agresorilor anterior atacurilor fizice, prin posibile violențe de natură psihologică, economică, psihică.

Corelația dintre victimele violenței domestice și Sindromul Stockholm este una lesne de închipuit, dacă e să luăm în calcul originea termenului din urmă, pe care psihologia socială și l-a apropriat pe drept cuvânt. Anul 1973 a fost unul reprezentativ pentru comprehensiunea comportamentală a femeilor agresate de partener care le rămân acestora aproape, motivându-le de la cel mai insignifiant până la cel mai sadic act de violență.

Aflați în situații limită, când nu își pot pune amprenta asupra propriei lor existențe, indivizii găsesc resurse pentru a se adapta la evenimente critice,

[8] Această lucrare este elaborată și publicată sub auspiciile Institutului de Cercetare a Calității Vieții, Academia Română, ca parte din proiectul cofinanțat de Uniunea Europeană prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013 în cadrul proiectului Pluri și interdisciplinaritate în programe doctorale și postdoctorale Cod Proiect POSDRU/159/1.5/S/141086.

pentru a supraviețui. Răpirea, sechestrarea induc în mintea celor abuzați un sentiment de teroare la gândul unei suferințe fizice, ce ar putea surveni în urma neascultării indicațiilor date de agresori, astfel că ei dezvoltă un fel de strategie de supraviețuire, adesea tradusă ca un răspuns psihologic, care poate evolua de la simpatie până la suport oferit abuzatorilor. Acesta a fost și cazul grupului de indivizi înarmați ce au luat cu asalt o bancă din Stockholm, Suedia. După ce au deschis focul, unul dintre infractori a strigat în limba engleză: *Petrecerea abia a început!*[9] Timp de 131 de ore (între 23 și 28 august 1973), patru angajați ai băncii au fost sechestrați de către Jan-Erik Olsson, 32 de ani, un jefuitor evadat din penitenciar: două femei necăsătorite, Kristen Ehnmark și Elisabeth Oldgren; o tânără mamă, Brigitta Lundblad și un bărbat necăsătorit, Sven Safstrom. Lui Olsson i s-a alăturat Clark Olofsson, 26 de ani, fost coleg de celulă, eliberat la cerere de către primul menționat, din penitenciarul Norrkoping (Ibidem). Infractorii au legat explozibil de corpul ostaticilor pentru a le intensifica teama, intimidându-i pe aceștia pentru a nu fi tentați să permită forțelor de ordine să acceadă în instituție, amenințând că, în caz contrar, vor arunca în aer clădirea. Ostaticii au fost închiși într-un subsol mochetat al instituției, având dimensiunile de 3 x 14m[10]. Victimele au dezvoltat sentimente de apreciere pentru agresori, fiindu-le recunoscătoare pentru că, deși le-ar fi putut maltrata sau chiar lua viața, nu recurgeau la aceste gesturi. În momentul eliberării, simpatia față de sechestratori a atins cote atât de ridicate, încât nu au consimțit să depună mărturie împotriva lor, ba mai mult, una dintre ostatice, casierița băncii a decis să se căsătorească cu unul dintre infractori în momentul în care acesta primea o pedeapsă privativă de libertate[11]. După eliberare, aflați sub atenția strictă a psihiatrilor, foștii ostatici au acuzat coșmaruri vizând posibila evadare a infractorilor aflați deja în penitenciar, fără a resimți, însă, spre stupoarea observatorilor, sentimente negative față de aceștia. Mai mult, ei au apreciat că sechestratorii le-au redat viața și s-au simțit recunoscători pentru noblețea și mărinimia lor sufletească[12]. Psihiatrul Nils Bejerot, profesor în cadrul Institutului Karolinska, Stockholm, este cel care a colaborat cu organele de ordine publică pe tot parcursul incidentului, introducând, de asemenea, denumirea de Sindrom Stockholm.

---

[9] Lang, Daniel. (1974). A Reporter at Large, The bank drama, *The New Yorker*, p. 56. Disponibil online la: http://archives.newyorker.com/?i=1974-11-25#folio=056 [Accesat la data de 08.01.2014].

[10] Strentz, Thomas. (1980). The Stockholm Syndrome: Law enforcement policy and ego defences of the hostage. *Forensic Psychology and Psychiatry.* 347, pp. 137–150. Disponibil online la: http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1749-6632.1980.tb21263.x/abstract [Accesat la data de 08.01.2014].

[11] Moldovan, Cristina Olivia. (2009). *Viața cu un soț bătăuș. Disponibil online la*: http://www.evz.ro/detalii/stiri/viata-cu-un-sot-bataus-871388.html [Accesat la data de 08.01.2014].

[12] Strentz, Thomas. (1980). The Stockholm Syndrome: Law enforcement policy and ego defences of the hostage. *Forensic Psychology and Psychiatry*. 347, pp. 137–150. Disponibil online la: http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1749-6632.1980.tb21263.x/abstract [Accesat la data de 08.01.2014].

În articolul *The six days war in Stockholm*, Bejerot a rezumat strategiile care au condus la eliberarea ostaticilor și la capitularea atacatorilor[13]. A mărturisit că în timpul asaltului a fost contactat de numeroși psihiatri și psihologi, pe care îi numește neinițiați, care i-au transmis că toate semnalmentele incidentului indică spre un rezultat sângeros. Din perspectiva acestora, în momente de intensă disperare și simțindu-se încolțiți, jefuitorii de bănci pot apela la gesturi extreme, cum ar fi împușcarea ostaticilor, urmată de sinucidere. Presa a susținut această teorie, alături de lectori în criminologie din cadrul Universității din Stockholm, dar Bejerot nu s-a lăsat influențat de aceste presiuni, construind un plan strategic ce s-a dovedit a fi de succes.

În primul rând, psihiatrul a remarcat faptul că, încă de la bun început, jefuitorul a fost foarte aproape de a omorî un polițist, împușcându-l cu mitraliera pe care o avea asupra sa și a concluzionat că individul ar putea reprezenta un pericol grav într-o confruntare în interiorul băncii. Câteva zile mai târziu, un alt polițist a fost împușcat aproape mortal. Cu toate acestea, doi polițiști au reușit să pătrundă în incinta instituției neînarmați pentru a purta negocierile cu sechestratorul fără a fi lezați în vreun fel. Nils Bejerot s-a deplasat în bancă, în calitate de medic, vorbindu-i de la o mică distanță jefuitorului și concluzionând că acesta nu se afla sub influența băuturilor alcoolice sau a narcoticelor și că, de asemenea, nu putea fi catalogat drept psihotic, nebun, ci un individ având o inteligență normală și care acționează rațional, luând în calcul ambițiile sale criminale. Psihiatrul a estimat faptul că dacă atacatorul ar fi suferit de psihotism, comportamentul său ar fi fost aproape imposibil de prezis.

În al doilea rând, sechestratorul a pretins trei milioane de coroane și a pistonat pe lângă negociatori ca deținutul Clark Olofsson, care mai avea de executat șase ani și care, în urmă cu jumătate de lună avusese o tentativă eșuată de evadare, să fie adus în bancă. În același timp, a cerut două arme și condiții de siguranță atât pentru ei doi, cât și pentru ostatici. Nils Bejerot afirma: „Am fost confruntați cu un criminal profesionist, perspicace, îndrăzneț și ambițios. Nu ar fi făcut nimic, dacă nu ar fi avut ceva de câștigat, direct sau indirect“ (Ibidem) și concluzionează că, deși faptul de a ataca polițiștii în caz de pericol le oferă infractorilor un statut de putere, este sub demnitatea acestora de a vătăma ostaticii.

În cea de a treia etapă, guvernul suedez a decis următoarele aspecte:

1. să-l folosească pe Olofsson, având consimțământul acestuia, în negocierile cu infractorul;
2. sechestratorului nu i-a fost permis să părăsească incinta băncii însoțit de ostatici, pentru că, altfel, organele de forță ar fi avut mână liberă, element de importanță majoră în stabilirea unui principiu vital.

Dacă guvernul ar fi acceptat dispariția infeactorului împreună cu banii și cu ostaticii, atunci s-ar fi confruntat, cel mai probabil, cu o serie de infracțiuni

[13] Bejerot, Nils. (1974). The six day war in Stockholm, *New Scientist*, 61(886), pp. 486-487, Disponibil online la: http://www.nilsbejerot.se/sexdagar_eng.htm [Accesat la data de 08.01.2014].

de natură identică în numeroase alte teritorii, creându-se un dezavantaj psihologic în relația dintre criminalii profesioniști și crima organizată.

Cea de a patra etapă a confirmat opinia organelor de ordine, Olofsson nepericlitându-și viața prin nicio acțiune necugetată. A acceptat să se alăture sechestratorului, însă, guvernul nu a putut obține schimbul pe care și-l dorea: fostul deținut în schimbul ostaticilor. Psihiatrul Nils Bejerot a conchis faptul că, deși Jan-Erik Olsson părea să acționeze într-un mod logic relaționat cu scopurile sale, în bancă se afla, de asemenea, un om inteligent, cu o dorință puternică de a supraviețui și cu un raționament foarte bine definit.

Dată fiind situația, orice mișcare greșită din partea unuia sau altuia ar fi cauzat vărsare de sânge. Într-o etapă premergătoare a strategiei, organele de poliție au cerut realizarea unui profil psihologic de evaluare a riscului în ceea ce îi privește pe ostatici. Nils Bejerot a aproximat riscul între 2 și 3 în circumstanțe nefavorabile, cum ar fi fost cazul „precipitării" operațiunilor și neacordarea de timp infractorului pentru a conștientiza că bătălia este una deja pierdută. Având un design corect al metodologiei de contracarare a sechestratorului, psihiatrul a considerat că acțiunea este lipsită de orice risc pentru ostatici. Toate persoanele avizate au opinat că riscul ar fi fost unul extrem de ridicat dacă jefuitorului i s-ar fi permis să părăsească incinta băncii însoțit de victimele sale.

Pe ansamblu, sechestratorul a reacționat în conformitate cu așteptările poliției: a împușcat un om al legii în momentul în care a avut ocazia și, pentru a-și evidenția avantajul asupra victimelor, a detonat demonstrativ pastă explozivă în bancă și în sistemul de ventilație. Și-a onorat cuvântul, nefiind violent cu oamenii care l-au aprovizionat cu mâncare și băutură, realizând că, altfel, nu ar fi primit cele necesare. Cum era de așteptat, a opus rezistență o perioadă îndelungată.

Nils Nejerot mărturisește în articolul său faptul că s-au întâmplat două evenimente neprevăzute. În cazul primei încercări de utilizare a gazului, infractorul a pus ostaticii să se ridice cu un laț în jurul gâtului, dând de înțeles că, dacă gazul ar fi pătruns în interiorul încăperii, victimele s-ar fi sufocat și nu ar mai fi putut sta în picioare. Forțele de ordine au auzit prin microfoane vocile îngrozite ale ostaticilor, iar îngrijorarea i-a făcut să nu doarmă timp de trei nopți, aspect ce ar fi putut conduce la o greșeală tactică, atât din partea agresorului, cât și a negociatorilor. Analizându-i comportamentul anterior, negociatorii au concluzionat, în final, că atacatorii nu intenționau să rănească victimele, ci doar să creeze teroare pentru a se impune, folosindu-se de strategii viclene.

În ceea ce privește cea de a doua eroare de judecată psihologică, negociatorii s-au așteptat ca sechestratorul să tragă cu armele prin ușa interioară, înainte de a capitula. Gazele lacrimogene și determinarea asaltului final au avut un impact decisiv asupra lui, astfel încât Jan-Erik Olsson a considerat că este mai bine să renunțe cu câteva secunde mai înainte decât au prezis negociatorii.

Din punctul de vedere al lui Bejerot, criminalii sunt raționali și trebuie tratați fără a fi subestimați.

Criminalii sunt raționali[14]:

„Este uimitor cum acei critici, care consideră că posedă un grad ridicat de înțelegere a criminalilor și a modelelor de reacție și care au declarat de-a lungul asaltului că infractorul ar trebui lăsat să plece cu ostaticii și cu banii, nu au fost de părere nicio secundă că acesta gândește într-un mod rațional. Ulterior, ei au susținut faptul că doar prin prisma norocului, lucrurile au avut un final fericit. Noi, cei care am lucrat perioade îndelungate cu infractorii și care suntem acuzați că îi privim ca pe niște sociopați sau monștri, știm că ei funcționează rațional în situația în care îi plasăm noi. Pot fi comparați cu gamblerii și sunt foarte buni la jocul lor, altfel, nu ar fi devenit criminali profesioniști."

„Ca un act adițional, guvernul s-ar fi aflat într-o situație disperată dacă aș fi adunat aceste critici progresiste și le-aș fi luat în calcul, majoritatea dintre ele provenind de la suporteri ai guvernului. Primul Ministru s-ar fi confruntat cu o cerere de eliberare a infractorilor, însoțiți de ostatici. Dacă nu ar fi ținut cont de părerea mea și aș fi fost lăsat pe baricade, guvernul ar fi rezistat cu greu acestor atacuri masive de opinie. Eliberarea infractorilor în aceste premise, cu două săptămâni înainte de alegerile generale, ar fi dus la sinucidere politică."

7.2. Caracteristicile sindromului Stockholm. Factori favorizanți și condiții

Sindromul Stockholm apare în momentul în care o victimă dezvoltă sentimente de natură pozitivă și se atașează emoțional de agresorii săi, uneori, într-o măsură atât de mare, încât ajunge să îi apere atunci când situația se impune.

În conformitate cu Manualul informativ asupra violenței familiale și a sănătății mintale, *Changement des attitudes et des comportements*, sindromul este prezentat într-o manieră succintă, fiind delimitat de următoarele condiții[15]:

- Viața victimei se află în pericol;
- Victima nu se poate salva sau consideră că nu se poate salva;
- Agresorul are câteodată un comportament amical;
- Victima este izolată de lumea exterioară.

Acest comportament ilustrează o strategie de supraviețuire pusă la capăt, în special, de către victimele violenței sexuale. Sentimentele pozitive cu privire la agresor, susținerea motivelor acestuia și sentimentele pozitive ale agresorului față de victimă sunt doar câteva dintre schemele cele mai uzuale în această sferă (Ibidem).

[14] Bejerot, Nils. (1974). The six day war in Stockholm. *New Scientist*, 61(886), pp. 486-487, Disponibil online la: http://www.nilsbejerot.se/sexdagar_eng.htm [Accesat la data de 08.01.2014].

[15] Huberman, Karina et al. (2012). *Changement des attitudes et des comportements. Un manuel d'informations sur la violence familiale et la santé mentale.* pp. 30-31, Disponibil online la: http://old.mhe-sme.org/assets/files/DAPHNEProject/Handbook%20French%20web.pdf [Accesat la data de 06.02.2014].

În urma evenimentului din 1973 și a altor luări de ostatici, cercetătorii au studiat comportamentul fostelor victime, concluzionând că acestea își minimalizează vătămările suferite, refuză să participe la urmărirea agresorilor, strâng bani pentru a le achita apărarea și își vizitează răpitorii în penitenciar (Simons, 1982, 95-103), aspect care se regăsește și la femeile maltratate de către partenerii lor.

În timp ce ostaticii refuză uneori să-și pună sechestratorii sub acuzare, chiar și când aceștia se află deja în penitenciar – reacția publică este una de compasiune și înțelegere. Cu toate acestea, de cele mai multe ori când unei femei maltratate îi este prea teamă să participe la acuzarea atacatorului ei – care, spre deosebire de infractorii calificați, se află în libertate pe străzi având cunoștință de cauză despre locul în care ea și cei apropiați ei se află – neimplicarea sa în acuzarea agresorului este considerată drept o scuză de către unii membri ai sistemului de justiție de a refuza să se protejeze pe ea însăși, nepunând agresorul sub acuzare.

Interdependența dintre ostatic și sechestrator, sindromul Stockholm, se dezvoltă, prin urmare, în momentul în care *cineva îți amenință viața, în mod deliberat, dar nu te ucide*. Intimidarea poate fi de natură fizică sau psihologică. Renunțarea la amenințări generează sentimente profunde de recunoștință, care, în combinație cu teama, îi face pe ostatici reticenți în a-și exprima sentimentele negative vizavi de agresori. Acest transfer patologic, recunoașterea faptului că atacatorul are drept de viață și de moarte asupra lor, asociate cu recunoștința pentru că le-a lăsat în viață, provoacă o schimbare singulară: victima ajunge să perceapă atacatorul ca pe un om bun, chiar și un salvator, având în vedere faptul că „dorința victimei de a supraviețui este mai puternică decât impulsul de a dezvolta sentimente negative față de persoana care a creat această dilemă“[16].

Dând dovadă de o recunoștință covârșitoare față de sechestratori pentru că aceștia i-au păstrat în viață, victimele își axează atenția pe bunătatea lor și nu pe brutalitate. Într-un mod asemănător, femeile maltratate încearcă să-și găsească argumente conform cărora agresorul este o persoană bună a cărei violență rezidă în problemele cu care se confruntă și că se pot găsi soluții pentru ca aceasta să fie eradicată.

Sindromul Stockholm pare a fi „un răspuns universal în cazul amenințării cu moartea. Apare la toate categoriile de oameni, tineri și vârstnici, bărbați și femei și indivizi și culturi diferite“[17]. În articolul *Hostages in the home. Domestic violence seen through its parallel: The Stockholm Syndrome*, Jery Martinez remarcă faptul că sindromul Stockholm este un fenomen întâlnit la mai multe categorii de ostatici[18]:

[16] Strentz, Thomas. (1980). The Stockholm Syndrome: Law enforcement policy and ego defences of the hostage. *Forensic Psychology and Psychiatry*. 347, p. 140. Disponibil online la: http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1749-6632.1980.tb21263.x/abstract [Accesat la data de 08.01.2014].

[17] Graham, Dee L. R., Edna I. Rawlings și Roberta K. Rigsby. (1994). *Loving to survive: sexual terror, men's violence and women's lives*. Disponibil online la: http://ressourcesfeministes.files.wordpress.com/2013/08/dee-graham-loving-to-survive.pdf [Accesat la data de 07.02.2014].

[18] Martinez, Jerry. (1991). *Hostages in the home. Domestic violence seen through its parallel:*

- prizonieri de război,
- deținuți din lagărele de concentrare,
- membri ai unor culte religioase,
- deținuți ai închisorilor comuniste chineze,
- copii abuzați fizic și/sau emoțional,
- victime ale incestului, femei maltratate,
- prostituate ce aparțin proxeneților.

Anterior rezumării condițiilor care preced apariția sindromului de către Karina Huberman și colaboratorii, Graham și Rawlings au dezvoltat acești factori în lucrarea *Bonding with Abusive Dating Partners: Dynamics of Stockholm Syndrome* (Graham și Rawlings, 1991), fundamentând bazele acestui fenomen. Astfel, cei doi au identificat patru condiții la care este supusă o persoană ce dezvoltă sindromul Stockholm.

Prima condiție: Captivitate și dependență.

În primul rând, o persoană este ținută captivă și nu poate scăpa, viața sa ajungând să depindă de agresor. Captivitatea este facil de remarcat în contextul ostaticilor sau a deținuților, pentru că zidurile care o delimitează sunt realizate din cărămizi sau piatră/lemn. Aceste ziduri sunt construite atît de atitudinea și barierele societale, cât și de presiunile psihologice zilnice la care este supusă victima.

Atitudini și inconveniente societale. Numeroase persoane cer ajutorul familiei, prietenilor, al instituțiilor de protecție a femeilor maltratate pentru a scăpa de sub auspiciul agresorului și se izbesc de un refuz categoric, realizând că nimic nu va putea sista brutalitatea atacatorului. Graham și Rawlings subliniază faptul că, de cele mai multe ori, femeile violentate se confruntă nu doar cu agresivitatea partenerului, ci și cu opinia familiei și a prietenilor care le amenință, hărțuiesc, intimidează și lezează persoanele care solicită ajutor. Vicimele se lovesc în repetate rânduri de ideea că nimeni nu le va lua situația în serios și se simt neînțelese și ignorate atunci când aud remarci în genul:

„Cum l-ai provocat de a reacționat în acest fel?“, „Dă-i o șansă, nu-ți părăsi partenerul“, „Ai făcut un jurământ în fața lui Dumnezeu să îi rămâi alături, la bine și la rău, până când moartea vă va despărți; în mod evident, el este bolnav și trebui să îl ajuți să își revină“.

În anul 1985, Alsdurf realiza o statistică privind violența domestică, ale cărei rezultate le-a publicat în articolul *Wife abuse and the Church: The response of Pastors*: 26% dintre pastorii protestanți din SUA și Canada au fost de părere că o femeie trebuie să se supună soțului ei și să aibă încredere că Dumnezeu îi va răsplăti efortul, fie stopând agresivitatea, fie dându-i putere să

The Stockholm Syndrome. Disponibil online la: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:ERAZnBQfGi8J:www.mincava.umn.edu/documents/clergybook.bak/clergyappendix2.doc+&cd=1&hl=ro&ct=clnk&gl=ro [Accesat la data de 07.02.2014].

o îndure. 50% dintre intervievați și-au manifestat îngrijorarea că violența partenerului va fi exagerată și va constitui un motiv pentru dizolvarea căsătoriei. În conformitate cu 21% dintre pastori, niciun nivel de brutalitate nu ar justifica un divorț (Alsdurf, 1985, 9-11).

Asemenea cazuri, în care nimeni nu ia atitudine la apelurile disperate și repetate ale femeilor maltratate, le determină pe victime să accepte violența, obișnuindu-se cu gândul că nu există șansă de scăpare.

Inconveniente de natură pecuniară. Un alt impediment care le determină pe femei să rămână „captive" este lipsa accesului la bani. Abuzatorul controlează resursele financiare ale familiei pentru a-și verifica îndeaproape victima, dependența ei pecuniară. Cris Sullivan conchide, în urma unui studiu realizat, că „mai mult de jumătate dintre femeile maltratate chestionate au rămas alături de agresorii lor, deoarece au simțit că nu se pot întreține pe ele și pe copiii lor" (Sullivan, et. al., 1992, 267).

Numeroase femei care nu au copii în creștere nu se pot descurca pe plan financiar și, de cele mai multe ori, nu există o locație unde să poate cere asistență. Horn apreciază că aproximativ 40-50% dintre femeile fără adăpost sunt în această situație ca urmare a evădării dintr-o familie violentă (Horn, 1992, 12).

În situația în care victima are un loc de muncă, hărțuirea agresorului poate cauza pierderea acestuia. Jones afirmă că „nu sarcina, ci maltratarea reprezintă motivul principal pentru care femeile părăsesc forțat locul de muncă" (Jones, 1991).

Copiii sunt unul dintre cei mai importanți factori atunci când vine vorba despre părăsirea domiciliului conjugal de către o mamă violentată. Decizia este una extrem de dificilă, femeile raționalizând, în general, în detaliu, implicațiile „abandonului". Teama că un nivel scăzut de trai după separare sau după divorț va afecta stima de sine a copiilor și opțiunile lor educative pe viitor, dar și pericolul schimbării mediului într-unul neprielnic creșterii unui copil, le împiedică adesea pe femei să recurgă la părăsirea partenerului violent.

Copiii. Existența unui copil este, prin urmare, un factor ce complică situația femeilor maltratate. Dependența financiară de partener atinge cote îngrijorătoare; deseori, copiii fug de acasă, chiar și pentru perioade scurte; dorul de tată îi determină să roage victima să se întoarcă acasă și să nu renunțe la familie; instanța stabilește termenii de vizitare a copiilor de către tați, iar aceștia îi folosesc pentru a le controla mama; fuga alături de copii îngreunează, așadar, păstrarea secretului asupra unei locații necunoscute agresorului, după cum stipulează James Ptaceh (Ptacek, 1999, 37).

Cel mai înspăimântător aspect pentru majoritatea femeilor maltratate este faptul că partenerul agresiv poate câștiga custodia copiilor sau, pur și simplu, poate să-i „smulgă" de lângă ele. În capitolul *Domestic violence and child custody*, Marsha B. Liss și Geraldine Butts Stahly evidențiază faptul că 25% dintre partenerii agresori au răpit copiii femeilor ce se aflau în centre de adăpost, iar 35% dintre agresori au amenințat că vor obține custodia copiilor (Liss și Butts, 1993, 181).

Amenințarea cu obținerea custodiei este una plauzibilă pentru mamele violentate. Ocupându-se de finanțele familiei, tatăl poate dispune cu ușurință de un avocat care să-l pregătească temeinic pentru proces. Judecătorul ține cont de veridicitatea martorilor, iar agresorul a negat o perioadă îndelungată tratamentul aplicat partenerei de viață, în fața familiei, a cunoscuților, a colegilor de serviciu. Martorii și partenerul violent sunt, așadar, foarte credibili, iar povestea pe care o expun judecătorului este foarte consistentă. Astfel, în majoritatea cazurilor, agresorul își acuză victima în fața judecătorului că nu își respectă îndatoririle de mamă și soție pentru că suferă de o boală mentală pe care nu o tratează, raționamentul fiindu-i pus sub semnul întrebării, motiv pentru care minte că este maltratată de acesta.

Asemenea individului care o maltratează, victima a negat violența acestuia pentru a o putea îndura. În contrast cu acesta, pe care perioada de negare a brutalității l-a pregătit pentru întâlnirea cu judecătorul, femeia trebuie să depășească anii de formare și de negare a agresivității pentru a putea depune mărturie. Procesul de recunoaștere și de înfruntare a realității este unul deosebit de dificil pentru ea, existând posibilitatea ca aceasta să vorbească pentru prima dată în public despre traumele suferite de-a lungul timpului. Nedorind să expună degradarea la care a fost supusă, victima tinde să vorbească încet, astfel încât doar judecătorul să o audă, și să evite contactul vizual din cauza rușinii și a fricii de blamare. În calitate de victimă forțată să-și facă publice cicatricile fizice, morale și sufletești, în scopul depunerii de mărturii despre agresor, femeia poate omite involuntar detalii, devenind, în acest mod, necredibilă în fața auditoriului. Această dinamică poate fi responsabilă și pentru concluziile cercetătorilor care susțin că, de cele mai multe ori, este probabil ca însuși agresorul să obțină custodia copiilor.

În lucrarea *Mothers on trial: The Battle for children and custody,* Phyllis Chesler a constatat că tații care au luptat pentru a obține custodia copiilor au câștigat 70% din cazuri, indiferent că au fost tați violenți sau nu, s-au prezentat la proces. Totodată, a sesizat că: 12% dintre mame și 37% dintre tați și-au răpit copiii; toate mamele care și-au răpit copiii erau casnice și au fost împiedicate de către tați să-i vadă; 14% dintre răpitorii paterni au fost implicați activ în creșterea copiilor și niciunul nu a fost împiedicat de către mame să-și vadă copilul; niciunul dintre acești tați nu a fost economic, legal sau custodial sancționat; din numărul mic de femei care și-au răpit copilul, 80% au fost sancționate (Chesler, 1991). Mai mult de 54% dintre răpiri au loc în contextul violenței domestice (Greif și Hegar, 1992).

Insuficiența / ineficiența serviciilor destinate victimelor violenței domestice.

În România, serviciile pentru acordarea de consiliere și sprijin victimelor violenței domestice sunt slab finanțate de către stat, prin urmare, nu sunt disponibile în toată țara și, în general, sunt oferite de către rețelele de voluntari.

Conform listei de adăposturi, centre de consiliere și birouri de informare publicată în 2013 pe site-ul Agenției Naționale pentru Romi, în România există[19]:

- 50 adăposturi/ centre de primire în regim de urgență, dintre care 28 furnizoare de servicii sociale publice, 9 de servicii sociale privat-publice și 13 de servicii private, în 33 de județe;
- 2 centre de recuperare pentru victimele violenței în familie, ambele furnizoare de servicii sociale private în 2 județe;
- 6 centre de asistență destinate agresorilor familiali, dintre care 2 furnizoare de servicii sociale publice și 4 furnizoare de servicii sociale private în 6 județe;
- 25 de centre destinate prevenirii și combaterii violenței în familie, dintre care 6 furnizoare de servicii sociale publice, 1 de servicii sociale privat-publice și 18 furnizoare de servicii sociale private în 16 județe;
- 2 centre de informare și sensibilizare a populației, ambele furnizoare de servicii sociale private, în 2 județe.

Această trecere în revistă a diferitelor instituții private și de stat de ajutorare a victimelor violenței domestice este utilă în scopul identificării motivelor pentru care femeile violentate nu apelează la astfel de centre. Pe lângă teama femeilor de a își expune public traumele suferite din cauza partenerilor de viață, se poate remarca facil faptul că 8 județe din țară nu au niciun adăpost pentru victimele violenței domestice. De asemenea, „sunt județe în care niciun caz nu a fost înregistrat, ceea ce indică slaba performanță a instituțiilor abilitate. Acolo unde mai multe cazuri sunt înregistrate, aceasta se datorează și capacității instituțiilor (ex. Poliția) de a sesiza și înregistra cazurile. În ultimii ani, zeci de mii de femei au fost victime înregistrate ale violenței domestice. Adăposturi nu prea sunt, iar unde sunt, deseori, sunt susținute de ONG-uri. Un sistem centralizat de colectare a datelor nu mai există. […] în ciuda unui număr alarmant de femei agresate, violența împotriva lor este departe de a constitui o prioritate politică“[20].

În anul 2009, conform prevederilor Legii nr.329/2009 și ale Ordonanței de urgență a Guvernului nr.68/2010, Agenția Națională pentru Protecția Familiei a fost desființată prin comasare cu Autoritatea Națională pentru Protecția Drepturilor Copilului, rezultând Autoritatea Națională pentru Protecția Familiei și a Drepturilor Copilului. Totodată, au fost desființate Autoritatea Națională

[19] *Listă adăposturi, centre de consiliere, birouri de informare*. (2013). Disponibil online la: http://www.economiesociala.anr.gov.ro/pdf/Anunturi/Lista%20adaposturi_centre%20de%20consiliere_birouri%20de%20informares.pdf [Accesat la data de 10.02.2014].

[20] Iancu, Alice și Andreea Bragă. (2012). *Violența împotriva femeilor – politici orbecăite*. Disponibil online la: http://totb.ro/violenta-impotriva-femeilor-politici-orbecaite/ [Accesat la data de 10.02.2014].

pentru Protecția Familiei și Drepturilor Copilului și Autoritatea Națională pentru Persoanele cu Handicap, „activitatea fiind preluată de câte o direcție de specialitate creată la nivelul ministerului“[21]. Această instituție, cu toate omisiunile sale, oferea o anumită logică în sistemul de informare și combatere a violenței domestice îndreptate asupra femeilor. În plus, reprezenta principala instituție care sistematiza datele adunate de pe teren, iar în lipsa ei, o strategie metodică este dificil de împlinit fără date centralizate.

Riscul plecării. Dacă femeia agresată reușește să se elibereze de sub tortura partenerului, situația se poate agrava, atacatorul devenind și mai violent, conștientizând faptul că a scăpat de sub control persoanele pe care le putea manipula, hărțui și brutaliza – partenera și copiii. De altfel, încheierea unei relații nu implică neapărat stoparea violenței. Conform studiilor, în pofida pericolului, cele mai multe dintre victime depun eforturi disperate pentru a scăpa. Astfel, majoritatea femeilor maltratate își părăsesc, în cele din urmă, agresorul (Campbell, Miller, Cardwell și Belknap, 1994, 99-111).

Studiul lui Kirkwoord, realizat în anul 1993, despre femeile maltratate, a confirmat faptul că victimele care și-au părăsit agresorii au ales să plece cât mai departe de aceștia pentru a se putea proteja, eforturi care nu s-au soldat cu o reușită de fiecare dată. Femeile au încercat să-și facă pierdute urmele, eliminând toate posibilitățile de a fi urmărite și găsite de către foștii parteneri la adresele actuale, familia și prietenii fiind consiliați să nu ofere detalii despre viața curentă a victimelor și să pretindă că nu au cunoștință de evenimentele cu care ele se confruntă în ultima perioadă. Femeile au recurs la măsuri extreme pentru ca numele și numerele lor de telefon să nu apară în cărțile de telefoane și pe cutiile poștale. Ele au descris modalitățile în care și-au achitat facturile, folosindu-se de pseudonime pentru a elimina orice indiciu al existenței lor ce ar fi putut duce la dezvăluirea adresei la care locuiau (Kirkwood, 1993, 12).

Cu toate acestea, unii bărbați ar prefera să-și ucidă soțiile, decât să le vadă refăcându-și viața departe de ei: „De cele mai multe ori, soții criminali au amenințat, în prealabil, că vor face ceea ce au spus, în cazul în care vor fi părăsiți. Aceștia își justifică crima ca fiind un răspuns la situația intolerabilă pe care au simțit-o în momentul în care au fost părăsiți.“ (Allen, 1990).

Victimele văd aceste povești în media și conștientizează că „evadarea“ lor s-ar putea să se finalizeze cu moartea. Statisticile demonstrează că viața femeilor maltratate depinde, într-adevăr, de agresorii lor. Prin urmare, dacă terminarea unei relații nu presupune neapărat încetarea violenței, ar putea însemna terminarea vieții lor. Primul factor de risc în violența letală împotriva partenerului de sex feminin este separarea recentă, mai degrabă decât divorțul[22].

---

[21] Ministerul Muncii, Familiei și Protecției Sociale. (2010). *Raportul Ministerului Muncii, Familiei și Protecției Sociale pentru anul 2010*. Disponibil online la: http://www.mmuncii.ro/pub/imagemanager/images/file/Minister/Informatii_Publice/210311RAPORT%20DE%20ACTIVITATE%20MMFPS%202010.pdf [Accesat la data de 10.02.2014].

[22] Crawford, Marie și Rosemary Gartner. (1992). *Woman killing: intimate femicide in Ontario,*

Condiția a doua:

Izolarea. În al doilea rând, persoana ținută captivă este izolată de lumea exterioară, astfel încât singura perspectivă disponibilă pentru ea este cea a agresorului. Agresorii se informează în mod constant despre reacția lumii exterioare referitoare la răpirea victimelor pentru a le menține pe acestea dependente de ei în totalitate. Asemenea teroriștilor, ei își izolează victimele. Izolarea este elementul în jurul căruia are loc întreaga dramă, pentru că în despărțirea ei de lume, tot ceea ce aude victima sunt mesajele negative pe care i le transmite agresorul. Victimele abuzurilor sunt izolate în mai multe feluri[23]:

Izolarea din punct de vedere geografic – În zonele rurale, victima poate fi izolată din cauza faptului că locuiește la capătul unui drum sau în spatele pădurii. Nu sunt foarte multe lucruri mai înspăimântătoare decât a locui cu un om violent, știind că nimeni nu îți poate auzi țipetele de groază.

Izolarea din punct de vedere social poate lua mai multe forme:

- *Familie/Prieteni/Colegi de serviciu* – Mulți agresori controlează amănunțit interacțiunile sociale ale victimelor, inclusiv oamenii cu care își petrec timpul în calitate de cuplu, asta în cazul în care aceștia aleg să aibă astfel de relații cu cei din exterior. Dacă atacatorul prezintă un comportament argumentativ, agresiv sau chiar violent în fața altora, oamenii vor evita asocierea cu respectivul cuplu, prin urmare, victima își conștientizează și mai acut singurătatea, astfel încât mesajul agresorului devine realitate, fiind tot ceea ce ea aude. Aflându-se la discreția lui, femeia nu se poate apropia de nimeni altcineva. Numeroși agresori sunt în mod obsesiv geloși și posesivi. Ei își supraveghează partenerele, le urmăresc, interoghează copiii, ascultă conversațiile telefonice și inițiază convorbiri pentru a monitoriza activitatea acestora. În strânsă legătură cu acest lucru este manifestarea posesivității extreme de către agresor, prin neacceptarea faptului că relația a luat sfârșit, după cum menționează Adams[24]. În articolul *Identifying the assaultive husband in court: You be the judge*, David Adams susține că „Femeile sunt supuse unei hărțuiri continue și unor tactici de presiune ce includ multiple apeluri telefonice, amenințări cu sinuciderea sau crima, vizite neprogramate acasă sau la serviciu și

1974- 1990. Disponibil online la: http://violenceresearch.ca/sites/default/files/GARTNER%20ET%20AL.%20(1999)%20WOMAN%20KILLING,%20INTIMATE%20FEMICIDE%20IN%20ONTARIO,%201974-1994.pdf [Accesat la data de 12.02.2014].

[23] Martinez, Jerry. (1991). *Hostages in the home. Domestic violence seen through its parallel: The Stockholm Syndrome*. Disponibil online la: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:ERAZnBQfGi8J:www.mincava.umn.edu/documents/clergybook.bak/clergyappendix2.doc+&cd=1&hl=ro&ct=clnk&gl=ro [Accesat la data de 12.02.2014].

[24] Adams, David. (1999). *Identifying the assaultive husband in Court: you be the judge*. Disponibil online la: https://www.nhbar.org/publications/archives/display-journal-issue.asp?id=56 [Accesat la data de 12.02. 2014].

> manipularea copiilor. Unii agresori își folosesc copiii drept mesageri, aceștia primind responsabilitatea de a spiona activitățile mamei și de o convinge să îl primească pe tati înapoi acasă“[25].

De cele mai multe ori, după ce victima și-a părăsit agresorul, hărțuirea acestuia conduce înspre pierderea serviciului femeii. Atacatorii hărțuiesc 74% dintre victime la locul de muncă, personal sau telefonic, provocând întârzierea la muncă a 56% dintre acestea, cel puțin 5 minute pe lună, 28% pleacă mai devreme de la serviciu de cel puțin 5 ori pe lună, 54% lipsesc cel puțin 3 zile întregi pe lună și 20% își pierd jobul (*Schechter* și *Gray,* 1988, 240-253).

Izolarea din punct de vedere religios – Majoritatea religiilor organizate au la bază premisa că suferința pe pământ este o condiție necesară vieții eterne în rai. Creștinii sunt învățați că Dumnezeu nu îți dă niciodată o povară mai mare decât poți duce. Li se spune să-și ducă crucea suferinței și a durerii, exact cum a făcut și Hristos și că suferința pe pământ este prețul pe care trebuie să îl plătească pentru a avea viață veșnică. În studiul din 1985, realizat cu Pastorii protestanți din SUA și Canada asupra violenței domestice, este stipulat faptul că 26% dintre aceștia au conchis că soția trebuie să fie supusă partenerului și să aibă încredere că Dumnezeu o va elogia prin sistarea abuzului sau dându-i acesteia puterea de a o îndura (Alsdurf, 1985, 911).

Relația romantică – Agresorul îi repetă victimei sale: *Dacă mă vei părăsi, nimeni nu te va mai vrea.* Cu timpul, ajunge să creadă acest lucru și trebuie să se confrunte și să accepte această posibilitate foarte reală de a face față vieții singură – de a nu mai avea niciodată vreo relație, de a nu mai dispune de un exemplu masculin potrivit pentru copiii ei – atunci când se gândește să își părăsească agresorul. Toate aceste opțiuni sunt înspăimântătoare pentru o femeie care a asimilat faptul că este nedorită, inutilă și lipsită de valoare. În 1986, publicația Newsweek a raportat că femeile singure au mai multe șanse să fie ucise de un terorist decât să se căsătorească (*Salholz*, 1986, 15). Deși acum nu prezintă acuratețe din punct de vedere statistic, această informație a fost foarte răspândită în media; este omniprezentă în mintea lor și crezută de multe femei, punând astfel încă o cărămidă în zidul izolării.

Izolarea din punct de vedere al stereotipurilor. Stereotipurile societății, întărite de manipularea psihologică a agresorului, creează o secțiune puternică și eficientă în fundamentarea izolării. Indivizii refuză să-și recunoască vulnerabilitatea personală, astfel încât, publicul larg acceptă stereotipul *culpei victimei* în ceea ce o privește pe aceasta în general și pe cea a violenței domestice, în particular (Morton și *Sangrey,* 1986). Spre exemplu, traiul constant sub amenințarea maltratării indică o relație marcată de brutalitate, ca și cum violența este cauzată de relație și nu de către agresor.

Unul dintre cele mai răspândite stereotipuri este cel conform căruia: *femeile sunt masochiste* – o cer cu lumânarea –, stau datorită faptului că le place

[25] Adams, David. (1999). *Identifying the assaultive husband in Court: you be the judge*. Disponibil online la: https://www.nhbar.org/publications/archives/display-journal-issue.asp?id=56 [Accesat la data de 12.02. 2014].

să fie agresate, acesta fiind un mit crezut de numeroși indivizi care știu foarte puține detalii sau nu cunosc nimic despre realitatea abuzului. Femeile abuzate care încă ascund urmele violenței ce se petrece în căminul lor aud aceste „mostre de înțelepciune“ din partea prietenilor, familiei, colegilor de la muncă atât de frecvent, încât multe devin convinse că este adevărul și că vor fi privite cu superioritate, iar oamenii nu vor fi dispuși să le ajute. Învățate inițial de către agresor și apoi, de către societate că violența are loc din cauza lor, rușinea și frica le reduc pe victime la tăcere. Prin urmare, multe rămân în astfel de relație, fiindu-le frică să apeleze la cineva pentru ajutor, să fie respinse sau disprețuite și, în același timp, din teama ca agresiunea să nu capete valențe superioare atunci când atacatorul va afla despre acest lucru.

Judith Lewis Herman (1992) analizează termenii *complicitate* și *cooperare*, declarând: „Înclinația de a blama caracterul victimelor pentru abuz poate fi observată chiar și în cazul crimelor politice în masă. Dezbaterile în urma Holocaustului au avut în vedere pasivitatea evreilor în fața terorii și complicitatea lor vizavi de soarta pe care urmau să o aibă. Istoricul Lucz Dawidowicz scoate în evidență faptul că termenii *complicitate* și *cooperare* sunt aplicabili doar în situații în care există liberul arbitru. Aceste cuvinte nu au același sens în situații ce presupun captivitate“ (Ibidem).

Un alt stereotip obișnuit este cel al *relei credințe*. Această femeie stereotip este descrisă de către sistemul jurisdicțional drept una care se folosește și abuzează de procesul de prevenire al abuzului pentru a manipula și a pedepsi partenerul de sex opus. Pericolul acestui stereotip este demonstrat în cazul lui Tracey Thurman[26]. Dat fiind faptul că poliția din Torrington a privit-o pe Thurman ca fiind un astfel de stereotip, genul de femeie care abuzează de sistem, în loc să o individualizeze, nu a sesizat pericolul real în care se afla. Femeia a rămas desfigurată și paralizată parțial pe viață, iar poliția din Torrington a fost nevoită să îi plătească 1.9 milioane de dolari drept daune. Cu toate că unele femei, agresate sau nu, abuzează cu siguranță de sistem, stereotipurile generale despre femeile abuzate, ca de altfel toate stereotipurile, sunt neadevărate în ceea ce privește majoritatea victimelor.

Izolarea întărește *tacticile de tortură psihologică* cum le numește Amnesty International[27]. Ele au rolul de a demoraliza și de a manipula victimele, deoarece acestea din urmă nu au către cine să se îndrepte pentru o *trezire la realitate*. Deși opinia mondială poate fi mobilizată și se pot impune unele sancțiuni împotriva acestor tactici în ceea ce privește deținuții, agresorii care folosesc aceleași tactici împotriva femeilor primesc foarte rar sentințe.

---

[26] Gore, Donna R. (2011). *Landmark domestic violence legislation: Tracey Thurman vs. Torrington, CT is there a downside?* Disponibil online la: http://donnagore.com/2011/08/13/landmark-domestic-violence-legislation-tracey-thurman-vs-torrington-ct-is-there-a-downside [Accesat la data de 12.02. 2014].

[27] Amnesty International. (1973). *Report on Torture*. Disponibil online la: http://www.amnesty.org/en/library/asset/ACT40/001/1973/en/d1d865a7-8424-4bd3-a90d-aaee85622efe/act400011973eng.pdf [Accesat la data de 12.02. 2014].

Degradarea și umilința verbală[28]. Fiecare dintre noi își formează imaginea proprie în funcție de felul în care ceilalți reacționează la comportamentul nostru. Cu cât o persoană este mai importantă pentru noi, cu atât îi prețuim opinia. Așadar, atunci când partenerul, persoana de la care dorim prețuire și iubire cel mai mult, ne critică acțiunile, suntem foarte mâhniți. Din moment ce niciunul dintre noi nu este perfect și ne dorim să îi facem pe plac partenerului, nu recunoaștem faptul că aceste critici constante devin la un moment dat abuz verbal. Femeilor din societatea contemporană li s-a inoculat ideea că dragostea partenerului trebuie să fie cel mai important lucru din viața lor. Succesul, bogăția și prestigiul sunt elemente secundare în găsirea unui partener și menținerea dragostei lui. În momentul în care agresorul ei o respinge, victima trebuie să-și recunoască sieși că nu a reușit să facă ceea ce societatea a învățat-o că este cel mai important lucru. Prin urmare, ea trebuie să depășească atât ceea ce societatea a învățat-o într-o viață întreagă, cât și dragostea ei pentru partener pentru a reuși să se debaraseze de opinia lui despre ea.

Umilirea verbală și degradarea nu sunt reprezentate doar de limbajul vulgar, ci și de critici continue și atacuri asupra valorii umane a victimei. Niciodată nu este suficient de bună. Nu doar malițiozitatea acestor atacuri fac tacticile atât de eficiente, cât și repetarea consecventă a mesajelor degradante. Umilirea invariabilă reprezintă arma cea mai puternică a atacatorului. Repetarea constantă a acelorași teme și a mesajului că este complet lipsită de valoare – aceasta fiind și cauza furiei și a violenței lui – devin o parte foarte importantă a imaginii de sine a victimei.

Copiii care nu își confruntă tatăl și care aud frecvent faptul că victima îl face să fie violent își învinuiesc de cele mai multe ori mama pentru că nu evită aceste violențe care îi înspăimântă: *„De ce ai făcut asta, mamă? Știai că asta o să îl enerveze“*. Neavând încotro să se îndrepte pentru siguranță, este posibil ca acești copii să ia partea părintelui pe care îl percep mai puternic, încercând astfel să evite manifestările agresive și asupra lor.

Autocondamnarea – este o reacție des întâlnită în urma traumatizării – indiferent că este vorba de agresiuni ce vin din partea unei persoane iubite sau din partea unui străin (Martinez, 1991).

Amenințări. Agresorul amenință să facă rău victimei, copiilor, familiilor, animalelor de companie, obiectelor cu valoare sentimentală; acesta o avertizează că o va izola și mai tare sau că o va abandona și pe ea și pe copii; că-i va fura copiii sau că îi va omorî, chiar se va sinucide. Amenințările, de cele mai multe ori, includ detalii descriptive despre cum se vor întâmpla torturile. Ele pot fi, de asemenea, nonverbale, cum este cazul agresorilor care lovesc peretele cu pumnii în apropierea capului victimei, un indiciu clar că: *tu ești următoarea*.

[28] Martinez, Jerry. (1991). *Hostages in the home. Domestic violence seen through its parallel: The Stockholm Syndrome*. Disponibil online la: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:ERAZnBQfGi8J:www.mincava.umn.edu/documents/clergybook.bak/clergyappendix2.doc+&cd=1&hl=ro&ct=clnk&gl=ro [Accesat la data de 12.02.2014].

Victimele au mai raportat că atacatorilor le place să-și curețe pistolul în timpul certurilor. Acest fapt constituie extrem de rar un motiv suficient în justiție pentru oferirea unui ordin de restricție (Morton și *Sangrey,* 1986).

Inițial, amenințările agresorului sunt, de cele mai multe ori, vagi și nu sunt duse la îndeplinire. Gradual, devin insuficiente pentru a păstra controlul asupra partenerei și a copiilor. Prin urmare, agresorul ajunge să le îndeplinească. Studiile[29] arată că atunci când amenințările de natură fizică sunt îndeplinite, posibilitățile de vătămare sunt foarte mari (Morton și *Sangrey,* 1986; Martinez, 1991):

Referitor la femeile abuzate fizic, posibilitatea de vătămare este dublă în cazul în care agresorul este o cunoștință intimă (59%) comparativ cu situația în care este vorba de un străin (27%) și, de asemenea, există o posibilitate de două ori mai mare ca în urma acestor vătămări, victima să aibă nevoie de îngrijiri medicale în cazul în care atacatorul este o cunoștință intimă (27%), comparativ cu situația în care este vorba de un străin (14%):

- Mai mult de jumătate dintre cazurile de violență domestică implică vătămări la fel de serioase sau mai serioase ca 90% dintre violuri și tâlhării.

Având în vedere faptul că victima nu știe niciodată momentul exact în care agresorul își va pune în practică amenințările, se găsește într-un permanent dezechilibru, un factor important al manipulării.

Tactica de impunere a voinței[30] – Această tactică creează victimei obiceiul de a se supune oricăror pretenții ale agresorului. Viața îi este guvernată de o listă largă de cerințe și reguli: cât de curată trebuie să fie casa, cum trebuie să fie disciplinați, îmbrăcați sau hrăniți copiii, trebuie să dea socoteală de felul în care își petrece timpul, unde se duce, cu cine se vede. Indiferent de pretențiile agresorului, atunci când acestea nu sunt îndeplinite, el își demonstrează puterea printr-o varietate de pedepse fizice și psihice. Victima trăiește într-o continuă stare de teroare.

Monopolizarea percepției – Agresorul creează un mediu atât de terifiant, încât victima devine concentrată total să fie în siguranță *aici și acum*. Monopolizarea percepției este starea psihologică care rezultă în urma trăirii în permanentă frică și teroare, creată prin folosirea unor tactici de manipulare psihologică, tactici singulare discutate anterior sau în combinație cu agresiuni fizice (Ibidem).

Furia sa este atât de imprevizibilă, încât victima se protejează atât pe ea, cât și pe copii, gestionând căminul conform cerințelor agresorului în permanentă

---

[29] Langan, Patrick A. și Christopher A. Innes. (1986). *Preventing domestic violence against women*. Disponibil online la: http://www.bjs.gov/content/pub/pdf/pdvaw.pdf [Accesat la data de 12.02.2014].

[30] Martinez, Jerry. (1991). *Hostages in the home. Domestic violence seen through its parallel: The Stockholm Syndrome*. Disponibil online la: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:ERAZnBQfGi8J:www.mincava.umn.edu/documents/clergybook.bak/clergyappendix2.doc+&cd=1&hl=ro&ct=clnk&gl=ro [Accesat la data de 12.02.2014] .

schimbare. Își concentrează timpul și energia în efortul de a verifica mediul din cămin pentru a îi face pe plac: controlează copiii, animalele de companie și oaspeții; încearcă să anticipeze dorințele și frustrările lui; să-și suprime frica și furia, care, dacă ar ieși la iveală, ar conduce către pedepse violente.

Obișnuiți că pot fi pedepsiți pentru orice spun sau fac, victimelor și copiilor le este teamă să facă alegeri sau să facă orice lucru de unii singuri. Atât în cazul victimelor și al copiilor lor, cât și în cazul prizonierilor de război și al ostaticilor, întregul lor univers se învârte în jurul agresorului și a reacțiilor lui. Sunt întotdeauna pe marginea prăpastiei, încearcă în permanență să citească mintea agresorului, să-i anticipeze dorințele și să-i devieze furia. Victimele sunt preocupate necontenit să aranjeze toate lucrurile astfel încât el să fie calm, iar acest aspect nu le permite să se gândească prea mult la un plan de scăpare.

Din moment ce agresorii utilizează aceleași tehnici ca teroriștii și aceste femei abuzate suferă aceleași efecte psihologice ca ostaticii.

Fiind supuse zilnic acestor tactici, femeile abuzate se izolează din rușine, crezând că nu au reușit să facă ceea ce societatea le-a învățat și anume să-și asume rolul de soție și mamă. Încercând să fie mai bune, dar nereușind niciodată să stopeze violențele, devin succesiv disperate, depresive și apatice.

Izolarea totală în care trăiește victima o face pe aceasta să aibă o identitate doar în legătură cu agresorul, tot de el depinzând și respectul ei de sine. Astfel, atunci când agresorul o respinge cu degradări verbale și violențe fizice, întreaga fundație a respectului ei de sine este distrus. Credința asimilată că nu are nicio valoare și că este vinovată pentru abuzuri, o face să se izoleze de familie și de prieteni, care este posibil să o acuze pe ea că nu este în stare să nu-l provoace. „Cei din afară se așteaptă ca femeia agresată să ia poziție față de agresor, chiar dacă și lor le este frică de el".[31]

Izolate de atitudinea celor din afară, victimele învață că nu au încotro să se îndrepte pentru susținere și, cu atât mai mult, pentru ajutor. Victima este forțată să adopte perspectiva agresorului față de ea și află că atunci când încearcă să vadă lucrurile dintr-un alt punct de vedere, este foarte des respinsă.

Condiția a treia:

Amenințarea cu moartea. În al treilea rând, atacatorul amenință să ucidă victima și este perceput ca fiind în stare să facă acest lucru (Graham și Rawlings, 1991).

Amenințările cu moartea sunt o certitudine în viitorul unei relații cu un agresor. Avertizarea universală a agresorilor care își omoară victimele este cutremurătoare: „Dacă eu nu te pot avea, nu te va avea nimeni".Văzând această amenințare repetată în știrile despre violență domestică din media, victimele sunt extrem de conștiente de pericol și agresorii își dau seama de puterea pe care

[31] Graham, Dee L. R., Edna I. Rawlings și Roberta K. Rigsby. (1994). *Loving to Survive: sexual terror, men's violence and women's lives*. Disponibil online la: http://ressourcesfeministes.files.wordpress.com/2013/08/dee-graham-loving-to-survive.pdf [Accesat la data de 12.02.2014].

o obțin astfel. Victimele ar putea decide că sunt mai în siguranță stând și îndurând bătăile ocazionale, decât dacă pleacă și riscă să fie ucise.

Atenția victimei se axează pe siguranța de scurtă durată a ei și a copiilor ei, în loc să încerce să scape, având astfel siguranță pe termen lung. În acest moment, victima este prizonierul agresorului.

Condiția a patra:

Bunătatea mascată a agresorului. În al patrulea rând, persoana care face amenințările este percepută ca având o doză de bunătate îndreptată spre cel amenințat (Ibidem).

Actele percepute ca fiind de bunătate sunt piatra de temelie a sindromului Stockholm. Sindromul se dezvoltă doar dacă actele agresorului sunt percepute de către victimă ca fiind de bunătate. Dacă agresorul este „doar" violent, victima răspunde cu ură, dar dacă arată un anumit nivel de bunătate, în mijlocul situației terifiante, victima își reprimă ura pe care o simte în acele momente de teroare, concentrându-se asupra părților pozitive ale atacatorului pentru a se proteja. „Speranța că agresorul o va lăsa să trăiască o face pe victimă să hiperbolizeze și să intensifice percepția că acestuia îi pasă de ea și, prin urmare, îl transfomă într-o persoană căreia îi pasă prea mult ca să continue teroarea" (Ibidem). Asemenea altor ostatici, victimele abuzate se concentrează pe satisfacerea atacatorului în speranța obținerii aceluiași efect.

În numeroase relații abuzive, agresorului îi pare rău și își cere scuze pentru incidentul violent, aspect denumit *stadiul Lunii de miere din Ciclul Violenței* (Walker, 1979). După o perioadă în care tensiunea în cuplu crește și are o concluzie violentă, agresorul plin de remușcări, promite să se schimbe, iar victima îl crede, fiind convinsă de sinceritatea lui. Astfel, *agresorul se convinge atât pe sine,* cât și pe victimă că nu va mai fi violent. El își justifică violența dând vina pe stres, alcool sau droguri. În același timp, el nu își asumă responsabilitatea în totalitate și își justifică acțiunile, acuzând în primul rând victima care l-a provocat.

Adesea, confuzia psihologică și șocul incidentului traumatizant fac ca atât victima, cât și agresorul să minimalizeze, să nege, să reprime detaliile actului de violență. Cuplul revine la normal prin căldură și intimitate. În acest moment, femeia este profund marcată din punct de vedere psihologic, manipularea sentimentelor acesteia făcând-o să se simtă responsabilă atât pentru victimizarea lui, cât și pentru a ei.

De reținut este că, probabil ca în majoritatea cazurilor, la început, relația a fost satisfăcătoare. Din moment ce nimeni nu este 100% rău sau 100% bun, chiar și în ciuda violenței, ar putea să rămână multe fațete ale relației care să fie satisfăcătoare, iar în situațiile în care agresorii nu depășesc un stadiu de atacuri moderate, acestea pot ajunge să fie văzute de către victimă ca fiind minore și neavând o frecvență foarte mare.

Fiind respinsă atunci când a căutat ajutor la persoanele din afară, victima se agață de promisiunea agresorului ca de un colac de salvare.

Legătura dintre captiv și agresor denumită Sindromul Stockholm „nu mai este considerată neobișnuită de către profesioniștii care negociază cu sechestratorii, ba mai mult, aceștia încurajează dezvoltarea acestei relații, pentru că mărește șansele ostaticilor de a supraviețui, în ciuda faptului că asta presupune eventuala lipsă de cooperare dintre autorități și ostatici“ (Graham și Rawlings, 1991).

Așa cum am arătat anterior, cele 4 condiții care cauzează sindromul Stockholm sunt recreate de agresori în relațiile intime. Deși sindromul este indus atât ostaticilor, cât și femeilor agresate, prin comportament identic, aceste două grupuri sunt văzute foarte diferit de opinia publică[32].

Autoritățile publice empatizează cu ostaticii, văzând că aceștia nu au niciun control asupra situației în care se află, iar reportajele media generează simpatie publică. În contrast, victimele abuzurilor sunt învinovățite pentru situația lor:

„A meritat-o. / Ea l-a provocat. / De ce nu pleacă? / Stă pentru că îi place“.

Autoritățile negociază eliberarea ostaticilor, iar aceștia sunt de cele mai multe ori eliberați din captivitate sau sunt salvați de către autorități. Pe de altă parte, femeile agresate trebuie să găsească o cale de a scăpa din captivitate singure. Agresorii sunt de mult mai puține ori încarcerați decât răpitorii și sechestratorii.

Negocierea pentru eliberarea ostaticilor nu depinde de dovedirea faptului că aceștia ar fi victimele violenței fizice și nici de faptul că ar fi provocat-o. În cazul unei femei abuzate, dacă nu poate dovedi că a fost supusă unor violențe care i-au amenințat viața, justiția nu înclină spre a interveni.

Guvernele mondiale încearcă să-i prindă și să-i pedepsească pe sechestratori, în timp ce agresorii domestici sunt foarte rar pedepsiți, chiar și după ani de abuz. Acest lucru se întâmplă doar după ce femeia sau copiii sunt uciși (Graham și Rawlings, 1991).

Ostaticii știu faptul că guvernul va încerca să-i salveze. Femeile agresate mărturisesc că prietenii, familia și copiii încearcă să le convingă să rămână în situația în care se află din simpatie pentru agresorul *tulburat*.

Captivii din banca din Stockholm au devenit aliații sechestratorilor în doar șase zile. Pe de altă parte, un agresor are la dispoziție luni, ani, uneori zeci de ani, pentru a folosi exact aceleași tactici de a teroriza o victimă infinit mai vulnerabilă, deoarece aceasta are sentimente pentru el de la început.

7.3. Sindromul Stockholm: manifestări și rezonanțe. Tipologii

Sindromul Stockholm se referă la situațiile în care victima ajunge să-și iubească agresorul. Istoria redundă în astfel de cazuri. Spre exemplu, în Războiul Civil din America, sclavii din sud au luptat contra nordului, nord care

[32] Martinez, Jerry. (1991). *Hostages in the home. Domestic violence seen through its parallel: The Stockholm Syndrome*. Disponibil online la: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:ERAZnBQfGi8J:www.mincava.umn.edu/documents/clergybook.bak/clergyappendix2.doc+&cd=1&hl=ro&ct=clnk&gl=ro [Accesat la data de 12.02.2014].

a dat legea emancipării sclaviei. Totuși, cazul care l-a făcut pe psihologul și criminologul Nils Bejerot să patenteze termenul de *Sindrom Stockholm* nu este mai vechi de 40 de ani. În 1973, o bancă din Stockholm a fost asaltată și o parte dintre angajații băncii au fost răpiți de către sechestratori. Termenul de *Sindrom Stockholm* a fost folosit pentru a explica comportamentul celor care dezvoltă sentimente pozitive către brațul ce îi lovește.

Fără a intra prea mult în detalii psihologice, sindromul Stockholm apare atunci când un om este condiționat sau manipulat emoțional. Dacă o persoană ne face să dezvoltăm sentimente foarte puternice sau dacă devenim dependenți de ea într-un moment în care aceste emoții ating un nivel ridicat, atunci s-ar putea crea un proces afectiv de atașare între noi și celălalt individ, ce se poate transforma în simpatie sau chiar în dragoste. În același fel, putem interpreta greșit importanța unui om care pare a fi indispensabil pentru noi, prin puterea pe care o exercită asupra noastră sau prin faptul că ne controlează nevoile de bază și, inevitabil, se va crea o intimitate și un sentiment de dependență față de agresor. Uităm că eforturile noastre de a ne supune sunt cauzate de faptul că suntem neajutorați și le atribuim importanței pe care credem că o avem pentru cineva.

Sociologii au identificat cazuri de *Sindromul Stockholm* printre prizonierii taberelor de concentrare, printre prizonierii de război, membrii ai unor culte, copii abuzați, prostituate și proxeneți, victimele incestului, femeile agresate, ostatici sau alți indivizi implicați în relații intimidante.

La acestea, se pot adăuga conducătorii tirani, dictatorii. Atunci când un dictator are control total asupra nevoilor noastre de bază, cum ar fi mâncarea și siguranța, dezvoltăm sentimente călduroase față de acesta. Indiferent cât de brutal ajunge să fie, devine *patern* pentru noi și găsim tot felul de scuze pentru tirania și manipularea lui și, în același timp, devenim dependenți de intensitatea relației.

Sindromul Stockholm este considerat în situația egipteană drept cea mai convingătoare explicație pentru a descrie sentimentele unei mari părți ale societății către dictatorul Hosni Mubarak. În ziua primului proces al lui Mubarak, o mulțime de oameni s-au adunat în fața tribunalului, militând pentru nevinovăția sa. Aceștia au izbucnit în lacrimi la anunțul că a primit sentința pe viață. Anunțul a înfuriat revoluționarii care se așteptau să primească pedeapsa cu moartea. La doi ani după revoluția în urma căreia a fost detronat, este eliberat din penitenciar și pus sub arest la domiciliu. Mulțimea s-a adunat în fața penitenciarului pentru a se bucura de eliberarea omului care le-a cauzat 30 de ani de sărăcie, injustiție și marginalizare[33].

Între ostaticii sechestratorilor și femeile abuzate de partenerii agresori, există nenumărate diferențe, după cum reiese și din tabelul următor[34] (vezi tabelul 4):

---

[33] Barhoun, Brahim. (2013). *Egyptians and the Stockholm Syndrome*. Disponibil online la: http://www.moroccoworldnews.com/2013/08/101953/egyptians-and-the-stockholm-syndrome/?print=pdf [Accesat la data de 16.02.2014].

[34] (s.a.). *Stockholm Syndrome*. Disponibil online la: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:ERAZnBQfGi8J:www.mincava.umn.edu/documents/clergybook.bak/clergyap-

Tabelul 4 Situația ostaticilor sechestratorilor și femeile abuzate de partenerii agresori

Ostatici	Femei abuzate
Preponderent masculin	
Inițiază involuntar bazele unei relații	Inițiază voluntar bazele unei relații
Atașamentul emoțional față de agresor începe odată cu abuzul.	Iubirea față de agresor precedă abuzul.
Perioadă scurtă de victimizare: zile, săptămâni sau luni. Sindromul apare după 3-4 zile; după aceea, perioada de captivitate nu mai este relevantă.	Victimizare pe termen lung. Poate dura decenii.
Autoritățile publice sunt empatice în aceste situații de criză, văzând că ostaticii au foarte puțin control asupra situației în care se află. Acoperirea media generează simpatia publicului.	Acuzarea victimei: „Le place, provoacă/merită abuzul. Tot ce trebuie să facă este să plece.“
Există probabilitatea ca cei din afară să negocieze eliberarea. Ostaticii eliberați din captivitate sunt în general salvați de către autorități.	Femeile abuzate negociază cu agresorul atât siguranța lor, cât și pe cea a copiilor. Victimele trebuie să găsească o modalitate de a scăpa din captivitate mai mult sau mai puțin pe cont propriu.
Nu contează dacă există dovezi cum că ar fi agresați sau că au provocat respectivele agresiuni, negocierile se poartă în ciuda acestora.	Dacă o femeie agresată nu poate dovedi faptul că a fost pusă în pericol de moarte, de cele mai multe ori, oamenii nu sunt dispuși să intervină.
Autoritățile încearcă să prindă și să pedepsească sechestratorul.	Dacă agresiunea nu se sfârșește prin uciderea femeilor sau a copiilor, agresorii sunt pedepsiți foarte rar.
Ostaticii care își ucid sechestratorul sunt percepuți drept eroi.	80% dintre femeile care și-au ucis agresorul au fost condamnate și pedepsite.
Există exemple de ostatici care își vizitează sechestratorii în detenție și refuză să depună mărturie împotriva lor.	De cele mai multe ori, victimele renunță la acuzații și se reîntorc la agresor.
Ostaticii mărturisesc că inclusiv sechestratorii aflați în detenție vor reveni pentru a-i răpi.	De cele mai multe ori, femeile agresate care se întorc, mărturisesc că fac acest lucru din teama de a nu fi ucise sau pentru că ele consideră că agresorul le-a reformat sau cred că el s-a reformat.

Sursa: (s.a.). *Stockholm Syndrome*. Disponibil online la: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:ERAZnBQfGi8J:www.mincava.umn.edu/documents/clergybook.bak/clergyappendix2.doc+&cd=1&hl=ro&ct=clnk&gl=ro [Accesat la data de 20.02.2014]; preluare din Graham, Dee L.R., Edna Rawlings, Nelly *Rimini*. (1998). Survivors of terror: battered women, hostages and the Stockholm syndrome. În: Yllo, Kersti și Michele Bograd. Feminist perspectives on wife abuse. Newbury Park, California: Sage Publications, pp. 217-233.

pendix2.doc+&cd=1&hl=ro&ct=clnk&gl=ro [Accesat la data de 20.02.2014]; preluare din Graham, Dee L.R., Edna Rawlings, Nelly *Rimini*. (1998). Survivors of terror: battered women, hostages and the Stockholm syndrome. În: Yllo, Kersti și Michele Bograd. *Feminist perspectives on wife abuse*. Newbury Park, California: Sage Publications, pp. 217-233.

Studiile privind similaritatea dintre *Sindromul Femeii Bătute* și *Sindromul Stockholm* susțin o analiză feministă a celui dintâi. Studiile făcute pe baza sindromului Stockholm sugerează că trăsăturile comportamentale ale femeilor bătute nu sunt psihologice sau masochiste, ci sunt exact conduita la care ne-am aștepta din partea unui individ aflat într-o situație amenințătoare, fie el captiv sau sechestrator. Graham a explicat faptul că femeile cu venit mai mic care continuă să locuiască alături de partenerii lor, deoarece nu au resurse financiare, mărturisesc că relația lor are o legătură mai profundă (Graham și Rawllings, 1991).

Cu alte cuvinte, femeile care, din punct de vedere statistic au cele mai puține șanse să scape, își raționalizează situația și răspund la aceasta în singurul mod pe care îl văd posibil: creând o legătură emoțională cu agresorul său.

Graham et al. au demonstrat că femeile care s-au separat de partenerii lor, dar s-au întors pentru că au fost localizate sau pentru că au fost amenințate cu moartea de către aceștia au arătat o legătură emoțională mai puternică cu partenerul lor (Ibidem). De aici, nivelul legăturii emoționale traumatice este legat rațional de nivelul pericolului de moarte pe care îl simte victima.

În pofida faptului că femeile agresate și ostaticii manifestă aceleași răspunsuri psihologice în situații similare, opinia publicului condamnă femeile agresate care se atașează de partenerii lor și le etichetează drept masochiste, empatizând, în schimb, cu ostaticii care se atașează de sechestratorii lor. Mass media tratează situațiile ce implică ostatici ca mari drame, în timp ce chinul unei femei bătute este considerat problema familiei (Graham și Rawllings, 1991).

7.4. Sindromul Stockholm: încurajare versus desistare: Concluzii

Sindromul Stockholm este o tulburare psihopatologică paradoxală ce apare în urma condiției de ostatic și a victimizării, care distorsionează percepția victimei asupra circumstanțelor în care se află. Acest fapt frustrează apropiații victimei, psihologii și autoritățile.

Este o formă remarcabilă de coping în situații dificil de îndurat și poate îmbunătăți șansele ostaticului de supraviețuire. Unii consideră acest sindrom o formă de manipulare care o face pe victimă să se identifice cu agresorul și, de asemenea, să-i raționalizeze actele de violență, până în punctul în care poate plasa culpa și responsabilitatea asupra propriei persoane sau asupra oponenților acestuia.

Autoînvinuirea pare a fi o extensie nedemnă de autoderogare, acesta pare a fi un răspuns comun al femeilor în cazul victimizării sexuale. Cele mai multe studii asupra revenirii la normalitate în urma violului arată că autoînvinuirea este un fenomen asociat cu evitarea copingului, care implică un nivel ridicat al sindromului de stres posttraumatic, respect de sine extrem de scăzut, retragere și alte comportamente antisociale (Graham și Rawllings, 1991). Janoff-Bulman (Ibidem) a identificat și descris două tipuri de autoînvinuire care sunt

manifestate de victimele agresiunilor sexuale: caracterologic și comportamental. Autoînvinuirea caracterologică implică atribuirea victimei violului a vinei asupra unor factori cum ar fi caracterul și personalitatea ei, având convingerea că este ceva în neregulă cu ea, fapt ce a condus la agresiune. Autoînvinuirea comportamentală este cel mai cunoscut răspuns al victimelor agresiunilor sexuale. În cazul acestui tip, victimele își atribuie vina, fiind convinse că ar fi putut face ceva pentru a preveni agresiunea. S-a teoretizat că autoînvinuirea comportamentală reprezintă o modalitate mai bună de ajustare în urma agresiunii sexuale. Cercetările au demonstrat ulterior că atât autoînvinuirea comportamentală, cât și cea caracterologică sunt niște mecanisme de coping ce nu conduc la o adaptare benefică pentru victime (Ibidem).

Conform lui Graham, autoînvinuirea este o distorsiune cognitivă, care reprezintă „tentativa de a fi în control“[35]. Acesta continuă și spune că astfel de distorsiuni cognitive sporesc șansele de supraviețuire, reducând frica și anxietatea, oferind speranța evadării și facilitând crearea unei legături emoționale cu agresorul. Joseph M. Carver[36] merge mai departe și numește acest sindrom „o strategie de supraviețuire a victimelor abuzurilor și intimidării“, deoarece induce o dorință de a-l iubi pe agresor, care la rândul lui, în consecință, poate acționa relativ empatic față de victimă. Sindromul este încurajat de psihologi și de negociatori în situații de criză.

Sindromul Stockholm poate, de asemenea, să protejeze ego-ul victimei de rușine și de pierderea respectului de sine care vin odată cu agresiunea sexuală. Nu doar că îmbunătățește șansele de supraviețuire, ci ajută victimele să treacă peste stresul și rușinea faptului că se află sub controlul cuiva. În alte cuvinte, el permite luxul de a exprima simpatie față de agresor.

Chiar dacă Sindromul Stockholm ajută victimele să supraviețuiască traumei, el rămâne o formă de psihopatologie care previne funcționarea productivă din punct de vedere social a victimei. Cercetările au arătat că victimele agresiunilor sexuale dezvoltă un tip de alienare față de societate în urma abuzului și, drept urmare, se retrag din grupurile de susținere. Multe victime mărturisesc că își pierd interesul de a forma o relație sexuală sau alt gen de alte relații interpersonale[37].

Prevenirea Sindromului Stockholm la scară largă include dezvoltarea abilităților de intervenție în situații de criză din partea autorităților, a strategiilor de prevenire a răpirilor și a situațiilor care implică ostatici. Prevenirea la nivel

[35] Graham, Dee L.R., Edna I. Rawlings și Roberta K. Rigsby. (1994). *Loving to survive: sexual terror, men's violence and women's lives*. Disponibil online la: http://ressourcesfeministes.files.wordpress.com/2013/08/dee-graham-loving-to-survive.pdf [Accesat la data de 16.02.2014].

[36] Carver, Joseph M. (2002). *Love and Stockholm syndrome: The mystery of loving an abuser*. Disponibil online la: http://counsellingresource.com/lib/therapy/self-help/stockholm/ [Accesat la data de 16.02.2014].

[37] Yuan, Nicole P., Mary P. Koss și Mirto Stone. (2006). *The psychological consequences of sexual trauma.* Disponibil online la: http://new.vawnet.org/Assoc_Files_VAWnet/AR_PsychConsequences.pdf [Accesat la data de 16.02.2014].

individual este dificilă, deoarece nu s-au putut identifica toate elementele care pot pune în pericol un individ mai mult decât pe altul. În plus, nu există un acord în ceea ce privește mecanismele psihologice specifice implicate în sindromul Stockholm. Unii privesc acest sindrom drept o formă de regresie (întoarcerea la paternuri din copilărie), în timp ce alții îl explică drept o paralizie emoțională sau empatizarea cu agresorul[38].

Bibliografie

- Adams, David. (1999). *Identifying the assaultive husband in Court: you be the judge*.: Disponibil online la: https://www.nhbar.org/publications/archives/display-journal-issue.asp?id=56.
- Allen, Judith A. (1990). *Sex and secrets. Crimes involving australian women since 1880*. Melbourne: Oxford University Press.
- Alsdurf, James M. (1985). *Wife abuse and the Church: The response of Pastors. Response to the victimization of women and children* 8 (1).
- Amnesty International. (1973). *Report on Torture*. Disponibil online la: http://www.amnesty.org/en/library/asset/ACT40/001/1973/en/d1d865a7-8424-4bd3-a90d-aaee85622efe/act400011973eng.pdf
- Arata, Catalina M. (1999). *Coping with rape: The roles of prior sexual abuse and attributions of blame*. *Journal of Interpersonal Violence*, *14*.
- Bachman, Ronet. (1994). *Violence against women: a national crime victimization survey report*. Washington, DC: U.S. Department of Justice, Bureau of Justice Statistics.
- Bard, Morton și Dawn *Sangrey*. (1986). *The crime victim's book*. New York: Brunner/Mazel
- Barhoun, Brahim. (2013). *Egyptians and the Stockholm Syndrome*. Disponibil online la: http://www.moroccoworldnews.com/2013/08/101953/egyptians-and-the-stockholm-syndrome/?print=pdf
- Bejerot, Nils. (1974). The six day war in Stockholm, *New Scientist*, 61(886), pp. 486-487, Disponibil online la: http://www.nilsbejerot.se/sexdagar_eng.htm
- Campbell, J. C., P. Miller, M. M. Cardwell, R. A. Belknap. (1994). *Relationship status of battered women over time*. *Journal of Family Violence*, 9.
- Carver, Joseph M. (2002). *Love and Stockholm syndrome: The mystery of loving an abuser*. Disponibil online la: http://counsellingresource.com/lib/therapy/self-help/stockholm.
- Chesler, Phyllis. (1991). *Mothers on trial: the battle for children and custody*. California: Harcourt Brace Jovanovic.

[38] *Farlex Partner Medical Dictionary*. (2012). *Stockholm syndrome*. Disponibil online la: http://medical-dictionary.thefreedictionary.com/Stockholm+syndrome [Accesat la data de 16.02.2014].

- Crawford, Marie și Rosemary Gartner. (1992). *Woman killing: intimate femicide in Ontario, 1974- 1990*. Disponibil online la: http://violenceresearch.ca/sites/default/files/GARTNER%20ET%20AL.%20(1999)%20WOMAN%20KILLING,%20INTIMATE%20FEMICIDE%20IN%20ONTARIO,%201974-1994.pdf
- *Farlex Partner Medical Dictionary*. (2012). *Stockholm syndrome*. [Online] Disponibil pe: http://medical-dictionary.thefreedictionary.com/Stockholm+syndrome.
- Gore, Donna R. (2011). *Landmark domestic violence legislation: Tracey Thurman vs. Torrington, CT is there a downside?* Disponibil online la: http://donnagore.com/2011/08/13/landmark-domestic-violence-legislation-tracey-thurman-vs-torrington-ct-is-there-a-downside
- Graham, Dee L. R. și Edna Rawlings. (1991). Bonding with abusive dating partners: dynamics of Stockholm Syndrome. În: Barrie Levy (ed.) *Dating violence: young women in danger*, *Seattle*, *Washington:* Seal Press.
- Graham, Dee L. R., Edna I. Rawlings și Roberta K. Rigsby. (1994). *Loving to survive: sexual terror, men's violence and women's lives*. Disponibil online la: http://ressourcesfeministes.files.wordpress.com/2013/08/dee-graham-loving-to-survive.pdf
- Graham, Dee L. R., Edna I. Rawlings și Roberta K. Rigsby. (1994). *Loving to Survive: sexual terror, men's violence and women's lives*. Disponibil online la: http://ressourcesfeministes.files.wordpress.com/2013/08/dee-graham-loving-to-survive.pdf
- Greif, Geoffrey L. și Rebecca L. Hegar. (1992). *When parents kidnap*. New York: The Free Press.
- Herman, Judith Lewis (1992). *Trauma and recovery: The aftermath of violence from domestic abuse to political terror*. New York: Basic Books.
- Horn, Patricia. (1992). Beating back the revolution: domestic violence's economic toll on women, *Dollars and Sense*, 12.
- Huberman, Karina et al. (2012). *Changement des attitudes et des comportements. Un manuel d'informations sur la violence familiale et la santé mentale.* pp. 30-31, Disponibil online la: http://old.mhesme.org/assets/files/DAPHNEProject/Handbook%20French%20web.pdf.
- Iancu, Alice și Andreea Bragă. (2012). *Violența împotriva femeilor – politici orbecăite*. Disponibil online la: http://totb.ro/violenta-impotriva-femeilor-politici-orbecaite/
- Jones, Ann. (1991). *Introduction*. În: Ferrato, Dona. *Living with the enemy*. New York: Aperture

- Kirkwood, Cathy. (1993). *Leaving abusive partners: From the scars of survival to the wisdom for change.* Newbury Park, CA: Sage
- Lang, Daniel. (1974). A Reporter at Large, The bank drama, *The New Yorker*, p. 56. Disponibil online la: http://archives.newyorker.com/?i=1974-11-25#folio=056
- Langan, Patrick A. și Christopher A. Innes. (1986). *Preventing domestic violence against women*. Disponibil online la: http://www.bjs.gov/content/pub/pdf/pdvaw.pdf.
- Liss, Marsha B. și Geraldine Butts Stahly. (1993). *Domestic violence and child custody*. În: Hansen, Marsali și Michèle Harway (ed). *Battering and family therapy: A feminist perspective*. Thousand Oaks, CA, US: Sage Publications, Inc.
- Martinez, Jerry. (1991). *Hostages in the home. Domestic violence seen through its parallel: The Stockholm Syndrome*. Disponibil online la: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:ERAZ-nBQfGi8J:www.mincava.umn.edu/documents/clergybook.bak/clergyappendix2.doc+&cd=1&hl=ro&ct=clnk&gl=ro
- Ministerul Muncii, Familiei și Protecției Sociale. (2010). *Raportul Ministerului Muncii, Familiei și Protecției Sociale pentru anul 2010*. Disponibil online la: http://www.mmuncii.ro/pub/imagemanager/images/file/Minister/Informatii_Publice/210311RAPORT%20DE%20ACTIVITATE%20MMFPS%202010.pdf
- Moldovan, Cristina Olivia. (2009). *Viața cu un soț bătăuș.* Disponibil online la: http://www.evz.ro/detalii/stiri/viata-cu-un-sot-bataus-871388.html
- Ptacek, James. (1999). *Battered women in the Courtroom: the power of judicial responses.* Boston: Northeastern U Press.
- Salholz, Eloise. (1986).*The marriage crunch*. *Newsweek*, 15.
- Schechter, Susan și Lisa T. Gray. (1988). *A framework for understanding and empowering battered women*. În: Martha B. Straus. *(ed.). Abuse and victimization across the life Span*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Strentz, Thomas. (1980). The Stockholm Syndrome: Law enforcement policy and ego defences of the hostage. *Forensic Psychology and Psychiatry.* 347, pp. 137–150. Disponibil online la: http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1749-6632.1980.tb21263.x/abstract
- Sullivan, Cris et al. (1992). *After the crisis: a needs assessment of women leaving a domestic violence shelter*, *Violence and Victims*, 7.
- Symonds, Martin. (1982). *Victim responses to terror: Understanding and Treatment*. În: F.M. Ochberg și D.A. Soskis (ed.) *Victims of Terrorism*. Boulder, Colorado: Westview Press, pp. 95-103.

- Walker, L.E. (1979). *The battered woman*. New York: Harper Perennial.
- Yuan, Nicole P., Mary P. Koss și Mirto Stone. (2006). *The psychological consequences of sexual trauma.* Disponibil online la: http://new.vawnet.org/Assoc_Files_VAWnet/AR_PsychConsequences.pdf.
- xxx. (2013). *Listă adăposturi, centre de consiliere, birouri de informare*. Disponibil online la: http://www.economiesociala.anr.gov.ro/pdf/Anunturi/Lista%20adaposturi_centre%20de%20consiliere_birouri%20de%20informares.pdf
- xxx. (s.a.). *Stockholm Syndrome*. Disponibil online la: http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:ERAZnBQf-Gi8J:www.mincava.umn.edu/documents/clergybook.bak/clergyappendix2.doc+&cd=1&hl=ro&ct=clnk&gl=ro [Accesat la data de 20.02.2014], preluare după Graham, Dee L.R., Edna Rawlings, Nelly *Rimini*. (1998). Survivors of terror: battered women, hostages and the Stockholm syndrome. În: Yllo, Kersti și Michele Bograd. *Feminist perspectives on wife abuse*. Newbury Park, California: Sage Publications, pp. 217-233.

Capitolul 8
Cunoașterea și analiza delictelor de omor

(Simona Ionela Mihaiu)

8.1. Trăsăturile generale ale omorului

Omorul, ca forma cea mai gravă a criminalității violente, deține un loc central în literatura de specialitate. Unii autori sunt preocupați de clasificarea tipurilor de omor (Boudoruis, 1974; Cusson *et al.*, 2003), alții se centrează pe identificarea principalelor caracteristici ale victimelor și autorilor (Block, 1986; Mucchielli, 2002; Mira Y Lopez, 2009) ori pe evoluția istorică și spațială a acestor delicte (Chesanis, 1981). Tot mai mulți cercetători încearcă să deceleze cauzele omorurilor sau factorii determinanți, din dorința de a interveni în prevenirea sau diminuarea lor (Proulx *et al.*, 1999; Mucchielli, 2004; Porter și Woodhorts, 2007; DeLisi și Walter, 2011; Miles, 2012).

Marvin Wolfgang*, Patterns of Criminal Homicide*

Unul dintre studiile considerate *de pionierat* în literatura de specialitate este realizat de criminologul american Marvin Wolfgang, al cărui eșantion a fost construit dintr-un număr de 588 de persoane condamnate pentru omor (Mucchielli, 2004; Bookman, 2005). Rezultatele obținute au fost publicate în lucrarea *Patterns of Criminal Homicide* (1958), în cadrul căreia autorul a prezentat mobilurile actelor de omucidere și rolul pe care victimele le au în săvârșirea acestora. A introdus, astfel, conceptul de *victim precipitation* (provocarea de către victimă) și a inspirat studii ulterioare care au început să acorde un rol important și victimelor, nu doar agresorilor. Ulterior, o serie de studii au încetat să se mai centreze doar pe caracteristicile autorului, luând de acum în calcul și rolul victimei (Moffit *et al.*, 1997; Mucchielli, 2004, Beauregard *et al.*, 2007). La sfârșitul investigațiilor criminologice, Wolfgang a propus o listă de mobile, în ordinea descrescătoare a importanței: „altercația *banală* (insultă, încăierare, provocare), cearta domestică, gelozia, cearta pentru bani, furturi, reglarea conturilor între infractori, accidente, autoapărare, urmărirea penală a unui criminal. Despre relația dintre autori și victime, el distinge între relațiile de prietenie, relațiile de familie, simple cunoștințe, relații inexistente, relații paraconjugale, rivalitatea în dragoste, ură personală, relațiile dintre autorul infracțiunii și polițist“ (*apud* Mucchielli 2002a:150-151).

Laurent Mucchielli, *Recherche sur les homicides: auteurs et victimes*

O altă perspectivă asupra problematicii omorului întâlnim la sociologul francez Laurent Mucchielli. Deși a pornit de la un număr redus de cazuri,

studiul lui Mucchielli este, în opinia noastră, unul de referință, întrucât autorul s-a raportat în permanență la alte cercetări realizate anterior în Franța. Acesta a analizat toate dosarele de omucidere instrumentate de Curtea de Apel din Versailles în perioada 1987-1996, prezentându-le în articolul *Recherche sur les homicides: auteurs et victimes.* Astfel, au fost identificate 102 cazuri în care au fost implicate 122 de persoane ce au comis infracțiunea de omor, tentativă de omor sau lovituri cauzatoare de moarte. Grila de cercetare a fost construită pentru a obține informații referitoare la „biografia autorilor și a victimelor (trecut familial, școlar, profesional, stare de sănătate, antecedente penale și diverse alte experiențe), relațiile dintre autori și victime, circumstanțele actelor infracționale" (Mucchielli 2002b:1). Comparând caracteristicile autorilor cu cele ale victimelor, Mucchielli constată că, din punctul de vedere al sexului, vârstei și profesiei, acestea sunt asemănătoare.

L. Mucchielli a fost preocupat, în această cercetare, să ofere o cunoaștere completă și asupra circumstanțelor în care au fost săvârșite actele de omor. Cele mai multe dintre acestea au avut loc în domiciliul victimei sau al autorului și în locuri retrase, unde nu pot exista martori. Este foarte interesantă și constatarea conform căreia posesia armelor de foc crește riscul de producere a omorului, ca și posesia armelor albe (dând exemplu societatea americană). Autorul lucrării menționează că, într-o proporție mai mică, sunt folosite obiecte imediate din mediul înconjurător sau pumnii și picioarele. Alcoolul este considerat de asemenea un stimulator emoțional foarte puternic, care dă naștere violenței bruște și devastatoare. Mucchielli subliniază, în acest context, faptul că multe omoruri au loc în week-end, când oamenii se întâlnesc și consumă mai mult alcool.

European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics

În premieră în spațiul european, la inițiativa Consiliul Europei, a fost înființat în anul 1996 Comitetul European pentru Problemele Criminalității al cărui obiectiv este acela de a colecta date despre criminalitatea înregistrată în aproximativ 40 de țări din această zonă.[39] Eforturile specialiștilor cooptați în proiect s-au concretizat în *European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics* (E.S.C.C.J.S.), publicat în prima ediție în anul 1999, a doua ediție în 2003, a treia ediție în 2006 și cea de a patra ediție în 2010, acestea cuprinzând date despre criminalitatea înregistrată în perioada 1990-2007. Meritul proiectului este dat de mai multe aspecte: sunt depășite unele limite sau diferențe de definire a actelor de criminalitate din anumite țări (în acest sens au fost utilizate și date de la Organizația Mondială a Sănătății sau definiții operaționale în situațiile în care au existat diferențe notabile); sunt colectate date despre evoluția

[39] Numărul țărilor participante a fluctuat de la o ediție la alta. Spre exemplu, dacă la prima ediție au fost colectate date din 36 de țări, la cea de a doua au fost colectate date din 40 de țări. România a transmis date despre criminalitatea înregistrată la toate edițiile, țara noastră fiind reprezentată de către Emilian Stănișor. Pe larg în *European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics,* disponibil online la pagina http://www3.unil.ch/wpmu/europeansourcebook/. (Accesat la 19.09.2012).

criminalității, date despre autori și victime, dar și despre sancțiunile aplicate. Foarte important este faptul că sunt prezentate și informații legate de sexul și vârsta persoanelor condamnate pentru anumite acte de criminalitate. În cadrul capitolelor dedicate delictelor incluse de noi în sfera criminalității violente, prevedem un subcapitol referitor la evoluția respectivelor acte în spațiul european, această evoluție fiind prezentată conform cu E.S.C.C.J.S..

De această dată, din exteriorul spațiului european, Centrul Internațional de Criminologie Comparată din Montréal, înființat în anul 1969 și considerat, în prezent, cel mai important grup de cercetare a criminalității din spațiul francofon[40], a reușit să se impună în criminologia contemporană.[41]

Marc LeBlanc și Maurice Cusson, *Traité de criminologie empirique*

În lucrarea *Traité de criminologie empirique*, coordonată de Marc Le Blanc și Maurice Cusson, cercetătorii subliniază câteva aspecte metodologice pe care le consideră relevante în studiul și construirea unei teorii asupra actelor de omor:

1. „Relevarea constantă a datelor empirice;
2. Asocierea acțiunilor actorilor dramei cu intențiile lor și identificarea logicii interne a acestora;
3. Examinarea modului în care s-au derulat evenimentele și prezentarea modului în care acestea se antrenează unele pe celelalte și cum protagoniștii dramei se influențează reciproc“ (Le Blanc *et al.*, 2010:76).

În ceea ce privește geneza actului de omor, Cusson și colaboratorii săi consideră că aceasta trebuie căutată în conflictul dintre autor și victimă. „Doi indivizi se confruntă pentru că interesele lor se opun. Ei sunt în competiție unul cu celălalt, fiecare dorește același avantaj, niciunul nu acceptă să împartă“ (*Idem*:78). În contextul dat, se face trimitere la procesul omuciderii, construit din două etape: *procesul justițiar* și *ascensiunea la extreme a conflictului.* Găsim important să precizăm faptul că, în opinia cercetătorilor, foarte rar, conflictele dintre indivizi se finalizează prin omor, fiind vorba de acele cazuri în care sunt atinse cele două praguri sau etape. Procesul justițiar constă în mai multe faze: „nedreptate suportată – plângere – refuz de a repara greșeala – dezaprobare – acțiuni reciproce – răzbunare“ (*Idem*:79). În continuare, escaladarea conflictului și trecerea la următoarea etapă care, conduce deseori la omor, are loc în momentul în care intervin „cultul onoarei și spiritul războinic“ (*Idem*:80).

[40] Dintre proiectele realizate în cadrul Centrului Internațional de Criminologie Comparată din Montréal amintim: „Omorurile în patru țări din Africa occidentală“; „Tratamentul, adaptarea psihosocială și recidiva agresorilor sexuali“; „Organizația Mondială a Sănătății: o mai bună înțelegere a rolului instituției justiției sociale în explicarea variațiilor ratei omorurilor din întreaga lume“. Mai multe informații despre C.I.C.C. pot fi găsite la pagina http://www.cicc.umontreal.ca/.

[41] A se vedea în acest sens studiile realizate de către Maurice Cusson, Fabienne Cusson, Marc Ouimet, Jean Proulx, Marc LeBlanc, Denis Szabo, Nathalie Beaulieu ș.a. Rezultate obținute de cercetătorii canadieni sunt prezentate în cadrul lucrării noastre.

Trecerea de la o etapă la cealaltă și săvârșirea omorului este descrisă astfel: „Ambii protagoniști sunt mobilizați de furia cauzată de nedreptatea suportată, de voința de a evita o situație umilitoare și de teamă. Unul dintre ei va termina prin a fi omorât din mai multe motive: pentru a răzbuna nedreptatea, pentru a învinge, pentru a scăpa de pericolul iminent“ (*Ibidem*).

Într-un alt paragraf al studiului, este dezbătută importanța martorilor în contextul situațional al omorurilor. Aceste persoane, cărora le este atribuit rolul de *pacificatori,* pot interveni în momentul conflictului și îl pot aplana, determinându-i pe protagoniști să adopte o atitudine non-violentă și, uneori, productivă. Evident, există și situații în care intervenția martorilor sau simpla lor prezență cauzează, și conflictul devine și mai aprins. Autorii specifică trei situații posibile ce se nasc ca urmare a prezenței martorilor în momentul și la locul conflictului (Idem, 82):

1. „Martorii iau partea unuia dintre cei doi actori și se implică direct în conflict alături de prietenii lor;
2. Martorii îi pot încuraja pe combatanți pentru a privi spectacolul, ceea ce este ca și cum ai arunca ulei în foc;
3. Martorii îi pot calma pe aceștia, îi pot separa și pot încerca să-i împace“ (*Idem*:81).

Constatăm faptul că nu toți martorii la conflict au totodată un rol de *pacificatori*. Ce transformă un martor într-un *pacificator*? Pentru a răspunde la această întrebare, Cusson și colaboratorii săi susțin următoarele:

1. „El poate invoca un armistițiu care să îi elibereze pe protagoniști de logica irațională în care sunt prinși ei înșiși“ (*Ibidem*). Odată început conflictul, protagoniștii sunt preocupați ca fiecare să învingă. Cea de a treia persoană, pacificatorul, intervine în conflict și se aliază cu forța cea mai slabă, respectiv cea care este atacată.
2. Pacificatorul restabilește comunicarea între părți și profită pentru a dezamorsa conflictul“ (*Ibidem*). Odată întețit conflictul între părți, pacificatorul încearcă să îi aducă la masa discuțiilor, în cadrul unei negocieri (*poziție trilaterală*), pentru ca fiecare dintre părți să își poată exprima punctul de vedere. Pacificatorul analizează poziția fiecăruia dintre protagoniști și o comunică cu calm celuilalt, filtrează expresiile jignitoare, spuse cu ură, le atrage atenția acestora atunci când greșesc, caută circumstanțe în favoarea fiecăruia, încercând astfel să aplaneze conflictul.
3. El poate ajuta părțile să găsească o soluție de înțelegere pe baza unor reguli generale.“

Pacificatorul încurajează actorii aflați în conflict să găsească o cale de mijloc, acceptată de ambii, în vederea aplanării conflictului, indicându-le în acest sens potențiale soluții. Astfel, el, care are o poziție imparțială, va căuta să exprime

punctul de vedere al fiecăreia dintre părți. Pentru aceasta, face apel la o regulă generală, respectiv aceea de a depăși interesul particular al fiecăruia pentru a accesa *universalitatea principiilor,* și încearcă să găsească un teren comun partenerilor.

Rolul martorilor, respectiv al pacificatorilor în anumite situații, este subliniat de cercetători și în ceea ce privește construcția unei teorii etiologice a omorului, în sensul că orice teorie trebuie să aibă în vedere faptul că actul se poate produce în *absența pacificatorilor* sau *în prezența martorilor* și *sub influența acestora.* De asemenea, subliniază faptul că influența pacificatorului depinde de intervalul de timp în care evoluează conflictul, de la momentul prim în care acesta ia naștere până la momentul final (minute, ore, zile, săptămâni sau chiar luni).

Maurice Cusson*, Prévenir la délinquance*

Printre preocupările criminologilor canadieni se află și prevenirea delincvenței în general și a actelor de criminalitate violentă. În acest sens, în articolul *La prévention de la délinquance: son efficacité et ses rapports à la répression*, Cusson subliniază importanța prevenirii la „nivel individual, mai exact la nivelul copiilor, prevenirea animativă sau recreativă și prevenirea situațională“ (Cusson 2008:11-12). În ansamblu, este vorba despre importanța implicării poliției în prevenirea situațională, controlul armelor de foc (în cazurile în care unii indivizi sunt predispuși la manifestarea unui comportament criminal), implementarea unor programe care să fie centrate pe intervenții la nivel de familie și comunitate ș.a.

Caroline Miles: *Consumul de alcool și omuciderea*

Un alt studiu pe care îl găsim exemplificativ, de această dată desfășurat în Anglia, se centrează pe analiza modului în care consumul de alcool al victimelor, autorilor sau al ambilor protagoniști, influențează comiterea omorului. Cercetarea lui Caroline Miles a constat în analiza datelor statistice provenite de la poliție pentru perioada de timp 1995-2005 cu privire la omucideri, analiza a 40 de dosare ale poliției și interviuri cu 20 de persoane condamnate pentru omor. În urma studiului, Miles a ajuns la concluzia că trecutul victimei și al autorului este caracterizat de consumul de alcool și că, în momentul crimei, se consumase alcool. Cu toate acestea, autoarea apreciază că „legătura dintre consumul de alcool și omucidere nu trebuie privită într-un mod unidimensional, ci ea trebuie analizată în relație cu trecutul persoanelor implicate în act, stilul de viață al acestora și factorii situaționali care se manifestă în momentul culminant“ (Miles 2012:884).

Matt DeLisi, Glenn D. Walter: *Programele de prevenire a recidivei în omucidere*

Omorurile multiple săvârșite de către indivizii care execută o pedeapsă privativă de libertate au trezit interesul lui Matt DeLisi, profesor de sociologie la Universitatea Iowa, Statele Unite ale Americii și Glenn D. Walter, specialist în cadrul Instituției Federale Corecționale din Pennsylvania, Statele Unite ale Americii.

Cercetătorii au selectat un număr de 654 de recidiviști, din opt state (Arkansas, Florida, Georgia, North Carolina, New Jersey, Ohio, Oklahoma și Texas), condamnați la executarea unei pedepse privative de libertate pentru comiterea unor acte de omor, folosind ca metodă de investigare analiza de profunzime. Reținem cu titlu de exemplu și pentru România câteva dintre recomandările autorilor, avansate după finalizarea studiului: „programele de prevenire trebuie să vizeze încarcerarea și criminalitatea instrumentală. Pentru început, închisorile trebuie să înceteze să fie școli pentru criminalitate și să devină case pentru reabilitare. Această măsură poate fi realizată prin schimbarea politicilor corecționale, a procedurilor și a atitudinilor." (DeLissi și Walter, 2011:156)

8.2. Forme de manifestare ale omorului

În continuare, vom prezenta formele de manifestare ale omorului, pornind de la clasificarea realizată de criminologii din cadrul Centrului Internațional de Criminologie Comparată din Montréal: „omoruri vindicative, omoruri pentru reglarea conturilor, omoruri conjugale, omoruri asociate cu furt, omoruri sexuale, omoruri comise de femei" (Le Blanc *et al.,* 2010:90). Trebuie să menționăm faptul că, spre deosebire de Cusson și colaboratorii săi, vom include omorul conjugal în sfera omorului familial și nu vom trata omorurile comise de femei ca fiind o categorie distinctă.

8.2.1. Omorul comis în spațiul familial

Omorul comis în spațiul familial se diferențiază de alte forme ale omorului îndeosebi prin natura relației dintre victimă și autor (partener de viață, frate sau soră, părinți, copii și alte rude) dar și prin prejudiciile pe care le aduce instituției familiale. Prin prisma importanței și semnificației relațiilor dintre membrii familiei, atât normativul penal[42] cât și opinia publică judecă mai aspru aceste forme de manifestare ale criminalității violente.

Deoarece, în literatura de specialitate nu sunt foarte consistente cercetările referitoare la fratricid și la omorurile comise asupra altor rude (veri, mătuși, bunici), în următorul subpunct vom prezenta rezultate ale unor analize centrate asupra următoarelor forme de manifestare ale delictelor de omor: omorul conjugal, filicidul maternal și paternal, matricidul și patricidul.

Omorul conjugal:

Omorul conjugal este „acel act săvârșit asupra unei persoane cu care autorul are sau a avut un raport matrimonial, cvasimatrimonial sau amoros.

[42] În România, omorul săvârșit în familie este parte integrantă a infracțiunii de omor calificat (art.175 Cod Penal, *lit.c) respectiv omorul săvârșit „asupra soțului sau unei rude apropiate"*) și este pedepsit cu închisoarea de la 15-25 ani și interzicerea unor drepturi. Inclusiv tentativa de a comite această infracțiune se pedepsește.

Acest tip de omor este caracterizat prin relația dintre victimă și autor: căsătoria, uniune sau un raport amoros relativ durabil“ (Marc Le Blanc *et al.,* 2010:96).

Factori favorizanți ai omorului conjugal:

Potrivit lui Cusson și colaboratorilor săi, riscurile care generează un omor sunt asemănătoare cu cele care generează violența fizică. „În pofida specificului (caracteristicilor) omorului conjugal, nu trebuie pierdut din vedere următorul aspect: proporția actelor violente finalizate prin crimă este infimă și nu exonerează pe autorul crimei conjugale de aspectul că acesta nu și-ar fi lovit partenera înainte de a o omorî“ (*Ibidem*).

În anul 1994 Cusson și Boisvert au realizat un studiu asupra 77 de omoruri conjugale comise, în Montréal, între anii 1954-1962 și 1985-1989. La finalul demersului, cercetătorii au ajuns la concluzia că 55% dintre omoruri au fost determinate de dorința partenerului de a poseda, din punct de vedere sexual, femeia. Următorul motiv identificat a fost cearta dintre parteneri, cu o pondere de 23%. Referitor la omorul comis de către bărbați, din dorința de posesiune sexuală a femeii, autorii studiului identifică cinci etape ale acestui act (vezi caseta 17).

Caseta 17: Etapele derulării omorului din posesiune

1. Într-o zi, un om care obișnuia să își controleze în mod constant soția se confruntă cu o situație de neimaginat: femeia fără de care nu poate trăi tocmai îl părăsește, sau se pregătește să îl părăsească sau are o relație cu un altul. Nu poate să accepte faptul și se simte trădat. Consideră că ea nu are dreptul să renunțe unilateral. Și totuși, nu are decât să accepte ceea ce este evident: soția sa este ferm hotărâtă să plece, este deja plecată sau are un amant.
2. Omul, opune atunci un refuz oficial deciziei soției sale. Pretinde că are drepturi inalienabile asupra ei. Lansează ultimatumuri. Vorbește despre sinucidere. Amenință că o omoară. Își procură o armă.
3. Femeia își revendică dreptul la libertate. Afișează o decizie irevocabilă de a pleca. Face acțiuni iremediabile: părăsește domiciliul conjugal și nu mai revine, inițiază divorțul și merge până la capăt, își afișează relația și se mândrește cu performanțele sexuale ale amantului ei.
4. Relațiile devin din ce în ce aprinse. Soții schimbă insulte, amenințări, lovituri. Uneori, această fază durează săptămâni, luni, ani. Omul își urmărește fosta soție. O hărțuiește continuu, o bate.
5. Disperat și văzând că soția sa nu se va mai întoarce la el, omul nutrește decizia de a ucide femeia. Uneori o doboară cu răceală, alteori se lasă purtat de resentimente și ură, apoi, într-un paroxism de furie, își lovește victima cu mai multe lovituri, mult mai multe decât necesare pentru a o ucide.

Sursa: Cusson, M., Rossi, C., Beaulieu, N. și Cusson, F. (2010) *Les Homicides.* În: Cusson, M. și Le Blanc, M. (coord.) *Traité de criminologie empirique*, ediția a IV - a. Quebec, Les Presses de l´Université de Montréal, pp. 98-99.

Remarcăm faptul că, omorul conjugal din dorința de posesiune sexuală a partenerei sau a partenerului implică, în toate etapele, atât agresorul, cât și

victima. Spre deosebire de alte tipuri de omor (spre exemplu, omorul comis ca reglare de conturi), acesta poate fi evitat dacă cele două persoane implicate sunt ajutate și dispuse să găsească o cale de mijloc.

Cât privește omorul conjugal comis ca urmare a disputelor dintre părțile implicate, cercetătorii canadieni apreciază că acest proces, caracterizat de violență fizică și verbală, este influențat de o serie de factori corelați cu viața de cuplu (copii, bani, angajamente), care, la un moment dat, culminează cu decesul uneia sau chiar a ambelor persoane implicate (vezi caseta 18).

De reținut faptul că, disputele dintre actorii implicați în omorul conjugal joacă un rol important, ca și în cazul altor tipuri de omoruri familiale (filicid, patricid, omorul comis asupra altor rude, fratricid).

Caseta 18: Omorul conjugal ca urmare a certurilor dintre parteneri

Pe lângă posesiune, cearta ocupă un loc mai puțin important și pare mai puțin spectaculoasă decât posesia. În scurt timp, domină aproape un sfert din omuciderile conjugale și își unește forțele cu gelozia ca factor agravant în numeroase crime prin posesie. Cum știm fiecare din noi, motivele de ceartă nu lipsesc într-un cuplu și nu este rar ca astfel de altercații să conducă la un schimb de lovituri. Practic, cearta conjugală care se termină cu moartea femeii sau a bărbatului nu este diferită de omorul ca urmare a certei despre care deja am discutat în acest capitol. De asemenea, trebuie analizată, în ceea ce privește conflictul, și escaladarea. Soții se ceartă despre copii, pe tema împărțirii sarcinilor casnice, bani ... Toată lumea crede cu tărie în dreptul său. Certurile se agravează. Vechi nemulțumiri ies la suprafață. Apoi violența unuia răspunde la ostilitatea și violența celuilalt. Acțiunea este reciprocă și părțile se lasă purtate de o supralicitare. Din păcate, cuplul este izolat: legăturile de rudenie sunt precare, prietenii își dozează vizitele, nicio forță de interpunere nu va opri escaladarea la extrem.

Sursa: Cusson, M., Beaulieu, N., Cusson, F. (2003) *Les homicides*. În: LeBlanc, M. Ouimet, M. și Szabo, D.(coord.) *Traité de criminologie empirique*, ediția a III –a. Montréal, Les Presses de l'Université de Montréal, p.308.

În continuarea prezentării etapelor prin care trece cuplul conjugal în procesul săvârșirii omorului, Cusson, de data aceasta în colaborare cu Marleau, aduc în discuție unele acțiuni și gesturi ce pot indica un viitor omor conjugal (Cusson și Marleau 2006:270-271):

1. „Soțul și-a amenințat deja soția cu un pistol sau a proferat amenințări cu moartea.
2. Există o armă în casă.
3. A încercat să o sugrume.
4. Acesta este, în mod constant, gelos și controlează toate acțiunile soției sale.
5. Violența crește în severitate și frecvență.
6. Și-a forțat soția să facă sex.
7. Abuzează de alcool și droguri.
8. A bătut-o atunci când ea era însărcinată".

Investigațiile desfășurate asupra omorului conjugal s-au constituit și în analize comparative, cum este cea realizată în Canada, Australia și Noua Zeelandă, ce a avut ca scop cunoașterea evoluției actelor de omor înregistrate în cele trei țări, între anii 2000-2010 (Sheehy *et al.,* 2012). Pe scurt, datele înregistrate în Australia au evidențiat faptul că peste jumătate dintre actele de omor au avut loc în spațiul familial (mai exact, 52%), iar dintre acestea, 60% au avut loc între partenerii conjugali, ca urmare a violențelor fizice. Virueda și Payne menționează că „în Australia, între 2000–2010, au fost localizate 67 de cazuri în care femeile au ucis ca urmare a violenței la care au fost supuse de către partener" (*apud* Sheehy *et al.,* 2012:386). O situație asemănătoare a fost raportată și în Canada, unde, în perioada analizată, au fost comise 89 acte de omor conjugal. De reținut faptul că, dintre victime, 28 erau persoane de sex masculin ucise de către partenerele lor supuse la diverse violențe. Conform lui Martin și Pritchard, în Noua Zeelandă, între anii 2002-2006, au avut loc „291 de omoruri, dintre care 48% au fost omucideri în spațiul familial, cu un procent de 54% înregistrat pentru omuciderile conjugale" (*apud* Sheehy *et al*., 2012:393). Și aici au fost înregistrate 10 cazuri în care femeile și-au omorât partenerii de cuplu în urma violențelor repetate din partea celor din urmă. Pornind de la problema violenței conjugale îndreptată împotriva femeii, la finele studiului, cercetătorii subliniază necesitatea unor politici sociale care să ofere o mai mare protecție victimelor violenței intrafamiliale, politici care, în opinia acestora, ar juca un rol important și în diminuarea actelor de omor conjugal.

Preocupați de prevenirea omorurilor conjugale, Christine Drouin și colaboratorii săi propun implementarea unor măsuri de prevenire a violenței bărbaților, bazate pe riscurile existente în respectivul cuplu conjugal: *riscuri prezente*, *riscuri crescute* și *riscuri iminente* (Drouin *et al*., 2012:26-28):

- Categoria *risc prezent* include elemente de risc care se referă la factorii relativ stabili din viața indivizilor și care se perpetuează în timp: unele caracteristici personale ale oamenilor precum impulsivitatea, lipsa de empatie sau antecedente ale violenței conjugale (împotriva soției actuale sau a soțiilor din căsătoriile anterioare).
- Categoria *risc crescut* relevă elemente de risc punctuale care agravează situația în care riscul este prezent. Autorii studiului fac trimitere la înțelegerea persoanei în momentul aprecierii riscului (spre exemplu, neacceptarea separării), emoții (dispreț, gelozie, furie) și comportamentele sale (amenințări cu moartea, hărțuire ș.a.).
- Categoria *risc iminent* conține elemente care sugerează o producere a actului în următoarele 24-48 de ore. În opinia lui Drouin și a colaboratorilor, este cazul acelor situații în care unul dintre parteneri a creat un scenariu complet al omorului, ca urmare a faptului că și-a pierdut încrederea că relația sa matrimonială mai poate fi salvată.

Alte studii din literatura de specialitate evidențiază existența unor factori determinanți sau favorizanți ai omorului conjugal asemănători cu cei menționați anterior. Reținem dintre aceștia trecutul infracțional al autorilor și al victimelor, nivelul scăzut de educație al părților implicate și practicarea unor munci necalificate, existența unor perioade lungi de șomaj, consumul de alcool, mediul familial de proveniență dezorganizat sau caracterizat de diverse probleme (spre exemplu, violență, nivel scăzut de trai) (Moffit *et al.*, 1997; Farrington, 2002).

Particularități ale autorilor omorului conjugal:

Autorii omorului conjugal sunt de cele mai multe ori bărbați. Conform rezultatelor unui studiu realizat asupra delictelor de omor conjugal înregistrate în Quebec în perioada 1986-1996, 85% dintre aceste acte au fost săvârșite de către persoane de sex masculin. Agresorii aveau o medie de vârstă de 33 de ani, 66% din întreg lotul erau șomeri, iar 60% dintre ei erau cunoscuți cu antecedente penale. Cercetătorii canadieni atrag atenția asupra faptului că există unele diferențe între bărbații care comit omoruri în general și cei care comit omoruri conjugale. „Constatăm faptul că bărbații care săvârșesc omoruri conjugale sunt, în general, mai în vârstă, sunt inserați pe piața muncii într-o proporție mai mare și au istorii infracționale în mai puține cazuri“ (Cusson *et al.,* 2010:97). Într-un alt paragraf al lucrării, Cusson și colaboratorii săi fac trimitere la un alt studiu, de această dată derulat în Statele Unite ale Americii, care a obținut rezultate asemănătoare, cu diferența că bărbații care au comis omoruri conjugale au antecedente penale într-o măsură la fel de mare ca cei care au comis omor în general. Marvel și Moody subliniază faptul că „prin prisma acestor asemănări, factorii sociali care influențează omorul conjugal sunt aceiași cu factorii care influențează omorul în general“ (*apud* Cusson *et al.,* 2003:310).

Filicidul maternal și paternal:

Filicidul este o formă de manifestare a omorului familial săvârșit de către părinți asupra propriilor copii. În literatura de specialitate există diferențe de opinie în ceea ce privește definirea conceptului *filicid* (Pitt și Bale, 1995; Palermo, 2002; Friedman *et al.,* 2005;), diferențe date, de regulă, de criteriul *vârsta victimei*. În ceea ce ne privește, ne afiliem definiției conform căreia filicidul este „omorul comis de către părinți asupra copiilor lor, indiferent de vârsta victimei“ (Marleau *et al.,* 1999:108). Atunci când copilul este victima omorului săvârșit de tată, se folosește conceptul de *filicid paternal,* iar când copilul este victima omorului comis de mamă, se folosește conceptul de *filicid maternal*.

O cercetare derulată în Canada, Australia, Scoția, Anglia și S.U.A., coordonată de David J. Yarwood, prezintă câteva observații generale referitoare la actele de filicid (vezi caseta 19).

Caseta 19: Observații generale despre filicid

Filicidul:

Majoritatea copiilor uciși au vârsta sub 5 sau 6 ani.

Copiii sub un an sunt cei mai vulnerabili.

Băieții prezintă, în general, un risc ușor mai mare față de fete.

Copiii –victime ale omuciderii – reprezintă 8% până la 14% din toate victimele omuciderii.

Unul din părinți este suspectul principal/făptuitorul în 50% până la 70% din toate omuciderile de copii.

Tații sunt responsabili pentru aproximativ două treimi din omucideri de copii, iar mamele de aproximativ o treime.

Tații biologici sunt responsabili de aproximativ 55% din crime comise împotriva propriilor copii, iar mamele biologice de aproximativ 45%.

Mamele sunt responsabile pentru majoritatea deceselor infantile.

Copiii sub 1 an sunt deosebit de vulnerabili la atacuri fizice (pumni, picioare, zguduit, cădere, azvârlire).

Copiii sub vârsta de 6 luni sunt mult mai susceptibili de a fi uciși prin strangulare sau bătaie decât prin alte mijloace.

O proporție substanțială a membrilor de familie responsabili pentru uciderea unui copil din familie sunt clasificați bolnavi psihic.

Aproximativ jumătate din autorii bolnavi mintal ai omuciderii unui copil au tulburări psihotice.

O proporție substanțială a părinților care își ucid copiii exprimă convingerea că au acționat altruist.

Un număr substanțial de cazuri de infanticid apar ca urmare a separării părinților, în primul rând comise de către tați: dintre aceștia, o parte substanțială comite apoi suicid și o proporție semnificativă necesită servicii de psihiatrie.

Părinții de sex masculin care își ucid copiii sunt, în general, tratați mai dur și cu răceală de către procesul legal față părinții de sex feminin: este mai probabil ca tații să fie condamnați de crimă decât de ucidere din culpă și mai mulți tați decât mame condamnate pentru ucidere din culpă sunt închiși.

Mamele condamnate sunt mai predispuse decât tații să fie internate în spital sau tratate, decât să fie închise.

Sursa: Yarwood D.J. (ed.) (2004) Child Homicide. *Review of Statistics and Studies,* (f.p.).

Rezultatele anterior prezentate evidențiază că cei mai vulnerabili copii în fața omorului sunt cei de vârstă mică, ai căror familii sunt caracterizate de diverse probleme precum psihopatii, neînțelegeri, violență fizică și verbală. Ne atrage atenția și modul violent de săvârșire a acestor acte, în special în cazul copiilor care au sub 1 an. În plus, remarcăm faptul că mulți dintre părinții care își omoară copiii se sinucid (*familicid*).

Psihiatrul Sara G. West a realizat o sinteză a studiilor despre filicid, pe care le-a prezentat critic, dar, a subliniat totodată, care sunt principalele motive ale filicidului maternal și paternal, așa cum au fost ele definite de Phillip Resnick în anul 1969 (vezi caseta 20).

Caseta 20: Motivele pentru care părinții își ucid copiii

1. Filiciul altruist – părintele își ucide copilul deoarece este un act perceput a fi în interesul copilului.

A. Acte asociate cu ideația suicidară a părintelui – părintele poate crede că lumea este prea crudă pentru a lăsa copilul în urma sa după deces.

B. Fapte menite să ușureze suferința copilului – copilul are un handicap, fie real sau imaginar, pe care părintele îl consideră intolerabil.

2. Filicidul acut psihotic – părintele, răspunzând psihozei, își ucide copilul fără niciun alt motiv rațional. Această categorie poate include, de asemenea, incidente care au loc ca urmare a automatismelor legate de convulsii sau activități care au loc într-un stadiu post-ictal.

3. Filicidul unui copil nedorit – părintele își ucide copilul, care este privit ca un obstacol. Această categorie include, de asemenea, părinții care beneficiază de moartea copilului într-un fel (de exemplu, moștenirea banilor de asigurare, căsătoria cu un partener care nu dorește copii vitregi).

4. Filicidul accidental – părintele ucide în mod neintenționat copilul ca urmare a unui abuz. Această categorie include rarul sindrom Münchausen prin transfer.

5. Filicidul ca răzbunare pe soț/soție – părintele ucide copilul ca un mijloc de răzbunare sever asupra soțului/soției, probabil ca urmare a unei infidelități sau abandon.

Sursa: Resnick *apud.* West G. Sara (2007) An Overview of Filicide. *Psychiatry (Edgmont)*, 4 (2), p.5.

Dominique Bourget și Pierre Gagné (2002:346-348) au realizat un studiu asupra filicidului pe baza unui lot de 75 de copii uciși în Quebec de proprii părinți, în perioada 1991-1998. Dintre aceștia, 40 au fot omorâți de tată, 34 de mamă, iar, într-un caz, nu s-a putut stabili care dintre părinți a comis crima.

Conform rezultatelor obținute, victimele filicidului maternal aveau vârsta cuprinsă între 13 săptămâni și 13 ani, 19 dintre ei erau băieți și 15 erau fete. În ceea ce privește modul de producere a delictului, 8 dintre copii au fost uciși prin sufocare/otrăvire cu monoxid de carbon, 6 copii au fost uciși cu o armă de foc, 5 copii au fost strangulați de mamele lor, iar restul au fost uciși prin înecare, înjunghiere, bătaie sau alte metode.

Agresoarele aveau la momentul faptei vârsta cuprinsă între 19-49 de ani, cu o medie de 32 ani. Autorii studiului precizează că în cazul a 23 din 27 de femei au fost identificate probleme de natură psihiatrică (18 femei cu depresie majoră și 4 femei cu schizofrenie sau alte psihoze). Subliniem că 11 dintre aceste femei s-au sinucis, 6 din ele ucigându-și doi sau chiar trei copii.

Psihiatrul american Susan Hatters Friedman și alți specialiști în domeniul psihiatriei au realizat un studiu comparativ, pe baza a două eșantioane alcătuite din femei originare din Ohio, S.U.A.. Primul eșantion a fost alcătuit din persoane care au comis faptele menționate în perioada 1965-2002, iar cel de-al doilea, în anii 1974-2002. Obiectivele cercetătorilor au constat în cunoașterea caracteristicilor legate de aspecte demografice (sex, vârstă), comportamentul maternal și caracteristici psihosociale, istoria infracțională, eventuale toxicomanii, istoricul medical și reproductiv ș.a. Fiind incluse în eșantion doar 49 de femei, autorii studiului au evitat formularea unor concluzii, însă au făcut trimitere la câțiva dintre factorii favorizanți actelor de filicid: „vârsta tânără, probleme de natură psihiatrică (depresie, psihopatie), probleme de natură comportamentală (izolare socială), lipsa unui loc de muncă, toxicomanii (alcool, droguri), un nivel scăzut de educație, situații de victimizare. Este interesant să menționăm și faptul că 10 din cele 49 de mame s-au sinucis, iar 19 dintre ele au încercat să facă acest lucru însă au fost salvate“ (Friedman *et al.,* 2008:285-289).

Preocupați de această dată de filicidul paternal, Dominique Bourget și Pierre Gagné au demarat, în anul 2005, un studiu în care au inclus toate cazurile de filicid paternal înregistrate în Quebec în perioada 1991-2001. Pe baza unui lot de 77 de cazuri, respectiv 60 de bărbați care și-au ucis copiii, cercetătorii au identificat circumstanțele în care au avut loc delictele și caracteristicile demografice și medicale ale autorilor și ale victimelor.

Așadar, referitor la factorii favorizanți ai omorurilor, la finele analizei este menționat faptul că 64% dintre agresori au fost identificați cu boli mentale, în 25% dintre cazuri a existat un abuz înainte de omor iar pentru 8% din cazuri, explicațiile nu au fost prezentate. Cât privește locul de comitere, aproape toate actele de filicid paternal s-au derulat în locuința comună a agresorilor și a victimelor, în 18% din cazuri autorii ucigându-și și soțiile. Cele mai multe omoruri au fost săvârșite cu o armă de foc, prin bătaie sau înjunghiere cu un cuțit. Restul actelor au fost comise prin strangulare, intoxicare cu monoxid de carbon, împingere și alte metode, care sunt, în opinia autorilor studiului, nesemnificative din punct de vedere numeric. Victimele erau, în peste jumătate din cazuri, băieți, cu vârsta cuprinsă între câteva luni și 35 de ani.

Agresorii aveau, la momentul comiterii faptei, vârsta cuprinsă între 20 și 76 de ani, cu o medie de 39 de ani. În aproape jumătate din cazuri, subiecții trecuseră recent printr-un divorț, iar 27% din întreg lotul prezentau o istorie repetată a comportamentului violent. Peste jumătate dintre agresori sufereau, la momentul respectiv, de depresie majoră, schizofrenie sau alte psihoze și intoxicații acute (droguri, alcool ș.a.). În 14 cazuri au existat multiple victime, fiind uciși 31 de băieții din numărul total de 77. În peste jumătate din situații, filicidul paternal a fost urmat de sinuciderea sau încercarea de sinucidere a autorilor, 26 reușind să se sinucidă, iar 6 fiind salvați.

Bourget și Gagné, comparând caracteristicile filicidului maternal cu cele ale filicidului paternal, au ajuns la concluzia că „omorurile asupra copiilor sunt

comise cu mai multă violență de către tați, de regulă copiii au o vârstă mai mare, sunt băieți și există multiple victime (tatăl își omoară doi sau mai mulți copii), iar în ceea ce privește motivațiile, abuzul sexual este destul de des întâlnit“ (Bourget și Gagné 2005:354-459).

Matricidul și patricidul:

În literatura de specialitate, patricidul desemnează omorul comis de către copil asupra tatălui, iar matricidul desemnează omorul comis de către copil asupra mamei (Devaux și Perol, 1974; West și Feldsher, 2010; Liettu *et al.*, 2010).

Sara G. West și Mendel Feldsher au studiat un lot de persoane care, în urma săvârșirii unor acte de matricid și patricid, au fost diagnosticate cu diverse afecțiuni psihiatrice. Întrucât numărul cazurilor a fost considerat insuficient pentru a permite unele concluzii, cercetătorii au făcut trimitere la studii anterior realizate pe loturi mai mari. În continuare sunt prezentate caracteristicile comune ale fiilor care își ucid părinți, sintetizate de West și Fledsher, pe baza mai multor rezultate obținute în domeniu (vezi tabelul 5).

Tabelul 5: Fii care își ucid părinții: schizofrenia este comună

Fii care își ucid mamele	Fii care își ucid tații
Fii: Adesea imaturi, pasivi și dependenți Schizofrenia este obișnuită Necăsătoriți și care locuiesc cu mama Tați absenți	**Fii**: Schizofrenia este obișnuită Necăsătoriți
Mame: Adesea despotice, exigente și posesive Adesea singura victimă	**Tați**: Adesea despotici și agresivi Adesea singura victimă Relația cu fiul este adesea crudă și abuzivă
Crimă: Forța excesivă des utilizată Motive: convingeri delirante, altruism, amenințarea cu separarea sau certuri Comisă adesea în casă	**Crimă**: Adesea implică forță excesivă În urma crimei, făptuitorul experimentează ușurarea mai degrabă decât remușcarea

Sursa: conform West, S.G. și Feldsher, M. (2010) Parricide: Characteristics of sons and daughters who kill their parents, *Current Psychiatry*, 9 (11), (f.p.).

Deși aceste date sunt specifice psihiatriei, constatăm faptul că ele evidențiază o serie de probleme studiate și de către sociologi: o slabă integrare socială a autorilor și incapacitate de stabilire a unor relații de lungă durată, relații familiale conflictuale caracterizate de violență verbală și fizică, absența figurii paterne în cazul fiilor care își ucid mamele ș.a. Cât privește caracteristicile

fiicelor care își omoară părinții, West și Feldsher fac trimitere la rezultate obținute de către d´Orban și O´Connor în anul 1989 (vezi tabelul 6).

Tabelul 6: Fiice care își ucid părinții: relații încordate

Fiice care își ucid mamele	Fiice care își ucid tații
Fiice: Deseori, de vârsta mijlocie, necăsătorite și locuiesc cu mama Psihoza este un lucru obișnuit	**Fiice:** Mai puțin probabil să fie suferinde de psihoză
Mame: Adesea sunt singura victimă Relația cu fiica este adesea ostilă și dependentă	**Tați:** Adesea tiranici Relația cu fiica este probabil violentă
Crima: Implică adesea forță excesivă	

Sursa: conform West, S.G. și Feldsher, M. (2010) Parricide: Characteristics of sons and daughters who kill their parents, *Current Psychiatry*, 9 (11), (f.p.).

Din nou observăm, pe lângă problemele de natură psihiatrică, incapacitatea agresoarelor de a lega relații matrimoniale, slaba comunicare dintre mamă și fiică, existența violenței în relația dintre fiică și tatăl ei.

Un studiu recent a fost realizat de către Anu Liettu și colaboratorii săi, care și-au propus să identifice relația dintre actele de matricid și patricid și mortalitatea agresorilor. Au fost studiate 99 de cazuri de matricid, 113 cazuri de patricid și 111 cazuri de control, loturile fiind constituite din bărbați violenți evaluați psihiatric în perioada 1973-2004, în Finlanda. Rezultatele obținute au evidențiat faptul că 20% dintre cei care au comis matricid, 29% dintre cei care au comis patricid și 25% din grupul de control, au decedat curând de la momentul comiterii faptei, la o distanță medie de 5,1 ani în cazul matricidului, respectiv 8,9 ani în cazul patricidului. În peste 50% din cazurile incluse în cele trei grupuri, cauzele au fost *nenaturale.* „Principala cauză a decesului nenatural al autorilor a fost sinuciderea: 66,7% pentru cei care au comis matricid, 50% pentru cei care au comis patricid și 26,2% pentru grupul de control. Alte cauze au fost legate de accidente și omucideri“ (Liettu *et al.,* 2010:4). Principalul merit al acestui studiu este de a ilustra vulnerabilitatea psihologică a bărbaților care și-au ucis părinții, drept dovadă fiind sinuciderea celor mai mulți dintre ei. În plus, rezultatele obținute de cercetătorii finlandezi reușesc să traseze unele direcții de intervenție psihologică și psihiatrică asupra autorilor actelor de matricid și patricid, aflați în spitale și în centre de detenție.

8.2.2. Omorul cu motivație sexuală

Printre autorii interesați de particularitățile omorului cu motivație sexuală se numără Cordner (1989), Chéné (2000), Proulx *et al.*, (1999); Le Blanc și Cusson (2010), Beaver (2010) și Chaverot (2012). În general, cercetătorii au fost preocupați atât de identificarea unor factori determinanți sau favorizanți ai omorului cu motivație sexuală, a caracteristicilor autorilor și victimelor, a relațiilor dintre actorii implicați, cât și de construirea unor modele de prevenire a acestei forme de manifestare a criminalității violente.

În continuare, ne vom opri asupra studiului realizat de David Chaverot de la Universitatea din Montréal. În prima parte este realizată o sinteză a literaturii de specialitate din domeniul omorurilor cu motivație sexuală, iar în cea de a doua parte autorul face trimitere la rezultate obținute într-o cercetare proprie. În analiza teoretică a acestui subiect, Chaverot utilizează definiții, clasificări și mențiuni ce aparțin îndeosebi specialiștilor din cadrul Biroului Federal de Investigații (F.B.I.).

Spre exemplu, într-un paragraf întâlnim redate elementele fundamentale care în opinia lui Ressler, Burgess și Douglas (1988) indică existența unui omor cu motivație sexuală:

1. „nuditatea victimei,
2. expunerea părților sexuale ale victimei,
3. așezarea corpului victimei în poziții sexuale,
4. introducerea unor obiecte străine în cavitățile corporale ale victimei,
5. existența relațiilor sexuale anterioare crimei (orale, vaginale și/sau anale),
6. dovada existenței unei activități sexuale de substituție, de interes ori de fantasme sadice (cum este mutilarea genitală)“ (*apud* Chaverot 2012:5).

În continuarea acestei idei, particularitățile autorilor omorurilor comise din motive sexuale sunt prezentate de Chaverot în raport cu două modele: *modelul dezvoltat de către specialiștii F.B.I.* și *modelul dezvoltat de Proulx* și *Beauregard.*

1. *Modelul F.B.I.* Pornind de la 36 de cazuri de omor sexual (asupra femeilor, copiilor, bărbaților, omoruri în serie sau nu), specialiștii serviciului Behavioral Science Unit (B.S.U.) din cadrul F.B.I. au clasificat autorii omorurilor cu motivație sexuală în persoane *organizate* sau *dezorganizate.*

Ressler și colaboratorii susțin că, în ceea ce îl privește pe *criminalul organizat*, acesta se caracterizează prin „o inteligență ridicată, este integrat în societate, are o muncă calificată, este competent din punct de vedere sexual, a fost indisciplinat în copilărie, are o relație amoroasă, și-a păstrat starea de spirit în timpul actului și a consumat alcool, deține o mașină, părăsește localitatea în

momentul în care crima este făcută publică în mass-media, are un loc de muncă la care poate renunța în acest sens“ (*apud* Chaverot 2012:15). Observăm cum specialiștii F.B.I. au construit un tablou al autorului omorului cu motivație sexuală pornind de la particularități de natură psihosocială și criminologică. Pentru noi este interesant faptul că, din punct de vedere sociologic, acest tip de criminal se poate confunda ușor cu un nondelincvent; este un om cu o viață socială activă, are capacitatea de a lega o relație amoroasă și are un loc de muncă.

În schimb, *criminalul dezorganizat* are în opinia specialiștilor care au construit modelul, „o inteligență scăzută, prestează munci necalificate, este imatur din punct de vedere social și impotent din punct de vedere sexual, a fost extrem de disciplinat în timpul copilăriei, trăiește singur, a consumat foarte puțin alcool în momentul crimei și a fost anxios, locuiește sau muncește în apropiere de locul crimei, în urma crimei își schimbă într-o foarte mică măsură modul de viață“ (*Ibidem*). De această dată, identificăm elemente ce indică un comportament deviant; agresorul nu are o viață socială activă, nu are capacitatea de a lega relații matrimoniale iar existența lui este legată de zona în care are locul de muncă.

2. *Modelul construit de Proulx și Beauregard* (2002) a fost realizat pe baza analizei unui număr de 36 de cazuri de omor cu motivație sexuală, dar și a cercetărilor anterioare realizate de cei doi criminologi canadieni. Fiecare dintre cei 36 de subiecți (de sex masculin) au fost intervievați conform unei grile de cercetare construită din mai multe dimensiuni: scena crimei, etapele actului criminal, trăirile agresorilor, atitudinea acestora după comiterea delictului, existența unor factori dezinhibatori (consum de alcool, droguri, fantezii sexuale), probleme legate de ocupație (pierderea serviciului, lucrul într-un mediu stresant sau dezorganizat), probleme legate de relații ale autorului (separări, singurătate). În urma studiului, Proulx și Beauregard au construit două tipologii ale indivizilor de sex masculin care comit omoruri sexule: „*criminalul sadic* și *criminalul coleric“* (*apud* Chaverot 2012:17-19).

1. *Criminalii sadici* se caracterizează, în opinia autorilor, prin faptul că ucid persoane necunoscute, selectate, omorul durează mai mult 30 de minute, este premeditat, folosesc forța fizică pentru a umili și controla victima. Criminologii canadieni menționează faptul că acești criminali mutilează, de regulă, corpul victimei și îl ascund.

2. *Criminalii colerici* se caracterizează prin faptul că victimele nu sunt selectate, actul omorului durează mai puțin de 30 de minute, folosesc forța fizică pentru a controla victima, mutilează de regulă persoana ucisă și deseori lasă corpul la locul crimei. Preocupați îndeosebi de aspectele criminologice ale omorului comis din motivație sexuală, Proulx și Beauregard evidențiază natura deosebit de violentă a acestui act, drept exemplu fiind faptul că agresorii mutilează corpul victimei.

De asemenea, cercetarea realizată de Chaverot pe un eșantion de 350 de cazuri de omor sexual comis în Canada, dintre care 250 de omoruri judecate și condamnate și 100 de omoruri nerezolvate, evidențiază unele particularități ale acestor crime. Autorii omorului sexual folosesc forța fizică (strangulează, înjunghie) sau arme de foc în majoritatea cazurilor și o parte dintre ei sunt atenți să nu lase urme care să îi incrimineze (drept dovadă este faptul că, cel puțin în ceea ce privește acest eșantion, aproape jumătate din cazuri nu au fost rezolvate).

Cât despre natura relației dintre protagoniști, analiza statistică realizată de Chaverot arată că „în 38,8% din cazuri, victima era o persoană cunoscută a agresorilor, acest procent fiind apropiat de cel în care aceștia nu cunoșteau victima (32,6%), iar în 14,0% din cazuri victimele erau persoane din familia agresorului“ (Chaverot 2012:94).

8.2.3. Omorul comis din răzbunare și conflicte

Omorurile comise din răzbunare și ca urmare a conflictelor dintre părțile implicate au o conotație juridică aparte, întrucât sunt generate de activitatea infracțională a participanților la act. Sylvie Grenier subliniază faptul că ele „au loc îndeosebi între persoane care se cunosc, dar care nu sunt unite prin relații familiale și amoroase. Ele sunt, de regulă, rezultate ale unor insulte sau certuri. La aceasta se adaugă și răzbunarea“ (1993:65). Cât despre incidența lor, dintre toate actele de omor săvârșite în Quebec în perioada 1954-1989, 15% au reprezentat omorurile comise din răzbunare și ca urmare a conflictelor dintre părțile implicate.

În opinia lui Marc Le Blanc și a colaboratorilor săi (2010), de cele mai multe ori, conflictul este provocat de o ceartă care are loc între persoanele direct implicate. În timpul acesteia, protagoniștii încearcă să câștige teren, să determine adversarii să cedeze, episodul devine tot mai tensionat, apar violența verbală, insultele și amenințările. Consumul de alcool joacă un rol important deoarece intensifică episodul de violență și, într-unul dintre momente, adversarul își scoate arma din dotare (cuțit, pistol) sau solicită una de la partenerii prezenți la locul faptei. Acesta este gestul final și fatal pentru viața celuilalt.

Într-o altă cercetare, realizată de Cusson și Boutin, al cărei eșantion a fost construit din toate cazurile de omor înregistrate în Montréal în perioada 1995-1989, sunt prezentate caracteristici ale autorilor și victimelor omorului comis din răzbunare sau ca urmare a reglării de conturi (Cusson și Boutin 1999:94-96). Aproape toți agresorii erau persoane de sex masculin (99%), media de vârstă fiind de 30 de ani pentru ei și 36 de ani pentru victime. Peste 50% dintre autori și 36% dintre victime aveau antecedente penale la momentul comiterii faptei. Aproape jumătate dintre delicte au avut loc într-un spațiu privat iar un sfert, într-o tavernă sau într-un restaurant. În ceea ce privește prezența pacificatorului, căruia criminologii canadieni îi acordă un rol foarte important,

se constată o slabă implicare sau o atitudine părtașă a acestuia. Terțe părți au fost prezente doar în 56% dintre cele 50 de cazuri și doar în 7% din aceste cazuri o a treia persoană a reușit să diminueze conflictul.

8.2.4. Omorurile provocate de reglările de conturi

Gilbert Cordeau, cercetător la Poliția din Montréal, a studiat toate omorurile provocate de reglări de conturi înregistrate în Quebec în perioada 1970-1986, construind un eșantion de 444 de cazuri, soldate cu 530 de victime. Acestea au reprezentat 17,3% din totalul victimelor omuciderilor din Quebec, din perioada respectivă. Conform rezultatelor obținute, cele mai multe dintre omorurile pentru reglări de conturi au fost provocate de conflictele tranzacționale (61,5%). Cât privește caracteristicile victimelor, „98,3% dintre acestea sunt persoane de sex masculin, cu o medie de vârstă de 31 de ani și cu antecedente penale (80%)“ (Cusson *et al.,* 1994:95-96).

Cercetarea realizată de Cordeau (*apud* Marc Le Blanc *et al.,* 2010:94) a făcut posibilă realizarea unei tipologii a conflictelor care conduc la omorurile provocate de reglarea de conturi:

1. *„Conflictul de denunț* se referă la situațiile în care partenerii de afaceri oferă poliției informații despre afacerile derulate, spre exemplu, este cazul crimelor, al furturilor cu mână armată și a traficului de droguri;
2. *Conflictul tranzacțional* se referă la situațiile în care un partener de afacere nu respectă înțelegerea verbală cu privire la returnarea/răsplătirea cu o anumită sumă de bani la momentul încheierii afacerii;
3. *Conflictul de competiție* apare de regulă pe piața de stupefiante. Acesta se referă la dorința competitorului de a stăpâni o zonă cât mai profitabilă.“

Modul în care evoluează aceste conflicte este următorul: amenințări ale persoanei vizate și ale familiei acesteia, represalii și, într-o ultimă etapă, aplicarea sancțiunii (a omorului). „Aceasta conduce la studierea tacticii utilizate pentru omor, de derulare a reglării de conturi, locația, armele utilizate și numărul de participanți (autori)“ (Cusson *et al.,* 2003:305). În funcție de rolul pe care îl joacă în omorul comis ca urmare a reglării de conturi, agresorii pot fi: „independenți – omoară pentru reglarea propriilor conturi; plătiți – omoară pentru alte persoane; patroni – angajează alte persoane care să comită omorul“ (*Ibidem*).

8.2.5. Omorurile asociate cu furturi

Spre deosebire de omorul provocat de reglările de conturi, omorul asociat cu furturi, de regulă, nu este unul premeditat. „Mediocritatea patetică a

acestor câștiguri arată că, departe de a fi criminali gata pentru a câștiga o pradă mare, aceștia sunt, în primul rând, criminali mărunți care, în timpul unui jaf sau furt, întâmpină o rezistență neașteptată sau intră în panică. Uneori, victima moare accidental: hoții au legat-o și i-au pus căluș, iar ea a murit sufocată sau tâlharul a vrut să o lovească și a lovit-o prea tare. Se întâmplă, de asemenea, ca un martor compromițător să fie ucis. Văzându-și victima prăbușindu-se, aproape jumătate dintre ucigași o iau la fugă fără a lua nimic“ (Le Blanc, *et al.,* 2010:95).

Cercetătorii canadieni, coordonați de Marc Le Blanc și Maurice Cusson, precizează faptul că, în Quebec, între 1986 și 1996, autorii omorurilor asociate cu furturi au fost, în 96,3% din cazuri, bărbați iar victimele, în proporție de 82,7%, tot bărbați. Cât privește vârsta autorilor, aveau în medie 26 de ani, mai scăzută decât a autorilor omorurilor în general, a căror medie este de 33 de ani. Vârsta victimelor era, în medie, de 50 de ani, mai ridicată decât a victimelor omorurilor în general, care este de 37 de ani. Aproape toți agresorii erau celibatari, majoritatea au antecedente penale, trei sferturi dintre ei nu lucrau și, în ceea ce privește relațiile cu victimele, proporțiile sunt asemănătoare între amici, cunoscuți sau persoane necunoscute. În general, aceștia au folosit arme de foc și arme albe pentru a comite delictul. Peste jumătate dintre infracțiuni au fost săvârșite în locuința victimei și în centre comerciale.

Înainte de a încheia acest capitol, dorim să subliniem rolul important pe care îl au studiile prezentate în paginile anterioare. Pe lângă faptul că prezintă particularități ale actelor de omor în lumea contemporană (evoluție, forme de manifestare, moduri de comitere, factori determinanți, caracteristici pentru autori și victime, relația dintre actorii implicați, incluzând aici și martorii), ele ne indică noi direcții de cercetare și ne propun măsuri de prevenire specifice pentru diverse societăți, grupuri de indivizi și contexte de viață.

8.3. Concluzii

Omorul a fost un subiect discutat dintotdeauna de către toate formele de așezare omenească și din punct de vedere:

- legislativ,
- religios,
- etic,
- politic,
- familial,
- conjugal,
- tradițional,
- cultural,
- moral,
- social,
- individual,
- educațional,
- cognitiv etc.

Indiferent de societatea în care ne aflăm, în prezent, omorul este incriminat și pedepsit ca atare, în funcție de caracteristicile sale definitorii. Nimeni nu are dreptul să ia viața altei persoane. Desigur că există controversa legitimei apărări și a condamnării

la moarte a celor care au săvârşit fapte penale grave. Legislația se schimbă constant în funcție de timpuri și de modalitățile inovatoare de a comite omorul. Este foarte important de menționat faptul că fiecare dintre noi are dreptul la viață și nimeni nu poate interveni în niciun fel asupra acestui drept fundamental al ființei umane.

Omorul a fost și este obiectul de studiu al multor cercetători din diverse domenii precum:

- criminologie,
- criminalistică,
- penologie,
- psihiatrie,
- psihologie,
- sociologie,
- politică,
- legislație,
- medicină,
- economie etc.

Niciodată nu va fi îndeajuns de suficient studiat omorul, constituind unul dintre problemele cu care se confruntă societatea, respectiv, indivizii care viețuiesc împreună în interiorul ei și o alcătuiesc.

Bibliografie

- Bourget, D. și Gagné, P. (2002) Maternal Filicide in Québec. *The Journal of the American Academy of Psychiatry and the Law*, 30(3), 345-352.
- Chaverot, D. (2012) *Facteurs de résolution des enquêtes de meurtres sexuels*. M.Sc. Thesis. Université de Montréal.
- Cusson, M. (2008) *La prévention de la délinquance: son efficacité et ses rapports à la répression*. *Problèmes actuels de science criminelle*, 21, 26-36.
- Cusson, M., Beaulieu, N., Cusson, F. (2003) *Les homicides*. În: LeBlanc, M. Ouimet, M. și Szabo, D. (coord.) *Traité de criminologie empirique*, ediția a III-a. Montréal, Les Presses de l'Université de Montréal.
- Cusson, M., Cordeau G. și Boisvert, R. (1994) *Le crime du point de vue de l'analyse stratégique*. În: Szabo, D. și Leblanc, M. (coord.) *Traité de criminologie empirique*, ediția a II-a. Montréal, Les Presses de l'Université de Montréal.
- Cusson, M., Marleau, J.D. (2006) *Les homicides familiaux: approche comparatives et prévention*. *Revue internationale de criminologie et de police technique et scientifique*. 59 (3), 265-276.
- Cusson, M., Rossi, C., Beaulieu, N. și Cusson, F. (2010) *Les Homicides*. În: Le Blanc, M. și Cusson, M. (coord.) *Traité de criminologie empirique*, ediția a IV-a. Quebec, Les Presses de l´Université de Montréal.
- DeLisi, M. și Walter, G.D. (2011) *Multiple Homicide as a Function of Prisonization and Concurrent Instrumental Violence:* Testing

an Interactive Model - A Research Note. *Crime &Delinquency*, 57 (1),147–161.

- Disponibil http://www.europeansourcebook.org/
- Disponibil online la pagina https://papyrus.bib.umontreal.ca/xmlui/handle/1866/8864.
- Drouin, C., Lindsay, J., Dubé, M., Trépanier M., Blanchette, D. (2012) Intervenir auprès des hommes pour prévenir l'homicide conjugal. *Centre de recherche interdisciplinaire sur la violence familliale et la violence faite aux femmes*.
- *European Sourcebook of Crime and Criminal Justice Statistics*, Université de Lausanne, Institut de Criminologie et de Droit Pénal.
- Friedman, S.H., Holden, C.E., Hrouda, D.R. și Resnick, P.J. (2008) *Maternal Filicide and Its Intersection With Suicide*. *Brief Treatment and Crisis Intervention*, 8(3), 283-291.
- Le Blanc, M. și Cusson, M. (coord.), (2010) *Traité de criminologie empirique*, ediția a IV-a. Quebec, Les Presses de l´Université de Montréal.
- Marleau, J.D., Roy, R., Webanck, T., Laporte, L. și Poulin, B. (1999) *Les parents qui tuent leurs enfants*. În: Proulx, J., Cusson, M., Ouimet, M. (coord.) *Les violences criminelles*. Quebec, Les Presses de l´Université Laval.
- Miles, C. (2012) *Intoxication and homicide*. A Context Specific Approach, *BRIT. J. Criminol*, 52, 870-880.
- Mucchielli L. (2002a) *Les homicides*. În: Mucchielli, L. și Robert, P. (coord.) *Crime et sécurité. L'état des savoirs*. Paris, La Découverte.
- Mucchielli, L. (2002b) Recherche sur les homicides: auteurs et victimes. *Questions pénales*, 14 (1), 1-4.
- Sheehy, E., Stubbs, J. și Tolmie, J. (2012) Battered women charged with homicide in Australia, Canada and New Zealand: How do they fare? *Australian & New Zealand Journal of Criminology*, 45(3), 383–399.
- West G. S. (2007) An Overview of Filicide.*Psychiatry (Edgmont)*, 4 (2), 48-57.
- West, S.G. și Feldsher, M. (2010) Parricide: Characteristics of sons and daughters who kill their parents, *Current Psychiatry*, 9 (11).
- Yarwood D.J. (ed.), (2004) Child Homicide. *Review of Statistics and Studies*. Disponibil online la pagina http://www.dewar4research.org/docs/chom.pdf.

Capitolul 9
Criminalitatea violentă. Definiții și clasificări[43]

(Simona Ionela Mihaiu)

9.1. Semnificația sociologică a devianței

În cadrul oricărei societăți există o serie de prescripții juridice, tradiții, principii morale și practici sociale acceptate în mod consensual sau nu de către membrii acesteia. Ele alcătuiesc *sistemele normative* sau *valorice*, care protejează stabilitatea și ordinea socială și servesc ca repere în evaluarea și judecarea conduitelor individuale și de grup. „Comportamentele normale din punct de vedere social ale membrilor unor societăți sunt dictate de cultura de apartenență, care modelează așa-numitul sociotip ca element psiho-socio-cultural comun, constituit într-o normă compatibilă cu stilul de viață al societății respective" (Abraham și Dumitrescu, 2010, 18).

În opinia lui Dan Banciu „socializarea, alături de controlul social, reprezintă unul dintre procesele sociale fundamentale care fac posibilă conviețuirea în societate și asigură stabilitatea și funcționalitatea ordinii sociale, a grupurilor și instituțiilor sociale, permițând, în cele din urmă, respectarea reciprocă a drepturilor și libertăților dintre indivizi" (Banciu, 2005, 22). În sociologia devianței, respectarea normelor sociale scrise și nescrise este definită prin conceptul de conformitate în timp ce abaterea indivizilor și a grupurilor de la aceste norme este descrisă prin conceptul de nonconformitate sau *devianță.*

Termenul *devianță* este unul folosit la scară largă în literatura de specialitate, impunându-se în sociologie și psihologie în anii 1950-1960. A fost introdus în limba engleză mai întâi ca adjectiv în expresia *deviant behavior*. „El va înlocui expresiile utilizate anterior cum ar fi «dezorganizare socială » sau «probleme sociale» și va cuprinde noțiuni mai specifice de criminalitate și delincvență" (Borlandi *et al.,* 2009, 213).

În literatura de specialitate (Parsons, 1951; Becker, 1963; Rădulescu, 1999; Banciu, 2005; Clinard și Meier, 2011) se operează cu o serie de criterii de evaluare și definire ale devianței, construite în funcție de nivelul de toleranță și reacția membrilor societății la anumite conduite, natura normelor sociale încălcate sau gradul de periculozitate al unor forme de devianță. Unele dintre cele mai concise definiții ale devianței au fost formulate de către M. B. Clinard și R. F. Meier, acestea putând fi citite în următoarele rânduri (Caseta 21).

[43] Această lucrare este elaborată și publicată sub auspiciile Institutului de Cercetare a Calității Vieții, Academia Română ca parte din proiectul cofinanțat de Uniunea Europeană prin Programul Operațional Sectorial Dezvoltarea Resurselor Umane 2007-2013 în cadrul proiectului Pluri și interdisciplinaritate în programe doctorale și postdoctorale Cod Proiect POSDRU/159/1.5/S/141086.

Caseta 21: Scurte definiții ale devianței

Definiția statistică: Condițiile comune determină ce este normal sau nondeviant; orice în minoritate statistică reprezintă deviață.

Definiția absolutistă: Devianța rezultă dintr-o judecată de valoare bazată pe standarde absolute. Anumite acțiuni și condiții se califică drept deviante deoarece întotdeauna au definit devianța (prin tradiție sau obicei).

Definiția reactivistă: Devianța este orice manifestare împotriva căreia audiența socială reacționează (ori pe care o etichetează) ca fiind deviantă; urmarea căreia nicio reacție nu scapă identificării ca fiind deviantă.

Definiția normativă: Eticheta de deviață depinde de noțiunea grupului despre acțiunile și condițiile care ar trebui sau nu ar trebui să intervină. Aceasta concepție situațională se poate schimba în diferite situații.

Sursa: Clinard M.B. și Meier R.F. (2011). *Sociology of Deviant Behavior*, ediția a XIV-a. Belmont, Wadsworth Cengage Learning, p. 9.

În Dicționarul de Sociologie devianța este definită ca fiind „orice act, conduită sau manifestare care violează normele scrise sau nescrise ale societății sau ale unui grup social particular“ (Zamfir și Vlăsceanu, 1993, 19).

Din perspectivă criminologică, Maurice Cusson afirmă că devianța este „ansamblul conduitelor și stărilor pe care membrii unui grup le judecă drept neconforme cu așteptările, normele sau valorile lor și care, în consecință, riscă să trezească din partea lor reprobare și sancțiuni“ (Cusson, 2006, 461).

Autorul include în universul devianței următoarele acte (Idem, 460):

1. „Infracțiunile și delictele;
2. Sinuciderea;
3. Consumul de droguri;
4. Transgresiunile sexuale;
5. Devianțele religioase;
6. Bolile mentale;
7. Handicapurile fizice.“

În esență, devianța cuprinde o serie de conduite diverse, incompatibile cu normele sociale (morale, juridice, religioase, mistice), care generează o gamă amplă de sancțiuni, de la marginalizarea individului sau respingerea actului deviant până la sancționarea juridică. Spre exemplu, putem spune că o persoană care execută o pedeapsă privativă de libertate manifestă un comportament deviant atunci când refuză să participe la programele educaționale derulate în cadrul instituției de detenție. Comportamentul acestei persoane va genera repercusiuni care probabil vor consta în marginalizarea socială din partea unora dintre colegi și sancționarea administrativă din partea organelor specializate (deviață socială tolerată și sancționată prin măsuri mai puțin severe). Totodată, avem de

a face cu un act antisocial sau deviant și atunci când un tânăr îi smulge geanta din mână unei bătrâne care se plimbă în parc. Cel mai probabil comportamentul tânărului va fi judecat și sancționat conform unor reglementări juridice (deviantă socială de natură penală și sancționată prin măsuri aspre).

Așadar, în funcție de criteriul de periculozitate a comportamentului deviant, exprimat prin *magnitudinea* abaterii de la normele sociale, unele acte deviante sunt considerate acceptabile (abordarea unui stil vestimentar excentric, abaterea de la programul zilnic desfășurat într-o instituție) în timp ce altele sunt considerate inacceptabile și sancționate ca atare (cum este cazul furtului, omorului, violului). Referitor la acest aspect, Émile Durkheim sublinia faptul că un comportament *nedelicat* nu are aceleași urmări și nu afectează în aceeași măsură ca și *furtul* sentimentelor colective, „nedelicatul este numai blamat, pe când hoțul este pedepsit" (Durkheim, 1974, 114).

Devianța socială are un caracter relativ și universal. La un moment dat al existenței, orice persoană se abate de la anumite norme scrise, tradiții, cutume, principii morale ș.a. Dacă devianța socială este definită în funcție de normele sociale (specifice unor grupuri, societăți și perioade de timp), atunci caracterul ei relativ este dat tocmai de particularitățile acestor norme (Cusson, 2006, 463-464):

1. „Un act va fi condamnat dacă este pus într-o anumită situație și nu va fi în alte împrejurări.
2. Un act va fi sau nu deviant în funcție de statutul sau rolul autorului său.
3. Devianța va depinde de contextul normativ în care apare. Ceea ce este condamnat în sânul unei culturi sau într-o altă epocă este adesea tolerat în altă parte sau în alte vremuri."

Toate aceste situații descrise de Cusson (2006), care exprimă caracterul relativ al devianței sociale își găsesc corespondentul în conduite întâlnite în mod frecvent. Altfel spus, în prezent comunicăm cu ușurință prin intermediul telefoniei mobile, fără să riscăm o sancțiune din acest motiv.

Totuși, într-un penitenciar utilizarea telefonului mobil de către persoanele condamnate va fi considerată o formă de devianță și va genera o sancțiune (*prima situație*).

- Omorul este un act judecat și sancționat aspru în toate societățile. Însă, omorul comis de un soldat pe câmpul de luptă poate fi considerat un act de vitejie și nu un delict (*cea de doua situație*).
- În România, bigamia este sancționată conform legislației, în timp ce, în anumite state arabe, legislația permite bărbaților să aibă mai multe soții (*cea de a treia situație*).

Cât privește caracterul universal al devianței, acesta este dat de un număr restrâns de acte, considerate (cu foarte rare excepții) prohibite în toate timpurile și în toate societățile (*Idem*, 465):

1. „Incestul dintre mamă și fiu, tată și fiică, frate și soră;
2. Răpirea și violul unei femei căsătorite;
3. Omorul, mai precis actul de a omorî voluntar un membru al propriului grup;
4. Furtul.“

Devianța nu presupune întotdeauna încălcarea normelor și perturbarea ordinii sociale, ci și influențarea pozitivă a unor stări de fapt existente în societate la un anumit moment (de pildă, revolte împotriva unor sisteme totalitare). Această dualitate a fost descrisă de către Albert Cohen, devianța având următoarele (*apud* Rădulescu, 1999, 45):

„a) Funcții: definirea și clarificarea riguroasă a normelor sociale, pentru a înlătura ambiguitatea acestora și a favoriza creșterea solidarității emoționale a grupului; producerea unor schimbări necesare în sistemul social; considerarea conformității ca fiind mai dezirabilă decât devianța.

b) Disfuncții: eliminarea motivațiilor de conformare a membrilor societății; subminarea încrederii necesare în autoritatea normelor sociale; reducerea interdependenței necesare pentru funcționarea adecvată a sistemului social și crearea unor conflicte între rolurile sociale.“

Așadar, dacă ne raportăm la caracterul funcțional și disfuncțional al devianței, constatăm faptul că aceasta poate fi înțeleasă în două sensuri divergente: devianța pozitivă și devianța negativă.

Dan Banciu apreciază că devianța pozitivă, pe care o găsește echivalentă cu schimbarea socială, se manifestă „atunci când aceste acțiuni pun sub semnul întrebării fundamentele ordinei sociale stabilite, permițând afirmarea unor noi tendințe de organizare socială, invocarea a noi mijloace de realizare a scopurilor sociale, postularea unor câmpuri normative cu caracter alternativ“ (Banciu, 2000, 171). Este de pildă, cazul mișcărilor de protest care au avut loc în România în anul 1989, când oamenii au ieșit în stradă din dorința de a schimba regimul totalitar comunist cu o nouă formă de guvernământ. Această schimbare socială, chiar dacă a fost realizată prin utilizarea unor mijloace considerate de unele grupuri deviante și sancționate ca atare, au marcat trecerea de la regimul comunist la democrație.

Anthony Giddens (2000, 227), în discursul său despre devianța pozitivă subliniază faptul că „oamenii care au idei noi în politică, știință, artă sau alte domenii, sunt deseori priviți cu suspiciune sau ostilitate de către cei care urmează modalitățile normale (…) E nevoie de curaj și hotărâre pentru a devia de la normele dominante ale unei societăți, dar deseori acest lucru e esențial în susținerea proceselor de schimbare care ulterior sunt considerate a fi în interesul general“.

Cât privește devianța negativă, care este echivalentă cu încălcarea ordinii sociale, aceasta se manifestă „atunci când acțiunile indivizilor depășesc

limitele instituționale (socialmente) acceptabile de toleranță“ (Banciu, 2000, 171). Spre deosebire de devianța pozitivă, cea negativă ocupă un loc central în literatura sociologică, criminologică, psihologică și juridică, tocmai prin prisma efectelor sale, dăunătoare societăților și indivizilor. Cea mai gravă formă de deviață negativă este criminalitatea sau *devianța penală*, ce încalcă valori și relații sociale protejate de normele juridice cu caracter penal.

9.2. Ce este criminalitatea?

9.2.1. Definiția criminalității și a comportamentului criminal

În ansamblul formelor de deviață, criminalitatea sau devianța penală capătă o semnificație aparte, prin prisma gravității efectelor pe care le are la nivel individual și social. Aceste trăsături specifice sunt subliniate de către Alfred M. Mirande, pe care le-a prezentat astfel (vezi tabelul 7).

Tabel 7 Tipologia conduitelor penale și deviante

Comportament	Din punct de vedere al legii penale	Din punct de vedere normativ
Ilegal	Infracțiune (deviață penală) (1)	Infracțiune „normală“ – deviață penală (2)
Legal	Deviață nonpenală (3)	Conduită conformă cu legea și cu normele (nondeviantă și nonpenală) (4)

Sursa: adaptare după Mirande M. A. *apud.* Rădulescu S. M. (1999) *Deviață, criminalitate și patologie socială*. București, Lumina Lex, p. 189.

Pornind de la tipologia lui Mirande, Sorin M. Rădulescu susține că „devianța penală (1) presupune atât un act ilegal, cât și deviant (violul). Infracțiunea «normală» (2) implică acte ilegale, dar nu deviante în raport cu normele societății și cu opiniile membrilor acesteia (jocurile de noroc). Devianța nonpenală (3) reprezintă un act (comportament) legal, dar privit ca fiind deviant de către membrii societății (boala psihică). În fine, conduita conformă (4) nu este nici deviantă, nici penală“ (Rădulescu, 1999, 189).

Subliniez, în contextul dat, faptul că fenomenul social de criminalitate implică întotdeauna sancțiuni de ordin legislativ, spre deosebire de alte forme ale devianței care sunt deseori sancționate conform unor norme religioase, morale, cutumiare. Aceasta, deoarece actele de criminalitate afectează în mod direct și profund indivizii, grupurile sociale și instituțiile statului, generând sentimente de teamă și nesiguranță la nivelul comunităților.

Asemenea devianței, criminalitatea prezintă o evoluție temporal-spațială și are un caracter cultural și relativ.[44] „Considerată ca o deviață cu caracter penal,

[44] Semnificația conceptului *criminalitate* diferă în funcție de particularitățile societăților și a legislațiilor penale. Spre exemplu, în unele lucrări editate în limba engleză, conceptul *crime* de-

criminalitatea include ansamblul de manifestări, acte, fapte și comportamente care încalcă flagrant normele stabilite de legislația penală sau violează codurile normative privind ordinea socială și bunele moravuri, fiind considerată ca o abatere semnificativă de la modelul juridico-penal al unei societăți" (Banciu 2005:46).

Autorul prezintă de asemenea, particularitățile criminalității în raport cu devianța (*Idem*, 46-47):

„a) presupune violarea sau încălcarea normelor și legilor care interzic comiterea anumitor acțiuni considerate ca dăunătoare și periculoase pentru societate;

b) implică manifestarea unor comportamente și conduite contrare regulilor de conviețuire sociale acceptate și recunoscute în societate;

c) presupune desfășurarea unor acțiuni considerate ca antisociale, care periclitează siguranța indivizilor, grupurilor și instituțiilor sociale, afectând ordinea socială și normativă, drepturile și libertățile indivizilor, producând un sentiment de teamă și insecuritate în rândul indivizilor și al opiniei publice."

În general, punctul de vedere al sociologilor este împărtășit și de psihologi care definesc criminalitatea ca fiind „o manifestare comportamentală deviantă, ce constă în încălcarea unor norme codificate de societate, manifestare cu conținut antisocial, față de care se iau anumite atitudini prin aplicarea de sancțiuni penale" (Popescu-Neveanu, 1978, 193). Observăm că cele două definiții se centrează asupra evidențierii nivelului ridicat de gravitate al actelor de criminalitate, al impactului negativ pe care acestea le au asupra indivizilor și a societăților, dar și a existenței sancțiunii penale, ca modalitate de răspuns și apărare a sistemului normativ.

În ceea ce privește abordarea din perspectiva științelor juridice, *infracționalitatea* este definită în mod diferit de la un sistem legislativ la altul. În sistemul legislativ românesc, criminalitatea sau infracționalitatea apare ca fiind (Mitrache și Mitrache 2004:103): „Fapta care prezintă pericol social, săvârșită cu vinovăție și prevăzută de legea penală (….). Într-adevăr, infracțiunea ca fenomen ce se petrece în realitatea socială îmbracă aspectele de a fi: *material,* în sensul că reprezintă o manifestare exterioară a individului; *uman,* pentru că reprezintă o activitate omenească; *social* – deoarece privește, se îndreaptă împotriva relațiilor sociale; *moral – politic,* căci reprezintă atitudinea morală și politică a făptuitorului față de valorile sociale; *juridic,* căci reprezintă o încălcare a unei norme juridice penale".

Dacă la o primă vedere conceptul de criminalitate pare unul clar, în realitate cunoașterea și înțelegerea lui este îngreunată de diversitatea cultural-normativă a percepțiilor asupra criminalității, de încărcătura simbolică a acestui

---

semnează criminalitatea, infracțiunea sau crima. În legislația americană este utilizat și conceptul *criminal law* care este echivalentul dreptului penal. În legislațiile europene sunt utilizate mai multe concepte care desemnează criminalitatea. Spre exemplu, în Italia sunt întâlnite conceptele de *reato* și *criminalita* iar în Franța se operează cu conceptele *le crime* și *criminalité*. În România sunt utilizate conceptele de *criminalitate, delict, crimă* și *delincvență,* în special în sociologie, criminologie și psihologie iar în științele juridice se operează în general cu termenul de *infracționalitate*.

fenomen social, dar și de multitudinea de abordări specifice diferitelor domenii de studiu (sociologie, psihologie, criminologie, științe juridice).

George Basiliade (2006, 459) apreciază că „ambiguitatea conceptului «criminalitate» rezultă, în primul rând, din dubla sa semnificație: pe de o parte, desemnează un fenomen social cu propriile sale determinări, iar pe de altă parte, desemnează raportarea comportamentelor individuale la ansamblul de conduite interzise și sancționate penal. În al doilea rând, ambiguitatea se manifestă atunci când se analizează relația dintre normal și anormal pe planul vieții sociale".

Distincția dintre caracterul normal și patologic al crimei a fost introdusă în sociologie de către Émile Durkheim (1974, 105), în accepția căruia crima este normală deoarece *faptele normale* sunt „generale pentru întreaga specie, ele se regăsesc dacă nu la toți indivizii, cel puțin la majoritatea lor și, dacă nu se repetă identic în toate cazurile în care se observă ci variază de la un individ la altul, aceste schimbări sunt cuprinse între limite foarte apropiate". În acest context, Durkheim a constatat *permanența* crimei, pe care a definit-o ca fiind un *fapt social* ce „ofensează unele sentimente colective, înzestrate cu o energie și cu o limpezime particulare" (*Idem*, 114).

Nu poate exista societate în care indivizii să nu se abată mai mult sau mai puțin de la tipul colectiv, e inevitabil ca și printre aceste abateri să fie unele care prezintă un caracter criminal" (*Idem*, 116). Pornind de la existența unui *tip colectiv*, autorul sublinia că *faptele patologice* sau *morbide* „nu numai că nu se întâlnesc decât la o minoritate, dar chiar acolo unde se produc se întâmplă cel mai adesea că nu durează toată viața individului, fiind o excepție în timp și spațiu" (*Idem*, 105).

Pe baza acestei distincții, Durkheim (*Idem*, 113) a avansat teza conform căreia *crima este un fapt social normal*. „Fără îndoială, se poate întâmpla ca însăși crima să aibă forme anormale, ceea ce se întâmplă când, de exemplu, ea atinge un procent exagerat (…). Ceea ce este normal este pur și simplu să existe criminalitate, numai că aceasta să nu atingă și să nu depășească, pentru fiecare tip social, un nivel oarecare pe care nu este imposibil să îl fixăm". De aici rezultă și caracterul *util* și *necesar* pe care autorul îl conferă crimei; acest fapt social ajută la evoluția moralei și a dreptului și este strâns legat de fundamentele existenței tuturor societăților, indiferent de particularitățile lor sau de perioada istorică la care ne referim.

În continuarea ideilor lui Durkheim, Edwin Sutherland a definit comportamentul criminal astfel (*apud* Banciu, 2005, 50-51):

„a) are o serie de consecințe negative, prin faptul că prejudiciază interesele întregii societății;

b) face obiectul unor interdicții sau constrângeri formulate de legea penală;

c) cuprinde fuzionarea intenției cu acțiunea culpabilă;

d) prezintă o intenție antisocială deliberată, urmărind un scop distructiv;

e) fapta este dovedită juridic și sancționată ca atare."

În concluzie, spre deosebire de comportamentul deviant, cel criminal nu este definit exclusiv de morală, religie sau de reacția pe care o generează la nivelul societății ci și de relațiile și valorile sociale lezate și ocrotite de normativul penal, specific unei societăți (prescripțiile referitoare la gradul de periculozitate al comportamentului criminal, prejudiciile materiale și morale generate de acesta, gradul de răspundere a autorului ș.a).

9.2.2. Dimensiuni ale criminalității

Criminalitatea prezintă un caracter multidimensional, dat de o serie de particularități, variabile și indicatori, de natură statistică, criminologică, sociologică, psihologică, predictivă și medico-legală. Aceste dimensiuni ale criminalității sunt în general reflectate în literatura de specialitate astfel (Banciu *et al*., 1985; Conklin, 1992; Rădulescu, 1999; Voinea, 2000; Wilkins, 2001; Banciu, 2005):

a) *dimensiunea statistică* se referă la formele de manifestare și evoluția criminalității. Cunoașterea acestei dimensiuni a criminalității este posibilă prin determinarea și evaluarea statistică a principalilor indicatori și indici specifici și prin corelarea acestora cu o serie de variabile (sisteme economice, zone de locuire, sisteme legislative);

b) dimensiunea juridică și criminologică pune accentul pe cunoașterea unor elemente precum: nivelul de gravitate a actului de criminalitate și tipul sancțiunii ce îi corespunde, urmările individuale, societale și normative ale actului, caracterul normelor încălcate, particularitățile procesului de reeducare și resocializare a infractorului ș.a.;

c) dimensiunea sociologică se referă la identificarea, explicarea și prevenirea socială a actelor de criminalitate săvârșite într-o anumită societate și perioadă de timp. În acest sens, sociologii urmăresc cunoașterea caracteristicilor societății în care au fost săvârșite crimele și delictele: evoluția actelor antisociale, caracterul și modalitatea de sancționare a acestora, reacția socială, relația dintre actele de criminalitate și alte fenomene sociale (globalizarea, scăderea nivelului de trai, creșterea ratei șomajului);

d) dimensiunea psihologică constă în cunoașterea trăsăturilor de personalitate ale persoanelor implicate în acte de criminalitate (autori și victime). Această dimensiune a criminalității furnizează o serie de explicații cu privire la mobilul și reprezentarea actului, gradul de răspundere a autorului (absența sau prezența discernământului), rolul victimei în producerea delictului ș.a.;

e) *dimensiunea economică* se referă la cunoașterea costurilor legate de diminuarea, prevenirea, cercetarea, judecarea și sancționarea acestor delicte și la evaluarea costurilor existente în raport cu victimele (daune fizice, morale, materiale);

f) dimensiunea prospectivă se centrează asupra cunoașterii tendințelor evoluției criminalității dintr-o anumită societate, a predilecției indivizilor și a grupurilor umane spre dezvoltarea unui comportament criminal.

Pornind de la multiplele dimensiuni ale criminalității, apreciem că evaluarea și prevenirea sau diminuarea acestui fenomen social trebuie să fie realizate în mod fundamental de pe poziții de interdisciplinaritate, întrucât demersurile specifice unui singur domeniu de studiu nu pot avea decât un caracter fracțional.

9.2.3. Criminalitatea reală, criminalitatea descoperită și criminalitatea sancționată

Criminalitatea (Stănoiu *et al.,* 1994; Adler *et al.*, 1995; Ștefănescu și Cârjan, 2001; Amza, 2002; Toader, 2007; Banciu, 2005) este un fenomen social care, în pofida eforturilor depuse de diverse domenii de cercetare, nu poate fi cunoscută în mod exhaustiv. De aceea, în literatura de specialitate se operează cu trei concepte ce definesc tipurile sau nivelele de cunoaștere a criminalității: criminalitatea reală sau „cifra neagră", criminalitatea descoperită sau urmărită și criminalitatea judecată și sancționată.

- Criminalitatea reală

„Prin criminalitatea reală se înțelege ansamblul infracțiunilor săvârșite efectiv pe teritoriul unei anumite țări, într-o perioadă de timp determinată, indiferent de natura, forma și gravitatea infracțiunilor (crimelor) și indiferent dacă acestea au fost descoperite în totalitate și autorii lor au fost sau nu condamnați de justiție" (Ștefănescu și Cârjan, 2001, 39). Pentru criminologi și sociologi, criminalitatea reală este cea care exprimă adevărata stare a infracționalității din interiorul unei societăți. Deși nu toate actele de criminalitate ajung să fie cercetate, judecate și condamnate, în realitate ele sunt săvârșite și prejudiciază normele și ordinea socială, respectiv, drepturile și libertățile indivizilor. Cunoașterea criminalității reale sau a „cifrei negre" a criminalității este însă un demers dificil sau aproape imposibil de realizat. „Ansamblul fenomenului infracțional sau criminalitatea reală cuprinde o marjă de incertitudine care face ca orice afirmație referitoare la dimensiunile legalității, ca revers al criminalității și al încălcării legilor în general, respectiv, ca un criteriu al conformării populației la normele juridice dintr-o societate dată, să aibă un caracter fictiv" (Basiliade, 2006, 467).

Inadvertențele ce îngreunează cunoașterea reală a criminalității, cel puțin la nivelul societății românești, sunt generate, în opinia unor autori români de (Ștefănescu și Cârjan, 2001; Amza, 2002; Banciu, 2005; Basiliade, 2006):

1. Eficiența scăzută a organelor specializate de control social – ne referim în primul rând la slaba funcționare operativă a organelor competente care înregistrează și cercetează, într-o primă etapă, toate actele de criminalitate (inclusiv acele acte care sunt sancționate administrativ și nu penal).

2. Deficitul de resurse umane, materiale și tehnice conduce la supraaglomerarea și suprasolicitarea specialiștilor din domeniu, motiv pentru care în unele situații se clasează cazuri ce nu sunt considerate importante.

3. Unele acte de criminalitate nu sunt cercetate, judecate și condamnate din motive legate de gravitatea faptei, decesul sau grațierea autorului, concilierea dintre autor și victimă sau prescripția legislativă. Spre exemplu, în cazul tentativelor de furt sau a spargerilor de locuințe, dacă nu există daune materiale și morale majore iar autorul este necunoscut, deseori aceste dosare sunt clasate.

4. Există o categorie a victimelor care aleg să nu depună plângere împotriva autorilor, în special când este vorba despre violență intrafamilială, furturi minore, amenințări și șantaje la locul de muncă. Sunt de asemenea întâlnite situații în care victimele nu depun plângere întrucât au antecedente penale și le este teamă ca din postura de victime să nu ajungă în postura de „țapi ispășitori", ori situații în care persoane cunoscute la nivelul comunității nu doresc să facă publice anumite episoade din viața lor, considerate jenante sau nefaste.

5. Intervenția autorilor – se poate întâmpla ca autorii unor acte de criminalitate să influențeze prin intermediul „relațiilor" încadrarea tipului de infracțiune și implicit tipul de sancțiune la care sunt pasibili să răspundă din punct de vedere penal.

Imposibilitatea cunoașterii și evaluării criminalității reale săvârșită în interiorul societății diminuează eficiența studiilor și a strategiilor de prevenire a acestui fenomen social. Aceasta deoarece nu este cunoscut volumul real al criminalității, profilul autorilor și al victimelor este practic incomplet iar factorii determinanți ai anumitor acte criminale nu sunt exprimați întotdeauna conform cu realitatea.

George Basiliade evidențiază câteva aspecte foarte importante ce au rolul de a clarifica relația dintre criminalitatea reală, criminalitatea descoperită și criminalitatea judecată. „Criminalitatea reală este un fenomen social compozit, care cuprinde criminalitatea ascunsă (nereclamată și nedescoperită), criminalitatea înregistrată (aflată în curs de urmărire sau de judecată) și criminalitatea sancționată (condamnată). Ea apare ca o supramulțime a acestor mulțimi incluse, formate din aceleași elemente (infractori și fapte penale)" (Basiliade, 2006, 475).

9.2.4. Formele de manifestare a criminalității

Formele de manifestare a criminalității sunt clasificate în general pe baza unor criterii precum valorile sociale periclitate, gradul de pericol social, modalitatea de săvârșire, mobilul infracțiunii, caracteristicile autorilor ș.a. Pornind de la criteriul valorilor sociale periclitate și implicit de la gradul de pericol social, am ales să prezentăm formele de manifestare ale criminalității așa cum sunt ele clasificate de către legiuitorul român.[45] „Pericolul social este apreciat de legiuitor în funcție de valoarea socială căreia i se aduce atingere, de dinamica faptelor oferită de statistica penală, de împrejurările în care se săvârșesc faptele, de persoana infractorului ș.a.

[45] După cum am menționat deja, în științele juridice corespondentul conceptului *criminalitate* este *infracțiune* însă acesta este utilizat și în sociologie, criminologie, psihologie.

Pericolul social nu este același pentru toate infracțiunile, el diferă în funcție de valoarea primejduită prin fapta penală și poate fi diferit pentru aceeași infracțiune în funcție de interesul ocrotirii într-un moment ori altul al dezvoltării sociale“ (Mitrache și Mitrache, 2004, 104).

Din dorința de a depăși perspectiva juridică a acestor clasificări, pe parcursul subcapitolului vom încerca să evidențiem și unele urmări pe care actele de criminalitate le au în planul vieții sociale, prin prisma relației dintre criminalitate și violență. Astfel, pe lângă prezentarea categoriilor de infracțiuni, avem în vedere prezentarea obiectului juridic și secundar al acestora, dar și a particularităților lor, cum este cazul infracțiunilor de omucidere.

Codul Penal român (2013, 70-149)[46] clasifică infracțiunile astfel:

1. *Infracțiunile contra siguranței statului* cuprind un număr de 16 fapte, stipulate prin articolele 155-171. Dintre acestea amintim: trădarea prin ajutarea inamicului, spionajul, atentatul care pune în pericol siguranța statului, acțiuni împotriva ordinii constituționale ș.a. „Obiectul juridic, comun tuturor infracțiunilor îndreptate împotriva siguranței statului, constă în relațiile sociale referitoare la atributele fundamentale ale statului: unitatea, suveranitatea, independența și indivizibilitatea“ (Toader, 2007, 3). Practica judiciară și jurisprudența identifică printr-un obiect juridic comun principalele trăsături ale infracțiunilor îndreptate împotriva statului, în timp ce elementele de diferențiere sunt evidențiate printr-un obiect juridic special, propriu fiecărei infracțiuni. Spre exemplu, în cazul infracțiunii de trădare prin transmitere de secrete (art.157), obiectul juridic special este definit de „încălcarea normelor ce reglementează stricta păstrare a documentelor și a datelor ce constituie secrete de stat“ (*Ibidem*).

2. *Infracțiunile contra persoanei*[47] cuprind un număr de 26 de fapte, grupate în trei capitole și stipulate prin articolele 174-203:

[46] Paginația și articolele le raportăm la ediția Codului Penal Român actualizat la 14 februarie 2013 și publicat la Editura Hamangiu.

[47] În Codul Penal român actualizat la data de 1 noiembrie 2010, la Titlul II, Infracțiuni contra persoanei, Capitolul IV, „Infracțiuni contra demnității“ erau statuate și infracțiunile de *Insultă* (art.205) și *Calomnie* (art.206), însă în Codul Penal român actualizat la data de 14 februarie 2013 aceste două infracțiuni sunt abrogate prin admiterea recursului în interesul legii de către Secțiile Unite ale Înaltei Curți de Casație și Justiție (ÎCCJ), prin Decizia nr.8/18.10.2010 (publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.416/14.06.2011). Însă, la data de 29.04.2013 Curtea Constituțională a României (C.C.R.) a admis excepția de neconstituționalitate având ca obiect dispozițiile art.414[5] alin.4 din Codul de procedură penală și a constatat că *„dezlegarea dată problemelor de drept judecate“* prin Decizia Î.C.C.J. nr.8/18.10.2010 (publicată în Monitorul Oficial nr.416/14.06.2011), *este neconstituțională*, contravenind Constituției României și Deciziei C.C.R. nr.62/18.01.2007 (publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr.104/12.02.2007). Prin urmare, în data de 13.06.2013 a fost publicată în Monitorul Oficial nr. 350, decizia nr. 206/29.04.2013 a C.C.R. și din acest moment decizia este definitivă și general obligatorie, cu consecința reintroducerii în Codul Penal a infracțiunilor de insultă și calomnie.

- Infracțiuni contra vieții, integrității corporale și sănătății, având secțiunile Omucidere; Infracțiunile de lovire și vătămarea integrității corporale sau a sănătății; Infracțiunea de avort (provocarea ilegală a avortului);
- Infracțiuni contra libertății persoanei (lipsirea de libertate în mod ilegal, supunerea la muncă forțată sau obligatorie, violarea de domiciliu, amenințare, șantaj ș.a.)
- Infracțiuni privitoare la viața sexuală (viol, act sexual cu un minor, seducție, perversiune sexuală, corupție sexuală, incest, hărțuire sexuală).

Constatăm din clasificarea legiuitorului român faptul că infracțiunile contra persoanei încalcă drepturi și libertăți fundamentale ale indivizilor și grupurilor sociale. „Obiectul juridic principal constă în relațiile referitoare la atributele fundamentale ale persoanei. Viața, integritatea corporală și sănătatea, libertatea, libertatea vieții sexuale sunt valorile sociale ocrotite în principal prin incriminările din acest titlu“ (Toader, 2007, 27). Tudorel Toader (*Idem*, 30) identifică un obiect juridic comun specific categoriei omuciderilor, ce constă în „relațiile sociale referitoare la dreptul la viață, drept recunoscut și ocrotit prin norma penală oricărei persoane“.

Cu toate că această categorie de infracțiuni cuprinde subcategorii ce prezintă o serie de elemente comune, apreciem că este necesar să facem referire directă la infracțiunea cea mai aspru incriminată de către legiuitor, respectiv omorul deosebit de grav (art. 176). Prin urmare, identificăm obiectul juridic special al acesteia ca fiind unul propriu ce constă în „relațiile sociale referitoare la dreptul la viață, valoare fundamentală protejată în mod egal, indiferent de titular“ (*Idem*, 31). Infracțiunea de omor deosebit de grav, așa cum a fost reglementată de legea penală, este distinctă de celelalte forme ale omorului întrucât, este definită de o serie de forme agravante – respectiv, șapte forme – ce subliniază un grad de pericol social și un comportament al făptuitorului extrem de ridicat, aspecte ce trebuie corectate numai prin aplicarea unei pedepse maximale.

3. *Infracțiunile contra patrimoniului* cuprind un număr de 15 fapte, stipulate prin articolele 208-221. Amintim dintre acestea: furtul și formele sale agravante, tâlhăria, pirateria, abuzul de încredere, gestiunea frauduloasă, înșelăciunea, delapidarea, însușirea unui bun găsit; distrugerea și formele sale agravante. „Obiectul juridic principal constă în relațiile sociale referitoare la patrimoniul public sau privat. Obiectul juridic secundar constă în relațiile sociale referitoare la posesia asupra bunurilor, încrederea și buna-credință pe care trebuie să se bazeze relațiile sociale cu caracter patrimonial. Uneori, infracțiunile din acest titlu pot avea ca obiect juridic secundar relațiile sociale privind libertatea morală, integritatea corporală, viața persoanei“ (*Idem*, 131).

Raportat la toate aceste caracteristici comune ale infracțiunilor contra patrimoniului, facem referire directă la actul de tâlhărie, ce prezintă două obiecte juridice (împotriva patrimoniului și împotriva persoanei). Aceasta este printre puținele infracțiuni prevăzute de Codul Penal român în care „obiectul juridic principal este identic cu cel al furtului și constă în relațiile sociale referitoare la posesia și detenția asupra bunurilor mobile“ (*Idem*, 147). În schimb, obiectul juridic secundar care „constă în relațiile sociale referitoare la atributele fundamentale ale persoanei, viața, integritatea corporală sau libertatea acesteia“ îi este specific infracțiunii de tâlhărie și independent de celelalte din această categorie (*Ibidem*).

4. *Infracțiunile contra autorității* cuprind un număr de 7 fapte, stipulate prin articolul 236 și articolele 239-244. Aceste acte constau în ofensa adusă unor însemne, ultraj, uzurpare de calități oficiale, port nelegal de decorații sau semne distinctive, sustragere sau distrugere de înscrisuri, rupere de sigilii și sustragere de sub sechestru. Delictele contra autorității sunt săvârșite în principal împotriva statului și aduc atingere unor valori fundamentale. „Obiectul juridic constă în relațiile sociale referitoare la autoritatea de stat. Obiectul juridic special constă în relațiile sociale referitoare la respectul datorat însemnelor statului român, respectul datorat sigiliului legal aplicat, respectul datorat sechestrului legal aplicat. Unele infracțiuni au și un obiect juridic secundar, format din relațiile sociale referitoare la libertatea, morala, integritatea corporală ori sănătatea persoanei“ (*Idem*, 183).

Ca exemplu relevant al acestei grupe facem referire la infracțiunea de ultraj (art.239) deoarece aceasta prezintă două obiecte juridice. „Obiectul juridic principal constă în relațiile sociale referitoare la respectul datorat autorității de stat“ iar „Obiectul juridic secundar constă în relațiile sociale referitoare la libertatea psihică a persoanei“ (*Idem*, 186). Specific actului de ultraj este faptul că, distinct de ceea ce am analizat anterior, acesta mai are încă trei forme agravante incriminate în mod diferit, care la rândul lor se definesc prin obiecte juridice secundare distincte. Pentru a evidenția diferențele dintre obiectele juridice secundare ale infracțiunii de ultraj, exemplificăm arătând că în cadrul unei forme agravante „obiectul juridic secundar constă în relațiile sociale referitoare la integritatea corporală și sănătatea persoanei“, iar în cadrul altei forme agravante „obiectul juridic secundar constă în relațiile sociale referitoare la respectul datorat puterii judecătorești“ (*Idem*, 188-189).

5. *Infracțiunile care aduc atingere unor activități de interes public sau altor activități reglementate de lege* cuprind un număr de 35 de fapte, stipulate prin articolele 246-281 (indice 1) și sunt clasificate în patru capitole:

- Infracțiuni de serviciu sau în legătură cu serviciul;
- Infracțiuni care împiedică înfăptuirea justiției;
- Infracțiuni contra siguranței circulației pe căile ferate;

– Infracțiuni privitoare la regimul stabilit pentru unele activități reglementate de lege.

„Prin săvârșirea acestor infracțiuni se aduce atingere unor relații sociale de aceeași natură, relații care privesc activitatea de serviciu, înfăptuirea justiției, siguranța circulației pe căile ferate, regimul stabilit pentru anumite activități reglementate de lege și care constituie obiectul juridic comun. Obiectul juridic secundar constă în relații secundare diferite, cum ar fi, de exemplu, cele privind onoarea și demnitatea persoanei (…)“ (*Idem*, 199).

6. *Infracțiunile de fals* cuprind un număr de 13 fapte, stipulate prin articolele 282-294 și sunt structurate în trei capitole:

– Falsificarea de monede, timbre sau alte valori;
– Falsificarea instrumentelor de autentificare sau de marcare;
– Falsuri în înscrisuri.

Referitor la aceste acte, „obiectul juridic comun constă în relațiile sociale referitoare la încrederea de care trebuie să se bucure aceste entități, cărora legea le-a atribuit însușire probatorie, adică adevărul pe care acestea au destinația legală de a-l exprima sau atesta“ (*Idem*, 291).

7. Infracțiunile la regimul stabilit pentru anumite activități economice cuprind un număr de 10 acte penale, stipulate prin articolele 295-302. Dintre aceste forme de manifestare ale criminalității amintim: divulgarea secretului economic, contrafacerea obiectului unei invenții, punerea în circulație a produselor contrafăcute, concurența neloială, deturnarea de fonduri. Observăm că „obiectul juridic comun constă în relațiile sociale referitoare la buna desfășurare a activităților economice reglementate de lege. Sub acest aspect, infracțiunile la regimul stabilit pentru anumite activități economice se deosebesc de alte fapte care aduc atingere acelorași valori sociale, dar, care fiind îndreptate în principal împotriva altor valori ocrotite de lege, fac parte din alte categorii de infracțiuni. De exemplu, actele de diversiune, subminarea economiei naționale sunt îndreptate în principal împotriva siguranței statului“ (*Idem*, 322). Și în cadrul acestei categorii, obiectul juridic special este distinct fiecărei infracțiuni, deoarece se raportează la relațiile sociale specifice acelor activități economice sau interese legate de economia națională, care sunt prevăzute de lege ca fiind incriminate dacă nu sunt respectate. De pildă, obiectul juridic special al infracțiunii de divulgare a secretului economic (articolul 298) constă în „relațiile sociale referitoare la stricta păstrare a datelor și informațiilor cu caracter economic care nu sunt destinate publicității“ (*Ibidem*).

8. *Infracțiunile care aduc atingere unor relații privind conviețuirea socială* cuprind un număr de 23 de fapte penale, stipulate prin articolele 303, 305-326, 328-330 și sunt clasificate în patru capitole:

- Infracțiuni contra familiei (bigamie, abandon de familie, rele tratamente aplicate minorului, nerespectarea măsurilor privind încredințarea minorului);
- Infracțiuni contra sănătății publice (contaminarea venerică și transmiterea sindromului imunodeficitar dobândit, traficul de substanțe toxice ș.a.);
- Infracțiuni privitoare la asistența celor în primejdie (punerea în primejdie a unei persoane aflate în neputința de a se îngriji, lăsarea fără ajutor, lăsarea fără ajutor prin omisiunea de înștiințare);
- Alte infracțiuni care aduc atingere unor relații privind conviețuirea socială (instigarea la discriminare, cerșetoria, prostituția ș.a.).

În această categorie de infracțiuni identificăm un obiect juridic comun, care constă în relațiile sociale privind conviețuirea socială, respectiv, relațiile privind familia, sănătatea publică, asistența celor în primejdie ș.a.

9. *Infracțiunile contra capacității de apărare a României* cuprind un număr de 22 de fapte stipulate prin articolele 331-347 și sunt clasificate în trei capitole:

- Infracțiuni săvârșite de militari, având secțiunile Infracțiuni contra ordinii și disciplinei militare; Infracțiuni pe câmpul de luptă; Infracțiuni specifice aviației și marinei militare;
- Infracțiuni săvârșite de militari sau de civili (defetismul ș.a.);
- Infracțiuni săvârșite de civili (sustragerea de la recrutare ș.a.).

În cazul acestor acte, „obiectul juridic comun constă în relațiile sociale referitoare la capacitatea de apărare a țării (…). Fiecare din infracțiunile din prezentul titlu au și un obiect juridic special constând, de exemplu, în relațiile sociale referitoare la integritatea corporală și sănătatea persoanei, ordinea și disciplina militară, comportarea curajoasă a militarilor pe câmpul de luptă“ (*Idem*, 395). Se poate observa că la baza definirii obiectului juridic comun a acestor categorii de infracțiuni stau o serie de valori sociale, cum foarte bine precizează și Tudorel Toader: „(…..) Comportarea curajoasă a militarilor pe câmpul de luptă, unitatea morală a populației și spiritul ei de rezistență, atitudinea loială și devotată a cetățenilor față de obligațiile privind apărarea țării“ (*Ibidem*).

10. *Infracțiunile contra păcii și omenirii* cuprind un număr de 5 acte, stipulate prin articolele 356-360 și se referă la propaganda pentru război, genocidul, tratamentele neomenoase, distrugerea unor obiective și însușirea unor bunuri, distrugerea, jefuirea sau însușirea unor valori culturale. „Obiectul juridic constă în relațiile sociale referitoare la coexistența pașnică a statelor și popoarelor, menținerea păcii și securitatea colectivității umane. Este vorba, așadar, de un obiect social-juridic complex, format dintr-un ansamblu de relații sociale ocrotite de lege, relație care implică menținerea păcii și asigurarea securității omenirii“ (*Idem*, 425).

Obiectul juridic secundar și alte particularități ale delictelor și crimelor anterior prezentate evidențiază faptul că violența este întâlnită sub diverse forme, specifice unor acte precum infracțiunile contra patrimoniului (tâlhăria), infracțiunile contra autorității (ultrajul), infracțiunile care aduc atingere unor relații privind conviețuirea socială (rele tratamente aplicate minorului), infracțiunile contra capacității de apărare a României (acele fapte care fac trimitere la relațiile sociale referitoare la integritatea corporală și sănătatea persoanei), infracțiunile contra păcii și omenirii (genocidul). În acest context, subliniem relația dintre violență, criminalitate și legea penală, așa cum este ea descrisă de George Basiliade (2006, 661): „Natura violenței poate fi criminală, imorală, injustă sau legitimă și rezultă din natura normelor care o sancționează sau legitimează. Criminalitatea violentă, ca și violența morală, se confundă cu lezarea normelor penale și, respectiv, a regulilor morale care ocrotesc anumite valori consacrate de cultura dominantă într-un anumit sistem social. Imoralitatea violenței rezultă din brutalitatea și caracterul injust al actului".

9.3. Criminalitatea violentă

9.3.1. Relația dintre criminalitate și violență

Conceptul de criminalitate violentă este unul compus ce face trimitere deopotrivă la criminalitate și violență. Întrucât am prezentat anterior definiția și caracteristicile criminalității și ale comportamentului criminal, în continuare ne vom centra asupra definiției conceptului de violență, a tipurilor și dimensiunilor acestui fenomen social. Scopul nostru este acela de a evidenția relația dintre criminalitate și violență, în special, elementele de complementaritate ce oferă specificitate criminalității violente.

În general, fenomenul social al violenței este analizat și definit pe baza mai multor criterii, dintre care amintim: originea factorilor declanșatori (interni sau externi), modul de manifestare (individuală sau în grup), natura (fizică, psihică, economică, morală ș.a.), cadrul în care se manifestă (public sau privat), valoarea lezată (indivizi, grupuri sociale, bunuri, instituții), relația dintre agresor și victima acestuia (relații de rudenie, prietenie, colaborare sau inexistente).

O definiție ce înglobează aceste elemente definitorii ale violenței este avansată de Organizația Mondială a Sănătății (O.M.S.): „Violența este rezultatul utilizării intenționate sau amenințării deliberate cu forța fizică sau cu puterea contra propriei persoane, contra unei alte persoane sau contra unui grup ori comunitate care produce/riscă să producă un traumatism, un deces, un prejudiciu moral, o traumă sau o carență" (Krug *et al.,* 2002, 5). Pornind de la această definiție, specialiștii O.M.S. construiesc o imagine de ansamblu a formelor și dimensiunilor violenței (*Idem*, 6):

1. *Violența colectivă* se referă la manifestările „indivizilor care se identifică cu un grup și care exercită violență contra altui grup, în scopul de a atinge obiective politice, economice sau sociale“ (*Idem*:7). Este cazul actelor de terorism, crimă organizată, mișcări armate săvârșite împotriva populației civile ș.a.

2. *Violența intrapersonală* sau împotriva propriei persoane se referă la comportamentul suicidar și la automutilare: „gândurile de sinucidere, tentativele de suicid, identificarea mijloacelor necesare pentru realizarea sinuciderii și sinuciderea“.

3. *Violența interpersonală* este clasificată în funcție de tipul relației dintre protagoniștii conflictului și de spațiul în care aceste acte sunt săvârșite: „violența familială și violența între parteneri; violența comunitară“ (*Ibidem*). Violența familială și violența între parteneri constă în violența împotriva copiilor, a partenerului de viață ori a persoanelor în vârstă. Aceasta apare, de regulă, dar nu exclusiv, în interiorul locuinței. Violența comunitară se referă la violența dintre persoane care nu se cunosc sau se află doar în relații de cunoștințe (violurile și agresiunile sexuale comise de persoane străine, violența săvârșită într-un mediu instituțional, cum este cel de serviciu). Ea se manifestă, de regulă, în exteriorul locuinței.

O abordare interesantă a violenței întâlnim și la Johan Galtung care, în cadrul unei reuniuni interdisciplinare de experți *United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization* (U.N.E.S.C.O.), a prezentat următoarea tipologie (*apud* Mihăilescu, 2003, 139):

a) „violența agresivă/ violența defensivă, violența deliberată/ violența involuntară;
b) violența intrapersonală, violența interpersonală, violența intergrupuri, violența intersocietăți.“

În opinia lui Galtung, aceste tipuri pot fi la rândul lor clasificate în grupe de referință (*Ibidem*):

a) „violența clasică (sau directă);
b) sărăcia – imposibilitatea indivizilor de a-și satisface nevoile materiale fundamentale;
c) represiunea – privarea indivizilor de drepturi;
d) alienarea – imposibilitatea satisfacerii nevoilor superioare.“

Aurora Liiceanu (2003, 49) aduce în discuție și alte forme de manifestare ale violenței, pe care le corelează prezentul: „violența prin Internet, violența legată de droguri, traficul de ființe umane, violența urbană“.

O sinteză complexă a mai multor definiții date violenței este realizată de J.M. Domenach, ce subliniază deopotrivă trăsături și dimensiuni ale acestui fenomen social (dimensiunea psihologică, morală, politică (*apud* Balica, 2008, 26):

1. „Violența reprezintă explozia unei forțe care îmbracă un aspect incontrolabil și adesea aceasta devine mortală (aspect psihologic);
2. Violența este un atentat la bunurile și libertatea unui alt individ (aspect moral);
3. Violența înseamnă utilizarea forței pentru a obține puterea sau pentru a deturna în scopuri ilicite (aspect politic)".

Constatăm faptul că specialiștii includ în sfera violenței acte dintre cele mai diverse, de la manifestări armate, la sinucidere ori agresiuni sexuale. Sunt toate violențe criminale sau nu? Spre exemplu, dacă pe stradă în urma unor altercații între două grupări un om își pierde viața, putem spune că este vorba despre un act de violență criminală. Dacă la locul de muncă un subaltern este zilnic criticat în mod nefondat de către superior, vom spune că este vorba despre un act de violență noncriminală sau criminală?

Jean-Claude Chesnais, referindu-se la violența interpersonală subliniază caracterul criminal sau noncriminal al acesteia (Chesnais 1981, 35-36):

1. Violență criminală:
a) Mortală: omor, otrăvire, execuții capitale.
b) Fizică: lovituri, răniri, vătămări corporale.
c) Sexuală: viol.

2. *Violență noncriminală:*
Înseamnă accidente de circulație, de muncă, suicid (individul are în acest caz calitate de autor și victimă).

Pornind de la această clasificare, vom răspunde la întrebarea anterioară spunând că nu toate actele de violență sunt totodată și acte de criminalitate. Relația dintre cele două se construiește, de regulă, pe baza unor criterii precum existența sau absența intenției, răspunderea penală, rolul agresorului și al victimei în cadrul actului conflictual ș.a.

În acest sens, un punct de vedere, credem noi exemplificativ, îi aparține lui Daniel Welzer - Lang, care în articolul *L'utilité du viol chez les hommes* abordează mai multe forme ale violenței: violența împotriva copiilor; violența economică; violența împotriva animalelor sau a obiectelor; violența fizică, psihologică și verbală. Întrucât ultima clasificare corespunde în mai mare măsură scopului nostru de a sublinia caracterul criminal sau noncriminal al unor acte violente, precizăm următoarele (Welzer-Lang f.a., 66)[48]:

1. *Violența fizică* este definită de către Welzer - Lang ca fiind „toate atingerile fizice aduse corpului altei persoane". Autorul include în sfera acestei forme de violență acte precum: „lovituri cu sau fără diverse obiecte (bâtă,

[48] Data la care a fost publicat articolul nu este cunoscută. Disponibil online la pagina http://tahin-party.org/textes/impp50-85.pdf. (Accesat la data 11.12.2012).

servietă, carte), tras de păr, sechestrare, electrocutare, gesturi violente menite să înfricoşeze, ruperea hainelor, lovirea cu capul de pereți ș.a.)“. Dacă loviturile, cu sau fără diverse obiecte, prejudiciază grav starea de sănătate sau chiar integritatea fizică a victimei, această conduită violentă poate fi considerată violență criminală şi este sancționată conform normelor juridice de natură penală. În schimb, ruperea hainelor este un act de violență noncriminală.

2. *Violența psihologică* include „toate acțiunile care aduc atingere sau care încearcă să aducă atingere integrității psihice sau mentale unei alte persoane: autoaprecierea, încrederea în sine, identitatea personală“ (*Ibidem*). Autorul articolului se referă aici la acte de violență precum insulta, critica nefondată, intimidarea, şantajul cu sinuciderea şi responsabilizarea morală a partenerului, amenințarea cu violul, controlarea excesivă a programului, amenințarea cu părăsirea. Acestea, în absența altor manifestări (spre exemplu, amenințarea cu violul, urmată de săvârşirea actului), sunt acte de violență noncriminală.

3. *Violența verbală* se exprimă prin intermediul „debitului verbal, violenței percepute în voce, ton, criză, astfel spus, ține de modul de comunicare“ (*Idem*, 68). Întâlnite de regulă în certurile dintre parteneri sau alți membri ai familiei, aceste conduite constau în opinia lui Welzer-Lang în tonalitatea ridicată, insultarea partenerului, schimbarea subiectului în mijlocul unei conversații, încercarea de a conduce conversația către un punct favorabil agresorului ș.a. Observăm, din această clasificare, faptul că nu putem considera acte de violență criminală utilizarea frecventă a insultelor în timpul unei conversații deoarece ele nu aduc atingere asupra vieții şi integrității individului, asemenea criminalității violente.

Dacă în sfera devianței sunt incluse unele acte considerate în toate societățile şi în toate perioadele istorice ca având caracter penal (violul, incestul), şi în sfera violenței identificăm anumite acte considerate în mod fundamental acte de violență cu caracter *criminal* sau *penal*. Înainte de a prezenta punctele de vedere avansate de către specialiştii preocupați de analiza violenței criminale, precizăm că în literatura de specialitate mai sunt abordate în general violența conflictuală şi violența predatoare (Proulx *et al*., 1999), violența anomică şi violența strategică (Boudon, Bourricaud, 2004), violența sexuală (Krug *et al.,* 2002; Mucchielli, 2004), violența financiară (Flaugel, 2003, Ropotică, 2007), violența fizică, psihologică şi verbală (Goleman, 2001; Sumner, 2004).

9.3.2. Caracteristicile definitorii ale criminalității violente

Criminalitatea violentă sau violența criminală[49] generează, la toate nivelele vieții sociale, puternice sentimente de teamă şi insecuritate, prejudiciază

[49] În literatura de specialitate sunt întâlnite deopotrivă ambele concepte.

ordinea socială, viața și integritatea (fizică, psihică) a indivizilor. Dar ce este criminalitatea violentă? În literatura de specialitate (Proulx *et al*., 1999; Barclay și Tavares, 2002; Maguire *et al*,. 2002; Bartol și Bartol, 2008; Butoi, 1996, 2009; Banciu și Balica, 2009; Clinard și Meier, 2011) majoritatea dezbaterilor asupra criminalității violente au ca punct de pornire modul în care este definit acest fenomen social.

Criminologii din cadrul Centrului Internațional de Criminologie Comparată din Montréal (Québec) definesc criminalitatea violentă ca fiind „uciderea sau rănirea unei persoane, constrângerea prin forță sau intimidare, provocarea unei suferințe fizice contra voinței, expunerea deliberată la un pericol mare“ și includ în sfera conceptului de criminalitate violentă „toate actele interzise prin lege și pasibile de aplicarea unei sancțiuni penale“ (Proulx, *et al*., 1999, 3). Este vorba, mai exact, despre omoruri, agresiuni sexuale, tâlhării, lovituri și violențe (lovituri de o gravitate mai mică sau mai mare, mutilări, violențe armate). Din această definiție sunt excluse „arestările poliției, condamnarea, suicidul, legitima apărare, violența din sport și din televiziune“ (*Ibidem*).

Philippe Bonfils, citându-i pe Sellin și Wolfgang, definește criminalitatea violentă pornind de la criteriul gravității actului în înțelesul dat de aceștia. Criminalitatea violentă se caracterizează prin „amploarea atingerilor aduse integrității fizice, pericolul, violența mijloacelor, intenționalitatea autorului și vulnerabilitatea victimei“ (Bonfils, 1999, 62). În opinia lui Bonfils „criminalitatea violentă poate fi înțeleasă ca acte în mod particular grave ce aduc atingere directă, intenționată și fizică victimelor“, incluzând în sfera acesteia „omorul (și tentativa de omor), loviriile și vătămările, infracțiunile sexuale (violul și atentatele la pudoare) și furtul calificat (cu mână armată și cu violență)“ (*Idem*, 63).

Michel Levi și Mike Maguire, spre deosebire de Bonfils, depășesc sfera actelor ce aduc atingere integrității fizice a persoanei, făcând trimitere și la alte tipuri de infracțiuni. Este vorba despre „atacurile teroriste cu bombă, agresiunile dintre bandele de cartier, agresiunile acestora asupra rezidenților sau trecătorilor; conflictele dintre indivizi sau grupuri de indivizi, de obicei de același sex, și dintre cunoscuți sau necunoscuți care își petrec timpul prin puburi și cluburi; violența (de la omor și viol la lovituri care provoacă leziuni fizice); tâlhăriile de stradă; intimidarea în funcție de sex și de rasă exprimată la nivel general și specific“ (Maguire, *et al.,* 2002, 796). La acestea sunt incluse actele ce aduc o vătămare corporală: „omorurile și vătămările produse ca urmare a unor accidente rutiere sau omorurile și vătămările incluse în categoria *corporate crime*, generate de lipsa condițiilor de muncă menite să asigure protecția muncii și de încurajarea asumării unor riscuri la locul de muncă (accidentele din mine sau de pe platformele maritime, contaminarea cu microorganisme, pregătirea, depozitarea sau distribuirea unor produse dăunătoare organismului)“ (*Ibidem*).

J.C. Chesnais apreciază că doar violența fizică are și un caracter criminal, referindu-se la delictele de „omor, viol, lovituri și vătămări grave, tâlhării“

(Chesnais, 1981, 32). În același sens definesc criminalitatea violentă și specialiștii Biroului Federal de Investigații (F.B.I.) ce au în vedere „omorul, omorul prin imprudență, violul, furtul și atacurile grave“[50].

În ceea ce ne privește, pornind de la definițiile avansate de J.C. Chesnais și Philippe Bonfils, includem în sfera criminalității violente doar acele acte de violență săvârșite cu intenție, care pun în pericol în mod direct viața și integritatea fizică a victimei și care sunt sancționate prin prescripțiile normativului penal. În legislația din România, aceste acte corespund infracțiunilor îndreptate împotriva persoanei și infracțiunilor îndreptate împotriva patrimoniului: omor, tentativă de omor, lovituri cauzatoare de moarte, vătămare corporală gravă, viol și tâlhărie.[51]

Deși, *Codul Penal* român face referire și la alte infracțiuni săvârșite împotriva persoanei, acestea nu vor fi incluse în analiză întrucât nu corespund criteriilor utilizate de noi în definirea subiectului de studiu. Datorită lipsei de intenție a autorului în săvârșirea unor acte de violență, dar și din considerente legate de particularitățile acestora, nu vom include în sfera criminalității violente uciderea din culpă, determinarea sau înlesnirea sinuciderii și pruncuciderea. De asemenea, excludem infracțiunea de vătămare corporală din culpă[52] și infracțiunile de lovire sau alte violențe, deoarece pentru ambele infracțiuni, ca urmare a gravității scăzute a faptelor, legiuitorul român a considerat că împăcarea persoanelor implicate în conflict duce la înlăturarea răspunderii penale. Cât privește vătămarea corporală din culpă, aceasta este exclusă și datorită faptului că nu presupune săvârșirea cu intenție a faptei. Provocarea ilegală a avortului și actele de violență sexuală (act sexual cu un minor, seducția, perversiunea sexuală, corupția sexuală, hărțuirea sexuală și incestul) nu sunt analizate de noi din considerente legate de natura infracțiunii.

9.3.3. Sancționarea criminalității violente în legislația românească

Datorită importanței pe care o prezintă relațiile sociale privitoare la ființa umană, legislația penală din România, asemenea altor legislații penale, reglementează într-un titlu distinct infracțiunile contra persoanei. Acest Titlu al *Codului Penal* român privește ființa umană în ansamblul principalelor sale atribute: viața, integritatea corporală, libertatea, demnitatea și inviolabilitatea sexuală.

---

[50] Disponibil online la adresa http://www.fbi.gov/about-us/investigate/vc_majorthefts. (Accesat la data de 11.12.2012).

[51] Menționăm faptul că infracțiunea de tâlhărie are un dublu obiect juridic: contra persoanei și contra patrimoniului. În acest sens, a se vedea subcapitolul 2.4. *Forme de manifestare a criminalității.*

[52] Împăcarea părților nu exclude răspunderea penală în situația în care autorul s-a aflat sub influența alcoolului la momentul comiterii faptei. În acest sens a se vedea Codul Penal român, actualizat la data de 14 februarie 2013, articolul 184 *Vătămarea corporală din culpă*, alin. 4.

9.3.4. Infracțiuni contra persoanei

Codul Penal român reglementează prin Titlul II *Infracțiunile contra persoanei.* Dintre acestea, Capitolul I, intitulat *Infracțiuni contra vieții, integrității corporale și sănătății* și Capitolul III, intitulat *Infracțiuni privitoare la viața sexuală* se circumscriu subiectului nostru de interes – criminalitatea violentă.

A) Capitolul I cuprinde trei secțiuni, mai precis *Omucidere*; *Loviri și vătămări ale integrității corporale sau a sănătății* și *Avort.*[53] Vom începe prin a prezenta cele două infracțiuni din cadrul secțiunii *Omucidere,* încadrate de noi în sfera criminalității violente: omorul și tentativa de omor.

În opinia lui Valerian Cioclei, „principala trăsătură comună a infracțiunilor din această secțiune este dată de obiectul protecției penale, obiect ce se referă la acel drept primordial al persoanei, un drept fără de care niciun alt drept ori libertate fundamentală nu ar putea fi exercitate, respectiv dreptul la viață, garantat prin art. 22 (alin.1) din Constituția României“ (Cioclei 2009:4). Așadar, orice persoană are dreptul la viață indiferent de orice alte aspecte care au legătură cu sexul, vârsta, profesia, starea de sănătate, etnia ș.a. Constantin Bulai apreciază că „Dreptul la viață există și este ocrotit de legea penală din momentul în care ia sfârșit procesul nașterii naturale (….) și până în momentul în care intervine moartea biologică“ (*apud* Toader 2007:30). Dreptul la viață este protejat, în egală măsură, indiferent de titular, indiferent de vârstă, starea sănătății“ (*Ibidem*).

- *Infracțiunea de omor*

Omorul, sau altfel spus uciderea unei persoane, este cea mai gravă formă de manifestare a criminalității violente. Indiferent de relația dintre autor și victimă, spațiul în care este săvârșită și mijloacele utilizate, această infracțiune este incriminată de legislațiile penale din toată lumea. „Omorul reprezintă exemplul cel mai potrivit pentru a ilustra ideea de delict natural, în sensul dat de Raffaele Garofalo, respectiv, acela de faptă sancționată în toate timpurile și la toate popoarele“ (Cioclei, 2009, 13).

Pornind de la criteriul gravității faptei, legiuitorul român în materie penală înțelege să clasifice infracțiunea de *omor* (cunoscută în doctrină și sub denumirea de omor simplu) în *omor calificat* și *omor deosebit de grav.*

Omorul calificat (art.175) este o variantă a omorului simplu (art.174) ce cuprinde unele elemente circumstanțiale sau agravante, după cum reglementează Codul Penal român: „fapta realizată cu premeditare (art.175, lit.a), din interes material (art.175, lit.b), asupra soțului sau unei rude apropiate (art.175, lit. c), profitând de starea de neputință a victimei de a se apăra (art.175, lit.d), prin mijloace ce pun în pericol viața mai multor persoane (art.175, lit.e), în legătură cu

[53] După cum menționam în subcapitolul anterior, provocarea ilegală a avortului nu intră în sfera criminalității violente, așa cum este definită de noi.

îndeplinirea îndatoririlor de serviciu sau publice ale victimei (art.175, lit.f), pentru a se sustrage ori pentru a sustrage pe altul de la urmărire și arestare, ori de la executarea unei pedepse (art.175, lit.g), pentru a înlesni sau a ascunde săvârșirea altei infracțiuni (art.175, lit.h), în public (art.175, lit.i)" (C.P. 2013:75). Reiese din precizările legislative faptul că omorul calificat este caracterizat prin nouă elemente circumstanțiale sau agravante, raportate la forma simplă a omorului. Așadar, s-a ținut cont de motivațiile autorului, relația dintre victimă și autor, prezența sau absența actelor pregătitoare, intenționalitatea (directă sau indirectă), modalitățile de săvârșire a actului ș.a. Înțelegem din acestea că omorul calificat presupune, după caz, premeditarea actului, decesul uneia sau mai multor victime, existența unui interes material ori a interesului legat de unele sancțiuni penale, săvârșirea faptei în spațiul familial, în spațiul public, în instituții ori la locul de muncă.

Omorul deosebit de grav se caracterizează prin șapte elemente circumstanțiale sau agravante, raportate, asemenea omorului calificat, la forma simplă a omorului. Acesta este tot o formă calificată a omorului, cu diferența că prezintă cel mai înalt nivel de gravitate, impunând implicit cea mai severă sancțiune penală. Dacă omorul calificat este prevăzut cu executarea unei pedepse privativă de libertate, cuprinsă între 15 și 25 de ani și interzicerea unor drepturi (art.175, alin.1), omorul deosebit de grav poate fi sancționat pe lângă executarea unei pedepse cuprinsă între 15 și 25 de ani și prin executarea unei pedepse cu detenția pe viață (art.176, alin.1). Codul Penal român descrie infracțiunea de omor deosebit de grav ca fiind „uciderea prin cruzime (art.176, lit.a), asupra a două sau mai multor persoane (art.176, lit.b), de către o persoană care a mai săvârșit un omor (art.176, lit.c), pentru a săvârși sau a ascunde săvârșirea unei tâlhării sau piraterii (art.176, lit.d), asupra unei femei gravide (art.176, lit.e), asupra unui magistrat, polițist, jandarm ori asupra unui militar, în timpul sau în legătură cu îndeplinirea îndatoririlor de serviciu sau publice ale acestora (art.176, lit.f), de către un judecător sau procuror, polițist, jandarm sau militar, în timpul sau în legătură cu îndeplinirea îndatoririlor de serviciu sau publice ale acestora (art.176, lit.g)" (*Idem*:75-76). Constatăm faptul că omorul deosebit de grav se diferențiază față de omorul simplu și omorul calificat prin existența unor circumstanțe agravante ce țin de trecutul infracțional al autorului (autorul a săvârșit o altă infracțiune de omor),[54] numărul victimelor, modalitatea de săvârșire a actului, suprimarea indirectă a altei vieți (atunci când o femeie este însărcinată),[55] calitatea victimei (magistrat, polițist, militar) ori calitatea autorului (judecător, procuror, polițist, jandarm, militar).[56]

---

[54] Pe larg despre această circumstanță agravantă în Valerian Cioclei, *Drept penal. Partea specială. Infracțiuni contra persoanei*, 2009:50.

[55] Valerian Cioclei specifică faptul că, pentru a se reține acest element circumstanțial, este necesar ca autorul infracțiunii „să fi cunoscut starea de graviditate a victimei". Pe larg în Valerian Cioclei, *Idem*: 68.

[56] Această variantă de omor deosebit de grav, introdusă prin art. 54 din Legea 278/2006, se vrea a fi o replică la elementul circumstanțial de la lit. f), omorul comis „asupra unui magistrat, po-

- *Infracțiunea de tentativă de omor*

Tentativa de omor este un act de criminalitate violentă care în România se pedepsește în toate cazurile: omor simplu, omor calificat, omor deosebit de grav. Tentativele faptelor de omor reprezintă unele *forme imperfecte* ale actului, după cum precizează Alexandru Boroi (1999, 75-76):

a) „tentativa perfectă – atunci când acțiunea tipică a fost executată în întregime, dar rezultatul – moartea victimei – nu s-a produs;
b) tentativa de omor întreruptă – atunci când activitatea autorului a fost oprită și împiedicată să se desfășoare din cauze exterioare voinței făptuitorului;
c) tentativa relativ improprie – se evidențiază prin caracterul impropriu sau inapt al mijloacelor folosite, precum și prin lipsa obiectului de la locul unde făptuitorul credea că se află;
d) tentativa de omor cu intenție directă – dacă inculpatul a aplicat victimei mai multe lovituri, cu obiecte grele, din care unele asupra capului și cu intensitate, prevăzând posibilitatea morții victimei, rezultat pe care, deși nu și l-a dorit, l-a acceptat“.

Secțiunea a doua a acestui capitol, intitulată *Loviri și vătămări ale integrității corporale sau a sănătății*, cuprinde actele de lovire sau alte violențe; vătămarea corporală; vătămarea corporală gravă; lovirile sau vătămările cauzatoare de moarte; vătămarea corporală din culpă (art.180-184). Așa cum precizam în subcapitolul 3.2. *Caracteristicile definitorii ale criminalității violente*, înțelegem să analizăm dintre toate aceste tipuri de infracțiuni doar actele de vătămare corporală gravă și lovituri cauzatoare de moarte. Infracțiunile de *lovire și vătămare a integrității corporale sau a sănătății* comportă grade diferite de gravitate, cel mai scăzut nivel fiind specific lovirilor sau altor violențe iar cel mai ridicat fiind specific loviturilor cauzatoare de moarte. Diferențele nivelului de gravitate ce caracterizează aceste fapte sunt constatate de asemenea în privința sancțiunilor prevăzute în normativul penal. Spre exemplu, dacă infracțiunile de lovire sau alte violențe sunt sancționate cu amendă penală sau cu executarea unei pedepse de maximum 2 ani, lovirile cauzatoare de moarte sunt sancționate cu executarea unei pedepse cuprinsă între 5 și 15 ani.

Mai mult, în cazul infracțiunilor de lovire sau alte violențe, conform art.180, alin.4 „împăcarea părților înlătură răspunderea penală, producându-și efectele și în cazul în care acțiunea penală a fost pusă în mișcare din oficiu“ (C.P. 2013, 78). În schimb, „datorită gravității sporite a faptei, în cazul vătămării corporale grave, spre deosebire de infracțiunea de lovire sau alte violențe și de vătămarea corporală, urmărirea penală se efectuează din oficiu și nu la plângere prealabilă, iar o eventuală împăcare a părților nu are consecințe asupra răspunderii penale“ (Cioclei, 2009, 149).

---

liștist, jandarm ori asupra unui militar, în timpul sau în legătură cu îndeplinirea îndatoririlor de serviciu sau publice ale acestora“. Pe larg în Valerian Cioclei, *Idem*:77-78.

- *Infracțiunea de vătămare corporală gravă*

Articolul 180 (alin.1) din *Codul Penal* român menționează că „infracțiunea constă în lovirea sau orice acte de violență cauzatoare de suferințe fizice". Vătămarea corporală gravă se raportează, potrivit lui Valerian Cioclei, la această formă a infracțiunii, fiind caracterizată de elemente circumstanțiale sau agravante:

În varianta *tip* (art.182, alin.1), vătămarea corporală gravă este „fapta prin care s-a pricinuit integrității corporale sau sănătății o vătămare care necesită pentru vindecare îngrijiri medicale mai mult de 60 de zile" (C.P. 2013, 79). Elementul circumstanțial agravant se referă în această situație la necesitatea îngrijirilor medicale mai mult de 60 de zile.

Prima formă agravantă este construită pe o serie de elemente circumstanțiale, după cum este precizat în Codul Penal român (art. 182, alin. 2). „Dacă fapta a produs vreuna dintre următoarele consecințe: pierderea unui simț sau organ, încetarea funcționării acestora, o infirmitate permanentă fizică ori psihică, sluțirea, avortul, ori punerea în primejdie a vieții persoanei". Cea de a doua formă agravantă este stipulată prin art. 182 (alin. 3) și se referă la situația „când fapta a fost săvârșită în scopul producerii consecințelor prevăzute la alin. 1 și 2" (*Idem*, 78-79).

Modul în care este incriminată și sancționată infracțiunea de vătămare corporală gravă evidențiază preocuparea legiuitorului român și a jurisprudenței pentru conturarea unor garanții ale respectării drepturilor și atributelor fundamentale ale persoanei (dreptul la viață, dreptul la integritate corporală și sănătate).

- *Infracțiunea de lovituri sau vătămări cauzatoare de moarte*

Codul Penal român prevede, prin articolul 183, faptul că infracțiunea de lovituri sau vătămări cauzatore de moarte există „dacă una dintre faptele prevăzute în articolul 180-182 a avut ca urmare moartea victimei". Mai exact, infracțiunea de lovituri sau vătămări cauzatoare de moarte se construiește pe infracțiunile de lovire și alte violențe, vătămare corporală și vătămare corporală gravă, cu mențiunea că aceasta prezintă circumstanțe agravante. „Deoarece fapta are ca rezultat decesul unei persoane se poate spune că avem, în acest caz, pe lângă obiectul juridic comun secțiunii, respectiv, integritatea corporală și sănătatea persoanei, un obiect juridic special, identic cu cel al infracțiunilor contra vieții" (Cioclei, 2009, 151).

B) Capitolul III, intitulat *Infracțiuni privitoare la viața sexuală,* include infracțiunile de viol, act sexual cu un minor, seducție, perversiune sexuală, corupție sexuală, incest și hărțuire sexuală. „Obiectul juridic comun al infracțiunilor din acest capitol este reprezentat de relațiile sociale referitoare la libertatea și inviolabilitatea vieții sexuale a persoanei, deoarece valoarea ocrotită în principal este chiar viața sexuală a persoanei (...). Este firesc de asemenea să se acorde protecție, în mod adiacent, și altor valori lezate indirect, cum ar fi

viața și integritatea fizică a persoanei. În aceste cazuri există și un obiect juridic secundar, reprezentat fie prin viața persoanei (spre exemplu, la violul urmat de moartea victimei), fie prin integritatea corporală și sănătatea persoanei (spre exemplu, la violul în varianta agravată care se referă la cauzarea unei vătămări grave a integrității corporale sau a sănătății)" (*Idem*, 227-228).

- *Infracțiunea de viol*

Infracțiunea de viol, inclusă de noi în sfera criminalității violente, a fost sancționată în ultimii ani mai aspru de către legiuitorul român în materie penală, existând în acest sens unele modificări legislative. Mai exact, prin *Legea nr. 197/2000,* au fost introduse și incriminate spre sancționare penală și actele de viol săvârșite între persoane de același sex: „actul sexual, de orice natură, cu o altă persoană, prin constrângerea acesteia sau profitând de imposibilitatea ei de a se apăra ori de a-și exprima voința".[57] Valerian Cioclei precizează faptul că „libertatea sexuală reprezintă obiectul juridic special principal al infracțiunii deoarece, în cele mai multe ipoteze, obiectul juridic are un caracter complex. În aceste ipoteze, în care violul se realizează prin constrângere, adică prin violențe fizice sau psihice, există și un obiect juridic secundar, constând în relațiile privind libertatea fizică sau psihică a persoanei, viața, integritatea fizică și sănătatea acesteia" (Cioclei, 2009, 233).

Pornind de la pericolul social reprezentat de infracțiunea de viol, prin Legea nr. 197/2000, a fost statuată totodată imposibilitatea înlăturării răspunderii penale ca urmare a împăcării părților și încheierea căsătoriei între victimă și agresor.

În prezent, *Codul Penal* român prevede sancțiuni mai mari pentru formele agravante ale delictelor de viol:

- *Prima formă agravantă* există potrivit art. 197 (alin. 2), dacă „fapta a fost săvârșită de două sau mai multe persoane împreună (art.197, lit. a); victima se află în îngrijirea, ocrotirea, educarea, paza sau în tratamentul făptuitorului (art.197, lit. b); victima este membru al familiei (art.197., lit.b[1]); s-a cauzat victimei o vătămare gravă a integrității corporale sau a sănătății (art.197, lit.c)" (C.P. 2013, 102).
- *Cea de a doua formă agravantă* există conform art. 197 (alin. 3), Ipoteza I: dacă „victima nu a împlinit vârsta de 15 ani". „Gravitatea sporită a faptei este determinată de vârsta fragedă a victimei, deoarece săvârșirea faptei asupra unei asemenea persoane constituie o mare primejdie pentru dezvoltarea ei ulterioară, fizică și psihică" (Toader, 2007, 112).
- *Cea de a treia formă agravantă* există potrivit art. 197, (alin. 3), Ipoteza II: dacă „fapta a avut ca urmare moartea sau sinuciderea victimei" (C.P. 2013, 102).

[57] Legea 197/2000 pentru modificarea și completarea unor dispoziții din Codul Penal român, Monitorul Oficial, Partea I, nr. 568 din 15 noiembrie 2000.

Infracțiunile privitoare la viața sexuală afectează în unele cazuri atât dreptul la libertatea vieții sexuale cât și dreptul la viață, la integritatea corporală și sănătatea persoanei. Indiferent dacă sunt săvârșite împotriva victimelor de același sex sau de sex diferit, a persoanelor din cadrul familiei sau împotriva unor persoane necunoscute, aceste delicte se caracterizează printr-un nivel ridicat de pericol social.

Nu este întâmplător faptul că *Infracțiunile contra persoanei* se regăsesc în *Codul Penal* român imediat după infracțiunile contra statului. După o perioadă în care regimul comunist din România a „mascat" starea reală a infracționalității și implicit a criminalității violente, legiuitorul român în materie penală readuce în prim plan drepturile fundamentale ale persoanei. Societatea, prin intermediul normelor scrise și nescrise, este obligată să creeze un mediu optim pentru existența, dezvoltarea și devenirea ființei umane. În acest sens, legislația penală din România încearcă să descurajeze comportamentul infracțional și să sublinieze respectul datorat vieții, integrității și sănătății persoanei. Apreciem însă că este important să ținem cont de faptul că sancțiunile penale au mai degrabă rolul de a *trata* și nu de a *preveni*. Este nevoie să completăm măsurile de sancționare a criminalității violente prin dezvoltarea unor obiective comune în prevenire, între cercetători, organe judiciare, opinie publică, societate civilă ș.a.

9.3.5. Infracțiuni contra patrimoniului

Titlul III din *Codul Penal* român, intitulat *Infracțiuni contra patrimoniului* incriminează actele de furt, furt calificat, tâlhărie, piraterie, abuz de încredere, gestiune frauduloasă, înșelăciune, delapidare, însușire a bunului găsit, distrugere, distrugere calificată, distrugere din culpă, tulburare de posesie și tăinuire (art. 208-221).

Obiectul juridic principal al acestei categorii de infracțiuni constă în „relațiile sociale referitoare la patrimoniul public sau privat. Obiectul juridic secundar constă în relațiile sociale referitoare la posesia asupra bunurilor, încrederea și buna credință pe care trebuie să se bazeze relațiile sociale cu caracter patrimonial. Uneori infracțiunile din acest titlu pot avea ca obiect juridic secundar relațiile sociale privind libertatea morală, integritatea corporală, viața persoanei" (Toader, 2007, 131).

Dintre infracțiunile săvârșite contra patrimoniului, am ales să introducem în sfera noastră de analiză tâlhăria, considerată socialmente periculoasă, atât prin raportare la prejudiciile aduse persoanei, cât și la prejudiciile aduse patrimoniului. Potrivit art.211, alin.1, tâlhăria constă în „furtul săvârșit prin întrebuințare de violențe sau amenințări ori prin punerea în stare de inconștiență sau neputință de a se apăra, precum și întrebuințarea unor astfel de mijloace pentru păstrarea bunului furat sau pentru înlăturarea

urmelor infracțiunii ori pentru ca făptuitorul să-și asigure scăparea“ (C.P. 2013, 93).

Legiuitorul român în materie penală statuează trei forme agravante ale infracțiunii de tâlhărie:

– *Prima formă agravantă* există, potrivit art. 211, alin. 2, atunci când:
  a) „autorul este mascat, travestit ori deghizat;
  b) actul are loc în timpul nopții;
  c) actul are loc într-un loc public sau într-un mijloc de transport.“

– *Cea de a doua formă agravantă* există, conform art. 211, alin. 2^1, în situațiile în care:
  a) „tâlhăria este săvârșită de două sau mai multe persoane împreună;
  b) când atacatorul are asupra sa o substanță narcotică ori paralizantă;
  c) într-o locuință sau în dependințe ale acesteia;
  d) în timpul unei calamități.“

– *Cea de a treia formă agravantă* există, potrivit alin. 3, atunci când „tâlhăria a produs consecințe deosebit de grave sau a avut ca urmare moartea victimei“ (*Idem*, 94). Asemenea celorlalte forme de manifestare a criminalității violente, tâlhăria se caracterizează printr-un grad ridicat de pericol social. După cum este stipulat și în normativul penal, aceasta aduce atingere atât bunurilor publice sau private, cât și integrității fizice, libertății și vieții persoanei.

9.4. Concluzii

Criminalitatea violentă este fără doar și poate un factor care a contribuit constant la gândirea, construirea și aplicarea de noi:

- legi
- politici sociale
- forme de educație
- diverse tipuri de reeducare și reabilitare
- forme de autoapărare
- discursuri
- modalități de informare
- modalități de prevenire și combatere ș.a.

Criminalitatea violentă trebuie combătută și ținută sub control în orice societate, pentru binele acesteia și mai ales pentru dezvoltarea familiei în care se formează individul (socializarea primară).

Libertatea individului este foarte importantă, la fel de importantă este și siguranța sa în ce privește apărarea sa împotriva oricăror tipuri de pericole la care ar putea fi supus:

- în spațiile publice,
- la locul de muncă,
- în spații închise,
- în spații închise și private așa cum este, de exemplu, familia sa.

Aplicarea și respectarea legii în vigoare este o condiție fără de care nici o societate nu poate funcționa în mod corespunzător, sănătos. Înainte de orice se plasează educarea individului în familia sa de origine și de către instituțiile de specialitate, așa cum este școala, pentru a preveni comiterea delictelor. Educația trebuie luată în serios de fiecare societate, indiferent de:

- tipul ei,
- religia sau religiile practicate,
- politică,
- cutume ș.a.

Încrederea individului în modalitățile de prevenire și combatere a violenței, omorului, și a celorlalte delicte, este esențială. În acest fel se poate preveni setul întreg de delicte împotriva patrimoniului sau a persoanei.

Bibliografie

- Abraham, P. și Dumitrescu, C. (2010). *Sociologia devianței și controlul social.* București, Detectiv.
- Balica, E. (2008). *Criminalitatea violentă. Tendințe și factori de risc*. București, Oscar Print.
- Banciu, D. (2000). *Elemente de sociologie juridică*. București, Lumina Lex.
- Banciu, D. (2005). *Crima și criminalitatea. Repere și abordări juris–sociologice.* București, Lumina Lex.
- Basiliade, G. C. (2006). *Criminologie comprehensivă*. București, Expert.
- Bonfils, P. (1999). *Les violences criminelles en France*. În: Proulx, J., Cusson, M. și Ouimet, M. (coord.) *Les violences criminelles*. Quebec, Les Presses de l´Université Laval.
- Borlandi, M., Boudon, R., Cherkaoui, M. și Valade, B. (coord.), (2009). *Dicționar al gândirii sociologice.* Iași, Polirom.
- Boroi, A. (1999). *Infracțiuni contra vieții*. București, ALL BECK.
- Chesanis, J.C. (1981). *Histoire de la violence.* Paris, Laffont.
- Cioclei, V. (2009). *Drept penal. Partea specială. Infracțiuni contra persoanei.* București, C.H.Beck.

- Clinard, M.B. și Meier, R.F. (2011). *Sociology of Deviant Behavior*, ediția a XIV-a. Belmont, Wadsworth Cengage Learning.
- *Codul penal. Codul de procedură penală.* Actualizat la 14 februarie 2013. București, Hamangiu.
- Cusson, M., (2006). *Devianța.* În: Boudon, R. (coord.) *Tratat de sociologie*, ediția a II - a, trad. din franceză de Vasiliu, Delia și Ene, Anca. București, Humanitas.
- Durkheim, É. (1974) *Regulile metodei sociologice*, ediția a II - a, trad. din franceză de Sudețeanu, Constantin. București, Științifică.
- Giddens, A. (2000). *Sociologie*, ediția a II-a, trad. din limba engleză de Săndulescu Radu și Săndulescu Vivia. București, BIC ALL.
- Krug, E.G., Dahlberg, L.L., Mercy, A.J., Zwi, A. și Lozano-Ascenio, R. (2002) *Rapport mondial sur la violence et la santé*, Organisation Mondiale de la Santé, Genève.
- Liiceanu, A. (2003). *Violența umană: o neliniște a societății contemporane*. În: Ferréol, G. și Neculau, A., *Violența. Aspecte psihosociale.* Iași, Polirom.
- Maguire, M., Morgan, R., Reiner, R. (eds.) (2002). *The Oxford Handbook of Criminology*, ediția a III - a. Oxford, Oxford University Press.
- Mitrache, C. și Mitrache, C. (2004). *Drept Penal Român. Partea generală*, ediția a II-a. București, Universul Juridic.
- Popescu – Neveanu, P. (1978). *Dicționar de psihologie*. București, Albatros.
- Proulx, J., Cusson, M. și Ouimet, M. (coord.), (1999) *Les violences criminelles*. Quebec, Les Presses de l´Université Laval.
- Rădulescu, S.M. (1999). *Devianță, criminalitate și patologie socială*. București, Lumina Lex.
- Ștefănescu, P. și Cârjan, L. (2001). *Știință versus crimă. Criminologie, Criminalistică, Medicină legală.* București, Curtea Veche.
- Toader, T. (2007). *Drept penal. Partea specială,* ediția a II - a. București, Hamangiu.
- Welzer-Lang, D (f.a.) *L'utilité du viol chez les hommes.* Disponibil online la pagina http://tahin-party.org/textes/impp50-85.pdf.
- Zamfir, C. și Vlăsceanu, L. (coord.), (1993). *Dicționar de sociologie*. București, Babel.

Capitolul 10
Homosexualitatea și lesbianismul

(Brîndușa Mihaela Dragomir)

10.1. Homosexualitatea și lesbianismul: Introducere și definire

Prea puțin dezbătută în România, lipsa unei documentații și a unei educații sexuale potrivite în instituțiile de învățământ, în institutele mass-media, homosexualitatea este, încă, în societatea actuală un tabu. Și spun că o dată cu evenimentele din 1989, România a trecut în democrație, care presupune: libertatea de a alege, libertatea conștiinței, libertatea de exprimare, dreptul la informație, dreptul la opinie, libertatea întrunirilor, dreptul de asociere, drepturile electorale și totodată ar trebui să asigure respectarea și protejarea acestor drepturi.

Pe de altă parte, familia este foarte importantă pentru formarea individului, iar atunci când acesta își părăsește familia de origine și își întemeiază propria sa familie, aceasta devine o mare răspundere pentru el. Legislația reglementează foarte clar și, cel puțin teoretic, apără interesele familiei și recunoaște drepturile femeii și ale bărbatului.

Democrația venită și instalată după evenimentele de după anul 1989 se află la un capăt opus al mentalității românești aflate sub semnul crucii Bisericii Ortodoxe care interzice homosexualitatea. Putem spune că românii au întors privirea de la ceea ce a fost, este și va fi; homosexualii, atât de sex masculin cât și de sex feminin, există în țara noastră, fie că vrem să fim conștienți de acest lucru, fie că nu. *Homosexualitatea* este un fenomen social, needucat, nemediatizat, nedezbătut și încă stigmatizat și prejudiciat (Rădulescu, 1998; Bonea, 2010).

Homosexualitatea este tradusă printr-o atracție sexuală primară pentru membrii de același sex. Pentru bărbați, termenii preferați sunt homosexual sau gay (Stewart, 1951, 150). Pe de altă parte, „homosexualitatea reprezintă atracția romantică, atracția sexuală sau activitatea sexuală între membrii de același sex sau gen“[58].

Lesbiana este termenul pentru o femeie cu o orientare către persoane de același sex. Folosirea termenului de „lesbiene și gay“ afirmă egalitatea și independența femeilor în cadrul comunității gay (Stewart, 1951, 173). Cu alte cuvinte homosexualitatea reprezintă atracția și practicile sexuale între doi parteneri de același sex. În definițiile de specialitate, nu se precizează nimic de sentimentele de iubire / fidelitate, se face apel doar la caracteristicile biologice.

[58] Homosexualitate. Disponibil online la: http://ro.wikipedia.org/wiki/Homosexualitate . Accesat la data de 28.02.2014.

Asociația Americană de Pediatrie definește sintagma „orientare sexuală“ ca fiind un termen care descrie de obicei atracția romantică, emoțională și sexuală a unei personane[59].

Fenomenul homosexualității este strâns legat de discriminare și se poate observa aceasta, începând cu *Dicționarul Explicativ al Limbii Române*[60] care dă sinonimul „pederastie“ atunci când căutăm semnificația cuvântului homosexualitate. Pederastria include „perversități“ cu un individ de același sex. Perversiunea este caracterizată prin atracție sexuală pentru indivizi de același sex; homosexualitate, inversiune“[61].

Căutăm înțelesul cuvântului „perversitate“ și putem găsi următoarea definiție: „PERVERSIUNE: deviere până la patologic a unor tendințe sau instincte datorită unor tulburări psihice; perversitate. Perversiune sexuală înseamnă săvârșirea de acte nefirești în legătură cu viața sexuală“[62].

Cu alte cuvinte homosexualitatea este caracterizată de o deviere de la natural din cauza unor tulburări psihice.

Rapoartele Kinsey[63] au raportat 10% din masculii fiind mai mult sau mai puțin exclusiv homosexuali și 2% până la 6% din femei fiind mai mult sau mai puțin exclusiv lesbiene iar în anul 1995, un studiu a raportat 6,2; 4,5 și 10,7% dintre bărbați și 3.6; 2.1 și 3.3% dintre femei din Statele Unite, Marea Britanie, Franța și respectiv, raport care a avut contact sexual cu cineva de același sex în ultimii cinci ani. Rata medie de la mai multe studii arată că 9,56% dintre bărbați sunt homosexuali și 4,75% dintre femei sunt lesbiene, ajungându-se la un total de aproximativ 15% din populația totală având înclinații către persoane de același sex[64].

Ținând cont de faptul că homosexualii și lesbienele sunt văzute ca fiind fenomene caracterizate de cifre relativ scăzute se poate spune că aceștia fac parte din categoria minorităților. Homosexualitatea, fiind o deviere de la normalitate, este o minoritate în procentul populației totale.

Cu toate acestea, această minoritate există și are nevoie de legi care să o protejeze, de instituții, de un sistem sanitar adecvat, de o consiliere psihologică și de specialiști pentru a ajuta această minoritate să se integreze.

Heterosexismul este ipoteza că toată lumea este explicit heterosexuală, în timp ce „discriminarea sexuală (numită și sexism) este o atitudine

---

[59] Homosexualitate. Trad. Personala. Disponibil online la: http://www.psychiatry.org/mental-health/people/lgbt-sexual-orientation . Accesat la data de 28.02.2014.

[60] Homosexualitate DEX online. Disponibil online la: http://dexonline.ro/definitie/homosexualitate. Accesat la data de 28.02.2014.

[61] Homosexualitate DEX online. Disponibil online la: http://dexonline.ro/definitie/homosexualitate. Accesat la data de 28.02.2014.

[62] DEX. Online. Disponibil online la: http://dexonline.ro/definitie/pedestrie . Accesat la data de 28.02.2014.

[63] *Comportamentul sexual al bărbaților* – Kinsey, Pomeroy, și Martin/ *Comportamentul sexual al Femeii Umane* – Kinsey, Pomeroy, Martin și Gerhard.

[64] Prevalența de comportamentul homosexual și atracție homosexuală în Statele Unite ale Americii, Marea Britanie și Franța: Rezultatele probelor naționale bazate pe populație – Vindem, Wells și Wypij.

privind superioritatea unui reprezentant al unui sex asupra celuilalt sex. În ciuda unor aparente ținte predilecte sexismul discriminează de fapt ambele sexe[65].

Dar nu toți suntem la fel, fiecare e unic în felul lui. Personalitatea umană și orientarea sexuală a fiecăruia este produsul a mai multor factori, fiecare caz este unic și trebuie tratat ca atare. Nu trebuie să ignorăm niciun factor care influențează viața și sănătatea sexuală, trebuie să avem compasiune și să dăm dovadă de înțelegere față de acest fapt social.

Se poate spune că cea mai controversată și totodată o formă de deviantă sexuală, homosexualitatea este cea mai cunoscută, aceasta fiind întâlnită în fiecare cultură, rasă, etnie din fiecare colț al lumii (Spineanu, 2005; Rădulescu, 1996; Stoica, 1972). Homosexualitatea este practicată și răspândită pe tot parcursul istoriei, aceasta fiind mai des cultivată, dar și mai larg acceptată, în societățile înapoiate în comparație cu societățile contemporane (Spineanu, 2005; Russell, 2004). Homosexualitatea era considerată superioară în lumea Antică față de comportamentul heterosexual, astăzi homosexualitatea este rău privită, abătându-se grav de la normele normalității, fiind (în trecutul istoric apropiat) zeci de ani sub semnul unei boli psihice sau din privința religiei, posedarea diavolului, posesiune satanică, subiecții care activau homosexualitatea fiind văzuți ca și sociopați.

Așadar ce este homosexualitatea? Termenul „homosexualitate" s-a conturat în anul 1960, atunci când cei ce se regăseau în acest fenomen de deviație a comportamentului sexual au început a fi studiați din punct de vedere psihic și biologic (Weeks, 1986; Giddens, 2000).

Michael Foucault a demonstrat, că înainte de secolul XVIII acest termen nu a existat (Foucault, 1978; Giddens, 2000). Termenul „lesbianism" care desemnează homosexualitatea la femei a fost introdus mai târziu.

Termenul „homosexual" are o etimologie[66] neobișnuită, părțile lui componente provenind din limbi diferite: prefixul grec „homo" și radicalul latin „sexualis" (idem).

În Grecia, această inadvertență lingvistică a fost rezolvată prin adoptarea unui cuvânt în întregime grecesc *(h)omofilofil* (ομοφυλόφιλος), constând din trei elemente (Idem):

- prefixul „*homo-" (όμο)*, care înseamnă „același";
- partea mediană *„-filo-" (φυλο*), care înseamnă „sex" sau „gen" (sexul masculin și sexul feminin);
- sufixul *„-file" (φιλώ*) care, în greaca veche, înseamnă „a iubi".

În alte cuvinte termenul de *„(h)omofilofil*" înseamnă „cel ce iubește pe cel de același sex".

[65] Sexism. Disponibil online la: https://docs.google.com/file/d/0B-iOqOKLc35PekVnZFhZT-0NUaFdfUG9ieUpEdWtGQQ/edit?pli=1 . Accesat la data de 02.06.2013.

[66] Etimologie homosexualitate. Disponibil online la http://www.lexilogos.com/etymologie_gay.htm Accesat la data de 7.03.2014.

Conceptul homosexualității mai este regăsit și în următoarele sinonime (Stoica, 1972, 320):

- gay (termen american preferat și de către femei și de către bărbații hetero și homosexuali);
- inversiune sexuală (termen introdus de către Sigmund Freud și care desemnează cel mai bine paradigma homosexualității);
- contrasexualitate;
- sadomie (termen religios);
- pederastie (termen folosit în medicina legală);
- homoerotism (atracția, în special erotică, homosexuală);
- uranism (termen antic de definire a homosexualității) .

„Homosexualitatea" constă în atracția psihosexuală a unui individ pentru un individ de același sex" (Stoica, 1972, 319). Femei și bărbați care sunt atrași de indivizi din cadrul aceluiași sex. S-a constatat că această deviație a comportamentului sexual este mai des întâlnită la bărbați decât la femei(idem). Numărul bărbaților care au avut de-a face cu inversiunea sexuală depășește numărul reprezentanților feminini. 8% bărbați implicați în activități homosexuale, 10% implicați în relații cu persoane din ambele sexe (bisexuali); 37% având cel puțin o dată în viață o experiență homosexuală. Pe când doar 2% dintre femei erau exclusiv lesbiene, 13% au mărturisit că au avut experiențe homosexuale, iar alte 15% au admis că au simțit dorințe homosexuale (Giddens, 2000, 119).

Spineanu Dobrotă Sorin (2005) spunea în una din puținele cărți de specialitate despre homosexualitate publicate în România că „homosexualitatea este definită, ca o activitate sexuală deviată, dirijată selectiv, exclusiv sau ocazional, spre un partener de același sex spre a realiza acte sexuale care, în mod evident, nu comportă coitul tipic" (Spineanu 2005, 22). Așadar, homosexualitatea este o atitudine diferită (nu neapărat greșită) de la cea majoritară în cadrul unei culturi, relativismul cultural. Homosexualitatea nu este încadrată în actul normal", acest termen fiind relativ și general „fapt care ar prejudicia interpretarea științifică" (Selaru, 1993; Spineanu, 2005).

Pentru homosexualitatea feminină se folosesc termenii de (Stoica, 1972, 320):

- lesbianism;
- saphism;
- tribadism.

Lesbianismul este definit în Dicționarul Limbii Române ca fiind „Atracție erotică patologică și satisfacere sexuală între femei"[67]. Lesbiana este termenul pentru o femeie cu orientare către persoane de același sex. Folosirea termenului afirmă egalitatea și independența femeilor în cadrul comunităților gay (Stewart, 1951, 173).

[67] DEX online. Disponibil online la: http://dexonline.ro/definitie/lesbianism . Accesat la data de 07. 03.2014.

Aversiunea sexuală reprezintă o repulsie, un dezgust extrem pentru o persoană (Brenot, 2005, 91). Inversiunea sexuală are la bază atât atracția pentru același sex cât și aversiunea pentru indivizii din sexul opus. Excepție fac indivizii bisexuali, reușind să treacă peste aversiunea sexuală, ei simțind atracție în mod egal (cel puțin la nivel teoretic) pentru ambele sexe.

10.2. Clasificarea homosexualității

Întrucât nu se cunosc cu exactitate factorii (biologici, psihologici sau sociali) care determină orientarea sexuală a unui individ (Spineanu, 2005, 39) este dificil de efectuat clasificarea homosexualității. Tipurile de homosexuali diferă de la studii la studii în funcție de criteriile alese și de perspective. Subiectivitatea își face apariția influențând pozitiv sau negativ orice abordare. Vom vedea în următorul capitol, cum factorii care determină inversiunea sexuală sunt încă nedemonstrați științific, teoriile rămânând doar la stadiul de presupuneri. Pentru a înțelege mai bine fenomenul homosexualității și pentru a putea face câteva clasificări se impune clarificarea conceptului de orientare sexuală.

Orientarea sexuală reprezintă rezultatul interacțiunii dintre sexul biologic și rolurile de gen (Stewart, 1951, 262) și se clasifică în: orientarea heterosexuală (atracția față de sexul opus), orientarea homosexuală (atracția către persoane de același sex) și orientarea bisexuală (atracție către persoane de același sex, dar și pentru persoane de sex opus) (Giddens, 2000; Steward, 1951; Miclea, 1997; Bell, 1981; Bonea, 2010).

Cercetătorii Asociației Americane de Psihologie consideră că sexualitatea unui individ are patru componente și anume: sexul biologic (femeie/bărbat), identitatea sexuală (ce gen se percepe individul; se poate diferenția de sexul biologic), rolul social al sexelor (apartenență culturală la unul din genuri) și orientarea sexuală (Spineanu, 2005, 24).

Sigmund Freud (1856-1939) atenționa asupra cazurilor de homosexualitate provenite după orice experiență traumatizantă, de exemplu, violul și clasifică inversiunea sexuală în funcție de numărul partenerilor sexuali, dar și de frecvența experiențelor homosexuale. Astfel se distingeau trei tipuri de inversiune sexuală și anume (Freud, 1991; Selaru, 1993; Spineanu, 2005):

- *invertiți completi* reprezentând indivizi interesați doar de parteneri de același sex, simțind aversiune sexuală față de sexul opus;
- *invertiți ambigeni* (hermafroditism-psihosexuali), reprezentați de către indivizii bisexuali;
- *invertiții ocazionali*. Acest tip de aversiune fiind compus din indivizi care datorită unor factori externi (spitalizare, război etc.) nu pot apela la persoane de sex opus, ajung să întrețină relații homosexuale.

Kenneth Plummer distingea și el în lucrările sale[68] precum Sigmund Freud, după numărul relațiilor homosexuale în diferite contexte sexuale (Giddens, 2000; Plummer, 1975) clasifică:

- *homosexualitatea întâmplătoare* caracterizată de o fază pasageră, relațiile homosexuale nedevenind un stil de viață, nici măcar regulate.
- *homosexualitate personalizată* care se divide la rândul ei în funcție de „comming out":
  1. Homosexuali care își acceptă orientarea făcând-o cunoscută apropiaților și familiei făcând din aceasta un stil de viață;
  2. Homosexuali care își ascund orientarea sexuală.

Pentru unii, inversiunea e un lucru natural, alții resimțind-o ca pe o „constrângere bolnăvicioasă" (Șelaru, 1993, 35). Se disting diferite tipuri de homosexualitate în funcție de timpul la care acestea au apărut. Unii homosexuali mărturisesc că știu orientarea de-a lungul întregii vieți, alții spun că aceasta a apărut înainte sau după pubertate. Curioase sunt cazurile în care homosexualitatea poate apărea după o perioadă lungă de sexualitate normală existând chiar și cazuri de oscilații periodice de la heterosexualitate la inversiune sexuală (Freud, 1991, 13).

De asemenea, această deosebire după gradul de acceptare a sexualității o regăsim repetat incluzând indicatorii măsurabili precum: tulburări de gen, disfuncții sexuale, comportament, atitudinea societății asupra fenomenului homosexualității (Spineanu, 2005, 28):

- *homosexualii disintonici* (persoane care nu s-au acceptat pe ele însele și care pot prezenta stări de tristețe, crize identitare uneori depresii).
- *homosexuali sintonici* (acele persoane care și-au acceptat sexualitatea diferită, neavând probleme sau tulburări psihice cauzate de aceasta).

Homosexualitatea reactivă poate deriva din inducție negativă persuasivă întâlnită la persoanele care au suferit în dragoste, relații eșuate. De asemenea, putem regăsi *homosexualitatea de tip prostituție* sau *homosexualitate indusă* unor persoane care prezintă un nivel scăzut de discernământ, nefiind în toate capacitățile mintale, de persoane cu dezabilități și minori (Selaru, 1993, 39).

Referitor la lesbiene menționăm categoriile propuse de către J. Cohen (apud, Stoica, 1972, 326):

- femei care alternează homosexualitatea cu heterosexualitatea;
- femei cu aversiune sexuală totală pentru sexul masculin;
- femei cu „homosexualitate" (femei ce suferă de psihoză).

Femeile pot ajunge la inversiune sexuală prin: inițiere sexuală, din cauza unor traumatisme heterosexuale (egoismul, impotența, agresivitatea bărbaților

[68] Lucrările: *Sexual Stigma: An Interactive Accont* din 1975 și *The Making Of The Modern Lesbian.*

cu care acestea au avut relații) sau din cauza unor erori educative, de exemplu, teamă pentru relațiile heterosexuale (Ibidem). Circumstanțele care favorizează homosexualitatea feminină pot fi mânăstiri, internate, închisori, colective feminine închise (Selaru, 1993, 49).

10.3. Studiul Kinsey

Alfred C. Kinsey a fost biolog și zoolog în cadrul Universității din Indiana și a înființat în anul 1947 *Institutul de Cercetare în Sex și Reproducere*. Ulterior institutul i-a preluat numele purtând denumirea de „*Institutul Kinsey*"[69]. *Raportul Kinsey* (Kinsey, 1948, 639) e compus din două părți bazate pe studii ale comportamentului sexual al bărbaților, respectiv, al femeilor. Au fost aproximativ 6000 de respondenți de ambele sexe. Pentru a „măsura" orientarea sexuală, Kinsey nu a considerat suficiente cele trei clasificări (heterosexuală, homosexuală, bisexuală) și dorind a surprinde orientarea sexuală de-a lungul vieții dar și orientarea sexuală episodică a indivizilor a folosit o scală ce curprindea 6 categorii compuse din întrepătrunderea celor trei orientări. Respondenții puteau porni de la „complet heterosexual" până la „complet homosexual". Ulterior a fost adăugată, de către Institut, opțiunea de „asexual" – ce cuprinde indivizii care nu simțeau dorințe și atracții sexuale; Scala Kinsey ajungând să aibă 7 clasificări (Ibidem) (vezi tabelul 8).

Tabelul 8 Elementele de interpretare a scalei Kinsey

0 - exclusiv heterosexual cu niciun homosexual
1 - predominant heterosexual, doar întâmplător homosexual
2 - predominant heterosexual, dar mai mult decât accidental homosexual
3 - la fel de heterosexual și homosexual
4 - predominant homosexual, dar mai mult decât accidental heterosexual
5 - predominant homosexual, doar întâmplător heterosexual
6 - exclusiv homosexuali

Sursa: Institutul Kinsey. Disponibil online la: http://www.kinseyinstitute.org/research/ak-data.html#homosexuality. Accesat la data de 11.03.204.

Elementele: 0 = exclusiv heterosexual cu niciun homosexual; 1 = predominant heterosexual, doar întâmplător homosexual; 2 = predominant heterosexual, dar mai mult decât accidental homosexual; 3 = la fel de heterosexual și homosexual; 4 = predominant homosexual, dar mai mult decât accidental heterosexual; 5 = predominant homosexual, doar întâmplător heterosexual și 6 = exclusiv homosexuali (vezi tabelul 1), sunt utilizate pentru a specifica și a arăta gradul de predispoziție și orientarea sexuală a indivizilor de sex masculin și feminin (vezi figura 1).

[69] Institutul Kinsey. Disponibil online la: http://www.kinseyinstitute.org/research/ak-data.html#-homosexuality. Accesat la data de 11.03.204.

Figura 1: Scala Kinsey

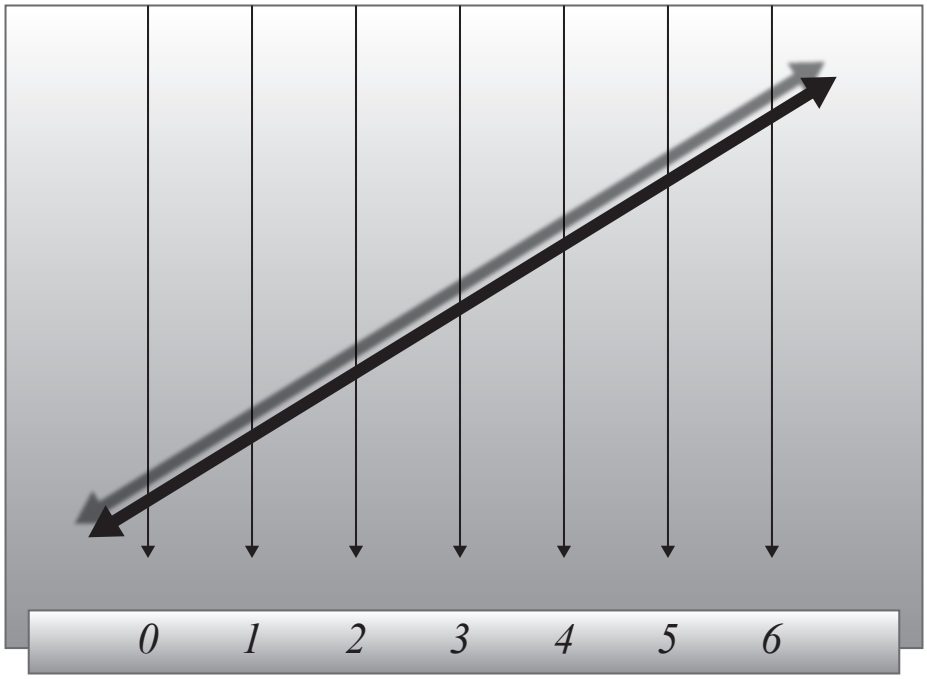

Sursa: Institutul Kinsey. Disponibil online la: http://www.kinseyinstitute.org/research/ak-data.html#homosexuality. Accesat la data de 11.03.204.

Conform acestei scale: 37% din bărbați, respectiv, 13% din femei au avut cel puțin o experiență homosexuală ajunsă până la orgasm; 10% din bărbați erau exclusiv gay și 2-6% erau lesbiene (clasificarea „complet homosexuală"), 46% bărbați bisexuali, 14-16% femei bisexuale. Studiul a avut ca scop „acumularea obiectivă a unei mase de fapte privind problemele sexuale, evitând strict orice interpretare socială sau morală a acestor fapte. *Raportul Kinsey* (1948) a zguduit prin rezultatele sale moralitatea, dezvăluindu-se că devianța sexuală nu este rară, fiind prezentă în toate clasele sociale (Chelcea, 2002, 74). Anchetă condusă de A. Kinsey a arătat că și componentele intime se pot studia din perspective psihosociologice și în ciuda controverselor și criticilor primite, cercetările lui, descoperirile lui în legătură cu sexualitatea umană au influențat profund valoarea socială și culturală în SUA[70].

G.W. Henry dar și A. Kinsey demonstrează în studiile lor că între 60-90% din cazuri homosexualitatea a apărut la vârstă preadolescenței, această orientare a subiecților stabilindu-se în jurul vârstei de 17-25 de ani (Selaru, 1993, 36).

În cazul lesbienelor F.E. Kenyon a studiat 123 femei demonstrând că 61% din cazurile de homosexualitate exclusivă au apărut în jurul vârstei de 15 ani și 40% la vârsta de 17 ani (ibidem).

[70] Kinsey. Disponibil la: http://ro.wikipedia.org/wiki/Alfred_C._Kinsey. Accesat la data de 13.03.2014.

Având în vedere scala Kinsey și celelalte clasificări putem afirma că o clasare corectă a homosexualității ar trebui să cuprindă atât toate orientările sexuale cât și întrepătrunderea lor, corelată cu contexul social dar și cu timpul – homosexualitatea putând fi episodică sau pe parcursul întregii vieți.

10.4. Factori, cauze și teorii ale homosexualității

În cursul istoriei, *homosexualitatea* a fost privită (Rădulescu, 1996, 195):

- ca un păcat înaintea lui Dumnezeu,
- viciu,
- boală psihică,
- tulburare de personalitate,
- delict penal.

Astăzi paradigma homosexualității se abordează prin prisma liberei alegeri, chiar a normalului. Societatea este într-o continuă schimbare, la fel ca și mentalitățile la scară largă a oamenilor, unele state din Occident ce trăiesc într-o „epocă postreligioasă" au creat legi și prevederi specializate pentru minoritățile sexuale. Dreptul la întemeierea unei familii înscris în *Declarația Universală a Drepturilor Omului* servește astăzi homosexualilor și lesbienelor ca și susținere, astfel că unele societăți au creat parteneriate civile între membrii de același sex sau căsătorii legale.

Oamenii de știință nu au reușit să ajungă la un consens cu privire la motivele exacte care determină orientarea sexuală a lesbienelor, a homosexualilor, a bisexualilor sau a heterosexualilor. S-au făcut diferite studii care au examinat posibilii factori genetici, hormonali, de dezvoltare, sociali și culturali care influențează înspre o anumită orientare, nicio descoperire nu permite oamenilor de știință să concluzioneze dacă există un factor special sau mai mulți factori care determină orientarea sexuală a indivizilor (*Asociația Americană a Psihologilor)*[71].

Articolul 16 cu privire la dreptul de întemeiere a unei familii din *Declarația Universală a Drepturilor Omului* (adoptată de *Adunarea Generală a Organizațiilor Unite* la 10 septembrie 1948).

Așadar, întrucât nu se cunoaște cu exactitate formarea orientării, identificarea cauzelor homosexualității s-a dovedit o problemă dificilă, cercetătorii având păreri contrare. Se creionează pe de-o parte ideea homosexualității înăscute, iar pe cealaltă parte, contrară, ideea conform căreia homosexualitatea e alimentată de către educație și de experiență individuală, dar și de autopercepție. Teoriile psihologice și sociale sunt mai strâns susținute de către cei care cred în posibilă descoperire și eventuala existență a unui „leac" contra homosexualității. Dacă homosexualitatea ar fi genetică, aceasta nu s-ar putea „corecta" pe

[71] Asociația Americană a Psihologilor. Trad. Personală. Disponibil online la http://www.apa.org/index.aspx . Accesat la data de 28.03.2014

când dacă aceasta ar fi de natură psihologică sau socială ar putea fi diminuată sau înlăturată.

Ansamblul factorilor biologici (factori anatomici, fiziologici, hormonali, genetici, endocrinologici, neurologici) duc la anumite teorii care au ca și concluzie că inversiunea sexuală nu e o alegere ci un dat. Voi prezenta câteva teorii și studii care au la bază factori biologici.

10.5. Studiul lui LeVay

Publicat în cadrul *Institutului Salk de Studii Biologice* din *San Diego*, LeVay pornește studiile bazate pe diferențele subtile dintre creierele unor bărbați heterosexuali și ale unor bărbați homosexuali, regiunea creierelor studiată purtând denumirea INAH15[72]. Presupunerea lui LeVay a fost că nevoile homosexualilor se bazează pe cauze biologice. Grupurile de neuroni INAH ale homosexualilor semănau cu grupurile de neuroni ale femeilor și amândouă (atât grupurile neuronale ale femeilor cât și a invertiților) erau semnificativ (de mai mult de două ori) mai mici în cazul bărbaților heterosexuali. Acest studiu a fost considerat o perioadă de timp o puternică dovadă conform căreia homosexualitatea este datorată factorilor neurologici, dar întrucât această particularitate a ciorchinelui de neuroni nu a fost atestată în toate cazurile, acest studiu nu reușește să dovedească că homosexualitatea este 100% genetică[73].

Controversele studiului:

Subiecții studiului care făceau parte din grupul de gay au murit de Sindromul Imuno-deficienței dobândite. Datorită faptului că SIDA provoacă scăderea nivelului de testosteron, studiul se consideră a fi compromis, acesta nefiind concludent pentru persoane sănătoase într-un context social natural, totodată LeVay nu avea certitudinea orientării sexuale ale cadavrelor feminine, dar nici a cadavrelor de bărbați considerați heterosexuali. Pe de altă parte, diferențele dintre ciorchini neuronali ale invertiților și ale heterosexualilor nu au fost concludente decât atunci când au fost studiați separați (homosexuali vs. heterosexuali). Cu alte cuvinte, neuronii au dimensiuni diferite de la individ la individ, diferențele nefiind semnificative (Idem).

LeVay, fiind și el homosexual, a afirmat[74]: „*Oamenii care cred că homosexualii și lesbienele dobândesc prin naștere această condiție sunt mult mai înclinați în a sprijini drepturile gay-lor*.“ LeVay admite: „*Este important să subliniez ce nu am descoperit. Nu am dovedit că homosexualitatea are cauze*

[72] Simon LeVay. Trad. Personală. Dispobibil online la: http://en.wikipedia.org/wiki/Simon_LeVay#cite_note-ordover-6 . Accesat la data de 13.03.2014.

[73] Spulberarea miturilor. Disponibil online la: http://argumentul-biologic.blogspot.ro/search/label/simon%20Levay . Accesat la data de 12.03.2014.

[74] Spulberarea miturilor. Disponibil online la: http://www.yogaesoteric.net/content.aspx?lang=RO&item=6209 Accesat la data de 12.03.2014.

genetice. Nu am descoperit un motiv genetic al orientării homosexuale. Nu am arătat că bărbații homosexuali se nasc în acest fel, aceasta fiind cea mai obișnuită greșeală pe care o fac cei care îmi interpretează munca. Nu am localizat o «zonă» homosexuală în creier."

Teoria ordinii la naștere: Această teorie propune o ipoteză conform căreia unele mame pot prezenta un fel de reacție alergică în timpul sarcinii la prezența hormonilor masculini ale fătilor de sex bărbătesc, astfel creându-se o rezistență împotriva masculinizării embrionilor. Viitorii copii se vor naște incomplet masculinizați și cu cât mamele vor avea mai mulți copii, probabilitatea ca aceștia să fie gay crește. După mai multe studii despre care criticii afirmau că eșantioanele de voluntari analizate au devenit „tot mai mari și mai nereprezentative", promotorii acestei teorii – *Anthony Bogaert* și *Ray Blachard* au analizat două eșantioane la nivel național mult mai numeroase și mai veridice decât grupurile de voluntari studiate anterior, dar nu s-a descoperit nicio diferență de comportament al fraților mai mici decât al fraților mai mari din cadrul aceleiași familii. După aceea, *Bogaert* a analizat un eșantion de opt ori mai mare, dar la fel, nu s-a putut demonstra o corelație direct proporțională între homosexualitate și numărul de copii dintr-o familie. Pe aceeași ipoteză a mai făcut studii pe două milioane de danezi și 10.000 de americani, studiile eșuând (apud Stanton, 2000, 59).

Cromozomii umani X și Y: Cromozomii X și Y sunt cromozomii care determină sexul (bărbat / femeie) individului. Cromozomii Y este mult mai mic decât cromozomul X adăpostind aproximativ 250 de gene, pe lângă cromozomul Y care adăpostește 1168 de gene. Cel puțin 2 dintre genele care stabilesc sexul copilului se regăsesc în cromozomul X și anume: receptorul androgenic și mult controversata „gena gay". În urma experimentelor făcute pe animale s-a observat că acțiunea androgenilor este responsabilă cu masculinizarea creierului în timpul vieții intrauterine și formează zonele craniene răspunzătoare cu atracția sexuală pentru femei. Cu cât acest receptor androgenic este mai „leneș" cu atât este mai greoaie acțiunea creierului de a se masculiniza[20]. Diferența cromozomială a sexelor se formează într-o perioadă timpurie a embrionului îndreptându-i dezvoltarea fizică într-una din cele două direcții posibile (Spineanu, 2005, 39). Gena „gay" a fost descoperită în anul 1993 de către Dan Hamer care a studiat homosexuali care aveau rude din partea mamei cu aceeași orientare; întrucât Hamer a afirmat că a găsit mutații ale genei XY 28 în 64% din cazuri homosexuale, în anul 1995 s-a efectuat un studiu de data aceasta pe lesbiene, dar în acest caz nu s-au găsit mutații ale genei. Având în vedere aceste două gene importante s-a stabilit legătura între paternul de activare al cromozomului X al mamei și orientarea sexuală a fiului descoperindu-se că inactivarea cromozomului X este preferențială (unul dintre cei doi cromozomi X fiind inactivat în majoritatea celulelor) (Idem).

Teoria priorității femeii[75]: afirmă că transformarea fetusului masculin XY are loc între a șaptea și a noua săptămâna a sarcinii umane, iar până în săptămâna a șasea toți fetușii dezvoltă organe genitale feminine până când intervine androgenul de la mamă care tranformă ovarele în testicule. Ulterior testiculele noi create vor produce testosteron care va dezvolta viitorul penis. La copilul XX (feminin) se va secreta hormonul cortizon care va bloca efectul androgenului, formându-se apoi clitorisul. În condițiile în care cortizonul nu reușește să blocheze total efectul androgenului, copilul XY va avea trăsături feminine.

Astfel teoria susține că de fapt toți oamenii ar trebui să fie de sex feminin având ca argument că la începutul oricărei sarcini toți copiii sunt de sex feminin, cromozomul Y fiind de fapt un cromozom Y afectat.

Studiul lui Kallman a fost efectuat în 1995 și a avut ca subiecți analizați gemeni identici, Kallman observând o asociere genetică a orientării sexuale ale acestora. Ipoteza acestui studiu dar și a altora care l-au urmat a fost: dacă orientarea sexuală este genetică, aceasta ar trebui să fie aceeași în cazul fraților gemeni.

Cu alte cuvinte, dacă gemenii aveau aceeași orientare sexuală se deduce că aceasta este explicit genetică. Studiul lui Kallman la fel ca și în cazul lui LeVay a fost compromis datorită faptului că subiecții care au fost analizați erau bolnavi, instituționalizați în spitale psihice (Idem).

Studiul lui Bailey și Pillard: preluat după studiul și ipoteza lui Kallman; Bailey și Pillard din cadrul *Universității Nortwestern* și respectiv *Universitatea de Medicină din Boston* au studiat 57 de perechi de frați adoptivi, 142 de frați de gemeni, 56 de perechi de gemeni identici și 54 de perechi de gemeni fraterni. Rezultatele au fost: 52% dintre gemenii identici erau homosexuali. Alte rezultate cuprinse în *Un studiu genetic asupra orientării sexuale masculine* au fost: 22% dintre gemenii fraternali erau și ei gay, 11% dintre frații adoptivi ai bărbaților homosexuali erau și ei homosexuali și 9% dintre frații nonbiologici erau gay.

Ulterior s-au făcut studii și pe homosexualitatea feminină iar rezultatele au fost următoarele: 48% dintre gemenii identici ai lesbienelor aveau și ei orientare homosexuală, 16% dintre frații paternali erau gay și doar 6% dintre surorile adoptive erau și ele lesbiene[76].

Am văzut cum știința prin teoriile sale biologice nu poate demonstra dacă factorii genetici influențează orientarea sexuală a oamenilor. Voi aborda în continuare ansamblul factorilor psihanalitici care explică fenomenul homosexualității. Voi începe cu teoriile lui Sigmund Freud susținute cel puțin parțial de către alți psihanaliști precum Erik Erikson și Carl Jung.

Stadiile dezvoltării psihosexuale: elaborate de către Sigmund Freud (1930) au ca scop explicarea sexualității individului pentru o înțelegere mai

[75] Cromozomii X și Y. Disponibil online la: http://argumentul-biologic.blogspot.ro/2010/04/cromozomul-x-si-orientarea-sexuala.html. Accesat la data de 10.03.2014.

[76] Teoria priorității femeii. Disponibil online la: http://contracurentului.com/?s=teoria+prioritatii. Accesat la data de 12.03.2014.

amplă a proceselor prin care trece omul din punct de vedere psihic. Individul pacurge mai multe etape de dezvoltare, iar nesoluționarea unei etape poate duce la diverse tulburări comportamentale în perioada adultă.

Stadiile psihosexuale[77] numite și stadii libidinale (Freud, 1930) sunt identificate în funcție de vârstă, de energia sexuală a copilului și a zonei corporale în care aceasta se răsfrânge: gura, anusul și zona genitală. Evoluția satisfăcătoare ale etapelor de dezvoltare sunt de o mare însemnătate asupra personalității ulterioare a viitorului adult. Nesatisfacerea, eșecul unui stadiu va avea ca rezultat fixația (blocarea), determinând menținerea unor caracteristici din nivelul traversat nesatisfăcător complet și în celelalte stadii. Astfel, stadiile psihosexuale sunt[78]:

Stadiul oral. Plăcerea fizică este concentrată în jurul gurii copilului, nivel satisfăcut în general de sânul mamei la alăptare, suprasatisfacerea acestui nivel poate duce la lăcomie sau posibile vicii precum fumatul.

Stadiul anal. Plăcerea se regăsește în jurul rectului. Copilul învață în acest stadiu regulile de igienă. Suprasatisfacerea acestui nivel poate duce la tulburarea de personalitate Obsesiv-compulsiv.

Stadiul falic. Plăcerea se regăsește în regiunea genitală. Freud a descris referitor la băieți *Complexul lui Oedip*, iar pentru fete a descris *Complexul Electrei*. Rezolvarea satisfăcătoare a acestor două complexe are ca final identificarea copilului cu părintele de același sex.

Perioada latentă. Libidoul, energia sexuală se află într-o stare latentă.

Stadiul genital. La pubertate hormonii stimulează trezirea libidoului (Idem).

Referitor la homosexualitate, problemele par să apară în stadiu falic (3-6 ani) când copilul se regăsește parcurgând *Complexul lui Oedip*, respectiv *Complexul Electrei* (vezi caseta 22):

Caseta 22: Complexul lui Oedip

„Complexul Oedip pozitiv și negativ coexistă. Atașamentul erotic față de ambii părinți este concomitent și acest lucru este esențial pentru relațiile sociale. Freud vorbea despre bisexualitate psihică. Dacă aceasta nu ar exista, și complexul Oedip nu ar exista în același timp în noi, atunci nu ar există nicio posibilitate de relaționare socială, de prietenie, de profesie între femeie și femei, între bărbat și bărbat. Sentimentele sociale sunt rezultatul desexualizării relațiilor cu același sex și cu sexul opus.

Oedip pozitiv și Oedip negativ nu există (este un clișeu). Toți oamenii au bisexualitate fizic, hormonal și identificări cu figurile parentale, de la cele primare, la cele oedipiene și sfârșind cu cele secundare. Prin inhibarea pulsiunii active la băieți și pasive la fete și sublimarea

[77] Spulberarea miturilor. Disponibil online la http://www.yogaesoteric.net/content.aspx?lang=RO&item=6209 Accesat la data de 12.03.2014.

[78] Trauma emoțională la stadiile psihosexuale. Disponibil online la http://cabinet-psihoterapie-psihologie-iasi.ro/articole/trauma-emotionala-stadii-etape-complexe-psihanalitice--18.html. Accesat la data de: 20.03.2014.

sexualității masculine la fete și a sexualității feminine la băieți este posibilă prietenia, crearea grupului social.

Rezolvarea perioadei oedipiene presupune acceptarea, asimilarea, elaborarea, asumarea bisexualității psihice, a diferenței dintre sexe, a diferenței între generații și renunțarea la obiectul incestuos. Rezultă Supra-Eul intern.

Un om care iese cu succes din perioada oedipiană este un om care acceptă că are psihic caracteristici masculine și feminine (mai ușor la femei decât la bărbați, de aceea acceptarea pasivității la bărbați reprezintă un succes în analiză), renunță la obiectul incestuos și interiorizează valorile morale proprii. Un copil mai mult sau mai puțin conștient de ceea ce i se întâmplă realizează că este atras de părintele de sex opus, că această atracție nu poate trece la act, că realizarea acestei dorințe este interzisă și că această poziție psihică trebuie schimbată.

Dintr-un Oedip rezolvat bine rămâne o alegere de obiect pozitivă sau negativă în raport cu obiectul oedipian. Cel mai fericit caz este acela în care alegerea este pozitivă. Cel ce va ieși din Oedip își va alege conștient, fără angoasă, un partener care să semene cu tatăl pe care l-a iubit fără că asta să provoace angoasă sau culpabilitate. Această femeie a renunțat la obiectul incestuos, alegerea ei i se pare lipsită de orice vină (nu este tatăl, este cineva ca tatăl), poate recunoaște că i-a iubit pe tata sau pe mama pentru că, de la un moment dat, relația cu ei este desexualizată".

Sursa: Complexul lui Oedip. Disponibil online la http://psihologieonline.3x.ro/PSIHOPATOLOGIE%20PSIHANALITICA.htm . Accesat la data de 13.03.2014.

Complexul lui Oedip: reprezintă complexul băiatului în relație cu tatăl și mama sa. Copilul va nutri sentimente de rivalitate și concurență cu părintele de sex masculin pentru atenția și afecțiunea mamei. Băiatul va depăși acest complex prin *Complexul de castrare* (Ibidem). În *Teoria despre dezvoltarea genului*, Freud explică aceste complexe, susținând că băiatul la vârsta de 3-5 ani se simte inferior tatălui, trăind cu frică că acesta vrea să-l lase fără penis, simbolul masculinității și al fertilității. La nivel inconștient băiatul concurează cu tatăl său pentru dragostea mamei. Ulterior, băiatul va renunța la afecțiunea sa pentru mamă și reprimându-și sentimentele erotice acceptă superioritatea tatălui. De la 6 ani, sentimentele erotice sunt suspendate până la adolescență când organele reproductive intră în funcțiune. În perioada de latență o foarte mare importanță o au în viața copilului persoanale de același sex (Giddens, 2000, 110). Nerezolvat, acest complex poate duce la incapacitatea ulterioară a copilului devenit bărbat de a avea relații heterosexuale.

Teoria spaimei la castrare (Rădulescu, 1996, 229): susține faptul că conduita homosexuală este generată de teamă inconștientă față de organele genitale feminine. Homosexualul este îngrozit de posibilitatea unui partener lipsit de penis, din cauza fixației la stadiu falic. Această teorie afirmă că homosexualii doresc parteneri cu penis, dar care la nivel comportamental, din punct de vedere psihologic și social au trăsături caracterizante sexului feminin. Sunt preferați adolescenții/ bărbații efeminați.

Complexul Electrei: metaforă psihanalitică, numele provenind de la personajul mitologic feminin Electra, care, împreună cu fratele ei Orestes, se răzbună pe mama lor. Termenul *Complexul Electrei* este introdus de către Carl Jung în anul 1913[79]. *Complexul Electrei* este versiunea feminină a *Complexului lui Oedip*. Fetele constată în stadiul falic diferențele fizionomice și absența penisului. Freud era de părere că fetele suferă de „invidia penisului" pentru că observă că ea și mama ei nu dețin penis. De aceea imaginea acesteia scade în ochii fetiței care se consideră castrată deja. Ulterior fata se identifică cu mama, adoptând o atitudine supusă în fața bărbatului (Giddens, 2000, 110).

Complexul nerezolvat al Electrei: este interpretarea conform căreia dragostea exagerată a fetiței pentru tatăl ei produce la nivelul psihicului un „incest" care ulterior se va extinde în psihicul noii femei în toate relațiile ei cu parteneri de sex masculin (Rădulescu, 1996, 230). Totodată Freud (1991, 21) afirmă că lesbienele, în special cele active, au caractere psihice și somatice masculine, căutând și regăsind femininatea în obiectul lor sexual.

Teoria inversiunii (Freud 1930): Inversiunea a fost privită ca semnul unei manifestări patologice degenerate înăscute. De aceea primele cazuri de invertiți studiați au fost persoane nevropate sau care cel puțin aveau toate caracteristicile. Această concepție conține două afirmații care trebuie privite separat: inversiunea este înăscută; inversiunea este un semn degenerativ (Freud, 1930, 14).

Caracterul congenital al inversiunii: A fost considerat homosexualitate înăscută congenitală numai la invertiții compleți având ca dovadă relatările acestora conform cărora nu au simțit niciodată atracție pentru persoane de sex opus. În cazul invertiților ocazionali, homosexualitatea nu e congenitală.

Inversiunea se caracterizează prin următoarea triada simptomatică: absența atracției față de sexul opus, conștientizarea atracției față de persoane de același sex și constituția intersexuală. Ca și manifestări secundare menționăm: misoginia și impotența bărbaților și androfobia femeilor lesbiene (Spineanu, 2005, 44).

Teoria bisexualității (Freud și Hirschfeld [fără an]): are la bază ipoteza conform căreia în orice individ există ambele tendințe sexuale la nivele de manifestare diferite, teoria susținând că din punct de vedere sexual omul trece prin trei nivele:

1. faza narcisistă (dorințe îndreptate către propriul trup),
2. faza homosexuală (dorințe către un trup asemănător),
3. faza heterosexuală (dorințe pentru un corp diferit).

Invertitul va rămâne blocat în cea de-a doua fază, nematurizându-se psihosexual, nutrind sentimente de frică și repulsie față de sexul opus și de aceea

[79] Complexul Electrei. Disponibil online la http://ro.wikipedia.org/wiki/Complexul_Electra. Accesat la data de 20.03.2014.

nu trece în a treia fază. Unii psihanaliști consideră că la adulți, homosexualitatea este rezultatul unei faze neterminate în maturizarea psihosexuală (Idem, 43).

Referitor la homosexuali mai menționăm:

Teoria „împărtășaniei": homosexualii își ridică stima de sine și virilitatea prin practicarea sexului oral cu tinerii adolescenți. Denumirea teoriei provine de la faptul că homosexualii încearcă prin actul lor sexual să-și „împărtășească" ceva din masculinitatea partenerului sexual. Având o autopercepție negativă asupra homosexualității sale, homosexualul va încerca să-și contruiască o stimă de sine ridicată prin a-și atenua frustrările racolând tineri autostopiști sau tineri necunoscuți din cluburi. Acest comportament este strâns legat de dimensiunea și virilitatea penisului homosexualului în cauză (Hoffman, 1968). Am putea asocia homosexualii încadrați în această teorie cu homosexualii disintonici și totodată i-am putea corela cu homosexualii care practică prostituția. Această teorie nu reușește să explice complet fenomenul inversiunii sexuale.

Teoria identificării materne: în adolescență se instalează un sentiment de străinare față de indivizii de același sex și de camaraderie față de sexul opus. Fixarea puternică pe parcursul copilăriei a băiatului la mamă (și a fetei la tată) identificându-se cu mama sa (respectiv, tatăl) cu rolul sexual deținut de aceasta (Spineanu, 2005, 44). Individul încearcă să-și însușească caracteristicile mamei, nu numai sexualitatea, adoptând trăsături și gesturi feminine. Datorită acestei feminități individul va alege mai târziu să joace rolul partenerului pasiv sau rolul mamei cu parteneri mai tineri. Homosexualul se va comporta cu partenerii săi sexuali mai mici de vârstă așa cum i-ar fi plăcut lui să se comporte mama sa cu el. Altă variantă a acestei teorii susține că homosexualitatea este datorată unei dragoste excesive și a unei legături prea intime a individului cu mama sa și a posesivității exagerate a acesteia, individul în cauză fiind influențat și de frigiditatea pe care i-o arată soțului, tatăl copilului. Efectele socializării materne sunt demasculinizarea copilului, inhibarea acestuia față de sexul feminin. Copilul hiperprotejat de mama posesivă („incest inconștient") preia ca model rolul sexual al acesteia (Rădulescu, 1996, 229).

Referitor la lesbiene menționăm următoarele teorii:

Concepția regresiunii (Idem, 230): afirmă că deoarece copilul de sex feminin este incapabil să se autoidentifice cu mama sa, aceasta suferă o regresie la nivel infantil. Având în vedere supunerea „masochistă" față de mamă îmbinată cu o dragoste exagerată, copilul devenit adult își va căuta partenere care să joace rolul de înlocuitor pentru mama sa, comportându-se precum tatăl ei cu partenera.

Teoria respingerii paterne (Ibidem): datorită ostilității, rigidității, adversității manifestate de tată către fiica sa aflată la o vârstă fragedă, aceasta se va

identifică cu rolul agresorului (tatăl) căutând un obiect de dragoste care se poate identifica cu părintele de sex feminin.

Teorii și factori pshihologici cu privire la ce cauzează homosexualitatea:
Asociația Americană a Psihologilor explică homosexualitatea prin următorii opt factori predispozanți și anume[80]:

- Relațiile din copilărie nesănătoase cu femeile,
- Concepte distorsionate de gen,
- Senzație de nepotrivire cu propriul gen,
- Probleme în relații cu alți bărbați,
- Condiționarea sexuală,
- Abuzul sexual,
- Anumite aspecte biologice și fizice,
- Anumite probleme emoționale și psihice.

Teoriile psihologice inițiale au susținut ideea că: pentru invertit sexul biologic este opus identității de gen. Aceste teorii bazate pe diferențierea sex - rol susțineau că invertiții au mai multe caracteristici (mers, stil de îmbrăcăminte etc.) ale sexului opus decât din sexul din care aceştia fac parte, dar studii mai recente au demonstrat că homosexualii nu confundă identitatea de gen, ci, pur și simplu, au alte preferințe sexuale[81].

În continuare, voi prezenta teoriile psihologice care susțin că homosexualitatea este un comportament dobândit prin procesul de învățare socială:

Teoria interacționistă (Rădulescu, 1996, 232): combină teoriile psihologice cu teoriile biologice și consideră că homosexualitatea este procesul dintre procesul de învățare sexuală și maturizarea psihosexuală. Impulsurile sexuale ce provoacă maturizarea sexuală apar mai devreme în cazul homosexualilor decât în cazul indivizilor heterosexuali. Această teorie a avut ca argument studiile numeroase care au dovedit că lesbienele s-au maturizat sexual mai timpuriu decât femeile heterosexuale. Totodată s-ar explica prin această teorie de ce homosexualii sunt mai numeroși decât lesbienele, aceştia având impulsuri sexuale la vârste mai fragede decât fetele, practicând masturbarea mai frecvent decât acestea.

Teoria învățării sociale (Ibidem): având o perspectivă behavioristă, comportamentală, teoria afirmă faptul că orientarea sexuală este învățată prin intermediul unor stimuli exteriori. Oamenii se nasc cu impulsuri sexuale, dar aceste

[80] *Cauzele homosexualității*. Trad. Personală. Disponibil online la: http://genderwholeness.com/lds/understanding/what-causes-male-homosexuality/#necessary . Accesat la ata de 13.03.2014.
[81] *Homosexualitate*. Disponibil online la: http://issuu.com/maddysweet4/docs/psihologie_ll. Accesat la data de 13.03.2014

impulsuri nu au o direcție prestabilită, acestea îndreptându-se într-una din cele două direcții posibile pe parcursul vieții în funcție de percepția individului asupra homosexualității, respectiv heterosexualității după sistemul de recompense și după sistemul de sancțiuni ce caracterizează conduita sexuală. Această teorie nu reușește să explice de ce într-o societate în care predomină și se promovează stimulii heterosexuali, unii indivizi se îndreaptă către homosexualitate.

Teoria lui Chodorow despre dezvoltarea genului (Giddens, 2000, 111): Sociologul Nancy Chodorow respinge determinismul freudian considerând că a învăța să te simți fată sau băiat provine din atașamentul copilului la o vârstă fragedă în raport cu părinții săi. Rolul mamei este mai important decât rolul tatălui, între copil și mamă creându-se o puternică relație emoțională. Acest atașament trebuie întrerupt la un moment dat și astfel se formează conștiința de sine a copilului. „Ruperea" atașamentului este privită în funcție de sexul copilului, astfel încât fata își va mai putea atinge, îmbrățișa mama, pe când băiatului îi sunt respinse aceste gesturi. Băieții se masculinizează, dat fiind faptul că au fost respinși de către mamă, devenind mai rigizi în relațiile interumane. Identitatea masculină se formează după momentul separării și se simte amenințată dacă se implică profund emoțional în relații, pe când identitatea feminină este într-o continuă nevoie de relații apropiate, astfel formându-se o diviziune socială.

Teorii sociologice care au ca scop explicarea fenomenului homosexualității și întreține culturile gay propuse de către Sorin Rădulescu (1996):

Teoria anomiei (Rădulescu, 1996, 233): face apel la homosexualitatea de tip prostituție, aceasta find cel puțin la început ocazională, homosexualitatea având o natură utilitaristă și un caracter ilicit. Această teorie nu abordează determinismul orientării sexuale a celorlalți homosexuali care apelează la serviciile de prostituție.

Teoria societății de masă (Ibidem): susține că bărbații ajung invertiți din cauza nevoilor presante de identificare, în condițiile în care, în relațiile sociale se pune accentul pe caracterul impersonal și anonim. În felul acesta, homosexualul se simte mai original, având o identitate proprie și originală, dar și un grup cu aceleași valori, idealuri și caracteristici. Individul se identifică, se integrează și se regăsește în subcultura gay.

Teoria interacționalismului simbolic (Ibidem)*:* etichetare și homosexualitate. Această teorie propune abordarea conform căreia homosexualitatea este un produs al „creației" culturale. O persoană etichetată ca fiind „homosexuală" / „lesbiană" va eșua în învățarea conduitei heterosexuale. Robert Merton (apud Rădulescu, 1996) susținea că această etichetă va acționa precum o „predicție creatoare", individul neavând capacitatea de a învăța și de a trăi succesiunea de

experienţe caracteristice heterosexualilor. De exemplu, un tânăr cu trăsături efeminate sau o fată cu trăsături masculinizate vor fi etichetaţi de către persoanele cu care intră în contact drept homosexual, respectiv, lesbiană. Această etichetă fiind pusă, va influenţa comportamentul lor, aceştia însuşindu-şi conduita homosexuală.

10.6. Concluzii

Deşi foarte multe teorii, explică, fiecare în felul ei, ce cauzează inversiunea, lesbienele şi homosexualii declară că este o liberă alegere, o conduită diferită, dar cu nimic mai prejos decât cea heterosexuală. Gay atât de sex feminin cât şi de sex masculin sunt mai puţin preocupaţi de cauzele şi factorii ce le-au determinat orientarea sexuală şi sunt mai concentraţi asupra discriminării la care sunt supuşi şi a lipsei de legi şi organizaţii care să-i protejeze în faţa atitudinii şi sentimentelor negative“[82]. Aceştia doresc legi care să le apere identitatea şi grupurile din care fac parte, drepturi de întemeiere a unei familii şi de adopţie. Documentele informaţionale, articolele şi cărţile de specialitate despre homosexualitate lipsesc cu desăvârşire în cultura românească, în schimb putem găsi mai multe articole scrise de către Biserica Creştină, în special cea Catolică cu privire la abordarea religioasă asupra fenomenului homosexualităţii. Dar aceste articole vin fără susţinere ştiinţifică şi dovezi clare.

La nivel general, în România sunt încă alimentate diferite mituri despre homosexualitate, dintre care amintim[83]:

- Lesbienele şi homosexualii sunt interesaţi doar de sex, aceştia nu au sentimente pentru că este imposibil să iubeşti persoane de acelaşi sex;
- Homosexualii sunt pedofili. Acest mit a fost spulberat de mult, numeroase studii arătând că 95% dintre abuzurile asupra minorilor sunt efectuate de către heterosexuali;
- Relaţiile dintre membrii de acelaşi sex sunt instabile. Orientarea sexuală nu este un criteriu pentru longevitatea unei relaţii precum tipul de personalitate, vârstă etc;
- SIDA este o boală caracteristică homosexualilor;
- Rata de sinucidere este mai mare la tinerii gay decât la tinerii heterosexuali;
- O persoană poate deveni gay prin împrietenirea cu persoane de acest fel.

Atât homosexualitatea cât şi lesbianismul sunt văzute ca fenomene încă tabu în ţara noastră, deşi anumite ţări (Olanda, Germania, Spania etc.) s-au adaptat şi s-au obişnuit cu aceste fenomene. Teoriile destinate explicării analizei

[82] Homofobie. Disponibil online la: http://ro.wikipedia.org/wiki/Homofobie . Accesat la data de 13.03.2014.

[83] Sociologie. Homosexualitate. Disponibil online la http://biblioteca.regielive.ro/referate/sociologie/homosexualitatea-270738.html . Accesat la data de 13.03.2014

homosexualilor și lesbienelor sunt pe cât de controversate cât și diferite în ceea ce constă tipologia acestora, pe atât de revoltătoare, dar în același timp contestate de către specialiști, mass-media, opinia publică, societate, religie, politică, instituțiile educaționale.

Homosexualitatea și lesbianismul constituie în continuare „o problemă" cu care societatea românească se confruntă, alegând să nu aprobe căsătoria dintre indivizii de același sex și nici alte drepturi.

Bibliografie

- Bell, A.P., Weinnberg, M. și Hammersmith, S.K. (1981). *Sexual Preference: Its development în Men and Women*. Bloomington, Indiana University Press.
- Bonea, G. (2013). *Violența în relația de cuplu: Victime și agresori*. București: Editura Sigma.
- Brenot, P. (2005). *Dicționar de sexualitate umană*. Editura: Sedcom Libris.
- Chelcea, S. (2002). *Un secol de cercetări psihosociologice*. Iași: Editura Polirom.
- Foucault, M. (1978) The History of Sexuality, Volume 1: An Introduction. United States: Random House.
- Freud, S. (1930). *Trei eseuri privind teoria sexualității*. București: Editura Măiastră. Traducere: Nicolae Anghel.
- Giddens, A. (2010). *Sociologie*. București: Editura All.
- Hoffman, M.(1968*). The Gay Word*. New York: Basic Books.
- Kinsey, A.; Pomeroy, W.; Martin, E.C.(1948). *Sexual Behavior in the Human Male*. Indiana: Indiana University Press.
- Miclea, M. (1997). (coord.). *Homosexualitatea perspective interdisciplinare*, vol. 1 din seria 4 Cogniție, Creier, Comportament, Cluj-Napoca, Asociația de Științe Cognitive din România și Centrul de Psihologie Cognitivă Aplicată.
- Rădulescu, S. (1996). *Sociologia și istoria comportamentului sexual „deviant"*. București: Editura Nemira.
- Rădulescu, S. (1998). *Sociologia devianței*. București: Editura Victor.
- Russell, P. (2004). *Cele mai influente 100 de personalități gay*. București: Editura Paralela 45. Traducere Mihnea Gafița.
- Selaru, M. (1993). *Comportamentul sexual aberant*. Iași: Editura Moldova.
- Spineanu, Dobrotă, S. (2005) *Homosexualitatea. Normal sau patologic*. București: Editura Tritonic.
- Stanton, L.J. (2000) *Homosexuality: The Use of Scientific Research in the Church's Moral Debate*. InterVarsityPress Academic.

- Stewart, C (1951). *Homosexuality and the low*. Traducere personală. ABC-CLIO
- Stoica, T. (1972). *Sexologie.* București: Editura Medicală.
- Weeks, J. (1986). *Sexuality.* New York: Routledge.
- xxx. *Homosexualitate*. Disponibil online la: http://ro.wikipedia.org/wiki/Homosexualitate. Accesat la data de 28.02.2014.
- xxx. *Homosexualitate*. Trad. Personală. Disponibil online la: http://www.psychiatry.org/mental-health/people/lgbt-sexual-orientation . Accesat la data de 28.02.2014.
- xxx. *Homosexualitate* DEX online. Disponibil online la: http://dexonline.ro/definitie/homosexualitate. Accesat la data de 28.02.2014.
- xxx. DEX. Online. Disponibil online la: http://dexonline.ro/definitie/pedestrie . Accesat la data de 28.02.2014.
- xxx. Yahoo answers. Disponibil online la http://answers.yahoo.com/question/index?qid=20080514171357AAC3UGv Accesat la data de 28.02.2014.
- xxx. *Sexism*. Disponibil online la: https://docs.google.com/file/d/0B-iOqOKLc35PekVnZFhZT0NUaFdfUG9ieUpEdWtGQQ/edit?pli=1 . Accesat la data de 02.06.2013.
- xxx. *Etimologie homosexualitate*. Disponibil online la http://www.lexilogos.com/etymologie_gay.htm Accesat la data de 7.03.2014
- xxx. *Institutul Kinsey*. Disponibil online la: http://www.kinseyinstitute.org/research/ak-data.html#homosexuality. Accesat la data de 11.03.204
- xxx. *Scala Kinsey*. Disponibil online la: http://glauxnest.blogspot.ro/. Accesat la data de 13.03.2014.
- xxx. *Institutul Kinsey*. Disponibil online la: http://www.mirelazivari.ro/alfred-charles-kinsey . Accesat la data de 11.03.2014.
- xxx. *Declarația Universală a Drepturilor Omului*. Disponibil online la: http://legislatie.resurse-pentru-democratie.org/drepturi_onu.php . Accesat la data de 28.03.2014.
- xxx. *Asociația Americană a Psihologilor*. Trad. Personală. Disponibil online la http://www.apa.org/index.aspx. Accesat la data de 28.03.2014.
- xxx. *Simon Levay*. Trad. Personală. Dispobibil online la: http://en.wikipedia.org/wiki/Simon_LeVay#cite_note-ordover-6. Accesat la data de 13.03.2014.
- xxx. *Spulberarea miturilor*. Disponibil online la: http://argumentul-biologic.blogspot.ro/search/label/simon%20Levay. Accesat la data de 12.03.2014.
- xxx. *Spulberarea miturilor*. Disponibil online la: http://www.yoga-esoteric.net/content.aspx?lang=RO&item=6209 Accesat la data de 12.03.2014.

- xxx. *Cromozomii X și Y*. Disponibil online la: http://argumentul-biologic.blogspot.ro/2010/04/cromozomul-x-si-orientarea-sexuala.html. Accesat la data de 10.03.2014.
- xxx. *Teoria priorității femeii*. Disponibil online la: http://contracurentului.com/?s=teoria+prioritatii. Accesat la data de 12.03.2014.
- xxx. *Spulberarea miturilor*. Disponibil online la http://www.yoga-esoteric.net/content.aspx?lang=RO&item=6209 Accesat la data de 12.03.2014.
- xxx. *Trauma emoțională la stadiile psihosexuale*. Disponibil online la http://cabinet-psihoterapie-psihologie-iasi.ro/articole/trauma-emotionala-stadii-etape-complexe-psihanalitice--18.html. Accesat la date de: 20.03.2014.
- xxx. *Complexul Electrei*. Disponibil online la http://ro.wikipedia.org/wiki/Complexul_Electra. Accesat la data de 20.03.2014.
- xxx. *Complexul lui Oedip*. Disponibil online la http://psihologieonline.3x.ro/PSIHOPATOLOGIE%20PSIHANALITICA.htm. Accesat la data de 13.03.2014.
- xxx. *Cauzele homosexualității*. Trad. Personală. Disponibil online la: http://genderwholeness.com/lds/understanding/what-causes-male-homosexuality/#necessary. Accesat la ata de 13.03.2014.
- xxx. *Homosexualitate*. Disponibil online la: http://issuu.com/maddysweet4/docs/psihologie_ll. Accesat la data de 13.03.2014.
- xxx. *Homofobie*. Disponibil online la: http://ro.wikipedia.org/wiki/Homofobie. Accesat la data de 13.03.2014.
- xxx. *Sociologie. Homosexualitate*. Disponibil online la http://biblioteca.regielive.ro/referate/sociologie/homosexualitatea-270738.html. Accesat la data de 13.03.2014.

Capitolul 11
Studiu socio-istoric: Personalități homosexuale care au influențat istoria

(Brîndușa Mihaela Dragomir)

11.1. Scurtă introducere

De-a lungul istoriei au existat mai multe personalități despre care s-a aflat mai devreme sau mai târziu că au avut alte orientări sexuale în afară de cele considerate a fi dezirabile, normale.

În cadrul diverselor domenii de dezvoltare umană, științifică, filosofică, muzicală și culturală, și-au pus amprenta de netăgăduit personalități homosexuale, atinse de „fulgerul geniului". În urma lor a rămas munca, ideile și aportul deosebit ce a condus la dezvoltarea diverselor domenii mai sus amintite.

În continuare, voi expune și analiza personalități importante din mai multe domenii după cum urmează:

a. Domeniul geo-politic
b. Personalități din domeniul artei și literaturii
c. Personalități din domeniul filosofiei
d. Personalități din domeniul muzicii
e. Personalități din domeniul literaturii științifice de specialitate
f. Personalități din domeniul mass-media și film.

Vor fi punctate multiple caracteristici definitorii ale oamenilor homosexuali care au avut o mare influență asupra istoriei, din punct de vedere:

- psihologic,
- social,
- educațional,
- familial,
- profesional,
- al importanței asupra istoriei lumii.

11.2. Domeniul geo-politic

Alexandru Macedon

Cunoscut și sub denumirea de Alexandru cel Mare s-a născut la data de 20 iulie 357 î.Hr. în capitala Macedoniei – Pella. Fiul lui Filip al II-lea al Macedoniei, descendentul lui Ahile, Alexandru Macedon este educat de către

filosoful Aristotel care îl învață medicină, istorie, logică, artă, filosofie, timp de 6 ani (de la 10 la 16 ani). La 20 de ani Alexandru devine regele Macedoniei și rămâne un personaj marcant al istoriei datorită expansiunilor teritoriale pe care Macedonia le-a cunoscut în timpul domniei sale și anume: Persia, Asia Mică, Siria, Egipt, unde Alexandru a refăcut sanctuarele egiptene și a întemeiat orașul care îi poartă numele – Alexandria, în Delta Nilului. A fost ridicat de către preoții egipteni la rangul de *Fiu al lui Ra* (fiul soarelui) precum faraonii și a fost proclamat Rege al Asiei. După moartea lui Darius cu care a avut mai multe războaie, Alexandru Macedon s-a considerat moștenitorul de drept al imperiului persan și și-a continuat seriile de cuceriri pornind spre Afganistanul, Turkestanul și Belucistanul de astăzi. Dorința lui era ca în continuare să cucerească Arabia, dar moare la numai 32 de ani de malarie, la 10 iunie 323 î.Hr. A fost căsătorit cu Stateira, fiica lui David, cu fiica nobilului Oxyartes, pe nume Roxana, și Parysatis – fiica lui Artaxerxes al III-lea al Persiei, dar cu toate acestea, iubirea lui a fost dedicată prietenului său din copilărie Hefaestion. Este confirmat de către Plutarh că cei doi (Hefaestion și Alexandru) au depus flori ca și omagiu la mormântul lui Ahile și Patrocle ca și recunoaștere publică a relației existente între ei. Se bine cunoștea că Patrocle cu Ahile au fost amanți, de aceea prin gesturile lor de comemorare se aseamănă relațiile între ele. Atunci când amândoi au vizitat-o pe regina perșilor și aceasta i-a confundat între ei, Alexandru i-a zis despre Hefaestion (apud Russell, 2004, 87): „Și el este Alexandru“. Putem sesiza atașamentul lui Alexandru față de prietenul său prin asemănarea, tratamentul și comportamentul manifestat de acesta. Se consideră că Alexandru l-a întâlnit pe Hefaestion în copilărie, acesta fiindu-i coleg în cercurile de educație ale lui Aristotel. El apare în istorie (prima dată în poveștile despre campaniile persane în momentul când invadatorii ajung în Troia) ca personaj apropiat al marelui conducător și nu ca „companion“ al regelui, fapt ce sugerează că istoricii știau despre relația dintre ei. Conform concepțiilor grecești, relațiile și practicile homosexuale trebuiau încheiate în jurul vârstei de 20-25 de ani când bărbații trebuiau să renunțe la homosexualitate în favoarea căsătoriilor aranjate, heterosexuale. Cu toate acestea, istoria identifică și alți bărbați cu care Alexandru a avut legături homosexuale: Bagoast care i-a stat alături toată viața și care a fost plăcut de către Alexandru Macedon pentru că era „barbar“ (idem, 88) și Crateros despre care se spune că ar fi fost „phirobasileus“ (iubit al regelui). Alexandru Macedon rămâne un personaj marcant în istorie pentru tacticile sale de război excepționale dar și pentru multitudinea și interesantele relații homosexuale și heterosexuale.

Eleanor Roosevelt

Anna Eleanor Roosevelt (1884 - 1962) a fost Prima Doamnă a Statelor Unite ale Americii, soția Președintelui Statelor Unite ale Americii – Franklin Delano Roosevelt, una dintre femeile cele mai influente ale secolului al XX-lea,

marcând istoria drepturilor Omului pentru care aceasta a activat. Totodată ea a deținut cel mai mult timp postura de Prima Doamnă. În perioada posterioară Marii Crize din 1929 a călătorit de-a lungul Statelor Unite ale Americii, promovând politica New Deal și a vizitat trupele armate pe fronturile din cel de-al Doilea Război Mondial. A participat la formarea Organizației Națiunilor Unite și Freedom House și a altor instituții cu renume. A prezidat comitetul ce a aprobat Declarația Universală pentru Drepturile Omului. A călătorit în țări din Lumea a treia pentru a promova Drepturile Omului.

Căsătoria și viața de familie a lui Eleanor Roosevelt: La data de 17 martie 1905 Eleanor Roosevelt s-a căsătorit cu un student în vârstă de 22 de ani la Universitatea Harvard cu care era verișoară de gradul doi. Franklin și Eleanor a avut șase copii, dintre care cinci au supraviețuit până la maturitate: Anna (1906-1975), James (1907-1991), Elliott (1910-1990), Franklin Jr. (1914-1988) și John (1916-1981). Cu toate că era căsătorită, se cunoștea faptul că majoritatea prietenelor apropiate lui Eleanor erau lesbiene pe care le proteja în diferite moduri. Spre sfârșitul vieții a avut o legătură tumultoasă cu o jurnalistă pe nume Lorena Hickock (Russell, 2004, 225). Eleanor Roosevelt a decedat la vârsta de 78 de ani, la data de 07 noiembrie 1962.

11.3. Personalități din domeniul artei și literaturii

Leonardo Da Vinci

„Omul universal“ în timpul renașterii, Leonardo a redat libertatea gândirii omenirii prin aplicarea acesteia la toate domeniile cunoștințelor umane (Ghițescu, 1986, 17). Leonardo s-a născut pe 15 aprilie 1452 în Vinci, localitate situată în Italia între Empoli și Florența. Mama sa, o frumoasă țărancă pe nume Caterina, iar tatăl său San Priero era notar. Acesta s-a mai recăsătorit de două ori, iar mama sa încă o dată, astfel Leonardo a crescut fără dragoste și stabilitate familială considerat bastard (Vassari, 1950; Drimba, 1972). Faptul că nu a avut studii înalte, acesta nu a fost obligat să urmeze meseria tatălui său neurmând astfel restricțiile vremii și depășind „granițele“ unei singure meserii. Leonardo a fost ucenicul lui Andrea Verrocchio, care, la rândul său era un om universal, fiind pictor, sculptor, artizan și musician. El i-a alimentat imaginația tânărului fiind convins în același timp că matematica este fundația științei. A colaborat cu matematicianul Tescanelli și de aceea se crede că acesta l-ar fi instruit pe Leonardo DaVinci în matematică, astronomie și geografie. Savantul grec Algyropulos îl va instrui în teoriile științifice ale lui Aristotel, pictura învățând-o în special de la maestrul său pe care va ajunge să îl depășească. I-a întâlnit pe: arhitecții Bramante și Giulio Martini, pe matematicianul Fazio Cardono, savantul Aritmetico, Boticelli ș.a. (Ghițescu, 1986, 25-28) devenind reprezentatul ideal al Renașterii îmbinând cunoștințele sale în mai multe domenii: cultură, pictură, inginerie, fizică, arhitectură, biologie etc. depășind cu mult cunoștințele

și realizările din timpul său. DaVinci rămâne cunoscut în istorie pentru proiectarea pe hârtie a următoarelor invenții: costumul de scafandru, elicopterul, erele geologice, orașul ideal, Omul Vitruvian, podul rotator etc., iar în pictură numele lui este asociat cu celebra „Mona Lisa", „Cina cea de taină", „Buna Vestire" etc.

Despre viața sa sexuală nu se cunosc multe lucruri, dar este foarte probabil ca acesta să fi avut relații homosexuale. Ca argumente ale acestui lucru menționăm că la vremea respectivă homosexualitatea era larg cunoscută, mult mai acceptată de societate. Leonardo a stat în casă cu mai mulți tineri care erau de asemenea ucenicii lui Verrocchio, un homosexual practicant. O inițiere homosexuală nu ar fi fost neobișnuită, aceasta fiind comună, acceptată și caracterizantă artiștilor. Un alt argument asupra sexualității sale ar fi faptul că în anul 1475 Leonardo Da Vinci a fost acuzat de sadomie de către Jaccoppo Saltarelli și a fost în atenția Gărzii de Noapte și a Mânăstirilor, gardă ce încerca să controleze și să monitorizeze comportamentul său social. Un ultim argument îl reprezintă interpretarea de către psihanalistului Freud în eseul „Leonardo Da Vinci în copilăria sa" (1910) a cuvintelor spuse de către Da Vinci. Freud era de părere că desenele lui Da Vinci „se explică printr-o perversiune sexuală", de o imaginație fără frâu care par opera unui furios sau cinic, obiect al unei violente obsesii (Ghițescu apud Freud, 1986, 26). Despre amintirea lui Da Vinci, a visul prevestitor al vulturului care atinge buzele copilului lovindu-l cu coada peste gură, Freud susținea că nu e o amintire ci o fantezie a felației transpusă din pruncie (Russell, 2004, 106). Legat de acuzația de sadomie, Da Vinci a pledat nevinovat, cu toate acestea a fost închis, iar după ani de presiuni și amânări judecătorești, cazul a fost închis și Leonardo eliberat. Această acuzație de sadomie este controversată, unii istorici fiind de părere că plângerile au fost înșelătorie, un ordin politic chiar, datorită legăturii lui cu familia Medici (Ibidem).

Autoarea Robin Maxwell e de părere că homosexualitatea în cazul lui DaVinci ar fi fost o homosexualitate indusă de către necesitățile biologice dar și de către colectiv, el neavând resurse financiare să plătească servicii femeilor ajungând astfel la inversiune înconjurat fiind de tineri.

Emily Dickinson

Emily Dickinson s-a născut în sânul unei familii protestante americane. Tatăl său, pe nume Edward Dickinson, era un om foarte strict, senator al statului, ulterior făcând parte și din Congresul de la Washington, unde reprezenta Massachussets. Educația pe care Emily a primit-o din partea acestuia, i-a marcat cu siguranță caracterul și viața. Importanți în viața ei au fost fratele și sora ei mai mică. William, fratele ei mai mare, s-a căsătorit cu Susan Gilbert, o prietenă de-a lui Emily, locuind undeva în apropierea casei părintești. Lavinia, mezina familiei, a devenit și ea un sprijin pentru scriitoare, ea fiind cea care după moartea lui Emily, s-a ocupat de colectarea tuturor lucrărilor ascunse ale acesteia, cu scopul de a le face cunoscute lumii întregi. Cât timp era în viață, Emily a

refuzat tot timpul acest lucru. Iubitoare de literatură, a luat cursuri de greacă și de latină și a ajuns să fie o scriitoare desăvârșită. A mai luat și lecții de pian, de canto, de grădinărit (îi plăcea botanica). În 1847, la vârsta de 16 ani, s-a înscris la Seminarul pentru domnișoare Mary Lyon din cadrul Mount Holyoke. În acest fel, familia ei a încercat să stârnească în mintea tinerei fete, preocuparea pentru religie, însă niciodată nu s-a întâmplat acest lucru, pentru că ea era interesată să descopere lucruri despre natura din jurul ei. Pentru Emily, participarea la acest seminar însemna doar lecții la care trebuia să ia note bune. La începutul anului următor, s-a îmbolnăvit, apoi a revenit acasă și nu a mai pășit în acel internat niciodată. A scris multe poezii închinate femeilor, numeroase poezii fiind scrise în două variante, alternând în acestea pronumele femeilor. A fost atrasă de femei a căror minte avea ceva de oferit, i-au plăcut femeile intelectuale cu care păstra corespondența prin scrisori. Ca dovadă a acestui lucru sunt scrisorile adresate către prietena ei Susan, care, îi devenise cumnată prin căsătoria cu fratele ei. Aceste poezii din scrisori au fost cenzurate de nepoata poetei în momentul publicării acestora pentru a nu ieși la lumină declarațiile fierbinți de dragoste existente. Înscrierea numelui lui Emily în cadrul lesbienelor este controversată, în schimb se cunoaște că ea întreținea relații intime și intense cu femei și s-a izolat de societatea patriarhală (Russell, 2004, 150-151).

Emily Dickinson a murit în Amherst în 1886. După moartea ei membrii familiei au găsit cărțile cusute manual numite „fascicule.“ Aceste fascicule conțineau aproape 1.800 de poezii. Deși Mabel Todd Loomis și Higginson a publicat prima selecție de poeme de-ale ei, în 1890, un volum complet nu a apărut până în 1955.

Oscar Wilde

Oscar Wilde (16 octombrie 1854 – 30 noiembrie 1900) a fost unul dintre cei mai cunoscuți scriitori irlandezi, fiul lui William Wilde care era medic specializat în oftalmologie și ORL, anticar și a lui Jane Francesca Elgee care era poetă și jurnalistă. Astfel Oscar moștenește talentul literal de la părinți și excelează în timpul școlii în studiul limbilor străine. Studiază la Universitatea din Oxford apoi se mută la Londra. În 1878 primește pentru poeziile sale premiul „Newdigate“ și fondează mișcarea „Artă pentru Artă“. Rămâne în istorie pentru numeroasele sale poeme și cărți pentru copii și în special pentru „Portretul lui Dorian Gray“. În anul 1884 se căsătorește, în anul 1885 i se naște primul copil, iar în anul 1886 i se naște al doilea fiu și totodată are prima relație homosexuală cu tânărul Robbie Ross a cărei cenușă va fi înhumată în mormântul lui Oscar Wilde. În anul 1891 a făcut cunoștință cu lordul Alfred Douglas, admirator al operelor sale. Cei doi au ajuns amanți, Oscar având o viață dublă: pe de o parte își ignoră viața familială, iar pe de altă parte îi scria scrisori lordului făcând apel în acestea la iubirea homosexuală. Una dintre aceste scrisori a ajuns pe mâna marchizului Queensberry, tatăl lui Alfred, care avea bănuieli în legătură cu orientarea sexuală a fiului său, marchizului fiindu-i confirmată

orientarea fiului și aflând de relația acestuia cu Oscar. Ca apărare a acestei relații Oscar Wilde îl dă în judecată pentru calomnie, iar marchizul aduce în instanță doisprezece tineri care depun mărturie asupra sexualității lui Oscar. Astfel procesul se întoarce împotriva lui Oscar care a fost închis deoarece homosexualitatea la vremea respectivă era interzisă. Discursul lui Wilde în procesul de acuzare vorbește despre iubirea interzisă amintind de Sheakespeare și Michelangelo: „(…), în secolul nostru este greșit înțeleasă, atât de greșit înțeleasă, încât s-a ajuns să se vorbească despre ea ca o «iubire ce nu îndrăznește să-și spună numele» și în numele ei am fost eu adus aici. Este frumoasă, este rafinată, este cea mai nobilă formă de afecțiune. Nu are nimic nefiresc în ea". La 25 mai 1897 Oscar Wilde a fost condamnat la doi ani de închisoare. Declinul său începe; ruinat, sărac, după ispășirea pedepsei se stabilește în Paris unde îi regăsește pe Robbie Ross și Douglas care au plecat împreună după proces (Russell, 2004, 31-33). Operele sale, dar și asumarea identității de homosexual într-o societate în care aceasta era dur pedepsită, societatea despre care el afirma că „iartă adesea fapta criminalului dar niciodată visătorului" rămân în istorie un stâlp de referință pentru dezvoltarea Marii Britanii, „subcultura gay".

11.4. Personalități din domeniul filosofiei

Platon

Platon (n. 428/427 – 348/347 î.Hr), filosof antic grec, elev al lui Socrate (c. 470 – 399 î.Hr.), profesorul lui Aristotel (384 – 322 î.Hr.) și fondator al Academiei, cel mai bine cunoscut autor de lucrări filosofice de o influență de neegalat.

Este foarte interesant să-l urmărim pe Platon în drumul educației sale. Acesta a trăit cu intensitate soarta agitată și schimbătoare a patriei lui. Se crede că profesorii lui au fost: Ariston din Argos, Drakon, Dionisius și Megillus din Agri-gent. Platon a luat parte la mai multe expediții și lupte la Tangra, Delium și Corint. Toate aceste războaie plus expediția din Sicilia și mai ales dezastrul suferit de Atena în războiul împotriva Spartei, au contribuit să-i atragă atenția tânărului Platon asupra imperfecțiunilor de guvernământ ce stăpâneau orașul său natal cu toate că Platon iubea cu pasiune Atena în care văzuse lumina zilei. Se spune că el ar fi precizat, că mulțumește zeilor pentru trei lucruri: că el s-a născut în Atena, că s-a născut bărbat și că s-a născut în timpul lui Socrate. Faptul că a trăit în apropierea genialului înțelept atenian a avut o importanță copleșitoare asupra evoluției intelectuale și spirituale a lui Platon.

În lucrările sale – Symposium și Phaedrus – Platon scrie că singurul fel de iubire generator de educație și cunoaștere este cel homo-erotic. Cu toate acestea, părerile lui asupra pederastiei erau schimbătoare – în scrierile sale el afirmă că homosexualitatea este o virtute, dar este nenaturală pe când relațiile heterosexuale erau naturale, normale și necesare. În 399 Î.Hr., Socrate era acuzat de coruperea tinerilor atenieni în sensul de corupere sexuală ceea ce la vremea aceea era o încălcare a legii împotriva prostituției.

Socrate

Socrate s-a născut în anul 470 î.Hr. în Atena, Grecia; mama, Phainarate, era moașă și tatăl, Saphroniscos, era sculptor. În vremea aceea, războaiele medice – războaie dintre lumea Greciei Antice și Imperiul Persan – se încheiau. Socrate a trăit cam în aceeași perioadă cu sofiștii, și cu toate că existau unele asemănări între gândirea și principiile lui și sofiști, acesta nu era unul dintre ei. În scrierile sale Socrate susținea valoarea pozitivă, universal și independentă de conștiința omenească a conceptelor diferențiindu-l de subiectivismul și scepticismul caracteristic sofiștilor. „Odată cu Socrate, filosofia greacă și-a întors privirea dinspre cer și Zeități către ființa umană: adevărul se află înlăuntrul nostru, interiorul este superior exteriorului“ (Petre Dumitrescu).

Gândirea socratică gravitează în jurul cunoașterii de sine. Corpul fizic nu este important, personalitatea omului este oglindită de suflet.

Socrate obișnuia să discute cu tineretul, meseriași din ateliere, cu artiștii și conducătorii institutelor publice care, spunea el, aveau obligația să traducă în realitate frumosul și binele și de a sta în slujba acestor valori. Figura lui Socrate n-o putem lua decât din lucrările celor care au scris despre acesta și anume: Xenofon, Platon, Aristotel și, poate, dușmanul lui Socrate, Aristofanes. Xenofon a scris în „Amintiri despre Socrate“, iar Platon a redat în „Apologia“, într-un chip maiestuos adevărata viața a lui Socrate, chipul și viziunea lui despre lume. Resentimentele lui față de democrație erau fondate pe defectul cel mai mare al acesteia și anume că: „în timp ce în viața cetățenească, în orice acțiune financiară hotărăște specialistul, în afacerile oficiale și în conducerea societății, după convingerea democratică, trebuie să hotărască numărul de voturi și nu înțelegerea“. După moartea tatălui său – Saphroniscos, Socrate l-a cunoscut pe Criton care l-a introdus în lumea înțelepților din acel timp. A fost remarcat pentru simplitatea, stăpânirea de sine de care dădea dovadă, veselia arătată la petreceri, era răbdător și avea o enormă putere de a ierta. În istorie rămân dovezi și povești despre modestia sa într-o Grecie, care aprecia frumusețea fizică, considerată ca simbolul frumuseții sufletești.

În cel de-al doilea volum al lucrării sale: „Histoire de la sexualité“, Michel Foucault scrie despre fenomenul pederastiei grecești. Dușmanii lui Socrate l-au acuzat pe acesta de „coruperea tineretului“. Foucault (apud (Mosse, 1996, 69) dezbate nuanțele diferențiale dintre homosexualitate și pederastrie. Cu toate că Socrate avea copii și soție, avea relații cu tinerii săi elevi.

Socrate stătea zile întregi la umbra unui măslin și purta discuții filosofice legate de dreptate, de virtute, de smerenie și de suflet cu tinerii de familie bună. Ca profesor al băieților tineri, era întruchiparea instituției ateniene paiderasteia, care înseamna „iubire de băieți“. În „Banchetul“ lui Platon, Socrate și-a exercitat influența cea mai înaltă asupra imaginației homosexualilor. În „Banchetul“, Socrate descrie felul în care se naște iubirea în contextul pasiunii erotice a unui bărbat mai în vârstă pentru un băiat tânăr și frumos. Pasiunea bărbatului pentru

băiat este o formă de nebunie divină, atunci când te prinde, te comporți generos, uiți de rațiune și îți ignori propriile trebuințe materiale.

Și-a trăit viața în concordanță cu principiile pe care le evoca, îmbinând teoria cu practica. A fost soldat, luând parte la trei războaie peloponeze, și cu toate acestea, comportamentul său era o pildă de simplitate, cumpătare.

11.5. Personalități din domeniul muzicii

Freddie Mercury

Freddie Mercury, pe numele sau real Farrockh Bulsara, s-a născut pe 5 septembrie 1946. A trăit împreună cu familia sa: Jer Bulsara, mama sa, Bomi Bulsara, tatăl său, care era casier al Înaltei Curți a Guvernului Britanic, și sora sa, pe nume Kashmira, pe insula Zanzibar; la vârsta de 8 ani, Farrockh a intrat în școala Sfântul Petru unde prietenii i-au spus „Freddie". În școală a excelat în artă fiind caracterizat de creativitate și ingeniozitate, a învățat pianul și a participat la numeroase producții de teatru. Din cauza problemelor politice, familia Bulsara imigrează în Anglia, în anul 1964. Aici, Freddie s-a înscris la Isleworth Polytechnic, apoi a urmat cursurile de artă ale Universității Earling, unde s-a împrietenit cu membrii formației Smile și a întâlnit-o pe cea care urma să-i devină soție – Mary Austin. În anul 1969, Freddie pune bazele formației Queen (noul nume al formației Smile) și schimbă numele de familie în „Mercury". Queen a început să desfășoare concerte doar pe scene special amenajate, iar albumele lor au ajuns să fie printre cele mai vândute la nivel mondial. Trupa a cântat în fața a peste 400.000 de oameni din Marea Britanie în 1986, cu o audiență de 150.000 de fani numai la Wembley. Printre melodiile care au încântat inimile de atunci, dar care și astăzi sunt în topurile clasice stabilite de către specialiștii în muzică și în sufletele fanilor menționăm: Killer Queen, Bohemiam Rhapsody, You`re My Best Friend, Someone To Love etc.

La München, Mercury s-a îndrăgostit nebunește de un barman pe nume Winnie, care semăna cu Jim Hutton – ultimul lui iubit. Aceștia s-au întâlnit într-unul din faimoasele baruri frecventate de către homosexualii din Germania, iar relația lor a durat cât Mercury a rămas în orașul bavarez. Reinhold Mack, producătorul de înregistrate a trupei Queen la vremea respectivă, spunea despre relația lui Freddie cu barmanul Winnie: „Cred că ceea ce l-a atras în mod deosebit pe Freddie a fost faptul că, la prima lor întâlnire, Winnie n-avea habar cine este Mercury, iar după ce i-a spus, chestia asta nu l-a tulburat deloc". Asupra homosexualității lui Freddie, Reinhold Mack declara: „Freddie nu era omul care să-și trâmbițeze viața sexuală. Era foarte discret, dar, în același timp, foarte deschis. Bărbații care îl atrăgeau erau, în cele mai multe cazuri, tipi puternici, solizi. Nu știu de ce. Odată i-am spus: «Ar trebui să-ți cauți pe cineva mai pe măsura ta, în locul buldozerelor ăstora». Dar, bineînțeles, el n-a fost de acord. Spre deosebire de alți homosexuali, Freddie nu făcea caz de propriile gusturi. Când se mai aflau și alte persoane de față, era foarte atent față de susceptibilitățile lor. Recunosc că îl respectam pentru asta". (Sky, 1992, 72)

Mercury a fost găsit seropozitiv și și-a petrecut ultimii ani din viață cu iubitul sau Jim Hutton care nu l-a părăsit la aflarea diagnosticului și cu fosta nevastă Mary Austin cu care a rămas prieten toată viață. Cu o zi înainte să moară, Freddie a declarat mass-media gestul natural de a-și ascunde boala publicului larg, iar la data de 24 noiembrie 1991 s-a stins din viață, învins de SIDA (Russell, 2004, 431).

Aforismele și versurile lui Freddie Mercury rămân în istorie ca fiind probabil, cele mai motivante și cele mai impresionante. Cu doar câteva zile înainte de moartea sa, Freddie a filmat videoclipul melodiei „The Show Must Go On" într-o stare fizică extrem de deteriorată din cauza bolii SIDA și este uimitor cum, fiind conștient de moartea iminentă, el dorea prin textul cântecului să insufle curaj oamenilor.

11.6. Personalități din domeniul literaturii științifice de specialitate

Psihanaliză: Anna Freud

Anna Freud a fost al șaselea și ultimul copil al psihanalistului Sigmund Freud. Născută în Viena la data de 3 decembrie 1895, devotată tatălui său și muncii acestuia bucurându-se de dezvoltarea practicii psihanalistice. Anna a fost singurul copil al lui Freud, care a devenit psihanalist, singura care și-a manifestat devotamentul față de Sigmund Freud, rămânând nemăritată, ea fiind cea care a avut grijă de sănătatea lui Sigmund până-n stadiul final al bolii de care suferea acesta (Storr, 1998, 145).

În anii tinereții sale, Anna Freud a predat la o școală primară unde observațiile sale au condus-o către psihologia copilului publicând în cadrul Societății Psihanalitice abordarea ei în psihanaliza copilului, iar în 1936 a publicat lucrarea „*Eul și Mecanismele de apărare*". Îngrijindu-și tatăl care suferea de câțiva ani de cancer, a plecat cu acesta în 1938, odată cu invaziile naziștilor pe teritoriul Austriei, în Londra, unde a lucrat în continuare cu copii observându-le comportamentul, iar în 1952 a fondat Clinica și Cursurile de Terapie Infantilă de la Hampstead.

Despre viața ei intimă se știe că în Viena a cunoscut-o pe Dorothy Burlingham care era divorțată de bărbatul ei bolnav mintal rămânând să aibă grijă de cei doi copii. Legătura dintre cele două a fost profundă și a durat tot restul vieții amândurora. Despre relația ei cu Anna, Dorothy scria: „cea mai prețioasă pe care am avut-o în viața mea". În anul 1979 Dorothy a murit având-o pe Anna alături. Dovezi că acestea două ar fi fost împreună nu există în istorie, doar scrierile uneia despre cealaltă și scrisorile dintre ele; zvonul că ele ar fi fost lesbiene le-a urmărit toată viața (Russell, 2004, 406).

Sociologie: Michael Foucault

Michael Foucault s-a născut la data de 15 octombrie 1926 în Politiers și a fost un filosof și istoric francez renumit. În anul 1946 a fost admis la Școala Normală Superioară unde a fost elevul lui Merleau-Ponti și unde a obținut diplome pentru specializări diferite și anume: în filosofie în anul 1948, în psihologie în anul 1950 și psihopatologie în 1952. După doi ani a devenit profesor universitar

predând la Universitatea din Uppala apoi la Universitatea din Hamburg. La vârsta de 34 de ani s-a întors în țara natală, unde a fost titular al departamentului de filosofie al Universității Clermont-Ferrand, iar din 1970 a fost profesor în cadrul Colegiului Francez din Paris. Dintre numeroasele lui scrieri, menționăm: „Boala mentală și personalitatea“ (Maladie Mentale et Personalité); „Cuvintele și lucrurile – o arheologie a științelor umane“ (Les Mots et les choses – une archeologie des sciences humaines) și „Istoria sexualității“ (Historie de la Sexualité) în trei volume și anume: „Voința de a cunoaște“, „Utilitatea plăcerilor“ și „Preocuparea de sine“. Operele sale au fost catalogate postmoderniste sau postculturaliste și au avut puternice ecouri în sociologie, filosofie, psihanaliză și istoria științei.

Numele lui Foucault rămâne în sociologie datorită teoriei sale despre organizații în care afirmă că „Arhitectura unei organizații este direct legată de structura ei socială și de sistemul de autoritate“ (Foucault, 1970, 1979). Clădirile sunt construite în așa fel încât se subînțelege o ierarhie a pozițiilor sociale, a angajaților, astfel încât „etajul de sus“ este destinat persoanelor care dețin puterea supremă în perspectiva organizației (Giddens, 2010, 318).

Despre homosexualitate Foucault a formulat teoria edificiului social creionat în primul volum al „Istoriei sexualității“ care susține că sexualitatea umană este construct social și cultural care depinde de timp și de spațiu. Homosexualii sunt „invenții recente“, iar până în secolul XVIII nu au existat homosexuali și lesbiene ci doar acte homosexuale sau sodomie. După secolul XVIII homosexualitatea a devenit un stil de viață, o subcultură (Russell, 2004, 174).

Între anii 1971-1973 Michael Foucault a luat parte la mai multe demonstrații împotriva rasismului, criticându-i pe reprezentanții puterii de la vremea respectivă. În timp ce el vedea sexualitatea umană ca pe o problemă socială și politică, el era criticat de faptul că nu își afirma în public preferințele sexuale. Dar această reticență al lui Foucault era fondată pe experiența neplăcută în care a fost forțat să părăsească Polonia din cauza unei relații homosexuale. În ciuda acestui lucru a participat la un Gay Pride din Toronto și a scris pentru un congres gay. Michael Foucault a avut o relație cu un bărbat în ultimii 25 de ani (Nills, 2003, 19) până la 18 iunie 1984 când Foucault a fost răpus de SIDA – boală contactată probabil în băile publice despre care acesta scria în lucrările sale: „Mă gândesc că este important din punct de vedere politic ca sexualitatea să se poată manifesta așa cum se manifestă în băile publice. Întâlnești oameni care sunt pentru tine ceea ce ești și tu pentru ei: niște trupuri cu care poți obține plăcerea în diverse combinații și poziții. Nu mai ești prizonierul unui anumit trup, al unui anumit trecut, al unei anumite identități“ (Russell, 2004, 174).

11.7. Personalități din domeniul mass-media și film

Marlen Dietrich

Tatăl ei a fost un locotenent de poliție și a educat-o pe Marlen cu o atitudine militară pe care, ulterior, aceasta a preluat-o. Prima oară și-a făcut apariția

pe scena de cabaret din 1920 în Germania, în primul rând ca spectator, apoi ca și cântăreață de cabaret. În 1924, s-a căsătorit cu Rudolf Sieber și au trăit împreună doar 5 ani, dar n-au divorțat legal până la moartea sa. A filmat în peste o duzină de filme mute în roluri din ce în ce mai importante. În 1929, a fost văzută într-un cabaret nemțesc de către Josef von Sternberg care i-a dat rolul de cântăreață de cabaret în „Îngerul albastru“ (1930). În același an a devenit iubita lui Sternberg. După succesul filmului, von Sternberg a luat-o la Hollywood. Marlen a devenit cea mai bine plătită actriță din timpul ei, având numeroase succese. Ea a revenit în Europa la sfârșitul deceniului, având o serie de afaceri cu foști oameni de conducere și alte personalități artistice importante. În 1939 a apărut în filmul „Destry Rides Again“ și a devenit cetățean american. Ulterior a ținut spectacole în Las Vegas și chiar pe Broadway și spectacole de turism. Succesul a fost însoțit din păcate de alcool. Cu toate că ultimii 13 ani din viața ei i-a petrecut în izolare în apartamentul ei din Paris, cu ultimii 12 ani în pat, s-a retras din viața publică ținând contact doar cu prietenii și asociații.

În ciuda căsătoriei ei cu Rudolf Sieber, aceasta a avut relații heterosexuale alternate cu relații cu femei dintre care amintim: Mercedes de Acosta – poetă și scriitoare americană care a avut relații intime cu Greta Garbo, Ginette Vachon și faimoasa cântăreață Edith Piaf. Criticul Kenneth Tynsn spunea că talentul ei fermeca ambele sexe. Stilul ei clasic – joben, cravată albă și jachetă de frac – a ajutat societatea să accepte mai ușor imaginile dubioase din punct de vedere sexual. Aparițiile sale androgine au fost imitate de către Liza Minnelli și Aninie Lennox (Russell, 2004, 329-330).

11.8. Concluzii

După cum bine am văzut, sunt foarte multe nume sonore, de care am auzit cel puțin o dată în viață, care au avut foarte mari influențe asupra mai multor domenii precum: muzică, filosofie, politică, teatru și film, sociologie, psihanaliză, artă și literatură etc. Fiecare dintre aceste personalități au avut parte de experiențe diferte, de educație și culturi distincte, însă au avut un lucru în comun: faptul că erau homosexuale. Și cine poate oare să ne împiedice să contemplăm munca și talentul acestor personalități remarcabile? Numai anumite preconcepții, care și azi persistă în anumite zone geografice și culturale. Anumite culturi nu sunt în acord cu homosexualitatea, pe când altele au învățat să fie mai tolerante. În zilele noastre se vorbește despre discriminarea bazată pe orientarea sexuală, ceea ce este o gravă problemă a lumii postmoderne. Discriminarea de orice fel, nu trebuie tolerată în nicio civilizație, respectiv, țară, indiferent de motivul ce a determinat apariția sa. Postmodernitatea aduce cu sine noi probleme, dar și noi provocări și oportunități, valori și resurse care până acum nu au fost observate de „ochiul umanității“. Toate acestea pot trasa un viitor mai bun pentru generațiile care vor

urma să trăiască pe Terra, așa cum au făcut-o și strămoșii, dar totuși, cu totul și cu totul diferit, inedit. Adaptarea și acceptarea sunt cele două mari chei ale succesului supraviețuirii și autoactualizării permanente a potențialului de care dispune fiecare individ în parte.

Bibliografie

- Dumitrescu, P. [fara an]. *Locul și rolul lui Socrate în afirmarea „științei" politice*. București: Editura Albatros.
- Drimba, O. (1972). *Leonardo Da Vinci*. București: Editura Albatros.
- Foucault, M (1970). *The Order of Things: An Archaeology of the Human Sciences / Ordinea lucrurilor: O arheologie a speciei umane.* New York: Vintige Books.
- Giddens, A. (2010). *Sociologie*. București: Editura All.
- Ghitescu, G. (1986). *Leonardo Da Vinci și civilizația imaginii*. București: Editura Albatros.
- Mossé, C (1996). *Procesul lui Socrate*. București: Editura Albatros.
- Nills, S. (2003). *Michel Foucault*. Routledge Critical Thinkers.
- Russell, P. (2004). *Cele mai influente 100 de personalități gay*. București: Editura Paralela 45. Traducere Mihnea Gafița.
- Sky, R. (1992). *Spectacolul trebuie să continue*. București: Editura Orizonturi.
- Storr, A (1998). *Maiștrii spirituali*. București: Editura Humanitas.
- Vassari, G (1919). *Vita di Leonardo Da Vinci pittore e scultore fiorentiono della Vite*, Firenze.
- xxx *Hephaestion*. Disponibil online lahttp://www.darkq.net/istoria-gay/hephaestion-sau-barbatul-din-spatele-lui-alexandru-macedon/ Accesat la data de 12.02.2014
- xxx *Craterus*. Disponibil online la: http://www.livius.org/cn-cs/craterus/craterus.htm Accesat la data de: 12.02.2014.
- xxx *Eleanor Roosevelt*. Disponibil online la: http://ro.wikipedia.org/wiki/Eleanor_Roosevelt Accesat la data de 15.03.2014.
- xxx *Eleanor Roosevelt*. Disponibil online la: http://www.history.com/topics/first-ladies/eleanor-roosevelt Accesat la data de 15.03.2014.
- xxx *Scrisori de dragoste Lorena Hickok și Eleanor Roosevelt*. Disponibil online la:: http://www.brainpickings.org/index.php/2012/10/11/eleanor-roosevelt-lorena-hickok-love-letters/ . Accesat la data de: 25.04.2014.
- xxx *Eleanor Roosevelt*. Disponibil online la: http://www.poetryfoundation.org/bio/emily-dickinson Accesat la data de:12.03.2014.
- xxx *Leonardo Da Vinci*. Disponibil online la: http://leonardodavinci.ro/leonardo-geniul.html Accesat la data de:12.03.2014.

- xxx *Leonardo Da Vinci*. Dispinibil online la: http://www.ziare.com/magazin/experiment/cele-mai-celebre-inventii-ale-lui-leonardo-da-vinci-507690 Accesat la data de 12.03.2014.
- xxx *Homosexualitatea lui Da Vinci*. Disponibil la: http://istoriesicultura.ro/homosexualitatea-lui-leonardo-da-vinci.html Accesat la data de 12.02.2014.
- xxx *Robin Maxwell*. Disponibil online la: http://www.robinmaxwell.com/BONUS-WasLeonardoDaVinciGay.htm Accesat la data de 12.03.2014.
- xxx *Emily Dickinson*. Disponibil online la: http://ro.wikipedia.org/wiki/Emily_Dickinson Accesat la data de 12.03.2014.
- xxx *Emily Dickinson*. Disponibil online la: http://www.poetryfoundation.org/bio/emily-dickinson. Accesat la data de 12.03.2014.
- xxx *Biografia lui Oscar Wilde*. Disponibil online la: http://www.biography.com/people/oscar-wilde-9531078#awesm=~oAYJy-V7ThtL2Bs Accesat la data de 1.05.2014.
- xxx *Platon*. Disponibil online la: http://www.biography.com/people/plato-9442588#founding-the-academy&awesm=~oCzvYuBO-GJTgDw Accesat la data de 12.02.2014.
- xxx *Platon*. Disponibil online la: http://www.crestinortodox.ro/religie-filosofie/perioada-sistematica/viata-platon-71761.html Accesat la data de 12.02.2014.
- xxx *Homosexualitatea lui Platon*. Disponibil online la: http://www.historia.ro/node/3798 Accesat la data de 12.02.2014.
- xxx *Socrate și homosexualitatea*. Disponibil online la:: https://istoriiregasite.wordpress.com/2014/05/02/socrate-si-homosexualitatea/ Accesat la data de 01.05.2014.
- xxx *Socrate și homosexualitatea*. Disponibil online la: http://www.crestinortodox.ro/religie-filosofie/perioada-antropologica/viata-socrate-71703.html Accesat la data de 1.05.2014.
- xxx *Freddie Mercury*. Disponibil online la: http://www.freddie.ru/e/bio/ Accesat la data de 15.03.2014.
- xxx *Freddie Mercury*. Disponibil online la: http://www.allmusic.com/artist/freddie-mercury-mn0000130028 Accesat la data de 15.03.2014.
- xxx *Anna Freud*. Disponibil online la: http://www.britannica.com/EBchecked/topic/219843/Anna-Freud Accesat la data de 12.02.2014.
- xxx *Michael Foucault*. Disponibil online la: http://plato.stanford.edu/entries/foucault/ Accesat la data de 12.03.2014.
- xxx *Marlen Dietrich*. Disponibil online la: http://www.imdb.com/name/nm0000017/bio?ref_=nm_ov_bio_sm Accesat la data de 15.03.2014.